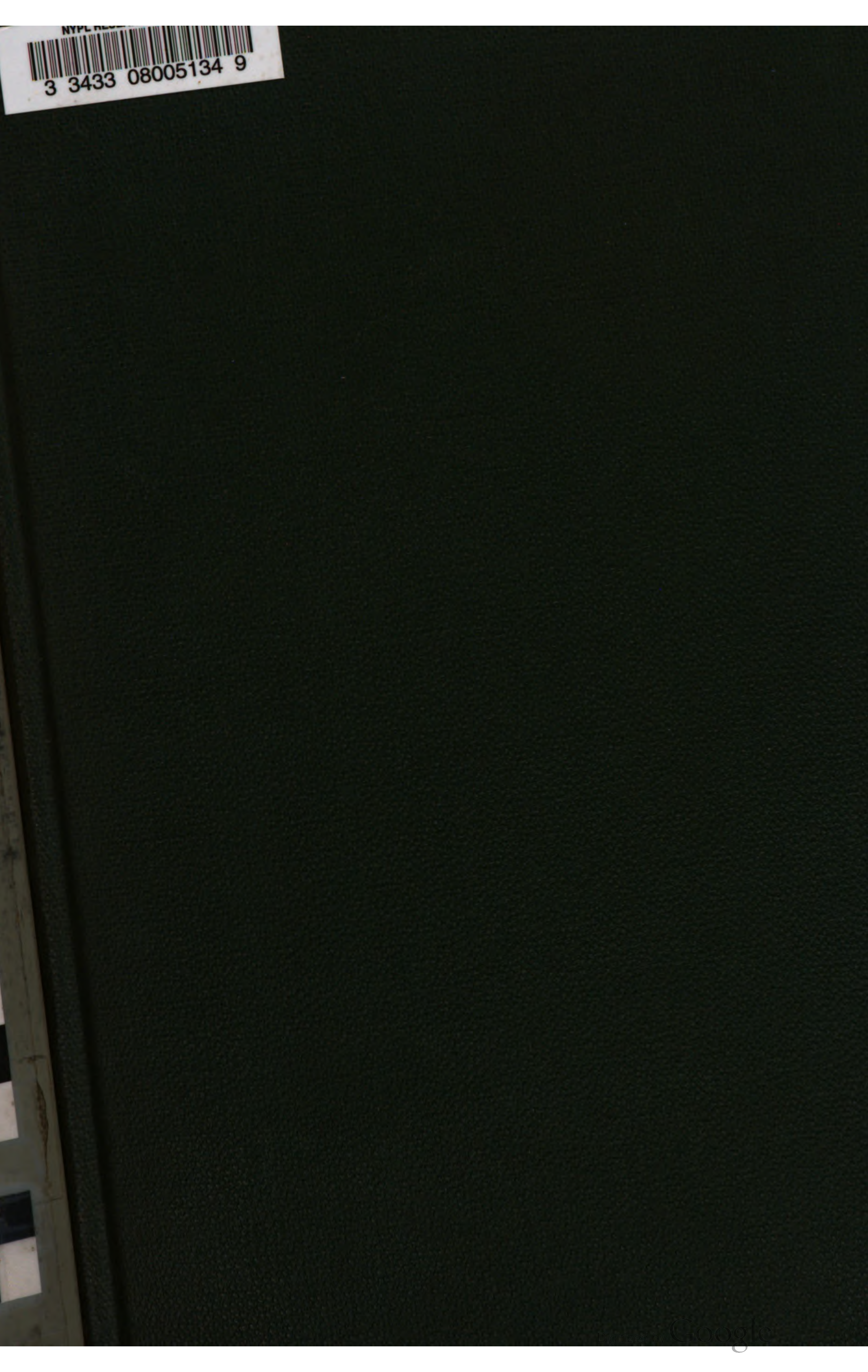
3 3433 08005134 9

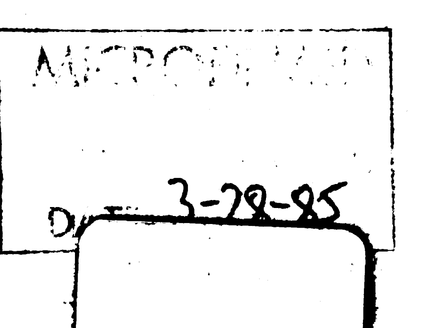
3-28-85

СБОРНИКЪ

Историко-Филологическаго

Общества

при Институтѣ князя Безбородко

въ Нѣжинѣ.

ТОМЪ V.

КІЕВЪ.
Типографія И. И. Чоколова, Фундуклеевская улица, домъ № 22.
1904.

СБОРНИКЪ

Историко-Филологическаго

Общества

при Институтѣ князя Безбородко

въ Нѣжинѣ.

ТОМЪ V.

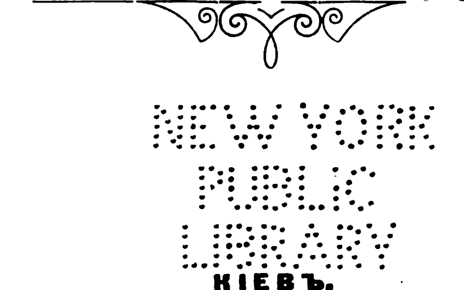

КІЕВЪ.

Типографія И. И. Чоколова, Фундуклеевская улица, домъ № 22.

1904.

Печатано по постановленію Историко-Филологическаго Общества
при Институтѣ князя Безбородко.
Предсѣдатель Общества **М. Бережковъ.**

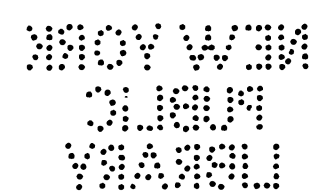

Содержаніе т. V-го.

ОТДѢЛЪ I.

ОТДѢЛЪ II.

Пѣсни села Андреевки Нѣжинскаго уѣзда, собралъ и къ печати приготовилъ **В. В. Даниловъ**.

Отчетъ и протоколы.

Изъ отчета о составѣ и дѣятельности Общества въ истекшемъ году (отъ сентября 1902 по сентябрь 1903), представленнаго секретаремъ Общества, М. И. Лилеевымъ.

Къ сентябрю 1902 года Общество состояло изъ 62 дѣйствительныхъ и 1 почетнаго члена; въ минувшемъ году вторымъ почетнымъ членомъ избранъ Антонъ Вячеславичъ Добіашъ, бывшій предсѣдатель Общества и дѣйствительный членъ; вступилъ въ Общество дѣйствительнымъ членомъ профессоръ Института, Константинъ Ѳедоровичъ Радченко.

Выбыли за смертію три члена: Иванъ Леонтьевичъ Дейкунъ, нѣжинскій городской голова, скончался 24 мая сего 1903 года; профессоръ Петръ Ивановичъ Люперсольскій скончался 27 мая того же 1903 г. въ Петербургѣ; профессоръ Сергѣй Николаевичъ Ждановъ скончался 1 сентября 1903 г. въ Нѣжинѣ. Потеря очень чувствительная намъ: всѣ трое были членами Общества съ перваго года его существованія; два послѣднихъ были членами—основателями, особенно дорогими Институту и Обществу по своей долголѣтней службѣ. Вѣчная имъ память!

Вышелъ изъ Общества А. Ф. Постернаковъ, учитель Маріупольской гимназіи, по личному его заявленію предсѣдателю, лѣтомъ сего года.

Такимъ образомъ къ сентябрю 1903 г. въ Обществѣ состоятъ 2 почетныхъ члена и 58 дѣйствительныхъ.*)

*) А къ 1 января 1904 года, за смертію Ивана Аѳанасьевича Сребницкаго 22 октября 1903 года, представляющей для насъ новую дорогую утрату, въ Обществѣ состояло 2 почетныхъ и 57 дѣйствительныхъ членовъ. Впрочемъ эта цифра окажется ниже дѣйствительности, еслибы разобрать г.г. членовъ, платящихъ денежные взносы и доставляющихъ ученыя статьи, отъ тѣхъ г.г. членовъ, которые не доставляютъ ни тѣхъ ни другихъ, которыхъ Правленіе Общества, однако, затрудняется выносить изъ списка членовъ, безъ заявленія съ ихъ стороны о нежеланіи быть въ Обществѣ. *Предсѣдатель Общества.*

На основаніи выборовъ 15 сентября 1902 г. Правленіе Общества остается то же, которое было въ предшествующемъ году.

Въ отчетномъ году Общество имѣло 8 засѣданій для слушанія докладовъ по текущимъ дѣламъ и ученыхъ рефератовъ.

Общество издало въ 1903 году томъ IV-й своего «Сборника». Его печатаніе, вмѣстѣ съ оттисками статей для авторовъ, обошлось въ 488 рублей 75 копѣекъ. Въ томъ же году Общество постановило печатать V-й томъ «Сборника».

Библіотека Общества къ началу отчетнаго года заключала въ себѣ 326 названій, въ 873 книгахъ; въ теченіе года въ нее поступило: старыхъ названій 12, въ 31 книгѣ; новыхъ названій 38, въ 39 книгахъ. Всего къ сентябрю 1903 года библіотека заключаетъ въ себѣ 364 названія, въ 943 книгахъ.*)

Въ кассѣ Общества къ 1 сентября 1902 года находилось	254	руб.	27 коп.
Въ теченіе отчетнаго года поступило:			
16 членскихъ 5 рублевыхъ взносовъ . .	80	руб.	
отъ Императорской Археологической Комиссіи	100	руб.	
отъ предсѣдателя Общества, М. Н. Бережкова пожертвовано	100	руб.	
отъ продажи книгъ «Сборника» выручено .	17	руб.	1 коп.
Итого .	297	руб.	1 коп.
Израсходовано въ теченіе отчетнаго года:			
на печатаніе части IV тома «Сборника» .	288	руб.	75 коп.
на бланки и канцелярскіе расходы . .	11	руб.	12 коп.
служителю М. Скрипняку	6	руб.	
кобзарю Т. Пархоменку	5	руб.	
Итого .	310	руб.	87 коп.
Остается къ 1 сентября 1903 года	240	руб.	41 к.*)

*) Столько же и къ 1 января 1904 года.

**) Предоставленные Обществу на раскопки отъ Импер. Археологич. Комиссіи 100 рублей возвращены въ Комиссію, такъ какъ раскопки не могли состояться. За отсылкою сихъ ста рублей, и за поступленіемъ новыхъ членскихъ взносовъ, въ кассѣ Общества къ 1 января 1904 года состоитъ 202 рубля 34 копѣйки И денежныя средства, и работающія силы Общества убываютъ.

Предсѣдатель Общества.

IX

Протоколы засѣданій Общества за 1903 годъ.

№ 75 (1). Засѣданіе Общества 23 февраля 1903 г.

Подъ предсѣдательствомъ М. Н. Бережкова, при секретарѣ М. И. Лилеевѣ, присутствовали члены: Ф. Ф. Гельбке, В. К. Пискорскій, А. И. Покровскій, В. И. Рѣзановъ, М. Н. Сперанскій, И. Г. Турцевичъ, В. Р. Фохтъ, Н. О. Шарко, нѣсколько студентовъ Института, одинъ городской гость.

1. Предсѣдатель М. Н. Бережковъ прочелъ рефератъ о жизни и дѣятельности Ю. Крижанича, по поводу новой книги о немъ, и на основаніи этой книги: «Юрій Крижаничъ въ Россіи», трудъ С. А. Бѣлокурова, въ сборникѣ его статей подъ заглавіемъ «Изъ духовной жизни московскаго общества XVII вѣка», издан. Импер. Общ. И. и Д. при Москов. универ. Москва, 1902.

«Русская литература о Крижаничѣ, уже довольно значительная по размѣрамъ, обогатилась новымъ прекраснымъ трудомъ объ этомъ знаменитомъ ученомъ панславистѣ XVII вѣка: разумѣемъ изслѣдованіе о немъ по архивнымъ даннымъ и вообще по первымъ источникамъ, принадлежащее С. А. Бѣлокурову. Въ 1890 году, г. Бѣлокурову посчастливилось найти въ Московск. Главномъ Архивѣ М. И. Д. связку документовъ, относящихся къ пребыванію Юрія Крижанича въ Москвѣ до ссылки его въ Тобольскъ и послѣ возвращенія въ Москву изъ этой ссылки; послѣ того г. Бѣлокуровъ, по его просьбѣ, получилъ нѣсколько документовъ изъ иностранныхъ архивовъ, въ особенности важныхъ документовъ изъ архивовъ Римскихъ; всѣ найденные и сообщенные документы онъ обслѣдовалъ съ надлежащимъ вниманіемъ въ текстѣ книги и сполна издалъ ихъ въ приложеніяхъ; онъ извлекъ изъ нихъ, равно изъ прежде напечатаннаго о Крижаничѣ у насъ и за границей, всё, что можетъ служить къ разъясненію жизни, дѣяній и замысловъ католическаго миссіонера-панслависта. Вышелъ обстоятельный критическій трудъ; теперь, благодаря этому тщательному труду г. Бѣлокурова, въ жизни Юрія Крижанича многое стало гораздо яснѣе прежняго, освѣтилось новымъ свѣтомъ, а иное стало только впервые извѣстнымъ изъ этого документальнаго труда. Смѣло рекомендуемъ его всѣмъ, кто интересуется умственною

жизнью Москвы и Рима, въ XVII вѣкѣ, и вообще культурно-историческими, церковными и политическими отношеніями православнаго Востока съ одной стороны, римскаго и протестантскаго Запада съ другой, кто вмѣстѣ съ тѣмъ интересуется личностью самого Юрія Крижанича: ученый славянинъ, католическій священникъ по сану, съ раннихъ лѣтъ задался мыслью о миссіонерской дѣятельности въ славянскихъ земляхъ, особенно въ Московскомъ государствѣ; онъ много размышлялъ о судьбахъ Востока и Запада, о возможномъ и нужномъ, по его убѣжденію, соединеніи церквей подъ главенствомъ папы, о соединеніи всѣхъ славянскихъ племенъ подъ властію московскаго царя, да римскаго первосвященника; тогда славяне освободились бы отъ нѣмцевъ, турокъ и всякихъ инородниковъ, стали бы сильны, благополучны. Всю жизнь онъ былъ занятъ своею идеей, т. е. идеей католическаго панславизма; напрасно предполагали, будто съ пріѣздомъ въ Россію, или послѣ долгаго проживанія въ ней, онъ «перемѣнился» въ своихъ чувствахъ и возрѣніяхъ относительно Россіи (Безсоновъ); въ существенномъ онъ не перемѣнился, а былъ одинаковъ и въ юности, когда, только что вступивши въ римскую коллегію св. Афанасія, онъ подаетъ записку съ планомъ московской миссіи, руководствуясь отчасти свѣдѣніями и соображеніями А. Поссевина (это было въ 1641 году, когда автору записки было года 22 или 23; эта записка—очень важный, доселѣ бывшій неизвѣстнымъ документъ); одинаковъ былъ и въ пожиломъ возрастѣ, когда проживая въ Сибири, въ теченіе 15 лѣтъ, онъ неутомимо пишетъ рядъ сочиненій, въ коихъ болѣе или менѣе прикровенно высказываетъ все ту же любимую свою мысль, что русскіе, для своего душевнаго спасенія и всякаго на землѣ благополучія, должны отказаться отъ своихъ религіозныхъ «заблужденій», и вступить въ римскую церковь; съ этой мыслію онъ, освобожденный изъ ссылки, выѣхалъ къ себѣ домой, но умеръ въ Вѣнѣ (1683 года, въ началѣ сентября), не доѣхавъ до Рима, куда было стремился. Жаль за несчастіе Юрія Крижанича въ Россіи; а съ другой стороны и то приходится брать во вниманіе, что едва ли бы онъ принялъ къ сердцу чьи нибудь сожалѣнія: такіе люди, какъ Крижаничъ, или какъ нашъ протопопъ Аввакумъ, современникъ его и знакомый съ нимъ лично, при ихъ упорствѣ въ возрѣніяхъ, при ихъ неукротимомъ своенравіи и страстности, готовы были все вытерпѣть за свои воззрѣнія; всякія неудачи, лишенія, не-

счастія только закаляютъ такихъ людей въ ихъ непреклонномъ упорствѣ; на нашъ взглядъ строгіе доктринеры, идеологи (не скажемъ—идеалисты), они считаютъ себя самихъ подвижниками, а всѣхъ другихъ—заблуждающимися несчастливцами, живущими въ суетѣ міра сего... При всемъ томъ, однако, жаль Крижанича, еще разъ повторимъ это: вѣдь онъ по своему любилъ славянъ и желалъ имъ добра; онъ чтилъ русскаго царя, вѣрилъ въ высокое историческое значеніе царской власти для всего славянства; свои заблужденія и ошибки онъ оплатилъ долгой ссылкой въ Сибирь, гдѣ написалъ цѣлый рядъ замѣчательныхъ трактатовъ, которые остались въ Россіи, и почти сполна дошли до нашего времени; его сочиненія, по мѣрѣ ихъ нахожденья, всегда возбуждали живой интересъ русскихъ ученыхъ; когда полное собраніе его сочиненій будетъ доведено до конца Московскимъ Обществомъ Исторіи и Древностей, то навѣрно оно съ новой силой пробудитъ вниманіе нашихъ и всѣхъ славянскихъ ученыхъ къ личности и трудамъ знаменитаго католическаго панслависта. А тѣмъ временемъ можетъ быть найдутся и напечаются новые матеріалы о немъ, которые помогутъ окончательно узнать его жизнь, понять его характеръ».

«Пока даже при богатыхъ новыхъ данныхъ въ книгѣ С. А. Бѣлокурова, остается не вполнѣ яснымъ, за что́ собственно Юрій Крижаничъ былъ сосланъ изъ Москвы въ Тобольскъ, въ 1661 году, и для чего сосланъ туда съ немалымъ по тому времени ежегоднымъ жалованьемъ; если нашли неудобнымъ жить ему въ Москвѣ, когда догадались, что назвавшій себя «Юріемъ сербиномъ» не есть православный человѣкъ, а католикъ, и быть можетъ догадывались, что онъ даже священникъ католическій, имѣющій планы проповѣдывать унію, то почему тогда же не удалили его чрезъ Смоленскъ, домой? Какъ видно, правительство царя Алексѣя Михайловича, находя Юрія Крижанича виноватымъ въ подмѣнѣ вѣроисповѣднаго званія, вмѣстѣ съ тѣмъ ждало отъ него полезной службы, работы, и потому отправило его въ Тобольскъ съ хорошимъ жалованьемъ, вполнѣ обезпечивающимъ ему содержаніе и досугъ для ученыхъ занятій. Впослѣдствіи, однако, жалованье Крижаничу было значительно уменьшено. Все это нуждается въ разъясненіи, почему оно такъ произошло, и какой собственно службы ожидали въ Тобольскѣ отъ опальнаго Юрія Крижанича».

«Въ исторической наукѣ достаточно извѣстны обстоятельства политической и церковной миссіи въ Москву Антонія Поссевина; гораздо меньше извѣстна миссія священника Александра Комулея, перваго въ Москвѣ славянина католическаго миссіонера, присланнаго папою Климентомъ VIII къ царю Өеодору Іоанновичу; названный А. Комулей былъ дважды въ Москвѣ, именно въ 1595 и 1597 году, но безъ успѣха для своей цѣли. Было бы желательно лучше узнать исторію этой миссіи, которая приходится въ промежуткѣ пріѣздовъ Антонія Поссевина и Юрія Крижанича, втораго славянскаго миссіонера католика, который, впрочемъ, имѣетъ то отличіе отъ перваго, т. е. Комулея, что пріѣхалъ въ Россію на собственный страхъ, по своему горячему желанію, не только безъ позволенія начальства, но даже вопреки прямому папскому запрещенію. Между этими миссіонерами есть, всетаки, извѣстная историческая связь; мы надѣялись найти въ книгѣ г. Бѣлокурова нѣкоторыя соображенія объ этомъ предметѣ, но къ сожалѣнію ихъ не нашлось тамъ; впрочемъ автору было очень много дѣла и съ однимъ Юріемъ Крижаничемъ; написать объ немъ одномъ большую, документальную книгу—это одно дѣло заслуживаетъ благодарности автору со стороны тѣхъ, кто интересуется личностью Крижанича и его пребываніемъ въ Россіи. (Объ А. Комулеѣ мнѣ извѣстны документы въ Древн. Росс. Вивліофикѣ, ч. XII, и въ Русск. Историч. Библіотекѣ, т. VIII. Смотр. свѣдѣнія у Карамзина, И. Г. Р. т. X, 109-110, по изд. Эйнерлинга, и примѣч. 320 и 321; у Соловьева, И. Р. по изд. Товарищ. Общ. пользы кн. II, стр. 599; у Д. И. Иловайскаго, И. Р. III, примѣч. 58).

«Для насъ въ частности интересны тѣ страницы книги г. Бѣлокурова (стр. 159-169; 252), которыя касаются до проживанья Ю. Крижанича въ Нѣжинѣ. Въ 1659 году, на пути изъ Вѣны въ Москву, онъ провелъ здѣсь около 5 мѣсяцевъ, съ апрѣля по августъ, живя въ домѣ нѣжинскаго протопопа Максима Филимоновича, который впослѣдствіи сталъ Меѳодій епископъ мстиславскій; по признанію Ю. Крижанича, протопопъ все время «кормилъ» его; онъ же, конечно, помогалъ пришельцу знакомиться съ новою для него средой и съ положеніемъ малороссійскихъ дѣлъ въ это тревожное время для Украйны и Московскаго государства (возстаніе Выговскаго, нашествіе татаръ, Конотопское пораженіе). Максимъ Филимоновичъ, усердный сторонникъ Московскаго правительства, дѣятельный и вліятельный не въ одномъ

Нѣжинѣ, старался склонять жителей отстать отъ гетмана Ивана Выговскаго, держаться крѣпче власти московскаго царя. Нѣжинъ тогда сталъ центромъ новаго движенія въ Малороссіи на сторону Москвы. Нашъ случайный пришлецъ въ Нѣжинъ, т. е. Юрій Крижаничъ, имѣлъ свою долю участія въ этомъ движеніи; онъ составилъ записку, или «бесѣду ко черкасамъ», въ которой, согласно съ отцемъ Максимомъ Филимоновичемъ, убѣждалъ казаковъ лучше служить московскому царю, а не королю польскому. Записка была читана нѣкоторыми лицами изъ мѣстной козацкой старшины, произвела нѣкоторое впечатлѣніе. Такое поведеніе Крижанича и вѣроятно рекомендація въ его пользу со стороны Максима Филимоновича боярину князю А. Н. Трубецкому, въ Путивлѣ, куда нѣжинскій протопопъ пріѣхалъ съ нѣжинскими представителями и со своимъ жильцомъ—кліентомъ, въ самомъ началѣ сентября 1659 г., облегчили послѣднему скорый пріѣздъ въ Москву. Былъ ли лично знакомъ Крижаничъ съ нѣжинскимъ полковникомъ Василіемъ Золотаренкомъ, невидать; но въ своихъ тобольскихъ сочиненіяхъ онъ не разъ вспоминаетъ про обоихъ полковниковъ братьевъ Золотаренковъ, безъ уваженія къ ихъ памяти».

Въ бесѣдѣ по поводу прочитаннаго реферата принимали участіе Ф. Ф. Гельбке, А. И. Покровскій, М. Н. Сперанскій.

2. Въ закрытой части засѣданія доложено отношеніе Московскаго Археологическаго Общества къ нашему Обществу о содѣйствіи XIII-му Археологическому съѣзду лѣтомъ 1905 года: а) составленіемъ археологической карты Черниговской губерніи и б) составленіемъ указателей мѣстной историко-археологической литературы.

3. Предсѣдатель доложилъ письмо А. В. Добіаша, въ коемъ онъ благодаритъ Общество за избраніе его почетнымъ членомъ.

4. Предсѣдатель предложилъ исправить фотографич. аппаратъ Общества, бывшій нѣкоторое время въ пользованіи г.г. земскихъ статистиковъ.

5. Предложено напечатать въ «Сборникѣ» Общества рефератъ И. Г. Турцевича «Панегирикъ Риму Элія Аристида». Предложеніе принято,—и назначено баллотировать трудъ И. Г. Турцевича въ одномъ изъ ближайшихъ засѣданій.

№ 76 (2). Засѣданіе 2 марта 1903.

Присутствовали: М. Н. Бережковъ и М. И. Лилеевъ; членъ Общества, почетный попечитель Института, графъ А. А. Мусинъ-

«Въ исторической наукѣ достаточно извѣстны обстоятельства политической и церковной миссіи въ Москву Антонія Поссевина; гораздо меньше извѣстна миссія священника Александра Комулея, перваго въ Москвѣ славянина католическаго миссіонера, присланнаго папою Климентомъ VIII къ царю Ѳеодору Іоанновичу; названный А. Комулей былъ дважды въ Москвѣ, именно въ 1595 и 1597 году, но безъ успѣха для своей цѣли. Было бы желательно лучше узнать исторію этой миссіи, которая приходится въ промежуткѣ пріѣздовъ Антонія Поссевина и Юрія Крижанича, втораго славянскаго миссіонера католика, который, впрочемъ, имѣетъ то отличіе отъ перваго, т. е. Комулея, что пріѣхалъ въ Россію на собственный страхъ, по своему горячему желанію, не только безъ позволенія начальства, но даже вопреки прямому папскому запрещенію. Между этими миссіонерами есть, всетаки, извѣстная историческая связь; мы надѣялись найти въ книгѣ г. Бѣлокурова нѣкоторыя соображенія объ этомъ предметѣ, но къ сожалѣнію ихъ не нашлось тамъ; впрочемъ автору было очень много дѣла и съ однимъ Юріемъ Крижаничемъ; написать объ немъ одномъ большую, документальную книгу—это одно дѣло заслуживаетъ благодарности автору со стороны тѣхъ, кто интересуется личностью Крижанича и его пребываніемъ въ Россіи. (Объ А. Комулеѣ мнѣ извѣстны документы въ Древн. Росс. Вивліофикѣ, ч. XII, и въ Русск. Историч. Библіотекѣ, т. VIII. Смотр. свѣдѣнія у Карамзина, И. Г. Р. т. X, 109-110, по изд. Эйнерлинга, и примѣч. 320 и 321; у Соловьева, И. Р. по изд. Товарищ. Общ. пользы кн. II, стр. 599; у Д. И. Иловайскаго, И. Р. III, примѣч. 58).

«Для насъ въ частности интересны тѣ страницы книги г. Бѣлокурова (стр. 159-169; 252), которыя касаются до проживанья Ю. Крижанича въ Нѣжинѣ. Въ 1659 году, на пути изъ Вѣны въ Москву, онъ провелъ здѣсь около 5 мѣсяцевъ, съ апрѣля по августъ, живя въ домѣ нѣжинскаго протопопа Максима Филимоновича, который впослѣдствіи сталъ Меѳодій епископъ мстиславскій; по признанію Ю. Крижанича, протопопъ все время «кормилъ» его; онъ же, конечно, помогалъ пришельцу знакомиться съ новою для него средой и съ положеніемъ малороссійскихъ дѣлъ въ это тревожное время для Украйны и Московскаго государства (возстаніе Выговскаго, нашествіе татаръ, Конотопское пораженіе). Максимъ Филимоновичъ, усердный сторонникъ Московскаго правительства, дѣятельный и вліятельный не въ одномъ

Нѣжинѣ, старался склонять жителей отстать отъ гетмана Ивана Выговскаго, держаться крѣпче власти московскаго царя. Нѣжинъ тогда сталъ центромъ новаго движенія въ Малороссіи на сторону Москвы. Нашъ случайный пришлецъ въ Нѣжинъ, т. е. Юрій Крижаничъ, имѣлъ свою долю участія въ этомъ движеніи; онъ составилъ записку, или «бесѣду ко черкасамъ», въ которой, согласно съ отцемъ Максимомъ Филимоновичемъ, убѣждалъ казаковъ лучше служить московскому царю, а не королю польскому. Записка была читана нѣкоторыми лицами изъ мѣстной козацкой старшины, произвела нѣкоторое впечатлѣніе. Такое поведеніе Крижанича и вѣроятно рекомендація въ его пользу со стороны Максима Филимоновича боярину князю А. Н. Трубецкому, въ Путивлѣ, куда нѣжинскій протопопъ пріѣхалъ съ нѣжинскими представителями и со своимъ жильцомъ—кліентомъ, въ самомъ началѣ сентября 1659 г., облегчили послѣднему скорый пріѣздъ въ Москву. Былъ ли лично знакомъ Крижаничъ съ нѣжинскимъ полковникомъ Василіемъ Золотаренкомъ, невидать; но въ своихъ тобольскихъ сочиненіяхъ онъ не разъ вспоминаетъ про обоихъ полковниковъ братьевъ Золотаренковъ, безъ уваженія къ ихъ памяти».

Въ бесѣдѣ по поводу прочитаннаго реферата принимали участіе Ф. Ф. Гельбке, А. И. Покровскій, М. Н. Сперанскій.

2. Въ закрытой части засѣданія доложено отношеніе Московскаго Археологическаго Общества къ нашему Обществу о содѣйствіи XIII-му Археологическому съѣзду лѣтомъ 1905 года: а) составленіемъ археологической карты Черниговской губерніи и б) составленіемъ указателей мѣстной историко-археологической литературы.

3. Предсѣдатель доложилъ письмо А. В. Добіаша, въ коемъ онъ благодаритъ Общество за избраніе его почетнымъ членомъ.

4. Предсѣдатель предложилъ исправить фотографич. аппаратъ Общества, бывшій нѣкоторое время въ пользованіи г.г. земскихъ статистиковъ.

5. Предложено напечатать въ «Сборникѣ» Общества рефератъ И. Г. Турцевича «Панегирикъ Риму Элія Аристида». Предложеніе принято,—и назначено баллотировать трудъ И. Г. Турцевича въ одномъ изъ ближайшихъ засѣданій.

№ 76 (2). Засѣданіе 2 марта 1903.

Присутствовали: М. Н. Бережковъ и М. И. Лилеевъ; членъ Общества, почетный попечитель Института, графъ А. А. Мусинъ-

Пушкинъ; члены: А. Ѳ. Абрамовъ, Б. Ф. Бурзи, Ф. Ф. Гельбке, А. А. Мартовъ, В. К. Пискорскій, В. И. Рѣзановъ, М. Н. Сперанскій, А. И. Шнукъ, и нѣсколько студентовъ Института.

1. Студентъ В. В. Даниловъ прочиталъ свой докладъ о народныхъ пѣсняхъ, имъ собранныхъ въ селѣ Андреевкѣ нѣжинскаго уѣзда, монастырищенской волости, въ періодъ времени 1900—1903 г.г. Референтъ представилъ бытовую обстановку, въ которой живетъ нынѣ народная пѣсня, время когда преимущественно поется пѣсня и собранія молодежи, на которыхъ она поется, отмѣтилъ нѣкоторые отдѣльные факты, касающіеся до народной пѣсни, напримѣръ пѣсни о смерти «пана Саливона». По прочтеніи, г. референтъ давалъ отвѣты и разъясненія на предложенные ему вопросы отъ В. И. Рѣзанова, М. Н. Сперанскаго, М. Н. Бережкова и студента Кутыря. (Рефератъ напечатанъ въ настоящемъ томѣ «Сборника», вмѣстѣ съ пѣснями с. Андреевки).

2. Въ закрытомъ засѣданіи председатель Общества прочелъ докладъ о томъ, какъ, по его мнѣнію Общество могло бы наилучше оказать содѣйствіе Московскому Археологическому Обществу къ предстоящему въ Екатеринославѣ XIII Археологическому съѣзду. По обсужденіи доклада выяснилось, что слѣдуетъ поставить задачу подготовки къ этому съѣзду болѣе ограниченную въ своемъ объемѣ, нежели какая намѣчалась Обществомъ и Археологической при немъ Комиссіей къ Харьковскому съѣзду; для тѣхъ г. г. членовъ, кои имѣютъ желаніе и досугъ работать для съѣзда, достаточно дѣла представляютъ тѣ историко-археологическіе матерьялы, какіе находятся на мѣстѣ, въ Нѣжинѣ, напримѣръ бумаги и документы архива бывшаго греческаго Братства и Магистрата, Архива городской Нѣжинской думы и собраніе старыхъ документовъ, въ Думѣ хранящихся, важныхъ для исторіи города Нѣжина съ XVII вѣка, а также рукописи изъ собранія Института кн. Безбородка. Собраніе выразило надежду, что быть можетъ членъ Общества, Е. И. Кашпровскій, пополнитъ къ предстоящему съѣзду свою археологическую карту Черниговской губ., которую онъ уже представлялъ на Харьковскій съѣздъ.

Въ этомъ смыслѣ состоялось и постановленіе собранія, о коемъ будетъ увѣдомлено Московское Археологическое Общество, равно и Черниговская Архивная Комиссія.*)

*) Впослѣдствіи времени оказалось, что Черниговская Архивная Комиссія, обсуждая то же отношеніе Московскаго Археологическаго Общества, какое было

№ 77 (3). Засѣданіе 26 марта 1903.

Присутствовали: М. Н. Бережковъ и М. И. Лилеевъ; Б. Ф. Бурзи, Ф. Ф. Гельбке, С. Н. Ждановъ, М. И. Мандесъ, А. А. Мартовъ, В. К. Пискорскій, А. И. Покровскій. В. И. Рѣзановъ, М. Н. Сперанскій, И. Г. Турцевичъ, Н. О. Шарко, А. И. Шнукъ.

1. Профессоръ И. Г. Турцевичъ предложилъ рефератъ подъ заглавіемъ «12-я рѣчь Өемистія de religionibus и Андрей Дудичъ».

Этотъ рефератъ былъ вызванъ, по словамъ г. докладчика, статьей профессора Ферстера «Andreas Dudith und die zwölfte Rede des Themistius», появившейся въ «Neue Iahrbücher für Klass. Altertum». etc. 1900, VI. Референтъ указавъ на то, что защитники греко-римскаго язычества въ IV вѣкѣ по Р. Х. опирались между прочимъ на принципъ вѣротерпимости, и что примѣръ этого мы находимъ въ 5-й и 12-й—рѣчахъ Өемистія, далъ затѣмъ русскій переводъ соотвѣтствующей части первой изъ этихъ рѣчей, и доказывалъ, что теперешняя наша 12-я рѣчь Өемистія, имѣющаяся, какъ извѣстно, только на латинскомъ языкѣ, представляющая большею частію повтореніе, т. е. латинскій переводъ сказаннаго въ 5-й рѣчи, есть въ дѣйствительности работа гуманиста XVI вѣка, Андрея Дудича; г. референтъ сообщилъ какъ доводы, въ пользу этого утвержденія приводимые Ферстеромъ, такъ и свои нѣкоторыя соображенія.

Въ обсужденіи реферата И. Г. Турцевича приняли участіе М. Н. Сперанскій, В. К. Пискорскій, А. И. Покровскій, С. Н. Ждановъ, Ф. Ф. Гельбке.

2. Въ закрытомъ засѣданіи проф. М. Н. Сперанскій сообщилъ о своихъ переговорахъ съ кіевскими содержателями типографій (Горбуновымъ, Чоколовымъ, Барскимъ), изъ коихъ двое послѣднихъ пред-

---

прислано и въ Нѣжинъ—Институту и Обществу,—постановила: собирать матеріалы, которые могутъ послужить для составленія археологической карты губерніи, равно также составлять библіографическіе указатели, или дополнять отчасти уже сдѣланные раньше указатели. (Смотр. протоколъ Комиссій отъ 8 марта 1903 г. въ „Трудахъ Черниговъ. губернск. Архивн. Комиссіи, вып. V“).

Въ губернскомъ городѣ сподручнѣе библіографическія работы, чѣмъ въ уѣздномъ Нѣжинѣ. А у гг. членовъ Институтской корпораціи и Общества очень мало досуга для спеціальныхъ археологическихъ и библіографическихъ трудовъ. Денежныя средства Общества при томъ же крайне скудны: ихъ не хватаетъ ни на свои нужды, ни въ уплату кому нибудь за услуги.

Предсѣдатель Общества.

ложили наиболѣе выгодныя условія для печатанія V тома «Сборника». Постановили: принять къ свѣдѣнію, и обсудить дѣло въ редакціонномъ комитетѣ, а потомъ доложить въ одномъ изъ засѣданій Общества.

3. Предсѣдатель Общества и Археологической комиссіи доложилъ о надобности напечатать 200 оттисковъ доклада его по Комиссіи, для раздачи ихъ членамъ Комиссіи и корреспондентамъ. Постановили: согласиться съ этимъ предложеніемъ.

4. Баллотировали статью И. Г. Турцевича «Панегирикъ городу Риму Публія Элія Аристида». Статья единогласно принята для напечатанія въ «Сборникѣ» Общества.

№ 78 (4). Засѣданіе 8 іюня 1903.

Присутствовали: М. Н. Бережковъ и М. И. Лилеевъ; Б. Ф. Бурзи, Ф. Ф. Гельбке, М. И. Мандесъ, В. К. Пискорскій, А. И. Покровскій, В. И. Рѣзановъ, М. Н. Сперанскій, И. Г. Турцевичъ, Н. О. Шарко.

1. Профессоръ А. И. Покровскій сдѣлалъ сообщеніе о новой книгѣ харьковскаго профессора В. П. Бузескула, Введеніе въ исторію Греціи, Харьковъ, 1903. (Статья г. референта напечатана въ «Извѣстіяхъ Инст. кн. Безбородко», томъ XXI).

2. Въ закрытомъ засѣданіи г. г. члены обсуждали вопросъ о составѣ будущаго тома (V-го) «Сборника». Предположили дать ему по возможности однообразный составъ.

№ 79 (5). Засѣданіе 12 октября (годичное).

1. Въ годичномъ засѣданіи былъ прочитанъ секретаремъ Общества, М. И. Лилеевымъ, отчетъ о составѣ и дѣятельности Общества за минувшій 1902—3 годъ.

2. Предсѣдатель Общества, М. Н. Бережковъ, произнесъ рѣчь о Николаѣ Николаевичѣ Бантышѣ-Каменскомъ. (Родился 16 декабря 1737 года, въ Нѣжинѣ, отъ отца молдаванина, Николая Константиновича Бантыша, и отъ Анны Стефановны Зертисъ-Каменской, на половину молдаванки, на половину малороссіянки; умеръ 20 января 1814 года, въ Москвѣ, въ должности Начальника Главнаго Архива Мин. Ин. Дѣлъ, послѣ многолѣтней службы на пользу и устройство сего Архива).

3. Проф. М. Н. Сперанскій доложилъ рефератъ подъ заглавіемъ «Южно-русская пѣсня и ея носители». Постановлено напечатать рефератъ въ V томѣ «Сборника».

4. Предсѣдатель доложилъ о выходѣ лѣтомъ 1903 г. IV-го тома «Сборника» и о печатаемомъ V-мъ томѣ. По его мнѣнію, достаточно было бы печатать этотъ послѣдній томъ во ста экземплярахъ; но собраніе постановило большинствомъ голосовъ напечатать V томъ въ прежнемъ количествѣ, т. е. въ трехъ стахъ экземплярахъ.

ПѢСНИ

СЕЛА АНДРЕЕВКИ,

Нѣжинскаго уѣзда.

Собралъ и къ печати приготовилъ

В. В. Даниловъ.

Предисловіе.

Исторія русской народной литературы, основанная на матеріалѣ, собранномъ въ сравнительно недавнее время и представляющемъ одинъ изъ позднѣйшихъ фазисовъ развитія народной поэзіи, а также преимущественно отрицательными по отношенію къ послѣдней свидѣтельствами о бытованіи и приблизительномъ характерѣ ея, проходящими съ XI до XVIII вѣка включительно,—еще не даетъ картины жизни народной поэзіи въ ея реальной обстановкѣ.

Возникаетъ рядъ вопросовъ по отношенію къ исторіи народной литературы, очень существенныхъ для опредѣленія и изученія послѣдней особенно при сужденіи о ней, какъ объ отзвукѣ древняго поэтическаго преданія народа. Представляетъ ли, въ самомъ дѣлѣ, народная поэзія нѣчто такое, что можетъ быть возведено къ древнему періоду жизни народа, являются ли ея формы и мотивы устойчивыми, и съ какою полнотою поэзія народа отображаетъ его жизнь?—Конечно, на всѣ эти вопросы можно было бы отвѣчать опредѣленно, если бы народно-литературный матеріалъ зарегистровывался въ теченіе достаточно продолжительнаго промежутка времени. Народная поэзія стараго типа еще жива главнымъ образомъ въ двухъ противоположныхъ концахъ Европейской Россіи; на дальнемъ сѣверѣ и на югѣ, въ Малороссіи. Чтобы ближе уяснить жизнь этой поэзіи необходимы, хотя теперь, болѣе ими менѣе періодическія и пристальныя наблюденія надъ нею. Очень важны въ данномъ отношеніи такія непосредственныя наблюденія надъ жизнью народной литературы, какъ наблюденія на сѣверѣ новѣйшихъ изслѣдователей русскаго былевого эпоса, или же наблюденія надъ упадкомъ народной поэзіи въ довольно

часто появляющихся теперь статьяхъ по этому предмету *). Подобныя наблюденія разъясняютъ поставленные выше вопросы, и рѣшеніе ихъ въ ту или иную сторону на основаніи этихъ наблюденій можетъ быть обобщена.

Не смотря на извѣстную консервативность быта русскаго народа его литература —явленіе измѣнчивое въ особенности со стороны формальной: въ одномъ и томъ же селѣ нельзя сдѣлать двухъ вполнѣ тождественныхъ записей одной и той же пѣсни; или, напримѣръ, кобзарь, нѣсколько разъ повторяя думу, всякій разъ видоизмѣняетъ ея форму. Словомъ, какъ говорилъ одинъ кобзарь (Терентій Пархоменко): «всякъ співае по своему нарову, якъ ему дозволяе карахтеръ».

Содержаніе народной поэзіи также подвержено многоразличнымъ измѣненіямъ. Какъ показываютъ современныя наблюденія, эти измѣненія вносятся прежде всего личностью пѣвца: подъ вліяніемъ, ея измѣняется характеръ героя былины, и лирическая пѣсня принимаетъ то тотъ, то другой оттѣнокъ.

Съ другой стороны въ содержаніи народной поэзіи отражаются видоизмѣненія формъ жизни. Какъ скоро можетъ произойти измѣненіе въ содержаніи какого либо произведенія и даже ряда произведеній народной поэзіи подъ вліяніемъ новыхъ условій жизни, видно изъ малорусскихъ рекрутскихъ пѣсенъ. Около полусотни пѣсенъ этого цикла помѣщено въ собраніи Чубинскаго. Эти пѣсни, возникшія до 1874 года, отличаются очень печальнымъ содержаніемъ. Въ рекруты сдаютъ «біднихъ сиротъ» «попи ще й богатиі люде», рекруты представляются «въ кованихъ кайданахъ» или съ завязанными назади руками. Теперь, хотя нѣкоторыя изъ этихъ пѣсенъ и держатся въ народной памяти, однако, какъ мнѣ, по крайней мѣрѣ, пришлось наблюдать, эти пѣсни почти не входятъ въ репертуаръ молодежи. Репертуаръ молодежи села Андреевки былъ мною, можно сказать, исчерпанъ, но рекрутскихъ пѣсенъ записано только три (№№: 165А,

*) Таковы, напримѣръ (исключая отмѣченное А. Н. Пыпинымъ въ „Ист. Русск. Ли—ры“, изд. второе, III, 106—107), появившіяся за послѣдніе два года статьи: А. Раздольскаго—„Новыя пѣсни“ (Образ. 1900, 7—8), Г. Бѣлорѣцкаго—„Заводская поэзія“ (Р. Б. 1902, 12), К. Кузьминскаго—„О современной народной пѣснѣ“ (Этн. Об. 1903, 4), Д. Зеленина—„Черты современнаго народнаго быта по частушкѣ“ (Р. Вѣд. 1903, 8), Е. Линевой—„Жива ли народная пѣсня“ (ibid 1903, 31) и др. Изъ той же области упадка народной поэзіи упомяну статью М. П. Драгоманова. „Порча украинскихъ пѣсенъ“ (Кіев. Ст. 1893, іюнь).

167, 168), и лишь одна изъ нихъ говоритъ о томъ, что рекруту «ніженьки ізвязали, назадъ рученьки скували» (167). Въ «Этнографическихъ матеріалахъ» г. Б. Д. Гринченка (т. III), дающихъ многіе образцы пѣсенъ новѣйшей формаціи, встрѣчаются рекрутскія пѣсни (№№, 1447, 1456), въ которыхъ замѣчается гораздо болѣе легкое отношеніе къ военной службѣ, чѣмъ въ пѣсняхъ, помѣщенныхъ у, Чубинскаго. Приведу частный случай измѣненія рекрутскихъ пѣсенъ подъ вліяніемъ новыхъ условій военной службы. У Чуб. (V, III 113) помѣщена пѣсня, содержаніе которой въ томъ, что мать упрашиваетъ сына рекрута вернуться домой. Рекрутъ отвѣчаетъ отказомъ:

Не вернуся, матушка, теперь неволя моя,
Теперь воля—воленька, воля государськая.
Я до тебе, матушка, сёмого году прибуду,
Я до тебе, матушка салдатнківъ наведу.
Сяду піду, матушка, у зеленому саду,
Своими сухотами весь садочокъ висушу,
Дрібними слізоньками всі ріки наповню.

Въ записанномъ мною варіантѣ той же пѣсни (№ 162) послѣдняго грустнаго мотива нѣтъ. Пѣсня оканчивается только выраженіемъ преданности Государю:

Родимая матушка,
Воротиться мне нельзя,
Воротиться мне нельзя;
Теперь воля не моя,
Теперь воля не моя—
Воля Білого Царя
Александра Треттёго.

Что же касается вопроса о степени полноты изображенія жизни въ народной поэзіи, то наблюденіе за литературою народа въ послѣдніе два вѣка даетъ возможность судить о ней, какъ о недостаточно яркомъ отраженіи формъ существованія народа. Если мы обратимъ вниманіе на то, какъ отразился въ народной литературѣ такой величайшей важности фактъ въ жизни русскаго народа, какъ отмѣна крѣпостного права, то мы съ недоумѣніемъ остановимся на полутора десяткахъ, не болѣе, пѣсенъ, затрогивающихъ данное событіе. М. П. Драгомановъ въ своей статьѣ «Малорусскія пѣсни объ освобожденіи крестьянъ» (Кіев. Ст. 1897, мартъ—апрѣль) собралъ все, что имѣ-

лось въ русскомъ фольклорѣ относительно даннаго предмета. Большинство пѣсенъ приходится на долю малорусскаго народа, но изъ этого большинства въ свою очередь большинство, какъ доказалъ Драгомановъ, является искуственно привитымъ народной поэзіи и восходитъ къ двумъ пѣснямъ по поводу отмѣны панщины въ Австріи въ 1848 году, вышедшимъ изъ редакціи «Зори Галицкой», органа національнаго галиційскаго общества того времени Руска Рада. Да и само крѣпостное право отразилось въ народной, особенно великорусской, поэзіи слишкомъ слабо.

Такимъ образомъ, насколько я съумѣлъ бѣгло представить, современное, непосредственное и частое наблюденіе за народною поэзіею можетъ оказать значительную помощь при изученіи народной литературы и ея жизни. Дать съ своей стороны посильный опытъ такого наблюденія въ нѣжинскомъ уѣздѣ я и желалъ бы въ моемъ введеніи не имѣя, конечно, въ виду исчерпать весь матеріалъ, даваемый моимъ сборникомъ. Пѣсни были собираемы мною въ с. Андреевкѣ, Монастырищенской волости. Андреевка населена преимущественно козаками. Крестьянскія поселенія немногочисленны. Земледѣленіе—исключительное занятіе жителей.

Какъ особенности говора отмѣчу слѣдующія фонетическія явленія:

1) Ширико распространенное смѣшеніе звуковъ **е** и **и** средняго. Напр.: нема—нима, сестра--систра, великій—виликій.

2) Также широко распространенная смѣна **і** мягкаго и **и** средняго. Напр.; вінъ и винъ, нічъ и ничъ, рідний и ридний.

3) Смѣшеніе звуковъ **о** и **і** мягкаго. Напр.: ніжки—ножки, постій—постой.

4) Переходъ **о** въ **у** Напр.: тупоръ, туполя, зарубляти, до туеі.

5) Группы; двойное **ж, жд** и **дж** на мѣстѣ обще-русскаго **ж** (изъ **dj**). Напр.: похожжяе—похождае, сижу—сиджю.

6) Произношеніе суффикса **тьcя** и, какъ тьcя, и какъ цця. Напр.: стелеться—стелецця, сподіваться—сподивацця.

7) Рѣдкая йотація. Напр.: юлиця, юмеръ. *)

Собранныя мною свѣдѣнія представляютъ слѣдующую бытовую обстановку, въ которой живетъ пѣсня.

---

*) Въ правописаніи сборника я не руководился фонетическими отмѣнами, если послѣднія не строго опредѣлены, какъ напр. смѣшенія **е** и **і** съ **и**, а старался приблизить правописаніе къ общепотребительному въ литературномъ малорусскомъ языкѣ.

V

Циклъ пѣснопѣнія распредѣляется такимъ образомъ. Начало его можно считать съ весны. Именно, на второй день Пасхи начинаются такъ называемыя **гульбища**. Гульбища это уличныя собранія молодежи. Въ опредѣленныхъ пяти мѣстахъ села, изъ которыхъ каждое имѣетъ свое названіе (гульбища: на Довидівці, на Негодівці, на Клименкахъ, на Горбку, на Хуторі), собираются парни и дѣвушки, при чемъ послѣднія посѣщаютъ только одно какое-либо мѣсто гулянья: ходить на другія, чужія для нихъ неприлично. Гульбища собираются вечеромъ, какъ зайдетъ заря, каждый день, а по праздникамъ и послѣ обѣдни до полудня. Здѣсь то главнымъ образомъ и поются пѣсни, и здѣсь молодежь учится новымъ пѣснямъ отъ болѣе способныхъ пѣвцовъ, служившихъ въ экономіи и потому знающихъ пѣсни изъ другихъ селъ. Какъ на выдающуюся пѣвицу укажу на Матрену Багметъ, которая отличаясь любовью къ пѣснѣ, хорошимъ слухомъ и памятью, знаетъ массу пѣсенъ. Ея репертуаръ обнимаетъ всѣ пѣсни, извѣстныя андреевской молодежи, большое количество которыхъ распространено въ селѣ только благодаря ей: возвращаясь по осени изъ экономіи, Багметъ обыкновенно учитъ подругъ и парубковъ новымъ пѣснямъ. На гульбищахъ иногда слагаются и новыя пѣсни. Я былъ свидѣтелемъ, какъ парубки сочиняли шуточную пѣсню, которую тогда же записать не удалось; сочиняли всѣ разомъ: одинъ скажетъ одно, другой—другое, такъ что творчество въ данномъ случаѣ является коллективнымъ. Гульбища продолжаются вплоть до осеннихъ заморозковъ.

Въ этомъ періодѣ пѣснопѣнія надо отмѣтить выдающіеся дни. Прежде всего въ воскресенье на Ѳоминой недѣлѣ для гулянья обыкновенно нанимается музыка: скрипка и бубенъ, и оно проходитъ особенно торжественно. Затѣмъ 23 апрѣля въ день памяти св. великомученика Георгія Побѣдоносца, если Пасха была ранѣе этого числа, устраивается особое, гулянье въ полѣ, ходятъ «на жита», какъ говорятъ сельчане. Для этого дня также нанимается музыка, и вся молодежь съ пѣснями и плясками въ праздничныхъ одеждахъ выходитъ изъ села въ поле, гдѣ и происходитъ гулянье со взаимнымъ угощеніемъ. Далѣе исключительное положеніе занимаетъ ночь на 24 іюня подъ Іоанна Крестителя, Ивана Купала. Зажиганіе костра и прыганіе черезъ огонь продолжается въ Андреевкѣ и до сихъ поръ, хотя замѣчательно, что хранитъ традицію только одинъ изъ концовъ

села, одно изъ гульбищъ; всѣ остальныя гульбища костровъ не зажигаютъ, но гулянья въ эту ночь тянутся долго по всему селу. Интересно, что столь распространенный нѣкогда среди славянъ культъ Купала превратился теперь въ дѣтскую игру. Весь день по селу дѣти играли «въ Купала», сажая въ песокъ сорныя травы и прыгая черезъ нихъ.

Какъ я сказалъ, уличныя гулянья прекращаются по осени. Осенью пѣсня переходитъ съ улицы въ хату. 1 октября на Покровъ Пресвятой Богородицы начинаются **досвитки**. Досвитки — вечернія собранія для работы дѣвушекъ, для чего ими нанимаются отдѣльныя хаты, куда приходятъ и парни, какъ гости. Здѣсь за работою: пряденьемъ и шитьемъ поются пѣсни и расказываются сказки. Досвитки кончаются незадолго до Рождества.

День заговѣнія передъ Рождественскимъ постомъ — «Пущенье» по номенклатурѣ народнаго календаря — также есть одинъ изъ праздниковъ молодежи: на общія средства устраивается угощеніе, сопровождаемое пѣснями и пляской.

На второй день Рождества начинаются **грыща** — игрища. Игрища, это — самыя веселыя и многолюдныя сборища парней и дѣвушекъ, которыя въ нѣкоторыхъ селахъ начали уже выводиться, отчасти, вслѣдствіе противодѣйствія имъ уѣздной полиціи. Въ Андреевкѣ устраивается два игрища на разныхъ концахъ села. Для устройства ихъ парубки выбираютъ изъ своей среды двухъ **атамановъ**, которые нанимаютъ хату, музыку, собираютъ деньги съ посѣщающихъ игрища и слѣдятъ за порядкомъ, за нарушеніе котораго являются даже отвѣтственными передъ сельскою полиціею. Игрища проходятъ очень весело: здѣсь поютъ пѣсни, танцуютъ, играютъ въ карты; сюда являются ряженые, забавляющіе публику своими выходками. Игрища часто посѣщаютъ и семейные люди. Словомъ, по собственному выраженію сельскихъ обывателей, игрища служатъ деревенскими клубами.

Что касается танцевъ, то они, не различаясь въ хореографическомъ отношеніи, различаются въ музыкальномъ. Танцевъ много, какъ напр.: дудочка, зорюшки, подушечки; нѣсколько козачковъ: армянскій, еврейскій, донской, но всѣ они исполняются однообразно — это все тотъ же извѣстный малорусскій гопакъ. Знаютъ также и польку.

Но тутъ танецъ получилъ своеобразный характеръ: па гопака смѣшались съ па польки, но, конечно, остался тактъ послѣдней.

Игрища оканчиваются на Крещеніе. Послѣ Крещенія снова начинаются досвитки и идутъ до Великаго поста, когда прекращаются всякія собранія для пѣсенъ и веселья *).

Въ теченіе этого круга пѣснопѣнія поются всевозможныя пѣсни, за исключеніемъ только весны, когда поются также веснянки, и Петровскаго поста, въ который поются петривки. Въ другое время веснянки и петривки не поются.

Въ нѣкоторые періоды существуетъ мода на какую-либо пѣсню. Тогда эта пѣсня поется съ утра до вечера во всѣхъ концахъ села даже дѣтьми. Модною оказывается одна изъ пѣсенъ, только что появившихся въ селѣ; обыкновенно, она отличается крикливымъ мотивомъ. Такими модными пѣснями были лѣтомъ 1901 года № 54, лѣтомъ 1902 года—№№ 73, 74, и зимою того же года—№ 66.

Ко всѣмъ этимъ моднымъ и вновь появляющимся пѣснямъ поколѣніе родителей относится пренебрежительно, ставя ихъ ниже тѣхъ пѣсенъ, которыя они пѣли въ свою пору. Они не забываютъ этихъ старыхъ пѣсенъ и время отъ времени, созвавъ гостей, поютъ, всею душею уходя въ пѣніе, и съ такою серьезностью, какъ бы совершая молитвы. Въ духсвной жизни болѣе развитыхъ натуръ пѣсни играютъ не послѣднюю роль.—«Всякъ чоловікъ свое горе складае въ пісню»,—сказалъ мнѣ одинъ старый козакъ, а одна пожилая женщина (Ев. Клунко), отъ которой я записалъ нѣсколько пѣсенъ, говорила, что часто заканчиваетъ свое пѣніе плачемъ.

Укажу своеобразное, встрѣтившееся и г. Истомину на сѣверѣ **), представленіе пѣсни, какъ бы предмета о двухъ краяхъ или концахъ, что видно изъ такихъ, замѣченныхъ мною выраженій, какъ

---

*) По поводу моего доклада о пѣсняхъ села Андреевки въ засѣданіи Историко-Филологическаго Общества при Институтѣ князя Безбородко 2 марта 1903 года было сдѣлано замѣчаніе, что я ничего не говорю о вечерницахъ. Долженъ замѣтить, что такого слова даже не существуетъ въ обиходѣ села Андреевки, и вечерницамъ, какъ онѣ опредѣляются въ словаряхъ Брокг. и Эфр. (т. VI, 147) и Даля (I, 192) соотвѣтствуютъ андреевскія досвитки, а какъ вечерницы опредѣляются въ малор.-нѣм. словарѣ Желеховскаго (Abendunterhaltung), имъ соотвѣтствуютъ игрища или собранія на „Пущенье". По Слов. Пискунова вечерницы—вообще собраніе парней и дѣвушекъ.

**) „Пѣсни русскаго народа" Ѳ. М. Истомина и Г. О. Дютша. Предисловіе, стр. XVII.

«доказати усю пісню одъ краю і до краю» или «починати пісню зъ кінця», что значитъ начинать пѣсню съ одного изъ ея концовъ.

Все предыдущее касается внѣшней жизни пѣсни. Отмѣчу еще нѣкоторыя наблюденія надъ внутренней ея жизнью.

Нѣсколько пѣсенъ или отдѣльныя части различныхъ пѣсенъ часто соединяются вмѣстѣ. Могутъ быть соединены вмѣстѣ двѣ, три пѣсни цѣликомъ на основаніи одинаковаго размѣра этихъ пѣсенъ, вслѣдствіе чего всегда соединяются вмѣстѣ №№ 269—271. Такъ соединяются только пѣсни шутливого содержанія. Въ данномъ случаѣ это—чисто механическое соединеніе пѣсенъ; болѣе сознательное представляетъ изъ себя соединеніе двухъ пѣсенъ въ № 179, гдѣ самостоятельная пѣсня о гибели дѣтей соловья (Лукашевичъ, стр. 84: «Шли козаченьки ізъ Украіни») вставлена, какъ эпизодъ въ пѣсню о смерти жены купца (Чуб. V, II, 358, восемь варіантовъ).

Затѣмъ двѣ пѣсни могутъ быть соединены на основаніи общности именъ лицъ, о которыхъ идетъ рѣчь, какъ напр. соединяются №№ 272 и 274.

Наконецъ отдѣльныя части двухъ пѣсенъ соединяются вмѣстѣ на основаніи общихъ этимъ пѣснямъ стиховъ. Такъ напр., въ пѣснѣ А (№ 3) встрѣчаются стихи.

А ще тому тяжелій буде,
Хто кого любыть.
Полюбила дівчинонька
Молодого парня.

Въ пѣснѣ же В (№ 1)—стихи:

Горе тому да й нежонатому,
А ще гірше, хто кого любыть,
Любыть, любыть, до сердця голубыть.

При пѣніи пѣсни В, дойдя до послѣднихъ стиховъ, пѣвецъ по ассоціаціи можетъ вспомнить подобные же стихи къ пѣснѣ А и затѣмъ будетъ продолжать пѣніе уже не пѣсни В, а пѣсни А, что и случилось, когда я записывалъ пѣсню В. За стихами:

Горе тому да й нежонатому,
А ще гірше, хто кого любыть,

пѣвица запѣла стихи первой пѣсни:

Полюбила дівчинонька
Молодого парня.

Закрѣпленный примѣръ подобнаго соединенія мы видимъ въ пѣснѣ № 161, гдѣ рисуется жизнь крестьянина на заводѣ. Онъ работаетъ до устали, но хозяинъ все бранитъ его, а за нимъ и хозяйка:

Ти—пъяныця, ти ледащо
Пропивъ сіри воли на що?
. . . .
Пропивъ воли ще й телічки,
Пропъешъ мої черевички;
Пропивъ воли ще й корови,
Пропъешъ мої чорни брови.

Всѣ эти слова встрѣчаются въ пѣсняхъ, изображающихъ пьяницу мужа и укоры его жены (Чуб. V, II. 191 Е.), гдѣ они имѣютъ смыслъ. Въ данной же пѣснѣ эти слова не отвѣчаютъ содержанію ея и попали сюда, надо полагать, потому, что въ основномъ (неизвѣстномъ мнѣ) текстѣ пѣсни брань хозяйки начинается также, какъ и брань жены въ пѣсняхъ о пьяницѣ мужѣ.

Изъ пѣсни № 54 можно наблюдать тенденцію увеличить пѣсню въ объемѣ, когда большая часть ея забыта, посредствомъ припѣва, его удвоенія и удвоенія каждаго изъ стиховъ при пѣніи. Нѣтъ сомнѣнія, что данный варіантъ пѣсни представляетъ изъ себя разультатъ ея забвенія. Всѣ извѣстные мнѣ варіанты (Чуб. V, I, 718, 758; Гр. III, 480), изъ которыхъ одинъ доходитъ до 87 стиховъ (Гр. вар. 13), послѣ возвѣщенія зозулею козаку о свадьбѣ его милой Маруси, объясняютъ, что это была за свадьба: въ послѣднемъ и заключается квинтъ-эссенція данной пѣсни. Свадьба эта—въ одномъ варіантѣ—смерть Маруси, въ другомъ—дѣйствительно свадьба: дѣвица обманомъ услала козака и въ его отсутствіе вышла замужъ, за что и платится впослѣдствіи жизнью. Эта самая интересная часть въ данномъ случаѣ забыта, пѣсня сокращена всего до 13 стиховъ, и вотъ принимаются вышеуказанныя мѣры къ увеличенію ея объема при пѣніи, и тогда пѣсня возрастаетъ до 52 стиховъ *).

Укажу еще превращеніе странствующихъ стиховъ въ самостоятельную пѣсню. Въ народныхъ пѣсняхъ встрѣчаются часто одни и тѣже стихи: эти стихи—достояніе поэтической традиціи народа и живутъ въ представленіи большинства. Создатель новой пѣсни поль-

*) Данная пѣсня послужила мотивомъ для стихотв. Т. Г Шевченко: „У туеі Катерины хата на помості".

зуется ими какъ готовымъ подвижнымъ матеріаломъ, который онъ, можетъ приспособить для тѣхъ или иныхъ цѣлей. Такими стихами напр., являются стихи:

Ой кінь ірже воды не пье,
Бо дорогу чуе,

стихи, находящіеся въ пяти пѣсняхъ одной только I ч. V т. собранія Чубинскаго (40, 68Б, 177, 290, 604). Таковы же стихи:

Видно хату, видно грушу:
Туды мою повива що-вечора душу,

находящіеся, въ нѣкоторыхъ пѣсняхъ того же собранія (Чуб. V, I, 134, 403, 804). Но тамъ данныя стихи—только одинъ изъ вставныхъ поэтическихъ элементовъ, а въ репретуарѣ села Андреевки это—самостоятельная пѣсня **прыказка** *), ставшая самостоятельною вслѣдствіе цѣльности идеи, вложенной въ эти двѣ строки.

При характеристикѣ собраннаго мною матеріала нельзя не обратить вниманіе на присутствіе въ народнымъ репертуарѣ великорусскихъ пѣсенъ. Уже давно, начиная съ первыхъ собирателей малорусской пѣсни, указывалось на это внесеніе въ малорусскую народную поэзію произведеній великорусской главнымъ образомъ низшаго свойства лирики, что, конечно, объясняется тѣмъ, что въ самой Великороссіи народная пѣсня не стоитъ на своей прежней высотѣ. Въ послѣднее время, какъ извѣстно, тамъ царятъ легкія пѣсенки, безцѣнныя въ поэтическомъ отношеніи т. н. частушки, вертушки и пр. И вотъ эти продукты упадка народнаго творчества нынѣ переходятъ и въ малорусскій пѣсенный репертуаръ. Мною записано нѣсколько такихъ частушекъ. Но кромѣ произведеній современной великорусской народной лирики переходятъ и старыя пѣсни, хорошія на великорусской почвѣ, однако плохія на малорусской, какъ напр. «Въ полѣ береза стояла» или «Внизъ по матушкѣ по Волгѣ» (207), не представляющія ничего кромѣ искаженія языка и смысла, не говоря уже о томъ, что мотивъ пѣсенъ совершенно не сохраняется и замѣняется однимъ крикомъ. Все это доказываетъ то положеніе, высказанное Б. Д. Гринченко въ его предисловіи къ «Этногр. Мат.» (т. III), что только то литературное заимствованіе въ народѣ представляетъ положительный фактъ духовнаго обмѣна съ другою народностью,

*) Прыказкою называютъ пѣсенку незначительныхъ размѣровъ и преимущественно веселаго или шутливаго характера.

когда заимствованное націонализируется на новой почвѣ, перерабатывается согласно съ міросозерцаніемъ даннаго народа. Такой основательной переработки великорусской пѣсни до сихъ поръ не замѣчалось, но изъ той же самой пѣсни «Внизъ по матушкѣ по Волгѣ» видно нѣкоторое стремленіе къ такой переработкѣ, выражающееся въ добавленіи чисто малорусскихъ стиховъ (Моя милая не пишна.... Ср. № 100). Нашлась также грубая пародія на «Черную шаль» Пушкина (№ 149).

Но, хотя малорусская народная поэзія отчасти падаетъ подъ наплывомъ великорусскихъ пѣсенъ новѣйшей формаціи, въ тоже время она освѣжается элементами книжной малорусской поэзіи. Нѣкоторыя стихотворенія уже давно перешли въ народъ, какъ напр. пѣсни Котляревскаго, стихотвореніе В. А. Забѣлы «До соловейка» (Не щебечи, соловейку) и др. Въ «Этногр. мат.» г-нъ Гринченко помѣстилъ пѣсню, записанную въ с. Веркіевкѣ (т. III, № 466) подъ заглавіемъ: «Мати закоханихъ розлучае, обое вмерли», сдѣлавъ предположеніе объ ея не народномъ происхожденіи. Дѣйствительно, данная пѣсня—книжнаго происхожденія: это—баллада В. С. Кулика «Загублени души», въ первый разъ появившаяся въ журналѣ «Основа» (1861 г. ноябрь—дек. 42).

Поскольку я могъ опредѣлить, въ собранномъ мною матеріалѣ встрѣчается три малорусскихъ пѣсни, вышедшихъ изъ верхняго теченія литературы. Именно, мною записана одна пѣсня, (136), представляющая умѣлую и довольно тонкую композицію изъ нѣсколькихъ стиховъ поэмы Т. Г. Шевченко «Черниця Марьяна». Эта пѣсня очень популярна въ селѣ. Затѣмъ имѣется пѣсня (135) являющаяся сокращенною редакціею извѣстнаго стихотворенія Шевченка: «На що мені чорни брови». Пѣвица—старуха научилась этой пѣснѣ отъ барышни въ Монастырищѣ. Наконецъ одна пѣсня (204) оказалась незначительно переработаннымъ стихотвореніемъ Я. И. Щоголева «У полі» (русскій переводъ Л. А. Мея, Соч. 1887, III, 121). *).

*) Высказываю, какъ предположеніе, что въ дѣлѣ распространенія въ народѣ произведеній книжной литературы, а также въ возвращеніи въ народъ, старыхъ, забытыхъ уже имъ пѣсенъ, должны оказывать услугу лубочные пѣсенники, въ большомъ количествѣ появляющіеся за послѣднее время въ изданіяхъ Сытина и Губанова, каковы сборники: „Молодой Черноморецъ", „Украинецъ", „Ой не ходы Грыцу, на вечерныци", „Грыцько--Кобзарь", „Молодой Чумакъ", „Слухайте панове, писни мои", „Метелиця" и др., гдѣ помѣщено много старыхъ малорусскихъ пѣсенъ и стихотворенія Котляревскаго, Шевченка, Руданскаго, Петренка и др.

Нельзя не остановиться на интересныхъ, записанныхъ мною пѣсняхъ объ убійствѣ крестьянами пана Саливона, бывшаго помѣщика села Дорогинки.

Это было незадолго передъ отмѣною крѣпостного права. Саливонъ былъ жестокій помѣщикъ: онъ даже пахалъ землю людями *), о чемъ помнила и пѣсня. Одна женщина, забывшая пѣсню, вспоминала только стихи:

Ой виоравъ вінъ (Саливонъ) людями
Городъ на табаку,
І убили Саливона,
Пропавъ за собаку.

Какъ мнѣ передавали и какъ свидѣтельствуетъ пѣсня о томъ же событіи, записанная г. А. А. Русовымъ (Гр. III, 1474), Саливона убили косари, которымъ онъ не давалъ ѣсть. Версія, напечатанная у г. Гринченка, передаетъ слѣдующее:

За горою, за крутою косарики косять,
У пана Саливона собі хліба просять.
Ой косили косарики півтори неділі,—
Не бачили косарики хліба не скорини.
Ой косили косарики та радили раду,—
Та й убили Саливона за усю громаду.

Когда панъ былъ убитъ, то крестьяне приказали своимъ женамъ, чтобы каждая «хочь разъ деркачемъ вдарила мертвого пана». Пѣсни объ убійствѣ Саливона долгое время считались среди сельскаго населенія запрещенными, и пѣть ихъ боялись.

Мною записано двѣ пѣсни, касающіяся даннаго факта. Одна изъ нихъ составлена изъ отдѣльныхъ, но связанныхъ между собою единствомъ идеи отрывковъ, встрѣчающихся въ другихъ пѣсняхъ, посвященныхъ крѣпостному праву, и примѣнена къ указанному случаю. Другая пѣсня—вполнѣ самостоятельна и отъ версіи, записанной г. Русовымъ, отличается тѣмъ, что передаетъ, такъ сказать, впечатлѣнія, вызванныя убійствомъ, тогда какъ версія г. Русова описываетъ самый фактъ. Вторая, записанная мною версія пѣсни объ убійствѣ пана Саливона представляетъ еще новый интересъ въ виду

*) Аналогичный данному фактъ сообщаетъ г. М. К. Васильевъ въ статьѣ „Къ вопросу о новыхъ мотивахъ въ малорусской народной поэзіи“ (Этнограф. Обозр. 1897, XXXIII).

того, что указывается ея авторъ. Козакъ Филиппъ Скрипка, отъ котораго я записалъ данную пѣсню, разсказалъ мнѣ слѣдующее: «Пана Саливона, привожу его сообщеніе слово въ слово, убили його дворови люде. Андрій Саранчукъ йіде въ поле и заспівавъ оцю пісню ізъ своеі губи і вернувся вінъ ізъ поля зъ снопами. Дочъ Саливона завернула його въ контору. Потімъ стала його питати, хто научивъ його сіеі пісні про еі отця? Той говоривъ: «Самъ ізъ своеі голови столкувавъ». Вона йому дала десятку грошей і приказала: «Щобъ ти більше не співавъ про мого отця пісні». Андрій Саранчукъ—дѣйствительное лицо, жилъ въ Дорогинкѣ и умеръ, говорятъ, недавно. Насколько же вѣренъ самый разсказъ объ его авторствѣ,—судить не берусь.

Въ заключеніе укажу на помѣщенныя въ концѣ сборника двѣ пѣсни, относящіяся къ похоронному ритуалу. Онѣ поются обыкновенно женщинами по возвращеніи съ кладбища на поминкахъ покойника.

19 $\frac{VI}{21}$ 03.
Нѣжинъ.

Владимiръ Даниловъ.

I. Любовь.

1.

Ой що ю полі стоїть два дубочки,
Схилилися верхи до купочки.
Тамъ сиділо два голубочки.
Вони сиділи і раду радили,
Знялися да й въ гору да полетіли,
Ой я летячи, правду говорили:
Горе тому да й нежонатому,
А ще гірше хто кого любить,
Любить, любить, до серця голубить;
Пригортайся, моя голубочко.
Да й не кажи правди нікому такому,
Якъ мени молодому;
Да й не юлюбляйся да й въ нікого такого,
Да не кидай же мене молодого.

(Дорогинка).

Вар.: Чуб. Ѵ, I, 121, 590, 622,

2.

По той бікъ гора, по сей бікъ гора,
По міжъ тимы крутими горами
Котилась зора.
Ой тожъ не зора,—дівчина моя
Ухватила нове відеречко,
По воду пошла.
Козакъ за нею, якъ за зарею
Чистимъ полемъ ой да сивимъ конемъ
По надъ Дунаемъ.
—Дівчино моя, напій же коня
Зъ рубленоі, серце, криниченьки,
Зъ повного ведра.
—Козаченьку мій, якъ би я твоя,
Взяла бъ коня за шовковий поводъ
Да й напоіла.
Козаченьку мій чомъ ти не женивсь?
У Кримъ ходивъ, Криму забарився,
Тимъ я не женивсь.
Дівчино моя, чомъ заміжъ не йшла?
Всю Краину, серце, я сходила,
Дружка не найшла,
Тимъ я заміжъ не йшла.

Вар. ст. 1—15 у Чуб. Ѵ, I, 331 А, 1—15; 258 А, 1—9; вар. ст. 16—22 ibid., II, 80 (самостоятельная пѣсня).

3.

Не влитайся, сизъ-голубе, въ гору,
Не влюбляйся мальчишка въ дівчону.

Хорошо було влюбляться,
Тяжко розставаться.
А ще тому тяжелій буде,
Хто кого любить.
Полюбила дівчинонька
Молодого парня.
По случаю жизнь скончаю
Розлуки желаю.
Не по ринку, да по риночкамъ,
По всімъ городочкамъ
Усі дзвони дзвонять;
Що про нашу Любашечку
Всі люде говорять.
Хай говорять, вони перестануть,
Таки зъ нашей Любашечкой
Хорошо жить стануть.

(Буромка).

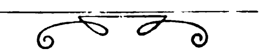

II. Любовь дѣвушки.

4.

Підъ мостомъ, мостомъ
Травіченька ростомъ,
Люблю, мати, того козаченька,
Що високий ростомъ.
Не я его люблю,
Любить моя мати.
Коли бъ мені, Господи,
Вечора дождати.
Зъ кімъ стояла,
Въ саду розмовляла,
Підківоньки знати.
Коли бъ мені, Господи,
Раньше неньки встати,
Да вирвати василёчокъ,
Слідъ позамітати.
А ненька старенька
Раньше мене встала,
Да вирвала василёчокъ,
Слідъ позамітала.
Ой, Боже жъ мій, свите мій,
Чого я дождала:
Що після чужоі дітиночки
Слідъ позамітала!

Ср. Нов. 148.

5.

Ой на гору козакъ воду носить
Дівчинонька козаченька просить:
Козаченьку, мій соболю,
Возьми мене зъ собою,
Помандрую я зъ тобою.

6.

Ой, матінько, жахаюся;
Кого люблю, признаюся:
Люблю, мати, того,
Що нема нічого,
Ні чобитъ, ні онучъ...
Люблю, мати, хочъ замучъ!

7.

Світи, світи, місяченьку,
Ще й ти, зоря ясна,
Да просвіти миленькому,
Де дівчина красна.
Ой не світи, місяченьку,
Не світи никому,
Да просвіти миленькому,
Якъ іде до дому.

8.

Ой, мати моя,
Я—донька твоя.
Чомъ ти мене не учила,
Якъ маленька була?
А теперъ я велика,
Треба мені чоловіка
Не старого не малого:
Козаченька молодого.

Вар. Чуб. V, IV, 142.

9.

Ой, мати, мати,
Москаль у хаті:
Пустуе, жартуе,
Не дае спати.
Ой, доню, доню,
Не будь дурною:
Бій москаля зъ хати
Хочъ кочергою.
Ой, мати, мати,
Не буду бити:
Чорнявий, хороший,
Буду любити.

10.

Ой не стій на леду,
Бо й увалишься.
Чи ти мене вірно любишь,
Чи ти чванишься?
—Якъ я тебе не люблю,
Скарай мене, Боже;
Потіль буду цілувать,
Покіль сонъ ізможе.
—Я й націлувався,
Я й на милувався;
Якъ у саду соловей,
Да й нащебетався.
—Въ саду соловейко
Щебече раненько;
Якъ мій милий при мені,
Мені веселенько.

Вар. ст. 1—12: Чуб. V, I, 406, 1 — 6; 5—6: ibid. 558 А, 13—17.

11.

І васильки мої
І Василь при мені;
Я не знаю, почому
Сподобався мені.
Ой Василю, Василю,
Кудрявая мъята;
Хто не любить Василя,
То душа проклята.

12.

Козаченку гарный,
Не ходи до Ганни;
Ходи до Марушки
На біли подушки.
У Марушки душки
Чотире подушки,
Пъята пухова,
Сама чорноброва.

Вар.: Чуб. V, I, 25.

13.

Гриць мене, моя мати,
Гриць мене полюбивъ;
Гриць мені, моя мати,
Черевички купивъ.
Черевички зъ рогозу,
Не бояться морозу;
Шапочка до лиця,
Люблю Гриця молодця.

Вар. ст. 1—4: Чуб. V, IV, 63, 1—4

14.

Не теперъ, не теперъ
По грибі ходити.
Въ осені, въ осені.
Якъ будуть родити.
Не теперъ, не теперъ
Да зъ коробочками,
Зъ молодими, молодими
Да зъ парубочками.

15.

Въ огороді бузина,
Широки листочки.
Хто не любить Василя,
Розсукини дочки!
Въ огороді бузина
Ще й закрученая.
Одступися, пранцюватий,
Я—зарученая!

16.

Не стій підъ окномъ,
Не махай рукавомъ,
Бо, якъ прийде пора,
То я й вийду сама.

17.

Ой за гаемъ, гайкомъ
Постояла зъ Маркомъ,
Да не спала усю нічъ,
Да заснула ранкомъ.

18.

Лихо жъ, мати, не Петрусь;
Полюбила да боюсь;
Полюбила Петруся,
Поговору боюся.

19.

І паукъ на воді,
Паутина плавне;
І люблю жъ і пійду
Да за тебе, Павле.
І паукъ на воді,
Паутина тоне;
І люблю жъ і пійду
За тебе, Антоне.

20.

Що й паукъ на воді
І комашечка;
І люблю жъ і пійду
За Івашечка.
Ой, Іване, Іване,
Въ мене зілля кохане;
Хочъ кохане, не кохане,
Прийди, сердце Іване!

21.

Що Іванъ на току,
А я хату мету;
Що у Йвана чорни брови,
За Івана пійду.

22.

Захотіла мене мати
За богатого оддати.
То богатий та губатий:
Не оддай мене, мати, за його,
Буде мини горечко відъ його.

Захотіла мене мати
За другого оддати.
А той другий
Плете попруги:
Не оддай мене, мати, за його,
Буде мині горечко відъ його.
Захотіла мене мати
За треттёго оддати.
А той третій
Плете поплеті:
Не оддай...
Захотіла мене мати
За четвертого оддати.
А той четвертий
Да бажае смерти:
Не оддай...
Захотіла мене мати
За пъятого оддати.
А той пъятий—.
Кривопъятий:
Не оддай...
Захотіла мене мати
За шбстого оддати.
А той шбстий—
Малий, недоростий:
Не оддай...
Захотіла мене мати
Да за сёмого оддати.
А той сёмий—
Малий невесёлий:
Не оддай...
Захотіла мене мати
Да за вбсьмого оддати.
А той вбсьмий
Безъ носа й безъ костей:
Не оддай...
Захотіла мене мати
За девъятого оддати.
А той девъятий—
Сибирний, проклятий:
Не оддай...
Захотіла мене мати
За десятого оддати.
А десятий—
Чорнявий, богатий:
Оддай мене, мати, за його,
Буде мені добре відъ його.

Вар.: Чуб. Ѵ, II, 110.

23.

Якъ було рано,—да й серденько въяло,
Якъ повечеріло,—да й повеселіло,
Пришло підъ віконце да й заговорило:
Добривечіръ, каже, якъ маслечкомъ маже.
А я одвічаю: здоровъ бувъ, кришталю.
Я тебе, кришталю, давно дожидаю.
Давно дожидаю, правдоньки спитаю:
Чи ти мене любишь, чи самъ собі нудишь;
Чи зъ мене сміешься дай не признаешься?
—А я не сміюся, славоньки боюся.
—Не бійсь, козакъ, слави, не бійсь поговору,
Прийди ночувати у нову комору.
Будемъ говорити, якъ у світі жити;
Будемъ ромовляти, якъ жить, горувати.

24.

Якъ сойду я на горушку.
Да гляну я на зорушку:
Чи ні іде, чи ні йде
Серденятко мое?
Ми сійдемся, побранёмся,
Розійдемось безъ сердцá:
Прощай, моя мила,

Красавиця дорога.
Чи полюбишь ти меня?
—Я съ тіхъ (поръ) люблю,
Що гуляла у саду.
Я по садику гуляла
Ю родителя свого,
У батюшки родного.
Два яблука сорвала,
Сахаръ не роскусила,
Тебе мудра полюбила.
Перечула черезъ люде,
Що мій милий нездоровъ
Мима горницю пройшовъ,
На йокошко не глянувъ.
Что на этомъ окнѣ
Лижала придмета.
Да какая придмета?—
Съ віноградy квѣта.
Виноградъ, винограда,
Мимогорниця (?) моя.

25.

Ой у саду у зеленимъ
Соловъі поють;
На калині, на червоной
Гніздечко въють.
Що въ нашого родителя
Медъ-вино пъють;
Що дівчина наливае,
А козакъ випивае.
Ні сучка, ні крючка,
Ні задежушки;
Будь, мій милий,
Да здоровушкий
На сей день, у весь день,
Съ сего дня да ще дня,
Сіей ночи да ще ночи.

26.

Чоловікъ на Дону,
Шапка на колочку...

И такъ далѣе буква въ букву, какъ у Чуб. V, IV, 11—18.

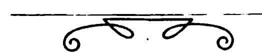

III. Любовь парня.

27.

Повійся, хмелю, ізъ висока да на тичину.
Женихався козакъ ажъ три годи да на дівчину.
Да він женихався да думавъ не брати:
Да не повеліла йому рідна мати.
Да не такъ мати не дае брати,
Да хоче розлучити:
На що жъ, сину, да сиротину брати?
Що сиротина безъ щастя уродилась,
Безъ долі ізросла;
Вона жъ тобі, сину, дружиною да не судилась.
Лучче жъ тобі, сину, сиротину да зъ ума звісти,
А ніжъ тобі сину, сиротину да ю дворъ вести;
Лучче жъ тобі, сину, зъ сиротини да сміятися,
А ніжъ тобі, сину, зъ сиротою, да вінчатися.
—Да на що, мати, зъ сиротини да сміятися?
Лучче жъ мені, мати, зъ сиротою да повінчатися.

Да якъ буду, мати, да сміятися,
Будуть люде да ізъ насъ да сміятися.
Якъ возьму я, мати, другу,— да гріхъ мені буде;
Побъютъ мене йеё слезы, що правда буде.
Треба жъ, мати, калихати тее, що у йеі буде.

28.

Дівчинонько-семилітко,
Загадаю тобі сімь загадокъ;
Отгадаешь,—моя будешь,
Не отгадаешь,—дурна будешь.
Ой що світить круту гору?
Ой що біжить безъ розгону?
Ой що росте безъ коріння?
Ой що цвіте безъ насіння?
Ой що въеться коло древця?
Ой що сушить коло сердця?
Ой що грае,—голосъ мае?
Ой що плаче,—слізъ не мае?
—Да дурна бъ я була не оттадала:
Місяць світить круту гору;
Вода біжить безъ розгону;
Камень росте безъ коріння;
Лице цвіте безъ насіння;
Ой хміль вьеться коло древця;
Любовь сушить коло сердця;
Скрипка грае,—голосъ мае;
Сокілъ плаче,—слізъ не мае.

Ср. Гол. III, 180, 55.

29.

Якъ вийду я за ворота,
Гуляю, гуляю,
Волоськи оріпки
Лузаю, лузаю.
Розлузаю волоський оріщокъ,
Вийму ядерце.
Вийди, вийди, молода дівчино,
Потішь мое серце.
Серце мое ревнивее
Звичаю не знае.
Що по горахъ, по долинахъ
Туманъ залягае.
По-міжъ тими туманами
Сизъ голубъ летае;
Вінъ летае, буркотае,
Голубки шукае.
Якъ полетівъ сизий голубонько
Гаями, борями,
Стрічаеться сизий голубонько
Зъ бойними вітрями:
Ой ви, вітри, ви бойниі,
Чи далече бували,
Чи не бачили сизоі голубочки
По-мізъ голубами?
—Ой бачили, не бачили,
Не знаемъ якая.
—Вона сиза, сизокрила,
Личко, якъ калина;
Въ косі лента голубая,
Сама молодая.

Вар.: Чуб. Ѵ, I, 63, 354.

30А.

Не подоба зірці проти місяця сходити,
Не подоба дівці проти козака виходити.
Зійшла, зійшла зіронька,— все поле да й освітила,
Дівчинонька вийшла,—козаченька развеселіла,
—Козаченьку мій хрещатий ти барвиночку,
По тобі постелю въ дорозі да постілочку.

—Постели, дівчино, жовтая да буркутина,
Я підъ голівоньки синяя да жупанина.
Ти мені, дівчина, безъ постелі люба да мила.

Вар. ст. 1—4 у Чуб. Ѵ, I, 613, 3—6; 3—5 ibid., 499, 3 — 5; 3 — 6 ibid. 162, 5 — 6 и 22—23; 285, 5—6 и 15—16; 5—9, ibid. 386, 24—31; 3—8 ibid. 466, 5—10.

30Б.

1. Ой сойди ти, зирка ранняя да вечерняя.
2. Вийди, вийди, дівко, хорошая да вродливая.
3Б=1А; 4Б=2А; 5Б=3А. Якъ ізошла зірка...;
6Б=4А. Вишла дівка...; 7—8Б=5—6А;
9. Постелетця мині чорная да буркотина.
10Б=8А. А...; 11Б=9А;
12. Що у городоньку два голубоньки въетця;
А за тую дівчину два козаченьки бьетця.
Одинъ каже: дівчина да моя буде.
15. Другий каже: хиба мене дома не буде.
Одинъ козакъ пойіхавъ въ поле орати,
А товарищъ його пошовъ попа еднати.
Той же козакъ въ полі не наорався,
А товарищъ його зъ дівчиною да повінчався.
20. —Коню ти мой коню, що теперъ да робить будемъ?
Чи грошима одсиплемъ, чи буде насъ судъ судити?
Грошима одсиплемъ, лаятимуть насъ люде;
А судъ судитимемъ, намъ життя не буде.

31.

1. Якъ пойду я въ садокъ.
Да ізорву квітокъ,
Да зовъю вінокъ,
Да пущу на ставокъ:
5. Хто сей вінокъ пойме,
Той мене візьме.
Йіхавъ козакъ ізъ полку до дому,
Да привьязавъ коня до березтовця,
А самъ пошовъ віночка ловить.
10. Первий разъ вступивъ,—
По коліна брівъ;
Другий разъ ступивъ.—
По поясъ убрівъ;
Третій разъ ступивъ,—
15. Волосокъ ізпливъ.
Якъ ставъ потопати,
Ставъ промовляти;
Сидить зозуля надъ водою,
Стала кувати.

32.

1. Ой дубъ не зелений, чомъ не розвився?
Синъ своей неньці въ ніженьки вклонився:
Мати жъ моя, мати стара, нене,
Чомъ не женишь мене?
5. —Постой, сину до осені, а въ осені оженю.
Далеко жъ моя мати,
До осені ждати.
Насіявъ я жита, ні зъ кімъ буде жати,
Яроі пшениці въ снопы повязати;
10. Накосивъ я сіна, ні зъ кімъ погрибати,
Темненькоі ночи ні зъ кімъ розмовляти.
На жъ тобі, сину, рубля золотого,

Купи собі коня вороного,
Поведи въ станочокъ, говори до його.
Давай йому сіна
По сами коліна;
Давай йому овса
По сами уса;
Давай йому води
По сами поводи.
Мій кінь не пъе, не йість і не говорить,
Голивоньку до сироі землі клонить.
Коню, ти мій коню, чимъ я тобі тяжкий,
Чимъ я тобі важкий?
—Ти жъ мені не тяжкий,
Ти жъ мені не важкий:
Тяжки, важки мені твоі вечорниці.
Що повизъ травку йідешь да й не попасаешь,
Синимъ моремъ пливешь да й не напуваешь,
До шинку прийідешь,
До стовпа привъяжешь,—
Самъ пъешь і гуляешь,
А мене не згадаешь.

Вар.: Чуб. Ѵ, II, 426; Гол. I, 267, 51; 110, 43; III, 193, 66.

33.

Ой у лузі, въ лузі
Стоять воли въ плузі;
Погоничи мали,
А плугатері стари,
Да́ нікому жъ воливъ погоняти.
По міжъ мое окно
Двіріченьки текло:
Я жъ не мушу води упинати.
По міжъ мое окно
Два козаки бігло:
Я не мушу зъ ними говорити.
Возьми, доню, чарку
Да й горілочки пляшку,
Да зазови козаківъ у хату.
Будемъ частувати
І правдоньки питати,
Чомъ ти до мене не прийіхавъ?
Чи ти кониківъ не маешь,
Чи доріжки не знаешь,
Чи матуся йіхать не звеліла?
—Я й коника маю
І доріженьку знаю,
І матуся йіхать позволяла.
Есть у мене сестра
Не велика ростомъ,
Тая жъ мені йіхать не повеліла:
Не йідь же, брате,
У чужу сторононьку
До дівчини на розмовоньку.
Ти горілки напьесся
І съ кониченька убъесся
І самъ молодъ слави набересся.
—Я горілки напъюся
І съ коника не вбъюся
І самъ молодъ слави не боюся.

Вар. ст.: 17 -29: Чуб. Ѵ, I, 109, какъ самостоятельная пѣсня; вар.: Гол. III, 155, 29; Гр. III, 448.

34.

Що въ полі верба, а кругомъ верби вода.
Ой тамъ брала дівка воду, сама молода.
Дівка одъ води, а козакъ до води:
Постій, дівко-чорнобрівко, дай коню води.
—Не могу жъ я стать, коню води дать:
Травка-роса, дівка боса, ніженьки щемлять.
Скину я перчу, да ніженьки вверчу,

Якъ будешь же, дівко, моя,— сапожки куплю.
—Не купуй мені, купуй самъ собі,
Е у мене отець-мати,-куплять і мені.

Варіанты: Чуб. Ɣ, I, 75; ibid. 250; ibid III, 162; вар. ст. 4—10 ibid., 325, 8—6 (далекій вар.); 5—10 ibid. 331 Д, 7—16.

35.

На калину вітеръ віе,
Калина ни стіе;
Козакъ дівку вірно любить,
Заняти не сміе.
Тимъ я йеі не займаю,
Що сватати маю;
Тимъ до йеі не горнуся,
Що слави боюся.
Виряжала мати сина
Да ю косовицю;
Зачесала чорни кудрі
Да на потилицю.
Я жъ думала, що ти будешь
Травоньку косити,
Ажъ ти кинувъ косу въ росу
Да ставъ голосити.
Ой якъ би жъ ти, мати, знала,
Якая досада,
До ти бъ мене йоженіла,
Щобъ була отрада.
Оженися, мій синочокъ,
Возми жинку Варку,
Да цілуй йеі да милуй,
Якъ паничъ панянку.
Оженися, мій синочокъ,
Возми жинку юбку,
Да цілуй йеі да милуй
Якъ голубъ голубку.

Вар. ст. 1—6 у Чуб. Ɣ, I, 338. В, 1—6; вар. ст. 1—8 ibid., 174, 1—8; 320, 1—6; вар. ст. 9—20 и 25—28 ibid., 72; 417, 1—8.

36.

Ізъ-за саду сокілъ вилетае,
Да на синее море ой-да поглядае:
Да що синее море ой-да сильно грае,
Да тонесенькимъ ледкомъ ой-да замерзае,
Да білесенькимъ сніжкомъ ой-да припадае?
Ой тамъ молодъ козакъ ой-да потопае.
Да на рідного батенька ой-да ще й гукае:
Да рятуй мене, мій тату, ой-да рятуй мене.
Якъ батенька се чуе, ой-да не рятуе;
Да по бережку ходить, ой-да ще дратуе:
Охотонька, мій синъ, ой-да охотонька,
Ой-да потопае, мій синъ, ой-да твоя головонька.
—Да не загину, мій тату, ой-да не загину;
Ой полюбивъ я дівчину ой-да не покину.

Вар. ст. 1—6 у Чуб. Ɣ, I, 723, 2—6; ibid. II, 373 А, 1—7.

37.

Ой ходила красна дівка бережкомъ,
Да гоніла селезня батіжкомъ.
Чогось твоя дудочка не грае,
Десь у тебе горечка не мае?
Десь у тебе горечка не мае,
Ой хто тобі кучері звівае?
Була въ мене дівчина Уляна,—
Вона мені кучері звивала;
Була въ мене дівчина Марина,—
Вона мені кучері здарила.

Вар.: Чуб. Ɣ, I, 18.

38.

Дівчинонько, квітокъ мій,
Люблю тебе, слідокъ твій,
Ще й походушку твою,
Ще й розмовушку тиху.
—Де здумаю, пійду,
На твій слідокъ ізийду
Ще й мовчки постою.
Постоявши, воздихну,
Воздихнувши, заплачу,
Усю правду скажу:
Коли ходишь, такъ ходи,
Коли любишь, такъ люби.
Оце слава неякая,
Я—дівчина молодая.

39.

Ой ти, грушка моя кучерявая!
Ой коли жъ ти зійшла, коли виросла?
Я весною зійшла, літомъ виросла.
У темному ліску, при крутомъ бережку,
Проти новихъ воротъ стоіть башенка.
А у той башенці тамъ живуть молодці.
Ой живуть же, живуть, наживаються,
Одной голочкою обшиваються,
Одной ниточкою поділяються.
Стукотить, гуркотить подоколечко:
То ни воръ, ни злодій, ни разбойничокъ,—
То пройшовъ до души полюбовничокъ.
—Ой пройшовъ я, душа, розпроситися,
Чи позволишь, душа, оженитися?
—Ой женись, молодець, ой женись, удовець.
Да бери собі удову молоду, (?)
Не бери удови бери дівчину:
У вдови два норови*).

Ср.: Рѣз. Кур. С. II, 12, 9; 11—15: Чуб. V, I, 372, 1—7.

40.

Що за люде били,
Що моему милому
Да разлуку дали?
Да разлука—чужа дальня сторона.
Съ чужоі сторонушки
Вітеръ повіва;
Ізъ бистроі рѣчушкі
Воздушокъ ідеть.
Да коли жъ мого миленького
Да Господь принесеть?
—Я до тебе, дѣвушка,
Не прийіду, не приду,
Я до тебе, дѣвушка,
Да й орломъ прилечу;
Да я тобі, дѣвушка,
Да й всю правду скажу:
Що я тебе, дѣвушка,
Да любить не хочу;
Да я тебе, дѣвушка,
Да забросить хочу.
Да зажурилась дѣвушка,
Зажурилась молода.
—Не журися, дѣвушка, молода,
Не покуну я тебе никогда.

41.

На що менемат и родила,
На що мене Богъ создавъ?

*) Въ Андреевкѣ слыхалъ слѣдующую пословицу: «У вдови-два норови, у вдовця—безъ кінця».

Кого вѣрно любила,
Того мені Богъ не давъ.
Въ вішневомъ саду
Все пташечки поють,
Зъ тобою намъ, мила,
Розлуку дають.
Розлука—доскука,
Чужа й сторона,
Ніхто насъ не розлучить
Ни місяць, ні зоря,
Хиба жъ насъ розлучить
Мать сирая земля.

42.

Якъ хочъ, перескочъ,
Нарви мені бобу;
Якъ хочъ мене взять,
Спитай мого роду.
Я і роду питавъ,
Такъ і рідъ не велить;
Якъ побачу, гірко плачу,
Коло сердця болить.

Вар. ст. 1—4: Гр. III, 454, 1 — 4; Чуб. V, I, 301, 9—10.

43.

Дівчино милостиво,
Чи е батько въ тебе,
Чи ходишь ти на улицю?
Десь я бачивъ тебе?
Бачивъ, бачивъ,
Якъ ти воли гнала;
Хотівъ тебе підчепити,
Дакъ мати стояла.

44.

Видно хату, видно грушу:
Туди мою повіва що вечора душу.

Вар.: Чуб. V, I, 134, 3 -- 4; 403, 9 – 10; 804, 1--2.

45.

Ішовъ і прийшовъ
До новоі хати,
Да викликавъ дівчину,
Начавъ цілувати.

46.

Чий то двіръ, чий то двіръ,
Що на горі хата?
Люба—мила дівчина,
Тільки не богата.
Якъ би я, козаче,
Трошки богатенька,
Наказала бъ я на тебе,
На твого батенька.

47.

Я стояла за тинами
Да кидала каченами,
Да кидала на того,
Що ненавижю его.
Якъ би не тини
Да не перелази,—
Ходивъ би я до дівчини
По чотире рази.
Якъ би не тини
Да не перетинки,—
Ходивъ би я до дівчини
Да до Харитинки.

48.

Степанида, душа мила,
Очи голубеньки;
Що на еі жупаночокъ
Сизий, голубенький.

49.

Пішовъ я разъ на вулицю,
Да теперя каюсь:
Улюбився у дівчину
І сохну, жахаюсь.
Така гарна, така гарна,
Хто не гляне,—ахне!
Пішовъ би я ei сватать,
Такъ гарбузомъ пахне.
Гласъ тоненький, ручки біли,
Голосъ соловъіний;
Пішовъ би я ei сватать,—
Такъ, Боже мій милий!

Варіанты: Чуб. V, I, 65 и 87А.

50.

Чий то двіръ, чий то двіръ,
Що на горі хата?
Люба, мила дівчинонька,
Тільки не богата.
Чий то двіръ, чій то двіръ,
Що нови ворота?
Люба, мила дівчинонька,
Тільки криворота.
Чий то двіръ, чий то двіръ,
Що изъ хвирточкою?
Люба, мила дівчинонька,
Зовуть Вівдичкою.

51.

Чи це той Микита,
Що на опашку свита,
Підъ оконцемъ зогнувся,
Чи не вийде Мотруся.
І Мотруся хіхоче,
До Микити не хоче;
А Микита сміеться,
За Мотрусю береться.

Вар.: Чуб. V, I, 363; 1—4: ibid. 146, 1—4.

52.

Явдошечка люба-мила
Вареничкі наварила;
Варенички у меду,
Явдошечка до ладу.

53.

См. Чуб. V, I, 85.
1—3=1—3Ч.; 4=4Ч. Дакъ не...;
5=5Ч. Попрошу я...;
6=6Ч.; 7=7Ч. А...; 8=8Ч. Да
Да вінъ мене...;
9. До іншоі, до гіршоі
10. А вінъ мене одведе.

Ср.: Чуб. V, I, 490, 1—4.

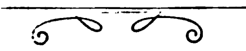

IV. Неудачная любовь.

54.

Що й на горі комора стояла.
Стала, думала, думала, подумала.
А въ коморі Маруся лежала.
Стала, думала, думала, подумала *).
Ізъ-за моря трёхъ зілля бажала:

*) Припѣвъ повторяется послѣ каждаго стиха.

Ой хто мені трехъ зілля достане,
Да той мені дружиною стане.
Обізвався козакъ молоденький:
Е у мене три коні на стані.
Що однимъ же до моря дойіду,
А що другимъ море перейіду,
Третімъ конемъ на камені стану,
Покі тобі трёхъ зілля достану.
Де взялася зозуленька, стала не давати:
Ой не копай, козаченьку, зілля,
Бо въ твоей дівчини весілля.

Вар. Гр., III, 480 (девять варіантовъ); тамъ же указанія на варіанты въ другихъ изданіяхъ. Также см. Чуб. V, I, 718, 754.

55.

Усі хлопці на колодці,
А мого не мае:
Десь мій милий чорнобривий
Коня й напувае.
Ой кінь ірже, води не пье,
Въ доріженьку бьеться,
Одъ милого звістки нема,
Одъ нелюба часто шлеться.
Пришли, пришли, мій миленький,
Хочъ одну звістку до мене,
Щобъ не було насоруги
Одъ батенька на мене:
Одъ батенька насоруга
Одъ матеньки друга.

56.

Повій, вітеръ буйнесенький,
Зъ глибокого яру;
Прибудь, прибудь, мій миленький,
Зъ далекого краю.
Радъ би я вітеръ повівати,
Дакъ сильно яръ глибокий;
Радъ би я, душенька, прибути,
Да чужий край далекий.
Викопаю въ городі криницю,
Короткиі ключи,
А вже жъ мені горко докучило,
Свого милого ждучи.
Ждала дружка, ждала,
Да не могла й дождати;
Написала бъ милому записку,
Да не могу дослати.
Якъ пошлю жъ я да чорную галку
На Дінъ риби йісти:
Чи не принесе чорная галка
Одъ милого звістки.
Летить галка, летить чорна,
Да й не поживилась.
Приказувавъ мені голубонько сивий,
Щобъ я не журилась.
—Не журися моя мила,
А я тутъ не журуся;
Ти йди въ осені замужъ,
А я й тутъ оженюся.

Вар.: Чуб. V, II, 94; 1—8: ibid. I, 376 1—8; 17—24: ibid. 779, 8—11.

57.

Ой високо ясне сонце сходить,
А низенько заходить.
Уже жъ наше вірне жениханье.
Ажъ до слави доходить.
Да були слави, да були слави,
Стали поговори
Уже на тую молоду дівчину,
Що чорниі брови.
Брови мої чорненькиі,
Горе мені зъ вами,
Не хочете ночувати
Не одноі нічки сами.
Хочъ хочете, не хочете,—
Треба привикати.

Якъ поїхавъ мій миленький
У поле орати.
Оравъ милий у ярині,
А теперъ у толоці.
Заплакала Марусенька
Своі кари очи.
Уже мені ці чотире
Ажъ за восемь стало;
Да коли бъ милий, чорнобривий
Ізъ волами пригнався

Вар. всей пѣсни: Чуб. V, II, 136; 9—16: ibid., I, 13 A, 13—20.

58.

Якъ пройіхавъ мій миленькій зъ зъ мора,
Привъязавъ коня до припона,
Самъ заплакавъ при конику стоя:
Нещаслива намъ, коню, дорога,
Заболіла головонька зъ горя:
Посватана дівчинонька моя.
Да колибъ мені вечора діждати,
Пошлю людей дівчини сватати;
Я самъ стану підъ окномъ слухати,
Що буде дівчина людемъ казати.
Якъ дівчина по світлонці ходить,
Біли ручки до серденька ломить,
До матеньки стихенька говорить:
Ой матинько, порадниця въ хаті!
Порадь мені, мати, що людемъ казати,
Чи мені людей одсилати, чи хусточки давати?
—Якъ будешь, доню, хусточки давати,
Лучче жъ, доню, лягать та й умирати.
—Да зроби жъ, мати, зъ клинъ-дерева труну.
—Ой, де, доню, клинъ-дерева брати!
Будешь доню, въ сосновой лежати.
—Да поший, мати, ільяну сорочку,
Да поховай мене, мати, въ вішневимъ садочку.
Насипъ, мати, високу могилу,
Да посади червону калину.
Да туди жъ буде зозуля летати,
Вона буде на калині сідати,
Да вона буде раненько кувати,
Мені буде легенько лежати.

Вар. ст. 19—29 у Чуб. V, II, 359 A, 2—12.

59.

Да й ой що у лузі, у лужечку,
У зеленому садочку
Тамъ стояло, виростало
Зеленее древо.
Ой де то не древо не простое,
До бѣла береза.
Ой да што по этой по бѣлой березі
Сизъ голубчикъ вьеться.
Ой да то не голубъ, ой да то не сизий,
То вдалий молодчикъ.
Ой да передъ молодцемъ красна дѣвка
Стоить, сильно плаче.
Ой да не плачъ, дівко, ой да не плачъ, красна,
Будешь сильно бита,
Передъ народомъ ой да передъ громадушкой
Сильно осрамита.

60.

Ой ти, Грицю, Грицю,
Молодий козаче,
За тобою, Грицю,

Вся Вкраина плаче.
Не такъ Украіна,
Якъ тая дівчина,
Которая Гриця.
Вірненько любила.
Любила, любила
Да й очарувала,
Дала йому чару,
Яку сама знала:
Вивела коника
Да й осідлала;
Винесла шабельку
Да й припоясала;
Винесла струмена
Да оструменувала;
Винесла рибку
Іще й хліба скибку:
Оце тобі, Грицю,
Вечеряй швидко.
Вечеряй, вечеряй,
Да йідь у дорогу;
Якъ не мае жинки,
Почуй ізо мною.
—Е у мене жонка
Ще й діточокъ двойка,
І діточокъ двое,
Чорняви обое:
Непревертаеться
Серденько бо мое.

Ср.: Чуб. V, I, 104, 533; II, 215.

61.

Світи, свити, місяць,
Ще й ясна зоря,
Просвіти дорожку
Ажъ на крий села.
А на кроі села
Жила удова,
А й у тоеі вдови
Дочерь хороша.
По комнаті ходить,
Чеше волоса.
Вона йіхъ не чеше,
Перечисуе,
Сестрицямъ подружкамъ
Переказуе:
Сестриці подружки,
Кайтесь по мені:
Не доймайте віри
Козаченькові.
Щъ въ козака віри,
Дакъ на морі хвилі;
А въ дивчини ласки,
Якъ на морі ряски.
Якъ вітеръ повіе,
Ряску розжене,
А парень дівчину
Ізъ ума зведе.

Вар. ст. 1—5 Чуб. V, I, 93, 1—6.

62.

Ой, чаечко-чубарочко,
Позичъ мені чуба
Стрепенути, полинути
До свого нелюба,
Що мій нелюбъ сизий голубъ
Живе надъ водою,
А я бідний, безталанний
Оставсь сиротою.
Да ніякою сиротою
Козакъ ізостався:
Посватана дівчинонька,
Що я женихався.
Женихався, не сміявся,
Думавъ: моя буде;
А теперъ вона за другимъ,
Якъ голубонька гуде.
Да гуди жъ, гуди, голубонько,
Ще жъ ти нагудесся:
Якъ піймаю, приборкою,—
Все тее минеться.

Вар. ст. 13—20 у Гр. III, 388, 9—18; ibid. 465 А, 10—16; 465 Б, 6—12; вар. ст. 11—20: Чуб. V, I, 336, 12—22; 517, 21—30; 591 А, 29—36.

63.

Позираю да поглядаю
Да на чорную хмару.
Ой, ходимо, товарищу,
Да на той край помалу.
—Ой, годи жъ намъ, товарищу,
Да на той край ходити,
Перестала дівчинонька
Да вірненько любити.
Усе ходивъ, да вірно любивъ,
Да вірно женихався,
Вона мене осудила,
Я й не сподівався.
Не вона жъ мене да осудила,
Судять же насъ люде,
Що зъ нашого женихання
Да ничого не буде:
Цяя дівчинонька
Да моею не буде.

Вар. ко всей пѣснѣ у Чуб. V, I, 95, 633; вар. ст. 11—16 ibid. 276, 4—6; 312, 11—13; 503 A, 13—15; вар. ст. 3—16 ibid. 650, 14—20; вар. ст. 9—18 ibid. II, 181, 5—12.

64.

Віють вітри да все буйни,
Ідуть дощи да все холодни.
Що на горі вистроено домъ,
А у тому домі жила удова,
А у тоеі вдови дочеръ хороша,
Дочеръ хороша Варвара душа.
Виходила за новие ворота,
Виводила вороного коня.
Вороной кінь водиці не пъе,
Копитами сиру землю бъе.
Не по правді мій милий живешъ,
Мимо мого двора музики ведешъ,
А мені молоденький голосъ подаешъ.
—Обсади жъ, мила черешнями двіръ,
Щобъ не заходивъ голосочокъ мій.
—Обсадила половину двора,
Що ти—не мій, а я—не твоя.
—Брешешъ, дівчино, й неправда твоя,
Що межъ нами присяга була.

Вар. болѣе полный: Чуб. V, 1, 169, 366.

---

65 А.

Ой, Боже мій милостивий, десь я завтра умру.
Да викопай криниченьку въ вишневомъ саду,
Чи не вийде молода дівчина раній по воду?
Вишла же молода дівчина раніше усіхъ,
Да набрала відеречко повніше усіхъ.
Просивъ же я відеречка, вона не дала;
Дававъ, дававъ ей же срібний перстень, вона не взяла.
Да вже та криниченька перерублена,
Уже тая молода дівчина перелюблена.
Уже зъ туей криниченьки орли воду пъють,
Уже тую молоду дівчину до вінця ведуть;
Одинъ веде за рученьку, другий за рукавъ,
Третій стоіть, живітъ болить: любивъ да не взявъ.
Шкода мойіхъ доріжечокъ, що я потопкавъ;
Шкода мойіхъ перелазівъ, що я поламавъ;
Шкода мойіхъ гостинчиківъ, що я купувавъ;
Шкода мойіхъ білихъ ручокъ, що я обнимавъ;

Шкода мойіхъ сахарнихъ губъ,
що я цілувавъ.

Вар. ст. 1—7: Чуб. V, I, 323 А, 1—10; Рад. VI, 85.

65Б.

1В=1Б; 2В=2Б. Викопайте... въ моему...;

3В=3Б... дівчинонька рано...; 4В =4Б... тая дівчинонька раній одъ...; 5В =5Б... повній одъ...;

6. Туди веде козаченько коня напувать;

7. Ставъ у туеі дівчиноньки відерця прохать.

8В=6Б. Просивъ, просивъ...; 9В =7Б... зъ ручки перстень...; 10В =8Б. Мабудь цяя...; 11В=9Б. Мабудь цяя дівчинонька...; 12В= 10Б. Ізъ тіеі...; 13В=11Б. Уже тую дівчиноньку зъ-підъ...;

14, 15В=12, 13Б;

16. Шкода мойіхъ чобітъ новихъ,
що я оттопкавъ;
Шкода мойіхъ пишнихъ губокъ,
що я цілувавъ
Шкода мойіхъ білихъ ручокъ,
що я обнімавъ;
Шкода мойіхъ чорнихъ брівокъ,
що я викохавъ.

66.

Туманъ яромъ налягае;
По-мізъ тими туманами
Сизъ голубонько летае.
Вінъ летае буркотае,
Да всё крилушками блудить:
Тяжко-важко на серденькові,
Хто кого любить.
Якъ ми съ тобой любилися,
Якъ голубівъ сизихъ пара,
А теперя розійшлися,
Якъ по небу синя хмара.
Що пидъ мостомъ трава ростомъ,
Щука риба хвилю гонить;
То жъ не риба, то жъ не щука:
Мого милого розлука.
Умри, мила, ізъ вечора,
А я й юмру завтра вранці:
Нехай же насъ поховають
Въ одной труні, въ одной ямці.
Да хай поставлять, дівчинонько,
Да два хрести золотиі:
Хто не йтиме, то і скаже,
Що це пара-молодие;
Хто не йтиме, той казатиме,
Що любились вони й дуже.

(Монастырище).

Вар.: Чуб. V, I, 418.

67.

Калина-малина,
Червоная дрібце,
Чого ти боісся?
Вітру боісся,
Сонця бажаешъ?
Відъ сонця посихаю.
Чого шумишь, зелений байраче?
Чого ти плачешъ,
Молодий козаче?
—Ой не самъ я плачу,
Плачуть моі очи,
Плачуть моі кари,
Сусідъ проклинають.
Сусіди близкиі,
Вороги тяжкиі
Не велять ходити
І тебе, дівчино, любити,
А я ходить буду
І тебе любить буду,
І сватати буду,
За себе візьму
І скоро помру.
Забудь, мила,
Де моя могила.

Не стій надо мною,
Не махай рукою,
І не кидай землею,
Бо тяжко підъ нею.
—Я буду стояти,
І рукою махати,
Й землею кидати.
Бодай тебе мій миленький,
Звірі разорвали,
А сороки, ворони
Тіло росхватали.
А я піду молода
Въ вішнівъ садъ гуляти,
І свого миленького
Костей збірати.
Кості позбіраю.
І шовковимъ платочкомъ
Поперетираю,
Жовтимъ писочкомъ
Попéресипаю.

Вар. ст. 7—17: Чуб. V, I, 283А, какъ самостоятельная пѣсня; вар. ст. 7 — 28: ibid. 313, какъ самостоятельная пѣсня; вар. ст. 13 — 28: Лук. I, Пѣсни, 17, 3—20; 22—28: Чуб. V, I, 486А, 28—44.

68.

Тонкий гонкий той дубочокъ,
Да листъ на йому ряше,
Да хорошъ парень, да хорошъ бравий,
Да словами ласкавий.
Да слова твоі ласкави,
Да чортова думка,
Покі тебе не любила,
Була, якъ голубка.
Да гула, гула голубонька,
Да уже жъ нагулася,
Стрепенула крилечками,
Да полетіла въ поле;
Да летячи говорила:
Горе мені, горе!
Да й утопила голивоньку
Въ синее море.
Уже жъ синему морю,
Да й не висихати,
Уже жъ моей голивоньці
Зъ моря не виринати.

Вар. ст. 1—8 у Гр., III, 360, 1—8; Чуб. V, I, 781, 5—8; ibid. 781, 5—8; ibid. II, 200 Б, 1—4; ibid. 163 В, 5—8; 1—12 Чуб., V, I, 34, 1—10; 1—16 ibid. 375 А, 5—18; 760 А, 3—9.

69.

Тікла річка Хвантавочка
Зъ—подъ крутого бережка.
Тамъ паренечокъ пару коній напува,
Зъ дѣвчонкою розмовля:
Здрастуй, дівчинонько,
Здоровенька була!
—Здрастуй, паренёчокъ,
Будь ти проклятъ йодъ меня.
—Знаю, знаю, дівчинонько,
Чимъ я тобі загорчивъ:
Ю чорашній вечерокъ
Собі інчу полюбивъ.

70.

Лети, лети ти, соколь же,
Лети въ гору високо,
Сядь на яблонці кудрявой
Ще й на вѣтці зеленой.
Запой пѣсню, запой другу,
Що я въ чужой стороні,
Що надъ нашою деревней
Нѣту кращого села.
Якъ задумавъ же мальчишка
Лѣтъ семнадцяти жениться,
Його папаша не позволивъ,
Кого любивъ, того взять.
А вінъ сильно зажурився,
Да й у темной лісъ пошовъ.

Ішовъ лѣсомъ, ішовъ темнимъ
По дорожкі столбовой.
Вийнявъ шаблю, вийнявъ гостру
Да й зарѣзалъ самъ себя:
Покотилась головка
По зелененькой траві;
Його глазкі, його кари
На свѣтъ бѣлой не смотрять
Його губки, його пишни
Все про любовь говорять:
Есть любовь же, есть розна,
Можно кожного любить,
Можно зъ кожнимъ говорить.

71.

Ходила, блудила Маша по садочку,
Щипала, ломала зъ винограда квіту,
Кидала, бросала милому въ окошко.
Десь у мого миленького нещастячко въ домі:
Мій милий нездоровий, і ворота забити,
І окошки закрити білою парчою,
Білою парчою, чорною бархотою.
Що у мого миленького три садочки рядомъ,
Да усі три зъ виноградомъ.
Що у первому соловъї да пташки,
У другому сивая зозуля кувала,
А въ третему садочку
Водить милий милую за рученьку.

72.

Світи, світи ти, місяцю ясний,
Ще й вечорняя зоря,
Да просвіти милому дорожку,
Куди милий пройізжа.
Що вінъ пройізжае, мене покидае:
Зостаюся сиротой, ні дівчиной, ні вдовой,
Ні дивчиной, ні вдовой, накритушкой молодой.
Сама граю на гітару, сама граю, веселюсь,
Ніхто горенька не знае, якъ я зъ милимъ розстаюсь.
Розстаюся я зъ миленькимъ, розійшовся білий свѣтъ:
Чому въ селі такого нѣтъ?

73.

Не здихай, милой, такъ тяжко,
Не здихай такъ тяжело, тяжело.
Й-о-хо-хо!
Не здихай такъ тяжело. *)
Коли тобі дружка жалько,
Забувай теперь його.
Черезъ кладбище ходила,
Да й никого не боясь.
Якъ пойду я на крилечко,
Посмотрю на милого.
А мой милой, чорнобривой
На шестеркі лошадей.
Подъйізжае подъ крилечко,
Я збросилась на його.
А мой молой чорнобривой
Тошно варвáръ бувъ такой.
Якъ возьму я цю малютку,
Да понесу до сестри.
Ти, сестриця, мать родная,
Воспитай мое дитя.
А я пойду утоплюся
Просто **) милого двора.

---

*) Припѣвъ: «й-о-хо-хо» и второй стихъ куплета (=2 стихамъ) повторяются послѣ каждаго куплета. При пѣніи повторяются два раза послѣднее слово второго стиха куплета.

**) Вѣроятно: проти, противъ.

—Ой Боже мой милостивой,
Якій же я дурень ставъ:
Свою милую забросивъ,
А чужую любить ставъ.

(Вороновка).

Срав.: Рѣв. 93, 158.

74.

Мні не спиться й не лежиться
І сонъ мене не бере;
Світъ головонька кружиться,
Ще й на серденьку пече.
Скажи, Маша, скажи, Саша,
Кого въ свѣтѣ больше жаль?
Жалько тройки вороноі
Ще й Ванюши йомщика.
Тройка й скаче, Ваня плаче.
По дорожкѣ столбовой;
Всю Россею я й объйіхавъ,
Краще й Маши не найшовъ.
Назадъ Ваня воротився,
Живой Маши не зоставъ:
Лежить Маша у світлиці,
У свитлиці крий окна.
Голова цвітами вбрата,
Грудь покрита кісеёй.
Де взялося два мальчишки,
Взяли Машу понесли,
На кладбище приносили,
Зашумілася трава.
У гробъ Машу юпустили,
Застогналася земля.
Всімъ подружкамъ заказала:
Не влюбляйтесь такъ, якъ я.
Бо 'дъ великоі любови
Приключаеться болізнь.
Одъ болѣзні есть ворожка,
Одъ любови—шляхъ-дорожка,
Одъ болѣзні люде знають,
Одъ любови помірають.

Ср. Рад. VI, 107.

75.

Ой не ходи жъ, роскудрявий;
Коло мого саду;
Да не топчи, роскудрявий,
Духовоі мъяти.
Не для тебе жъ я садила,
Не я поливала;
Я й для того я садила,
Кого я любила;
Я для того поливала,
Кого цілувала.
Цілувала милувала
Холостого парня.
Холостой парень, бурлака—
Сильний розбіяка.
Онъ по юлочкамъ і ходить
Дівчатъ въ ума зводыть.
Ізвивъ дівку удовину,
Бідну сиротину.
Нельзя дівці, нельзя красной
За ворота вийти;
Нельзя дівці, нельзя красной
Зъ подружками сісти;
Річи говорити.
Ой то жъ річи ніякиі—
Річи потайниі.
Якъ пойіхавъ мій миленький
Въ городъ—городочокъ;
Купивъ мені мій миленький
На шию платочокъ;
Купивъ юбку, купивъ хустку,
Купивъ душогрійку.

76.

Мамаша дочь браніла,
Зачѣмъ дочка грустна?
Сама того не знаю,
Въ кого я влюблена.
Люблю дружка сердечно,
Люблю його душу,
А онъ такой коварний:

Сміеться надо мной.
Не смійся, злой (м)учитель,
Не смійся надо мною,
Тебе Господь накаже
Нещасною судьбою,
Такой судьбой нещасной
Зъ невірною женою.
Слишно зъ моря вітерокъ,
Военний громъ греміть;
Ніхто такъ не страдае,
Якъ милий на войні;
Вінъ пушку заряжае,
Все думае ко мні.
Пришло письмо печальне,
Що другъ лежить убитъ,
Убитъ лежить мій дружокъ,
Підъ кустикомъ лежить.
Желала бъ я буть пташкой,
По всімъ світамъ лежать,—
Полетіла бъ у те місто,
Де другъ лежить убитъ.

Данная пѣсня съ незначительными отклоненіями была записана также отъ Якова Панчошнаго, по словамъ котораго онъ и принесъ эту пѣсню въ Андреевку изъ Калужской губерніи.

V. Потеря дѣвичьей чести.

77.

Ой у полі, полі дві березки різно.
Ходивъ козакъ до дівчини пізно.
—Ой не ходи, козаче, до мене,
Буде й слава на тебе й на мене.
—А я слави, слави не боюся,
Зъ кімъ люблюся, — не наговоруся:
Пійду до пана, въ пана одпрошуся:
Пусти мене, мій пане, зъ кандрону до дому,
Розигрався мій кінь підо мною,
Зажурилася дівчина зо мною.
—Треба жъ коня у стадо пустити;
Треба жъ парня въ кайдани забити.
Не бій мене, пане, въ кайдани,
А забій мене, пане, въ шинкарочки въ хаті.
Що въ шинкарочки въ хаті медъ і горілка,
Въ шинкарочки—хороша дівка.
Шинкарочка свою дочку била:
Де ти, суко, свій винокъ загубила?
Чи ти пропила, чи прогайнувала,
Чи зъ козакомъ въ постелі проспала?
—Я жъ не пропила, я не прогайнувала,
Я жъ зъ козакомъ въ постелі не проспала.
—Треба, доню, громаду збірати,
Треба, доню, віночка шукати.
—Не треба, мати, громади турбовати,
А, треба, мати, усю правду сказати:
Иіхавъ паренёчокъ, схвативъ зелений віночокъ.

Вар. ст. 1—6: Чуб. V, I, 317, 1—6; 1—6 и 17—27: ibid., 801, 1—17; 7—16: ibid., 510, 4—14; 1—6: Wacl. z Oleska, 275; вар. пѣсни: Гол. I, 109. См.: Żeg. Pauli, II, 30; Гол., Ш, 157, 31.

78.

Ой за гаемъ, за Дунаемъ
Тамъ Іваня конемъ грае,
А на коню сідло сяе,
Ізъ кармана платокъ мае.
А Іваню дівка лае:
Ой ти, Йвася, скурвий сину,
Бодай тебе кінь ізкинувъ;
Ізкинувши, да і вдаривъ,
Якъ ти дівку ізъ вінка ізбавивъ.
—Не я йоё ізъ вінка ізбавивъ:
Ізбавивъ йоё дурний розумъ, гуляннечко,
Вечірнее стояннечко,
Полуношне обниманнечко,
Світовее прощеннечко.

79.

Що й у лузі калинонька
Да на морі похилилась.
Тамъ дівчина журилася,
Що безъ долі вродилася
Що безъ долі, безъ долини,
Безъ невірноі дружини.
Ходить дівчина по полю,
Сіе доленьку зъ приполу,
А сіючи примовляе,
Свою долю проклинае:
Пливи, доле, за водою,
Я молода за тобою.
Да припливемъ до лужечку,
До крутого бережечку.
Тамъ сядемо, оддишемо,
По листоньку напишемо,
По листоньку напишемо,
До батюшки одішлемо.
До батюшки одішлемо:
Нехай батько не турбуе,
Краснимъ торгомъ не торгуе,
Краснимъ торгомъ не торгуе,
Мені вінка не купуе,
Бо я й сёго не зносила,
Подъ яворкомъ загубила,
Подъ яворкомъ, рокитою
Ізъ козакомъ Микитою;
Подъ яворкомъ зелененькимъ
Ізъ козакомъ молоденькимъ.

Вар.: Чуб. V, I, 671.

VI. Ревность.

80.

Молоденький козаченьку, ти по тимъ боці, я по сімъ боці;
Да покинь тую пранцювату, женихайся зо мною.
Да не вповай, молодий козаче, на ти чорны брови:
Да якъ будешъ на чорни брови вповати,
Да не будешъ ти своею смертю умирати,
Да будешъ ти, козаченьку, по собачий здихати.

81.

Що ю полі криниченька
На чотире зводи;
Напувае козаченько
Ворониі коні.
Тамъ дівчина воду брала,
Руту поливала,
Молодого козаченька
Въ гості зазивала.
—Прибудь, прибудь, козаченько,
До мене ю гості:
Е у мене дві світлиці,

Третя на помості.
Е у мене отець-мати,
Будуть шанувати,
Медомъ, виномъ, горілкою
Часто частувати,
На золотихъ тарілочкахъ
Закуску давати.
—Брешешъ, молода дівчино!
Ось це—щира правда,
Що у тебе на березі
Два лебеді плава.
Два лебеді, два лебеді,—
Обідва біленьки;
Е у тебе два козаки,—
Обідва вірненьки
Одинъ лебедь дуже білий,
Другий ще біліший;
Одинъ козакъ дуже вірний,
Другий ще й вірніший.
Одинъ сидить въ концi стола,
Листочки читае;
Другий стоіть у порога,
Дівчину питае:
Ой, дівчино—сира утко,
Чи сватати хутко?
—Козаченьку-барвиночку,
Хочъ і въ неділочку.
—Дівчинонько-повно рожо,
Въ неділю не гожо;
Якъ діждемо до осені,—
Да й Богъ намъ поможе.

Вар. ст. 1—16 у Чуб. V, I, 216, 1 8; 31—42 ibid, 10 -15; 371 Б, 5—16.

82.

Що у полі дві тополі,
Одна одну перехитуе;
Що въ козака дві дівчини,
Одна одну перепитуе:
Подружечко, голубочко,
Чи була ти на улиці,
Чи бачила жениха мого?
—Якъ же я не бачила,
Що трошки постояла:
Важко зітхавъ, тебе питавъ,
Чому тая не виходила?
—Подружечко, голубочко,
Нехай тобі комари вийіли очи,
Якъ ти мого миленького
Видержала до півночи.

Вар. всей пѣсни: Чуб. V, I, 740A, 5—12; вар. ст. 1—8: ibid. 165, 1 8; Нов. 145.

83.

Ой не війся, хмелю, та по надъ водою,
Да повійся, хмелю, да по на тичині.
Ой, чуть козаченька да черезъ три городи,
Да якъ іде до дівчини.
На дудочку грае, хȏроше співае,
Молодій дівчині жалю завдавае.
Ой ти, жалю, жалю зеленому гаю,
Червоной калині, мені сиротині,
Що я живу на Вкраіні да й не маю родини.
Тільки въ мене роду,—подружечка зъ роду.
На жъ тобі, подружку—сивую голубку,
Да на стань полотеньця;
Не стій зъ моімъ милимъ, голубонькомъ сивимъ,
Не край мого сердця;
На жъ тобі, подружко — голубонько сиво,
На цілі рукава;
Не стій зъ моімъ милимъ, голубонькомъ, сивимъ,
Розсукино дочко лукава!

Вар. Чуб. V, I, 399; вар. ст. 11—18 ibid. 810, 5—12; вар. ст. 15—18 ibid. 781, 15—18.

84.

А якъ крикну на малого:
Сідлай коня вороного,
А подъ себе буланого.
Да пойідемо къ тужиноцці,
Молодоі дівчиноцці.
Підъежжаемъ підъ ворота:
Стоіть мила краще злота;
Підъежжаемъ піръ дверечка:
Стоіть мила, якъ зірочка.
—Бери жъ коня за поводи,
А милого за рукавъ;
Веди коня на станицю,
А милого у світлицю;
Давай коню овса, сіна,
А милому меду, вина.
Сіла мила, задумала,
Кари очи зарумала.
—Чого жъ, мила, задумала,
Кари очи зарумала?
Чи жаль тобі овса, сіна,
Чи жаль тобі меду, вина?
—Не жаль мені овса, сіна,
Не жаль мені меду, вина,
А жаль мені того світа,
Що проходять марно літа.
Я въ суботу ізмиюся,
А въ неділю приберуся,
Пойду Богу помолюся.
Хоть молилась, не молилась,
На милого подивилась;
І поклонівъ не побила,
Па милого розгляділа.
Що по горахъ, по долинахъ,
По широкихъ украінахъ—
Тамъ мій милий гуляе,
На дудочку грае
І самъ себе розважае:
Чи мені женитися,
Чи самому журитися,
Чи мені листи слати,
Чи мені самому одвідати?
Буду я листи слати,
Більше людей буде знати.

Втр. Чуб. V, 1, 97.

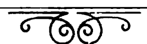

VII. Разлука съ милымъ.

85.

Порісъ роменъ ізъ тиномъ ровенъ,
А травиця по облозі;
Не мае ні въ кому правди,
Тільки въ одному Бозі.
Коли бъ такъ тобі,
Якъ теперъ мені,
Ся жъ верба докучила,
Дакъ ти бъ пойіхавъ
Да й не барився,
Щобъ я не скучила.

86А.

Ой не вій же, вітроньку,
По чистому полю,
Да не пили личенька
Мого білого,
Да не суши серденька
Мого щирого.
Бо вже мое личенько
Запилилося,
По милому дружбоньку
Зажурилася,
Що я свого милого

Не проводила.
Проведу милого
За ворітечка,
Да й укажу милому
Шляхъ-доріженьку
Да щаслива доріженька
Ажъ до Киіва,
Одъ Киіва города
Ажъ до Питера.
Якъ въ городі Питері
Становилися;
Вороиії коники
Притомилися;
Шовкові поводи
Попилилися;
Нові колесочки.
Обломилися:
Вся наша армия
Здівувалася:
Чия то паронька,
Разлучалася,
Чи братъ ізъ сестрою,
Чи мужъ ізъ женою,
Чи молодой паренёкъ
За красною дівкою.

86Б.

Ой ти, зима, зимушка,
Ти холодная,
Да не мети, зимушка,
Снігу білого.
А ти, літо теплее,
Писку жовтого;
Да не пили личенька
Мого білого.
Бо вже мое личенько
Запилилося,
За миленькимъ дружечкомъ
Зажурилося.
Нема мого милого,
Пошовъ у дороженьку,
Ой якъ у доріженьку
У великую,
Ой въ яку великую,
А въ яку великую,
У далекую.
А въ яку далекую,
Ажъ до Киіва,
А въ Киіві городі
Становилися,
Ворони кониченьки
Потомилися,
Молоди гусарики
Пожурилися.

Ср. Рад. VI, 24.

87.

Чому ти мене, моя мати,
Рано не збудила,
А якъ тая чумачина
Да зъ села вийіздила?
—Потому, моя доню,
Тебе рано не збудила,
Якъ твій чумакъ передъ веде,
Щобъ ти за нимъ не скорбіла.
—Купи мені, моя мати,
За чотире золотиі голку
І ниточку шовку:
Пошию своему чумачині
Да на славу сорочку.
Шовкомъ шила, шовкомъ шила,
А біллю зарубила
Тому чумачині,
Що вірно любила.

Вар.: Чуб. V, I, 534; 1-8: Чуб. V, III, 148, 31—38; 9 17: ibid. 19—30; Гол. I, 145, 19.

88.

Закуй, закуй да, зозуленька, на лужку.
Накажите да моему милому дружку.

Десь мій милий да на чужині горуе,
Він за мною да молодою тоскуе.
Прибудь, прибудь да, мій миленький, до мене,
Е у мене да гостинчичокъ для тебе.
Що я тебе да, мій милий, угощу;
Що я тобі да й усю правду розскажу,
Черезъ кого да на улицю не ходжю:
Уже жъ мені да докучило, ходячи,
Усякому да ледачому годячи.

89.

Ой, бражечко, бражечко, медовая,
Зъ кімъ я тебе буду пить, молодая;
Безъ ясного сонечка, безъ вітру,
Безъ милого дружечка, безъ совіту?
Якъ пойіхавъ миленький въ городочокъ,
Не на больше времнячко — на часочокъ.
За нимъ, за нимъ Машенька у слідочокъ.
Гналась, гналась Машенька, не нагнала.
Захотілось Машеньці ягодочокъ,
Забігла Машенька у садочокъ.
Гнула, гнула вішеньку, не нагнула,
Упала підъ вішеньку да й заснула.
Прийихавъ мій миленький, я й не чула.
Будить, будить Машеньку, не резбудить;
Машить, машить палкою, да й не вдарить.
—Устань, устань, Машенька, прочутися,
На моі кониченьки подивися.
Що въ мене кониченьки воронії,
Кучери, фалетари молодиі;
Въ мене колясочка не простая,
Въ мене колясочка золотая.

Вар.: Чуб. V, I, 115.

90.

Десь пойіхавъ милий на море гулять,
Мене він покинувъ зъ горемъ горювать.
Горувала я ночъ, горувала я дві,
На треттюю ночъ вийшла на зорі.
Гляну я по морю: пливуть кораблі;
Кораблики пливуть, машуть паруса;
Болить мое сердце, томниться душа.
Виймай гостру шаблю да ріжъ мою грудь,
Виймай мое сердце да спій мою кровь,
Тогда разойдеться нашая любовь.

91.

Цвіла, цвіла вішенька
На йий білий цвітъ;
Жила, жила дѣвушка
Восемнадцять літъ;
Полюбила молодчика
Девятнадцять літъ,
Такого хорошого
Въ біломъ світі нѣтъ.
На праву сторонушку
Въ окошко смотріть.
Позъ это окошечко
Дорожка лежить;
По этой доріжонці
Коляска біжить;
У этой колясочці
Мій милий сидить;

На праву сторонешку
Возжечко держить;
На свою миленькую
Стихенька кричить:
Постой, постой, миленька,
Разпрощаймося,
На сребрени колечка
Поміняймося
Ой радъ би я, мила,
Тебе обіждать,
Дакъ жаркее времнячко,
Коні не стоять,
Шовковое возжечко
Рученьки щемлять.

Ср. Рѣв. 12, 8.

92.

Десь мій милий дівся,
Да де його шукать?
Да чи въ Ростові нанявся
Чуванивъ да таскать?
Да чувани да тяжели,—
Плечиці да болять;
Да за рюмочку водкі
Стаканчикъ да вина.
Да десь пойіхавъ мій милой
Да й досі нема.
Да й сойду я на гору,
На гору на круту,
Да якъ гляну на рѣку,
На рѣку на бистру.
По рѣкѣ бистрой
Пливе судно зъ моря,
При всѣхъ парусахъ:
Судно это—корабель.
Машуть паруса:
Одинъ парусъ бѣлой,
Другой сизий—голубой.
Ой тамъ пье—гуляе
Раздушенька мой.

93.

Да сегодня день—субота.
Нельдзя въ полі роботать,
А ні сіять, ні орать.
Пойдемъ, пойдемъ, роздушенько,
Въ зелений садъ гулять.
А въ зеленому садочку
Пташки соловъі поять.
Що про тебе, моя мила,
Враже люде говорять.
Враже люде говорять,
Тебе, дівушка, ругають
І мене, молодця, бранять.
Тебе жъ, милая, за діла,
А мене жъ, молодця, за що?
Що й учора ізвечора
Убралась хорошо;
Тонку білу рубашечку
Надівала на його,
Надівала й застягала
Любезного своего;
Випровдажала любезного
За круту гору
На той проклятий Кавказъ.

94.

См. Чуб. V, I, 596А.

1=1... красна дівка... 2=2... білую... 3=3... Болить, болить... ой болить... 4=4... красную... 5=5. Якъ забрали молодого парня... 6=6... сная... роспи... 7=7. Да... 8=8. Гуляй, гуляй... 9=10. Наймай, наймай... 10=12... красна дівка... 11=13... тебе обма... 12=17... тобі... 13=15... тобі...

14. Вони тебе, молода дівчино, опорочать.

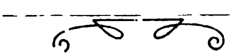

VIII. Дѣвица уѣзжаетъ тайно.

95.

Що по полю димно,
За туманомъ ничого не видно.
Тільки видно да криниченьку,
Холодную да й водиченьку.
Ой тамъ уланъ коня напуває,
Чорнявую да підмовляє:
Пійдемъ, дівко, да пійдемъ ізъ нами,
Зъ молодими да уланами.
Дурна дівка да й послухала,
Зъ уланами да й пойіхала.
Пішла мати до новой комори
Да слухати тихоі розмови:
Сини жъ мої, сини молодиі,
Посідлайте коні вороннї,
Здагоняйте дівку зъ уланами.
Одно поле перейіхали,
А на друге стали повертати,
Стала дівка улана питати:
Ой, улане, ти, уланочку,
Вернімося да й до домочку.
—Теперъ, дівко, тобі домой не вертаться,
Ізъ родними да й не видаться.

Тотъ же мотивъ: Гол. I, стр: 72, 116, 117: Żeg. P., стр. 29.

96.

У Киіві на риночку
Да пило три ляшеньки горілочку.
Вони пили, гуляли,
Ізъ собою Марусеньку підмовляли
Марусенько молодая,
Да пойідемо зъ нами ізъ ляхами.
Пошла мати до комори,
Ажъ не мае Марусеньки, ні худоби;
Пошла мати до комнати
Своіхъ синівъ побуждати:
Сини жъ мойі молодиі,
Посідлайте коні вороииі,
Да бігайте битимъ шляхомъ,
Да доженить сестру зъ ляхомъ.
Сестра братівъ угляділа.
Вона на ніженькахъ обомліла.
—А й на коняхъ піня пала,
А сестрице жъ наша молодая.
—Брати жъ мойі молодиі,
Да на що кониченьки притомили.
—Сестро жъ наша молодая,
Де жъ твоя красота чірвоная?
—Я красоту загубила,
Молодого ляха полюбила.
Що хотіте, те й беріте,
Молодого ляха не рубіте.
Що хотіли, те й забрали,
Молодого ляха зарубали.

Вар. Чуб. V, II, 478.

97.

Ой зацвіло сине море
Разними цвітами,
Хоть цвітами не цвітами,
Да все кораблями
По мізъ тими караблями
Матроси гуляють,
Матроси гуляють
І дівку підмовляють:
Молодая дівчинонько,
Пойідемо ізъ нами.
Ми тебе накормимъ,
Ми тебе напойімъ
І съ собою спать положимъ.
Поспи, поспи, красная дівко,
Доспися до гора.

Прокинулась красна дівка
Ажъ на середъ мора:
Молодиї матросики,
Верниться до дому,
Бо ще жъ я не прощалась
Ізъ родомъ родиною.
—Уже жъ тобі, красная дівко,
Назадъ не вертаться;
Вже жъ тобі, красная дівко,
Зъ родомъ не прощаться;
Вже жъ тобі, красная дівко,
Зъ матросами знаться.

Вар. Гр. III, 524.

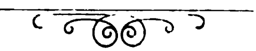

IX. Чары.

98.

Ходить журавель да надъ водою,
Да й дивиться въ воду;
Да була зима, да було літо,
Не було лёду.
Якъ здумаю про дівчину,
Бреду черезъ воду;
Перебрили да дві річеньки,
Половину ставу.
Да якъ думаешь мене брати,
Дакъ не вводь мене въ славу,
Да не я тебе, дівчинонько,
Да й у славоньку ввджу,
Да сама жъ бо ти да, дівчинонько,
Да й у славоньці ходишь.
Да по тимъ боці да на толоці
Да цигане стояли,
По-мізъ тими да циганами
Да циганка ворожка;
До тоеі да циганочки
Да утоптана дорожка.
Молодая да дівчинонька
Да дорожку топкала,
Вона тоей циганки
Да вірненько прохала,
Да, циганочко, да, ворожечко,
Да ввольни мою волю:
Да причаруй же да козаченька
Да на віки зо мною.
Да циганочка да ворожечка
Да воленьку вольнила,
Да й одрізала да русу косу
Да й перепалила.
—Ой щобъ тебе да, дівчинонько,
Челядь не любила;
Да й одрізала да коню гриву
Да й перепалила.
—Щобъ тебе да, козаченьку,
Челядь не любила.

(Безводовка).

99.

По підъ лугомъ вода іде,
Я у лузі не мае,
Тамъ молодчикъ гуляе,
На пастушківъ гукае:
Ой ви, хлопці—пастушки,
Накажите дівусці,
Нехай мене не любить,
Своіхъ дітокъ не губить.
Одна дурна любила,
Своі літа ізбила.
Се дівчина зачула,—
Ізъ улиці махнула;

Добігае до ворітъ,—
Стоїть еі ввесь рідъ;
Добігае до хати,—
Стала плакать, ридати.
—Чого, доню, ридаешъ,
Кари очи теряешъ?
—Ой якъ не ридати,
Що покидае ночувати,
—Біжи, доню, до гаю,
Накопай зілля-розмаю.
—Я жъ розмаю не знаю,
Хиба жъ людей спитаю.
Ще й до гаю не дойшла,—
Розмай-зіллячко найшла;
Накопала коріння
Зъ підъ білого каміння;
Полоскала у ріці;
Приправляла въ горильці;
Полоскала у броду;
Приправляла у меду;
Поставляла до жару,—
Біжить милий ізъ жалю;
Іще зілля не кипить,—
Уже жъ мій милий копотить.
—Ой, дівочко, дівочко,
На що варишь зіллячко?
—На те жъ варю, що знаешъ,
Що зъ другою ночуешъ.

Вар. Чуб. V, I, 803.

X. Семейная жизнь.

100.

На дворі дощикъ, на дворі дрібненький
Повівае вітеръ, вітеръ холодненький,
І травицю росить;
Сестра брата просить:
Оддай мене, брате, въ чужую деревню
Мізъ велику семню.
Де багато діла,
Туди бъ я летіла.
Я тее діло сама поробила
І до тебе, брате, въ гостеньки ходила.
Жде братикъ неділі, жде братикъ другоі,
На третю неділю самъ до сестри йде.
Сестриця не пишна
За ворота вишла;
Ворота одчиняе,
Слези утерае:
Здоровъ, здоровъ, брате, а я нездорова.
Се третя неділя, якъ я заболіла;
Ще я того діла да не поробила,
І свекру, свекрусі да й не угодила.

101.

Ізъ-за гори вітеръ віе.
Да прийіхавъ мій миленький ізъ дороги;
Припъявъ коня вороного у дворі,
А самъ пошовъ до милойі своейі.
—Добривечіръ, мила! Чи чуешъ?
І зъ кімъ же ти сю ніченьку ночуешъ?

—Якъ у лузі калинонька процвіла;
Я ночую мій миленький не сама.
Якъ у лузі калинонька ізъ квітками;
Я ночую мій миленький ізъ дітками.
Одно кладу мій миленький одъ краю,
А друге кладу, мій миленький, одъ стіни,
А сама ляжу въ середині мижъ ними.
Ой не гайся, мій миленький, не гайся;
Стоіть вода въ ведеречку,—умивайся;
Вісить рушникъ на колочку,—утирайся;
Стоіть вино у кубочку,—напийся;
Лежить булочка на столику,—кормися.

102.

Ой, мій гаю, ой мій гаю,
Чого шумишъ не помалу?
Не подъ мислоньки, не подъ норівоньки
Собі дружиноньку маю.
Ой пойдите, пойдите,
Пару волівъ ведите.
Чи не заговорить, словечка промовить
Моя милая до мене?
—Ой мій Боже, мій Боже!
Пара волівъ не поможе;
А якъ не любила, не буду любити,
Зъ тобой, стерво, говорити,
—Ой, мій гаю, мій гаю,
Що шумишъ не помалу?
Не подъ мислоньки, не подъ норівоньки
Собі дружиноньку маю.
Ой пойдите, пойдите,
Пару коней ведите,
Чи не заговорить, словечка промовить
Моя милая до мене?
—Ой, мій Боже, мій Боже,
Пара коней не поможе,
А якъ не любила, не буду любити,
Зъ тобой, стерво, говорити.
—Ой, мій гаю, мій гаю,
Чого шумишъ не помалу?
Не подъ мислоньки, не подъ норівоньки
Собі дружиноньку маю.
Ой пойдите, пойдите,
Погаечку внесите,
Чи не заговорить, словечка промовить
Моя милая до мене?
—Ой, мій Боже, мій Боже,
Погаечка поможе,
А якъ любила, то буду любити
І съ тобой, сердце, говорити.

Вар. Чуб. V, II, 249.

103.

Якъ послала мене мати
Зеленого жита жати
Ще й ячменику вязати.
А я житечка не жала
І ячменю не вязала.
Черезъ свого милого дружка,
Черезъ його білиі ручки
Нездоровая лежала.
А мій милий, чорнобривий
На словечко справедливий,
Якъ ударить рукою,—
Одливають водою.
—Говори серце, зо мною!
—Ой рада бъ я говорити,
Дакъ боюся—будешъ бити.

Закіпилося сердце горячою кровью,
І словечка не промовлю.
Що ю полі озеречко,
Тамъ плавало відеречко,
Да соснове відерце,
А дубове денце,—
Розійдимось, мое сердце.
Да не дававъ мене батько,
Не давала мати;
Сама дружка полюбила,—
Голивоньку утопила:
Ні на кого жалкувати.
Да коли бъ же я була знала.
Ни йшла замужъ да гуляла,
Русу косу чесала
Молодою дівчиною.

104А.

Що ю полі нивка,
Въ конці матиринка;
Тамъ дівчина жито жала,
Сама чорнобрівка.
Вона жала, жала,
Сіла отдихати,
Ішовъ козакъ дорогою,
Мусивъ шапку зняти:
Богъ на помочъ, женче.
А вона стала, йодгадала,
Серденькомъ назвала.
—Серце жъ ти мое,
Чи любишъ ти мене,
Чи шйдешъ за мене?
—Не пойду жъ я за тебе:
Нема хати у тебе,
Нема жъ хати, ні кімнати,
Ні зъ кімъ розмовляти.
—Прошу, мила, въ чужую,
Покіль свою збудую.
—Будуй, милий, зъ лободи.
І въ чужую не види,
Бо чужая—такая,
Якъ свекруха лихая:
Все бурчить да ворчить,
Да все не мовчить.
—Ой возьму жъ я сокіру,
Да пойду я въ дубину,
Да зрубаю клину,
Да зроблю жъ я хатину,
Да поставлю крий села:
Живи, мила, весела.
—Тоді була я вѐсела.
Якъ одъ батенька вѐзена,
А теперъ я що дня плачу,
Своі кари очи трачу.
Пойду жъ до комори,—
Ні хліба, ні соли;
Пойду жъ до хлевечка,—
Тільки одна овечка;
Ні втікала, ні вбівала
Горкого словечка.

Вар. ко всей пѣснѣ: Чуб. V, II, 152; вар. ст. 1—9 у Лук. II, Пѣсни, № 5, 1—6; вар. ст. 1—11 у Чуб. V, I, 201А, 5—8; вар. ст, 19—24 у Чуб. V, I, 259А, 19—29.

104Б.

Вийду я ізъ-за гаю,
Заспіваю, якъ знаю;
Козаченько догоняе,
Серденяткомъ називае:
Дівчинонько серденько,
Скажу тобі тихенько:
Бубу сватать швиденько.
—На що жъ мене сватаешъ?
Въ тебе хати немае.
—Прошу, сердце, въ чужую,
Покіль свою збудую.
—Збудуй, милий, світлоньку
Ізъ рожевого цвітоньку;
Збудуй, милий, ізъ лободи,
А въ чужую не веди.
Чужа хата такая,
Якъ свекруха лихая;

Чужа хата не гласна;
Доле моя безчасна!
Тоді була весела,
Якъ одъ батька везена,
А тепера сама бачу:
Все по несчастью плачу.

105.

Прибудь, прибудь, хочъ коня добудь,
Я лугами да берегами.
—Ой да не прибуду, коня не добуду.
За вражими да ворогами.
—Я тиі вороги да топчу підъ ноги,
Круту гору да перескочу.
Віддай мене, моя мати,
За кого я сама схочу.
Оддала жъ мене моя мати,
За кого я да не хотіла:
Шумить, гудить ногаечка
Да коло мого білого тіла.

Вар. всей пѣсни: Чуб. V, I, 441А, 9—21 вар. ст. 5—12: Чуб., V, II: 206; 6—12: ibid. 330А, 1—4; 6—8 и 9—12; ibid., 181, 31—34 и 43—46; 7—12: ibid., I, 273, 9—10; 338Б, 19—24; 350, 1—2; 435, 6—8.

106.

Ой високо сонце сходить,
А низенько заходить.
Що жонатий, сукинъ синъ проклятий
До дівчини ходить.
—Якъ ти будешъ до мене ходити.
Дакъ убій свою жинку.
Якъ прийшовъ же чоловікъ до дому,
Почавъ жонку свою бити за косоньку,
За косоньку да й объ лавоньку.
Да й пошовъ у проходоньку.
Якъ ударивъ у правее ухо,
Вона й подалася;
Якъ ударивъ у лівее ухо,
Дакъ и кровъ полилася.
—Да ой годі жъ тобі, моя припогано,
Да на сімъ світі жити;
Да пора жъ тобі, моя припогано,
Въ сирий землі пріти.
—Да й ой, Боже мій, чоловіче мій,
Я съ тобою не нажилася.

107.

Якъ оддала мене мати
Заміжъ молодою,
А за того недоростка,
Що живъ ізъ удовою.
Ой ходила Марусенька
По комнаті,
Да будила недоростка
Ізъ кроваті.
Вставай, вставай, недоростку,
Годі тобі спати,
Да пойідемъ до батюшки
Въ гості гостювати.
Пойіхала Марусенька
Дорогою,
Пойіхала Марусенька
Широкою.
Прийіхала до долини,
До долини;
Привъязала коniченька
До білини.
Молодого недоростка
Въ возі до дробини.
Положила коніченьку
Овса, сіна;
Молодому недоростку
Травиці вкосила.
Йіжъ же ти, недоростку,

Да травицю сюю,
А я пойду до батенька
Въ гості погостюю.
Вернулася Марусенька
Восьмойі неділі:
Що ще жъ мойі кониченьки
Не пили, не йіли?
Чи будешъ ти, недоростку,
Паровиться,
У поперекъ кроватюшки
Спать ложиться?
—Ой не буду, Марусенько,
Ей Богу, не буду.
Якъ одъяжешъ одъ дробини,
До й жалувать буду;
Ой я жъ тобі гостювання
Повікъ не забуду.

Вар. Чуб.: V, II, 255.

108.

Пошовъ чумакъ у дорогу,
За нимъ жинка у здогоню:
Вернися, козаче,
Вернися, бурлаче,
Вернися до дому,
Плачуть діти за тобою.
Мали діти плачуть,
Стара мати тужить,
А намъ хуртуна не служить.
—Якъ би ти жинка добра,
Да ти бъ сиділа бъ дома,
Да дома бъ сиділа,
Да хазяйство гледіла,
Да намъ хортуна служила.

Вар.: Чуб. V, II, 326; Гол. Ш, 75, 5; Паул. II, 72.

109.

Сама я, сама, якъ білина въ полі,
Да ніхто не порадить мене молодоі.
А я тую раду сама перераджу,
Да постелю постіль білу, сама спати ляжу.
Одсуну квартирку да гляну по ринку:
Ажъ мій милой по риночку ходить,
Чужую милую за рученьку водить,
Чужую милую цілуе, милуе,
Я на мене молодую ногайку готуе.
А я ту ногайку підкину підъ лавку;
Нехай та ногайка хоть трошки йоддише,
Та на мойі шити рукака вітеръ поколише.

Вар.: Чуб. V, II, 221.

110.

Ой одчиняй, мила, хату,
Давай музиченькамъ плату.
Ой одчиняй, мила, сіни,
Щобъ музиченьки посіли.
Якъ ударить мене разъ,
Покотились слези зъ глазъ;
Якъ ударить мене въ груді,
Покотилася до груби;
Якъ ударить мій миленький
По біленькому лицю,
Покотилась кровъ горяча
По шитому рукавцю.

111.

Ой пойду я по-підъ лугомъ:
Оре милий чужимъ плугомъ,
Чужи воли, чужа й нива,
Чужа й мила поманила;

Чужа мила воли гонить,
Свое серце ножемъ кроіть.
Якъ понесу милому йісти,
Чи не скаже вінъ мені сісти;
Якъ понесу я йому води пити,
Чи не буде говорити?
Вінъ напився і найівся,
По травиці покотився:
Чого, милий, лежишъ, чомъ не орешъ,
Чомъ до мене й не говоришъ?
—А я лежу да й думаю,
Що погану жинку маю;
Що у сусіда чорнявая,
А у мене руда, поганая.
—Який тобі дідько виненъ,
Що ти вдався чорнобривий!
А я руса приберуся,
На чорнявихъ не дивлюся.
Не вилізли тобі очи,
Якъ ти сватавъ опівночи.
Було сватать тобі у день,
Роспитавшись нашихъ людей,
Бо я въ мішку не ходила,
Усе ділечко робила.
У насъ люде не татари,
Вони бъ тобі усю правду сказали.
Я въ неділю родилася,
Чорнявому судилася;
А въ барвинку купалася,
Чорнявому досталася.

Вар.: Чуб. V, II, 205.

XI. Жизнь на чужой сторонѣ.

ЧУЖАЯ СЕМЬЯ.

112.

Усе поле пооране, ніде води да напитися.
Горе мені на чужині, ніде прихилитися.
Прихилюся до яворка, а яворко да не батенько:
Вітеръ віе, голле ломить, вінъ до мене не говорить.
Прихилюся до туполі, а туполя да не матінька;
Вітеръ віе, а листъ мае, вона до мене не промовляе.
Нічъ моя темна, а зірочка ясна, така моя доля бещасна.
Усе поле пооране ніде води да напитися.
Горе мені на чужині, ні до кого прихилитися.
Прихилюся до дубочка, а дубочокъ да не братичокъ;
Вітеръ віе, голле ломить, вінъ до мене не говорить.
Прихилюся до осики, а осичка да не сестричка;
Вітеръ віе, а листъ мае, вона до мене не промовляе.
Нічъ моя темная, а зірочка ясна, така моя доленька бещасна.
Пойду я дорогою да дубровою,
Накажите моему роду хочъ чорною да вороною:
Не черноі да вороночки, не родини ізъ Украіночки.

Нічъ моя темная, а зірочка ясна,
така моя доленька нещасна.
Пойду я лісомъ, трісомъ, а у лісі кремені крешуть.
Вийду я за ворота, а объ мені вороги брешуть:
Брешить, брешить, вороженьки;
Лежить кремень крий дороженьки:
Хочъ кусайте, хочъ глотайте,
Тільки мене не займайте.

113.

Вилетала галка
Зъ глибокого балка,
Да й сіла на сосні,
На сосні роскошні.
Вітеръ хиляе,
Сосну шатае.
Не шатайся, сосно,
Бо такъ мені тошно;
Тошно сиротині
Жити на чужині
Безъ роду родного,
Безъ мужа вірного.
Тільки у мене роду:
Два братики зъ роду.
Приходите, братця,
Въ неділеньку въ ранці,
Да випъемо, братця,
Водочки по чарці.
Да чогось мені, братця,
Водочка не пъеться,
Да коло мого серця,
Якъ гадина въеться.
Да нехай вона въеться,
Покіль одірветься.

114.

Ой летівъ пучокъ
Чорнихъ галочокъ,
Да й прилетіли
До батька въ двіръ,
На березоньці сіли.
Мій батенько,
Сивий голубонько,
По садочку ходить,
Вішни, черешни садить;
А моя сестриця,
Сиза орлиця,
То вона поливае;
А мій братичокъ,
Сизий голубчичокъ,
Галочки стріляе.
Моя матінка
Сидить крий оконечка,
Хустиночку вишивае:
Не стріляй, сину,
Туеі галочки,
Що на крайній черешенці:
Такъ тій галочці,
Якъ нашій дочці
На чужий стороноцці.

115.

Навару пива, оженю сина:
До при мені уся сила.
А меду бочку, да й оддамъ дочку:
Тяжко, важко животочку.
Оддамъ же я свою дочку
У чужую стороночку.
—Якъ вийду я за ворота,
Да й стану я, якъ сирота:
Ой хто йіде, до й минае,
А що роду не мае.
А я живу, на чужині,
Якъ прибитая овця:
Ні до кого промовити мені
Вірненького словця.
Въ кого батенько, въ кого матінка,
До вони пъють і гуляють;
Въ кого братики, въ кого сестриці,

До зійдуцця й розмовляють.
Якъ пойду я до брата,
Ажъ у брата не та хата;
Хата тая, стіни не ти;
Хоть братъ прийме,
Невістка ні.

116.

Мати жъ, моя мати,
Де тебе узяти:
Чи тебе купити,
Або й заслужити,
Чи тебе списати,
Або й змалювати?
Намалюю матірь
На іконі въ хаті:
На ікону гляну
Матіньку згадаю,
Назадъ обернуся,
Слезми оболььюся.
Що на дворі дощикъ,
На дворі дрібненькій,
На дворі дрібненькій,
Сильний, холодненький.
І вітеръ не віе,
Листокъ не колише;
Що братъ до сестри
Части листи пише:
Чи привикла, сестро,
Въ чужий стороні
Міжъ чужими людьми,
Міжъ татарами?
Хочъ привикла, брате,
Треба й привикати,
Коли уродила
Нещасною мати.

Вар. всей пѣсни: Чуб. V, II, 59; 1—12: Гр. Ш, 714, 15—21.

117.

Ізъ-за гори, гори
Вітеръ повівае,
Хмару разгоняе
Да росхиляе.
Да мати дочку лае,
Да й гулять посилае:
Да гуляй, моя дочко,
Покіль молодою;
Якъ старая станешъ,
Гулять перестанешъ;
Якъ старая будешъ,
Гулять позабудешъ.
—Да гуляла я, гуляла,
Да мати не впиняла,
А теперъ зупиніла
Чужа Украіна,
Малая дітина,
Да невірна дружина.

Ср. Нов. 151.

118.

Що якъ пожену я лебеді
Да до бистроі води:
А чи добре жъ, лебеді,
Проти хвилі плити?
Да такъ мені сироті
На чужині живучи,
Да чужому батьку годячи.
Що свекорку угожу,—
Білу постіль постелю.
Ой доле жъ, моя доле,
Білу постіль постелю.
І свекрусі угожу,—
Въ голивоньку погляжу.
Ой доле жъ, моя доле,
Въ голивоньку погляжу.
І діверку угожу,—
Коня до води звожу.
Ой доле жъ, моя доле,
Коня до води звожу.

І зовиці угожу,—
Русу косу заплету.
Ой доле жъ, моя доле,
Русу косу заплету.
А милому да ливривому
І по вікъ не вгожу.
Загадае жъ мені
Паляниці качать,
Черезъ шабельку скакать.
Ой доле жъ, моя доле,
Черезъ шабельку скакать.

Вар. ко вс. пѣснѣ: Чуб. V, II, 167. Вар. ст. 1—7 у Гр., Ш, 731, 1—2 и 9—14.

XII. Мачиха. Свекровь.

119.

Що у Галі ие рідная мати;
Посилала въ неділеньку жати:
Іди, Галю, да й не роздирайся,
Жни житечко да й не росхиляйся.
Ішла Галя да й не озиралась,
Жала жито да не росхилялась.
Пішла Галя зъ поля до дому,
Стала Галя корову доіти,
Стало въ Галі серденько щеміти.
Охъ, узнала не рідная мати:
Ой ти, Галю, Галю молодая,
Ой де твоя дітина малая?
—Я, мати, вчора въ полі була,
Тамъ дітину забула.
Пошла Галя дітини шукати
І зостріла три соколи рядомъ:
Ви, соколи, далеко бували,
Чи не бачили малоі дітини?
—Коло ляльки сидить ажъ три няньки:
Перва нянька очи колупае,
А друга нянька кішечки мотае,
Треття нянька серденько виймае.

Вар.: Чуб, V. II, 313.

120.

Ой на дворі димно да димно,
За туманомъ світа не видно.
Ой тамъ Романъ да воли пасе,
Марусенька да по воду йде.
Ставъ Романъ жартувати,
Зъ відеръ воду виливати.
—Ой, Романе да Романочку,
Не вводь мене да й у славочку,
Бо й у мене да чужая мати,
Буде мене бити і лаяти.
—Знай, Марусю, якъ одгадати
І матері свойий одказати:
Налетіли сіриі гусі,
Сколотили воду Марусі.
Марусенька да постояла,
Покі вода да й устояла;
Марусенька да подивилася,
Покі вода остановилася.

Вар.: Чуб. V, I, 293, 468; Гол. Ш. 818, 54.

121.

У кривого танця
Да не виведу конця;
Треба його да виводити,
Конець йому да находити.

Вербовая дошко, гнися,
Гнися да не вломися.
Що у мене да чужая мати;
Посилае да води брати.
Зъ великими да відерцями.
Да й велить повни брати,
Не велить зъ милимъ розмовляти.
—Вербовая дошко, гнися,
Гнися да не вломися.
Що у мене да своя мати;
Посилае да води брати
Зъ маленькими да відерцями.
Да й не велить повнихъ брати,
Да велить зъ милимъ розмовляти.
—Ой вінку, мій вінку,
Хрещатий барвінку,
Віла жъ я тебе за сонечко,
Сідячи крий оконечка.
Да повісила на теремі,
На високому да на дереві,
А мачуха взяла зняла,
Да не любові оддала.
Коли бъ же я була знала,
До я бъ тебе не звівала,
Лучче бъ я тебе у грязь утопкала.

Вар.: Гр. Ш, 189.

122А.

Ой галочко, галочко чорненькая,
Скажи, галочко, де моя миленькая?
Ой тамъ твоя мила у лузі надъ водою
Умиваеться горячою слезою,
Утераеться зільячкомъ, кропивкою,
Малює брови синею ожинкою,
Лягае спати зъ невірною дружинкою.
Вийшла його мати невісточки будити:
Вставай, невістко, молодая,
Подій тиі корови, що одъ батька нагнала.
Попрогоняй тиі овечки, що родня наздаровала.
—Ой, мати, мати! годі сімъ докоряти.
Я зъ твоімъ синомъ не одинъ вечоръ стояла;
Я твоему сину всю правду казала,
Що въ мене корови, то чорниі брови,
Що въ мене овечки,—я сама до словечка.

Вар.: Чуб. V, II, 300, 327.

122Б.

1Б=1А. Ой ти, голочко (1)...; 2—4Б=2—4А; 5Б=5А... шитою хустиною; 6Б = 6А. Мулюе... ожиною; 7Б=7А... зъ вірою...;
8. Іде свекруха невістки будити:
9. Уставай, невістко, уставай, молодая,
10Б=10А.
11. Попрогонь овечки, що родня наздавала
12. —Годі жъ тобі, мати, сімъ словомъ докорати.
13. На що було бъ таку убогую брати?
14Б=13Б. А...; 15Б=14А.
16. Не сватай мене: въ мене волівъ не мае.
Що въ мене воли, я чорниі брови;
Що въ мене корови, я сама до любови;
Що въ мене овечки, я сама до словечка.

123А.

Що на горі роменъ зелененькій,
А у вдови синокъ молоденькій.
Вдова сина насильно женила,
Підъ напиткомъ невістку судила:
Сонливая невістка у мене,
Безъ побуду сама не встане,
Безъ загадку і ділечка не знае,
Не вміе діла робити
І не хоче свекрусі годити.
Пойідь, сину, въ неділю до торгу,
Торгуй, сину, зъ вечора до ранку,
Да виторгуй дротяну ногайку,
Да виторгуй полотняни віжки,
Звяжи жинці назадъ руки й ніжки.
Да виторгуй дротяну ногайку,
Да бій жинку зъ вечора до ранку.
А милая догадалася,
Да въ вішнівъ садъ заховалася.
Мила по садочку ходить,
Мале дитя за рученьку водить,
А за нею рута—мнята сходить,
Йеі милий покірненько просить:
Ходімъ, мила, въ комору спати,
Буду тобі всю правду казати,
Мати буде дитя колихати.
Ізъ вечора дубина шуміла,
А північи комора дзвеніла,
А одъ світу і мила не жива.
Лежить мила, якъ ожина синя;
Біла постіль кровью окіпіла,
Стоіть милий, якъ бумага білий:
Теперъ, мати, вволивъ твою волю,
Убивъ жинку, самъ пойду въ неволю.
—Зривай, сину, у коморі мостину,
Да сховаемъ чужую дітину.
—Нетреба, мати, мостини зривати,
Треба, мати, усю правду казати;
Убивъ жинку, треба поховати.

Варіанты: Чуб. V, II, 325, 13.

123Б.

Ст. 1—19Б почти соотвѣствуютъ ст. 1—25А.

Що зъ вечера комора звініла,
Одъ північи постіль говорила,
А одъ півней ногайка шуміла,
А одъ світу і жинка не жива.
Пошла свехруха невістки будити:
Уставай, суко, корівокъ доіти.
—Іще ти, мати, не старая,
Да й подоішъ корови самая.
Лежить мила, якъ ожиня синя;
Стоіть біла постіль, кровью окипіла;
А стоіть милий, якъ бомага білий:
Теперъ я, мамо, вашу волю ввольнивъ,
Навіки свою жинку вбивъ.
—Здимай, сину, въ коморі мостину,
Да сховаймо чужую дітину.
—На що, мати, мостину зривати,
Убивъ жинку, треба поховати.
—Осідлай, сину сивую кобилу,
Да тікай, сину, въ чужую країну.
—На що, мати, кобилу, сідлати,
Чого жъ, мати, відъ сюди тікати?
Убивъ жинку, треба одвічати.
Що милую да до гробу несуть,
А милого да й у острогъ ведуть;
Надъ милою все книги читають,
Надъ милимъ все слёзи обливають;
Що милу въ гробъ упускають,
А милого въ острогъ зачиняють;
Уже жъ милу заховали,
А милого закували;
Що милу у гробъ упустили,
А милого у острогъ зачинили.

XIII. Родители и дѣти.

124.

ПЛАЧЪ.

Ой, синочку, моя дітиночко,
Куди одъ мене одряжаеcся?
Да це жъ хата і велика і видная,
А въ сій ні двеpечокъ, ні оконечокъ:
Сонечко не грітеме,
І вітеръ не віятиме.
Відкіль тебе виглядати?
Чи зъ підъ високоі могили,
Чи зъ підъ червоноі калини?
І якъ ти прилітатемешъ?
Чи соловеечкомъ, чи горобеечкомъ?
І на которой ти груші сідатимешъ,
До я вийду тебе познавати.

125.

Сини моі, сини, моі,
Сини соловейки!
Чому мене не кидали,
Якъ були маленьки?
Дочки моі, дочки, моі,
Дочки моі, пави!
Чому мене не кидали,
Якъ падали зъ лави?
Сини матірь покинули,
Матірь осталася.
Спогадала мати синівъ
Рано въ понеділокъ:
Роди, Боже, да синамъ жито
Таке, якъ барвинокъ.
Спогадала мати синівъ
Рано ще й въ вівторокъ:
Роди, Боже, синамъ жито
Хочъ кипокъ по сорокъ.
Спогодали матірь сини.
Рано у середу:
Онъ-онъ, братці, маша мати
Въ старцяхъ попереду.
Дай, Боже, мені орлови крила,
Соколови очи,
Я бъ пійшовъ би, полетівъ би,
Темненькоі ночи,
Темненькоі да невидной
По битой дорозі.
Сидить мати на порозі,
Проливае дрібниі слези.
—Годі жъ тобі, моя мати,
Дрібнихъ слёзъ проливати.
Да порадь мене, да порадь мене, мати,
Якъ у світі жить, горювати.
—Да горуй, сину, горуй, сину,
Якъ я горувала;
Да годуй дітокъ, годуй дітокъ,
Якъ я васъ годувала.
—Да годі тобі, мати,
Да сімъ мене докорати,
А порадь мене, да порадь мене, мати,
Да которую мені брати:
Чи богатую да губатую,
Чи вбогую да хорошую.
—У богатоі рушникъ на колочку,
А въ бідноі брови на шнурочку.
Богатая, губатая
Къ бісовому батьку дьметься,
А вбогая да хорошая
До тебе горнеться.

Вар. ст. 1—8: Гр. Ш. 674, 5—12; Чуб. V, П, 53, 14–17; вар. ст. 25—40: Чуб. V, П, 53, 5—13; вар. ст. 1—25 ibid., 433Б, 1—12.

126.

Що въ неділю рано пораненьку
Випровожае синъ свою неньку
Рідненьку:
Ой іди жъ ти, нене,

Тепера одъ мене:
Будуть, будуть, нене,
Гості у мене.
Що на тобі, нене, сорочка не біла;
Ой що тобі, нене, сидіть не до діла?
Якъ пошла ненька лугами, берегами;
Ізостріла неньку донечка рідненька:
Ой чого ти, нене, плачешъ, ридаешъ?
—Ой того я, доню, плачу ридаю,
Що сімъ синівъ маю,—
Помістя шукаю.
—Ой іди жъ ти, нене,
Тепера до мене:
Будешъ, нене, на печи сидіти,
Діточокъ гледіти,
А я буду хлібъ заробляти,
Тебе, нене, годувати.
Що въ неділю рано пораненьку
Іде синъ по свою неньку
Рідненьку:
Ой іди жъ ти, нене,
Тепера до мене;
Ісклалось нещасте у мене:
Умерла жинка,
Осталась мала дітинка.
—Бодай тобі, брате, і ще й хата згоріла,
Якъ у тебе нені сидіть не до діла!

Вар.: Гр. Ш, 686. Тамъ же указанія на пѣсни и думы съ тѣмъ же сюжетомъ въ другихъ сборникахъ.

127А.

Ой по ролі, по ролі
Походили журавлі:
Де журавель походивъ,
Тамъ овесець уродивъ;
Де журавка ходила,
Тамъ пшениця уродила.
Лучче роля раньняя,
А ніжъ тая пізняя:
Що на раньній женці жнуть,
А на пізній воли бьють.
Лучче роля раньняя,
А ніжъ тая пізняя:
Лучче жинка первая,
А ніжъ тая другая.
Що зъ первою дітокъ мавъ,
А зъ другою розогнавъ:
Ідіть, діти, служити,
Чужимъ батькамъ годити.
Одно пошло до попа,
Друге пошло до дяка,
Трете пошло до пана,
А мачуха пропала.
Ходить батько по двору,
Кличе дітокъ до дому:
Ідіть, діти до, дому,—
Горе мені самому.
—Живи, тату, якъ Богъ давъ,
Коли гарну жинку взявъ,
А ми будемъ зарублять,
Рідну матюрь поминать.

Вар.: Гр. Ш, 667. Тамъ же ссылки на варіанты въ другихъ сборникахъ.

127Б.

Якъ ми свою матінку
Зазнали, зазнали,
До всі разомъ вечерати
За столикомъ сідали.
А тепера мачуху
Зазнали, зазнали,
До всі разомъ у запічку
Плакали, ридали.
Тілько діти на порігъ,
Батько съ кручка за батігъ:
11=17А.
12. По матері тужити.
13=23А... по валу; 14=24А; 15=25А; 16=26А;

17. Не буде вамъ розгону.
18—19=27—28А; 20=29А... служити,
21. По матері тужити.

128.

Ви, комари, ви комарички мої,
За що, про що ви кусаете мене?
Що у мене да головушка болить,
Одъ головки біле личенько горить.
Ой хто жъ мого миленького воротить?
Ой вернись, вернись, мій миленькій, назадъ,
Да пійдемъ въ зеленой садъ гулять,
Да вирвемо оріховий цвітокъ,
Да зовъемъ на головушку вінокъ,
Да пустимъ на чистенький ставокъ:
Пливи, пливи ти, оріховий вінокъ,
Да припливемъ ажъ до батенька мого.
Мій батенько а не дужий, не здоровъ,
Мій батенько у перинушкахъ лежить,
Праву ручку коло серденька держить.
Вінъ собі стиха речи говорить:
Коли бъ мені хоть одинъ синъ при мені,
До не було бъ і печаленьки мені.

Вар. ст. 1—4: Чуб. V, I, 213, 1—4; Гр., 95, 1—4.

129.

Горе тій чайці,
Горе й небозі,
Що вивела чайінята
Крий битий дорозі.
Туди йшли чумаки,
Пісеньки співали,
Вони пісеньки співали
І чаечку загнали.
А чаечка въеться,
Объ доріженьку бъеться:
Ой щобъ ви, чумаки,
У Кримъ не сходили,
Якъ ви мойі чайінята
Въ каши попалили.
Ой ви, чумаченьки,
Ви—добриі люде,
Верніть, мойі чайінята,
До й добре вамъ буде.
Буду воли пасти,
Буду й завертати,
І до сліду припадати,
Якъ рідная мати.

130.

Въ літі, въ літі, въ зеленому житі,—
Тамъ вивела перепелочка діти,
А сама въ пшеницю сідити.
—Въ пшениці сижу, пшеницю прогортую,
До своіхъ дітокъ стихенька промовлю:
Діти, діти, горенько зъ вами,
Що не мае батенька надъ вами.
—Мати, мати, не журися нами:
Якъ поростемо, розійдимось сами;
Будемъ, мати, по горохахъ і по долинахъ,
І по битихъ шляхахъ, по чужихъ украінахъ.

Вар. пѣсни: Чуб. V, II, 417А, 15—25; 5—11: Чуб. V, I, 308А, 11—17; ibid. II, 419А, 18—24; 421А, 30—35.

XIV. Сирототство.

131.

Ой ходила дівчинонька по крутий горі,
Да й гоніла селезня тихо по воді:
Гиля, гиля, селезню, тихо по воді,
Прибудь, прибудь, татусеньку, теперъ одъ мені.
—Кланяйся, моя донечку, чужий чужині,
Нехай дають порядочку бідной сироті.
—Ой кланялась, мій татусеньку, не разъ, не два,
Дакъ не дають порядочку, що я сирота.
—Ой радъ би я встати до свого дітяти,
Да свому дітяти порядочокъ дати,
Дакъ сирая земля двеpечки залягла.
А ясная зора ключи занесла.

132.

Чомъ дубъ не зелений?
Бо хвиля прибила;
Козакъ не веселий?
Лихая година.
Пойіхавъ сирота
У поле орати,
А люде говорять,
Що въ корчмі гуляти.
Прийіхавъ сирота
Ізъ поля зъ орання,
А люде говорять,
Що зъ корчми зъ гуляння.
Сирото, сирото,
Де ти забарився:
Чи воли пристали,
Чи зъ дороги збився?
—Воли не пристали,
Зъ дороги не збився:
Зъ родомъ ізійшовся,
Не наговорився.
Тільки въ мене роду,—
На Вкраіні дядько:
Вінъ мене порадить,
Якъ рідний батько.

XV. Несчастливая жизнь.

Доля.

133А.

Ой тамъ у саду
Підъ яблунькою
Сидівъ сизъ голубъ
Ізъ голубкою.
Вони сиділи,
Парувалися,
Сизими крильми,
Обнималися.
Де взявся сокілъ
Ізъ-за крутихъ гіръ,
Розбивъ, розлучивъ

Пару голубівъ.
Що голуба вбивъ,
Голубку любивъ;
Взявъ голубку
За білую руку,
Принёсъ до дому,
Пустивъ до долу;
Сипле пшениці,
Ставле водиці.
Голубка гуде,
Йисти, пить не йде:
Утеряла за одинъ часочокъ,
Іскаю четвертий годочокъ.
—Есть у мене сім паръ голубівъ:
Летай, вибірай, котрий буде твій,
—Я й летала, вибірала,
Да не найшла того,
Що я утеряла:
Не такій голосокъ,
І не такій носокъ,
І не такъ він загувъ,
Якъ мій прежній бувъ.
Не такъ обніма,
Якъ пара моя;
Не такъ цілувавъ,
Не такъ обнимавъ.

Вар. Чуб. V, I, 413.

133Б.

Въ вішневімъ саду
Підъ яблонькою
Сидить сизъ голубъ
Ізъ голубкою.
Вони пъють і йидять
І раду радять:
І не биймося,
І не лаймося,
Хороше живемъ,
Повінчаймося.
Вилетівъ сокілъ
Ізъ-підъ крутихъ гіръ,
Розбивъ, розлучивъ
Пару голубівъ.
Голуба убивъ,
Голубку злюбивъ.
Узявъ голубку
За білую руку;
Узявъ підъ полу,
Принісъ до дому,
Пустивъ до долу.
Сипле пшениці,
Ставить водиці.
Голубка гуде,
Йість, пить не йде.
—Гуди, не гуди,
А йістоньки йди.
—Пустіть зъ неволі,
Пойду по волі,
Пойду, полену
У свою сторону.
Кругомъ обійшла,
Свого не найшла;
У зелений садъ
Плакати пошла.

134А.

Якъ вирву я зъ рожи квітку
Да пущу на воду:
Да пливи да, ізъ рожи квітка,
Да до мого роду
Да плила да ізъ рожи квітка
Да стала крутиться;
Вишла мати води брати
Да стала дивиться:
Да чого жъ ізъ рожи квітка
На воді ізовъяла?
Де жъ ти, моя доню,
Да три годи лежала?
—Не лежала, моя мати,
Не дня, не години:
Попалася да ю добри руки

Да невірной дружини.
Ой запряжу пару волівъ
Ще й коники ворониі
Да й пойіду, наздожену
Літа своі молодиі
Наздогнала літа своі
На калиновому мості:
Вернитеся да, літа жъ моі,
Да до мене да ю гості.
—Ой вернемось, ни вернемось,
Дакъ не знаемъ до кого;
Було бъ тобі шанувати
Да здоровечка свого.

Вар.: 1—16: Чуб. V, I, 293А, 7—14; 419, 9—16; 428, 5—12; вар.: 17—28: ibid. 174, 19—30; 710, 13—20; Рад. VI, 51.

135Б.

Черезъ моі будиночки
Зозуля летіла;
Не ддавъ мене мій батенько,
За кого я хотіла.
А оддавъ мене мій батенько
Да за воеводу
У чужую сторононьку,
Далеко й одъ роду.
Якъ вирву я да й ізъ рожи квітку,
Да й пущу на воду:
Пливи, пливи, да й ізъ рожи квітка,
Ажъ до мого роду.
Плила, плила да й ізъ рожи квітка
Да й стала крутиться;
Вишла мати води брати
Да й стала журиться:
Да ой чого цяя ізъ рожи квітка
На воді ізовъяла?
Да десь моя дітиночка
Три годи лежала?
—Да не лежала я, моя мати,
Ні дня, ні години:
Попалась въ лиху семню
Невірной дружини.
Я роскоши не зазнаю,
Літа потеряю.
Якъ запряжу сіри воли,
Коні ворониі,
Да пойіду, наздожену
Літа молодиі.
Наздогнала літа своі
На рубленимъ мості:
Вернитеся, літа молодиі,
До мене й у гості,
—Хоть вернемось, не вернемось,
До вже жъ не до тебе:
Було тобі шанувати,
Якъ були у тебе.
Ой е въ тебе, пані наша,
Онукі, малиі:
Якъ поростуть, то й доженуть
Літа молодиі.

135.

На що мені чорни брови,
На що кари очи,
На що літа молодийі,
Весёли й дівощи?
Літа жъ мойі молодийі,
Марно пропадають,
Очи кари, брови чорни
Одъ вітру линяють.
Плачте, очи, плачте, кари,
Покі не заснули,
Голосненько й жалобненько,
Щобъ вітри почули.

136.

Віють вітри, віють буйни
Ажъ деревъя гнуться;
Хочъ якъ болить мое сердце,
А слези не лъються.

Летить галка черезъ балка,
Ажъ летячи кряче.
Молодая дівчиненька
Ходить, плаче, плаче:
Не пускае мене мати
Рано до крениці,
Ні жита жать, ні лену брать,
Ні на вечорниці.
Разъ пізненько ізъ вечора,
Якъ мати заснула,
Вийшла слухать соловейка,
Що зъ роду не чула.
Вийшла, стала підъ вербою
Да й дивлюся въ воду:
Ой жаль, мати, ой жаль, мати,
На що дала брови.
Дала брови чорненькиі,
А очиці кари;
Нема мого миленького,
Нема мені пари.

136.

Ой донечку да й Уляночку,
Чого ходишъ крий Дунаечку?
Чи ти ходишъ да рибу ловишъ,
А чи ходишъ да людей перевозишъ?
—Гірки, мати, перевози,
Проливаю дрібни слези;
Ходжу, мати, подивиться,
Чи е вода утопиться.
Яке жъ, мати, діло робила,
Що ти мене да й не збудила?
Чужи дочки рано встали,
По щасливій долі взяли.
А я молодая опізнилась,
Гірка доля присудилась.
Не такъ доля, якъ ледащо,
Пропавъ мій вікъ не знать, за що?
Пропавъ мій вікъ, якъ маківъ цвітъ:
Въ ночи зацвівъ, а въ день опавъ,—
До такъ, мати, мій вікъ пропавъ.
Пропавъ мій вікъ, якъ ожиночка,
Що невірная дружиночка.

138.

Летіла пава черезъ синее море,
Да й уронила пава сизокриле перо.
Ой не жаль мені перця,
Да жаль удалого молодця.
Парень дівушку любивъ,
Собі вдовушку узявъ,
Да й не довго зъ нею живъ,
Да въ солдати пошовъ;
Да недовго прослуживъ,
До дому пришовъ.
Зострічае його його мати стара:
Ой ти, синочку мій,
Ти дітино моя,
Уже жъ твоїй конюшеньки
Порозвалювались;
Уже жъ твоїй кониченьи
Позакатувани;
Уже жъ твоїй кроватюшки
Порозламувались;
Уже жъ твоїй перинушки
Позапилювались.
Ой, голово, голово,
До чого ти довела?
Ой довела голова
До великого гора.
Якъ пойду я ізъ гора
Да до синяго мора;
Біля синёго мора
Разгуляюся,
Своїмъ лёгкимъ кораблемъ
Накатаюся.

Ср. Рѣз. 11, 7.

139.

Ой ночъ моя темная,
Осінняя довгая.
Я всю ночку не спала,
Да все по морю гуляла.
Що по морю, по морю.
По тихому, синёму,
Ой тамъ плавало судно:
Не богатечко—одно.
А у тому суденці
Тамъ плавало два донці,
Хороші молодці.
Одинъ донець молодець
Пройшовъ улочку въ конець.
Вінъ немножечко пройшовъ,
Худой славушки дойшовъ;
Онъ не широко ступавъ,
У неволю жить попавъ.
—Продай, мати, корови,
Визволь сина зъ неволі;
Продай, мати, жеребця,
Визволь сина молодця.
—Я продала й корови:
Нема сина зъ неволі;
Я продала й жеребця:
Нема сина молодця.

140.

Туманъ яромъ котиться,
Вой-да парню гулять хочеться.
Гуляй, гуляй, молодець,
Коли тобі времня есть.
Мені парню волі немае:
Журба зъ ніжокъ валяе.
Дають парню водочки
По чотири румочки.
Мені парню водка не пъеться,
Коло серденька въется.

141.

Якъ пойду я на вплавочокъ:
Пливе щука і линочокъ,
Утинятокъ табуночокъ.
Одно одного здоганяе,
Жодне собі пару мае.
А я живу въ божий карі:
Не давъ мені Господь пари,
Не давъ щастя, не давъ долі,
Не жениха до любові.
Або мене, Боже, умертви,
Або мені пару найди;
Або мене, Боже скарай,
Або мені пару шукай.

142.

У зеленому мачку
Пасла дівчина качку.*)
Пасучи, загубила;
Шукаючи, заблудила.
Приблудила къ бережечку
І къ тихому Дунаечку.
Озоветься доля
По тімъ боці моря:
Я жъ твоя, дівко, доля,
Я твоя безчасная,
Дівчино прекрасная.
Якъ підешъ ти, дівко, замужъ
За горкого пьяницю,
Будешъ, дівко, постіль слати,
Да не будешъ на йій спати,
Спатимешъ, не спатимешъ,
Крий югла стоятимешъ.

*) Слово «качка» въ Андреевкѣ не употребляется. Какъ для самой пѣвицы, такъ и для нѣкоторыхъ другихъ сельчанъ значеніе даннаго слова оказалось совершенно неизвѣстнымъ.

Будуть твоі біли ніжки
До й у сніжку прикипати;
Будуть твоі біли руки
Набираться муки;
Будуть твоі кари очи
Не досипать ночи.

143.

Ой дубъ не зелений, чомъ ти не розвився?
Козакъ невеселий, чомъ ти не женився?
Ой женився бъ я, нема въ селі пари;
Тільки мені пари, що очиці кари;
Тілько мені до любови, що чорнii брови.
Чорни брови маю да не оженюся;
Ізъ горя, зъ печалі пойду утоплюся.
Обізветця доля по тімъ боці моря:
Молодий Козаче, не йди, не топися,
Бо душу загубишъ;
Ходимъ повінчаймось, колы вірно любишъ.
Козаче, козаче, запрягай коня вороного,
Пійдемъ вінчаться до попа чужого
Йіхали поле, йіхали другое,
На третёму полі ставъ кінь спотикаться.
Чи твое несчастье, чи моя недоля?
Пошовъ козакъ яромъ, дівка долиною,
Зацвивъ козакъ макомъ, дівка калиною.
Калиноньку ламню, смородину ріжу;
Удивоньку люблю, дітей ненавижу
Коли ламнешъ калиноньку, ламни ейо квіти;
Коли любишъ удивоньку, люби ейо діти,
А то остаються сироти на світі.

144.

Уродила мене мати
У дарну неділю,
Уділила гірку долю,
Ничого не вдію.
Пусти жъ мене, мати,
У степъ жита жати:
Буду жати, пільнувати,
Доленьки шукати.
—Ой ни пущу, доню,
Бо далеко зайдешъ;
Уже жъ своей долі
До віку не найдешъ.
—Пусти жъ мене, мати,
У лісъ по орішки:
Буду рвати, пільнувати,
Доленьки шукати.
—Ой не пущу, доню,
Щобъ не заблудила,
Бо вже жъ свое счасте-долю
Давно загубила.
—Пусти жъ мене, мати,
На море плавати,
Буду плавать, уринати,
Доленьки шукаты.
—Ой не пущу, доню,
Щобъ не уринула,
Бо вже жъ твою долю
Риба проглинула

Вар. 21—28; Чуб. V, I, 470, 3—6.

145.

Зажурився соколонько:
Бідна моя да голивонька,
Що я рано зъ вирью вийшовъ:
Ніде сісти, одпочити

І гніздечка звіти.
Що по горахъ сніги лежать,
А по долинахъ води стоять,
А по городахъ да маки цвітуть.
То жъ не маки цвітуть,
То жъ по шляху чумаки йдуть.
Вийшла мати до свого сина познавати:
Іди, сину, да до домоньку,
Ізмий собі да голивоньку.
—Змий, мати, да сама собі,
Змиють мені дробниі дощи,
А прочешуть волоса а густиі терни.

Вар.: Чуб. V, Ш, 9, 98; 1—7: Гр. Ш, 931, 1—7; 1 10: Руд. LXШ, 1—4 и Чуб. V, Ш, 36А, 1—7.

XVI. Веселая жизнь. Пьянство.

146.

Ішовъ чумакъ зъ Дону,
Ізъ Дону до дому,
Да й сівъ подъ водою,
Проклинае долю:
Ой щобъ тобе, доле,
Да бодай тобе, доле,
Чомъ ти не такая,
Якъ доля чужая.
Що люде не роблять,
Да й хороше ходять,
А я заробляю,
Нечого й не маю.
Озоветься доля.
По тімъ боці моря:
Козаче—бурлаче,
Дурний розумъ маешъ,
Що доленьку лаешъ:
Не винная доля,
А винна своя воля,
Що за денъ загоруешъ,
А за нічъ прогайнуешъ.

См. Чуб. V, П, 67.

147.

Не оддавъ мене мій батенько,
Не оддала мене й моя матенька,
Не оддали мене за добрихъ людей,
Да оддали за пъяниченьку,
За пъяницю, за недбайлицю.
Въ шинокъ іде, наряджяеться,
А зъ шинку іде, пъянъ валяеться,
Въ сиру землю мараеться.
Велить мені мій батюшка,
Велить мені моя матушка,
Велять мені проти його іти,
Велять мені по-підъ ручки вести.
А мені то да не хочеться
Біля пъяниці ворочиться:
Біли ручки помараються,
А перстники поломаються.

148.

Горе, горе червоний калині
Надъ криницею;
Горе мени, моя мати,

Жить за пъяницею.
Пъе, пъяниця, горкій недбайлиця,
Винъ пъе, да пъе,
А якъ прийде ізъ шинку до дому,
Мене бъе, да бъе.
Одсуну кватырочку
Ажъ матинька йде:
По маленьку й по тихеньку,
Моя матинько йди;
Спить пъяниця, горкий недбайлиця,
Гляди не збуди *).
На що тобі, моя матінько,
На що такъ казать:
Есть у мене семеро дітей,
Хто йіхъ буде годувать?
—Погодуешъ, моя донечко,
Погодуешъ сама,
Аби твоя голивонька
Не бита була.

Вар.: Чуб. V, II, 227.

149.

Когда я бувъ молодъ, то вѣренъ я билъ;
Военную службу я очень любилъ;
Мондери, погони блистали на мнѣ.
Однажди я дожилъ до чорного дня.
Собравъ же я собі веселиі гості,
Ко мнѣ постучався копралъ у дверяхъ:
Пожалуйте, сударь, ви шашку свою,
А сами ізвольте на вбахту іти.
Скушно, грустно мені молодому
На вбахті самому,
А еще скушніе: при мні милой нѣтъ.
Пойду прогуляюсь вдоль хрунту свого:
Навстрѣчу молодому полковникъ ідёть.
Серце задрожало, кулакъ загремѣлъ,
А мені молодому злой смерті предавъ.

(Плотская губ.)

150.

Да запився, загулявся, молодой прикажчикъ,
Бѣли ручки опустивъ за хозяйскій ящикъ.
Він рощоту не додавъ, сколькі йому нада,
Полюбивъ дівчонку, то йому отрада.
Хоть рада, не рада, любить дівку нада;
Нанявъ собі тройку, вона сёму рада.
Кри лужку, кри лужку въ зеленомъ дубравѣ,
При знакомомъ табуні гулявъ кінь по волі.
Осідлавъ же парень коня въ шовкобую сбрую,
Тронувъ шпоромъ подъ бока: лети, конь, стрілою;
Лети, лети, коню, лети, ізожмися,
Проти милоі двора остановися.
Проти милоі двора стояла світлиця;
Преюснула кріпкімъ сномъ прекрасна дівиця.
Устань, устань, дівко, устань, устань, красна, устань, прочутися,

*) Далѣе очевиденъ пропускъ.

Возьми парня за рученьку, серденькомъ прижмися.
—Ой ти, парень, не жалкуй за мною:
Дала клядьбу я другому, — не буть за тобою.

151.

Славенъ городъ Лебединъ.
Що я въ йому давно бивъ;
Що я въ йому давно бивъ,
Много денегъ заробивъ.
Много денегъ заробивъ,
За день, за ночъ прокотивъ.
Осталося сто рублей,
Нанявъ тройку лошадей.
Нанявъ тройку лошадей,
Нанявъ тройку ворону
Ще й колясочку нову.
Колокольчикъ золотой,
Кучеръ Іваня молодой.
Кучеръ Іваня молодой,
Гонить тройку на всю поръ.
Буланая подверта
Подъ нові ворота.
Ти, шинкарко молода,
У сипъ меду ще й вина.

Вар.: Рѣв. 93; 156.

XVII. Пѣсни работницкія.

152.

Недалеко до межи,—
Боже поможи!
Недалеко край,—
Боже помогай.
Людямъ і намъ
І нашимъ панамъ!

Вар.: Гр. Ш. 274.

153.

Наши дівки сіно гребли.
Чалочко, чалочко, чудалочко *).
Вони гребли, пільнували,
Покі грабли поломали:
Вони гребли, попотіли,
Покіль води похотіли.

154.

Ой чиі то гребці
Дівчата да хлопці
Гребли, пільнували,
Покіль грабли поломали?
Наши гребці, якъ гребці,
Наши зъ грабельками,
А чужи зъ торбинками.

155.

Нашъ панъ добрий, нашъ панъ добрий,
Пані не така:
Намъ панъ дае по рублю,
Пані пъятака.
Бодай тобі, наша пані,
Болячка така!

Вар.: Гр. Ш, 290.

*) Припѣвъ повторяется послѣ каждаго стиха.

156.

Наша пані пишна
За ворота вийшла,
Вийшла да стоіть:
Обідать ідить!

157.

Що у нашого пана
Обідать пора,
А у чужого пана
І думки нема:
Покіль голову почухае,
Да й люльки покурить,
Назадъ оглянеться,
Да й пора минеться.

158.

Чужи пани дукачи
Держать людей до ночи,
А нашъ панъ—соловейко
Пускае раненько.
Пускае у день,
Жалуе людей.
Ой, паночку нашъ, нашъ,
Намъ до дому часъ, часъ!
Ой часъ да давно,
А ми не йдемо,
Приказу ждемо,
Приказу ждемо
Одъ пана свого.

Вар. ст. 1—4: Гр. Ш, 251, 1—4

159.

Паночку добродію,
Пускай насъ рано про неділю.
Голову ізмити,
На юлицю вийти.

Вар.: Гр. Ш; 248.

160.

Що въ нашого пана
Головка кудрява,
А въ чужого лиса,
Якъ у того біса.

162.

Ой чи воля чи неволя,
Нихто не зна мого гора.
Я пойду я у садочокъ
Щипать, ірвать ягодочокъ.
Ягодочокъ не нарвала,
Тільки соловъя поймала.
Соловейко сизокрилий,
Скажи правду, де мій милий?
—Тамъ твій милой у неволі
У сахáрному заводі.
Тамъ, де днюе, тамъ ночуе;
Якъ задзвонить да й не чуе.
Бере тупоръ да й майструе,
Тупоръ тупой не рубае,
Ажъ до ручокъ прикипае,
А хозяінъ його лае.
А хозяюшка повторяе:
Ти пъяниця, ти ледащо,
Пропівъ сіри воли на що?
Пропивъ воли, пропивъ вози;
Пропивъ ярма ще й занози;
Пропивъ воли ще й телички;
Пропъешъ мої черевички;
Пропивъ воли ще й корови,
Пропъешъ мої чорни брови.

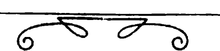

XVIII. Рекрутскія пѣсни.

162.

Калина съ малиною
Ранехонько зацвіла.
Не въ сю пору—времнячко
Мать синочка зродила.
Споіла, скормила
І въ солдати оддала.
—Родимой дѣтятко,
Воротися ти назадъ.
—Родимая матушка,
Воротиться мне нельзя.
Воротиться мне нельзя,
Теперъ воля не моя;
Теперъ воля не моя,
Воля Бѣлого Царя
Александра Третёго.

Вар.: Чуб. Ѵ, Ш, 113.

163.

Туманъ яромъ, туманъ яромъ,
Морозъ долиною;
Стрічаеться козаченько
Зъ молодою дівчиною:
Ой здорова, ой здорова,
Дівчино чорноброва,
Скажи мені, чорноброва,
Куда лежить шляхъ—дорога:
Чи въ темний лісъ, чи въ темний лісъ,
Чи въ чистое поле?
Въ чистимъ полі крий дороги
Кущъ калини процвітае.
Ой тамъ мати свого сина
Въ некрути виряжжяе:
Іди, іди, мій синочокъ,
За старшиі браття:
Ой тамъ шиють, ой та криють
Осударскиі плаття.
—Лучче мені, моя мати,
Круту гору роскопати,
А ніжъ мені, моя мати,
Царьске плаття надівати.
Роскопаю круту гору,
Сяду й одпочину;
Якъ надіну царьске плаття,
До віку не скину.
Приймай, мати, мою жену
За рідну дітину.
—Не та теперъ, мой синочокъ,
Година настала,
Щобъ чужая дітиночка
За рідную стала.

Вар.: Чуб. Ѵ, Ш, 62, 64, 84.

164.

За річкою, за водою
Живуть люде слободою.
То жъ не—люде—супостати:
Беруть парня у солдати.
Да нікому парня оплакати.
Де взялася дівка Галя,
Да оплакала молодого парня,
Оплакала отужила:
Нема того, що любила,
Не мае і не буде,
Разраяли враже люде,
Разраяли, разсудили,
Щобъ ми въ парі не ходили,
Одно одного не любили.
А ми въ парі ходить будемъ,
Одно одного любить будемъ.

Вар.: Чуб. Ѵ, I, 527.

165А.

Гей ти, зоря та вечерняя,
Чомъ ти рано да й не сходила,

Якъ я молода виходила,
Коло лісу, коло темненького,
Коло саду зелененького
Туди лежить шляхъ—доріженька
Широкая, прибитенькая,
Дрібнимъ дощикомъ политенькая.
Да туди ніхто ні пройіхавъ, ні пройшовъ,
Тільки пройшовъ гренадейскій наборъ
Й офицерикъ молодой.
Вінъ не пъяний,—все хиляеться,
На шабельку все хиляеться,
Въ бумагу видивляеться.
На бумазі написано, намулёвано,
Да тремъ браттямъ найменовано,
Которому въ солдати впада,
Чи старшему, чи підстаршенькому,
Чи Іванюсі, самому меньшенькому.
Що старшему й не хочеться,
Підстаршему й не приходиться,
Що Іванюсі въ солдати впада.
Що у старшого да дітина мала,
У підстаршого да жона молода,
У Іванюхи да зарученая.

165Б.

Пойди, мати, у вишневий садокъ,
Да виломи однолітокъ прутокъ.
Поріжъ, мати на три дерева,
Да пороби намъ усимъ тремъ жереба,
Которому въ солдати впада.
Що старшому да не хочеться...

И такъ далѣе съ незначительными отклоненіями сравнительно съ предыдущимъ текстомъ.

166.

Крий нивки, крий долинки
Брала дівка ленъ.
Да вона брала да вибірала,
Тонко розстілала.
Да всю долину сходила,
Да не найшла того парня молодого,
Которого полюбила.
Да полюбила жъ парня молодого,
Дакъ въ солдати забрали.
Да якъ повезли парня молодого,
Ажъ чистими полями,
А за нимъ товарищи його
Вороними конями.
А стоіть дівка на новихъ воротяхъ,
Обливается слёзами,
А вінъ сидить да й на конику,
Да й маше рукою:
Ні плачъ, дівко не журись за мною,
Да не буть мені тобі чоловікомъ,
А тобі моей женою.
А зови жъ лучче менеріднимъ братомъ,
А я тебе сестрою.
Да болить моя головонька,
Самъ не знаю, чого?
Покидаю молоду дівчину,
Да не знаю, кому?
Якъ вірному товарищу,
Дакъ поможи, Боже йому
А якъ великому супостату,
Дакъ не суди, Боже, йому.

Вар.: Чуб. V, Ш. 86.

167.

Чула жъ моя душа, чула,
Що не бути мені дома:
Бути мені у неволи,

У некруцькому наборі.
Якъ поймали некрутика
Зъ дівчиною у коморі
На правесенький соломі,
На тихсесенький розмові.
Якъ піймали, приборкали,
І ніжечки ізвязали,
Назадъ рученьки скували;
Посадили у задочку,
Сами сіли въ передочку;
Коніченьки поганяють,
На некрута поглядають:
Да не плачъ, некрутъ, не журися,
Бо въ солдати не годисся.
—Якъ же би я не годився,
Я бъ не плакавъ, не журився,
А то знаю, що гожуся,
Тімъ я плачу ще й журуся.
Якъ довезли до Прилуки,
Розкували ноги й руки;
Якъ довезли до палати
І виходить губернаторъ,
Та й питае: чи жонатий?
Е у тебе ботько й мати?
—Я жъ холостий, не жонатий,
Е у мене батько й мати.

Вар. ст. 1—15 у Чуб. V, Ш. 78; Рад. VI, 76

168.

Якъ зацвіла калинонька
Разними цвітами.
Уродила мати сина
Зъ чорними бровами.
Було бъ тобі, моя мати,
Сіхъ брівъ не давати,
Було бъ тобі, моя мати,
Щастя—долю дати.
Записала громадонька
Въ солдати забрати.
Записала громадонька
У чотире листи.
Любивъ парень три дівчини
Та й не знавъ користи.
Одна пійшла въ осень заміжъ,
Другая въ мясниці,
А третяя чорнявая
Пишеться въ чорниці:
Пійшла бъ вже я въ чорниченьки,
Дакъ Бога боюся:
Остаеться въ цёму сели
Отець і матуся.
Пійшла бъ вже я въ чорниченьки,
Дакъ Боже мій милий:
Зостаеться въ цёму селі
Женихъ чорнобрівий!
Не розвивайсь, сухий дубе,
Завтра морозъ буде;
Убирайся, вдовинъ сину,
Завтра походъ буде.
Я морозу не боюся,
Сейчасъ розівъюся;
Я й походу не боюся,
Сейчасъ уберуся.
Убирався, не боявся,
Ішовъ, не журився;
Якъ ізійшовъ на битой шляхъ,
Слезима облився.
Ой не плачте, кари очи,
На шляхъ ступаючи:
Тоді жъ би ви заплачете,
Нужду приймаючи.

Вар. ст. 12—18: Чуб. V, I, 342, 1—8; 12—26: ibid. 391, 1—12.

169.

См. Чуб. V, III, 81.

1=1Ч. По за садомъ виноградомъ... 2=2Ч... виряжала. 3, 4=3, 4Ч,; 5=5Ч... милу викликае; 6. Вийди, вийди, Марусенька, прекрасная пані. 7, 8=7, 8Ч.; 9=9Ч. Бере...; 10=10Ч.; 11=11Ч... Івашечку; 12=12Ч.;

13. Шукай, мати, питай. мати.
14—18=14—18Ч.; 19=21Ч.; 20=22Ч. Моря...;
21. Хто цару віро служить,
Не плаче, не тужить;
А хто цара не вважае,
Сто палокъ приймае.

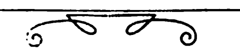

XIX. Солдатскія пѣсни.

170.

Ти, калинушка, ти малинушка,
Ти не стой, не стой на горѣ крутой,
Не пускай гилля по синімъ морямъ.
На синімъ морі корабель пливе,
Корабель пливе, ажъ вода реве.
А у тому кораблі три полка солдатъ,
Три полка солдатъ, молодихъ ребятъ.
Охвицеръ молодой Богу молиться,
Рядовой солдатъ домой проситься:
Охвицеръ-майоръ отпусти домой,
Отпусти домой отцю-мать родной,
Отпусти домой до жени молодой,
Отпусти домой до дітини малой.

Великорусскій оригиналъ см. Рѣз. Кур. Сб. II, 9, 3.

171.

Що зъ підъ гаю, гаю зеленого,
Зъ підъ рокитиного куща
Вилетала все дрібная пташечка
Не велика, не мала.
Насъ немного, тільки небогато:
Сорокъ тисячъ сімь полка.
Попереду йіде—пройізжае
Нашъ майорчикъ молодой;
Веде свою славну арміечку
До трохтиру до новой.
Здравствуй, здравствуй ти, новой трахтирчокъ,
Ще́ й шинкарко молода!
Усипъ мені солодкого пива
Ще й зеленого вина!
Обчастуемъ свою арміечку,
Щобъ веселая була,
Щобъ і турка, турка звоевали,
Поляка въ плінъ загнали.

172.

Ішовъ солдатъ ізъ походу,
Підъ великую негоду,
Онъ сильно ізмерзъ,
Да не знавъ, де сподиться.
Зайшовъ у кабакъ погріться,
Скинувъ свій мундеръ.
Скинувъ мундеръ ще й очки,
Да й повісивъ на крючки,
Самъ пошовъ плясать.
Наплясався, наігрався,
Зъ доброй Машей разпрощався,
Скочивъ на крильцо,
Ударився въ кольцо.
Вонъ на коника садиться,
Підъ нимъ коничокъ бодриться.
Зеленимъ лугомъ
Ой лугомъ, лугомъ

Сидять дѣвушки кругомъ.
До дѣвокъ ішовъ,
До вдови зайшовъ.
Цілувавъ, милувавъ,
Ще й по морді ворвавъ.
Самъ кричить: ура!
Ой, ура, ура!
Намъ случилася біда
Невеликая:
Що въ прошедшую субботу,
Забросали всю роботу.
Двинули въ кабакъ;
Медъ йіли, вино пили,
І табашнічки набили,
Курили табакъ.
Накурившись табаку,
Полягали на боку.
Оце вамъ уся,
Кончилася.
Що зъ кінця до кінця,
Намъ по рюмочці винця,
А хлопцямъ короста,
Щобъ чухались та дралися,
Да за дівокъ не бралися.

173.

По дорожкі ми ідемъ.
Затуляються глаза.
Намъ оглянуться нельзя:
Ви, русскія красотушки,
Воротитеся назадъ.
—Хочъ вернемось, не вернемось,
Да теперя не до васъ,
Бо въ салдати беруть васъ.
Мати сина виряджала
Ще й приказувала:
Іди, сину, служить ти
Ажъ на двадцать пъять годовъ.
На двадцять пъятомъ году
Вертайсь, сину, до дому,
Тоді тебе й оженю;
Іди, сину, до дому,
Тоді тебе и оженю,
Всю родину звеселю.
Вінъ доходить до воріть
Да й питае де мой рідъ?
Отецъ, маты померла.
Сестра замужъ пойшла.
Де ти, брате, волочився,
Що і досі не женився?

174.

Щасливъ той человѣкъ на свѣтѣ,
На комъ военной службы нѣтъ.
А на насъ лежить военна служба,
Вона влечеть во дальній край.
Чужая миленька не скажеть:
Чий ти миленькой синокъ?
Прощайте всѣ родние,
Всѣ милиі друзъя!
Сяду на коня, промчуся,
Бойнимъ вѣтромъ пролечу:
Бить можеть, мѣткая винтовка
Ізъ-за куста сразить меня:
Така вона бистра й ловка.
Черкесъ мой черепъ разрубивъ:
Поллеться алая кровь рѣкою,
І воздухъ вознесеться къ небесамъ.
Слетяться ворони крилати,
Моі кості рознесуть
І моі трепушонки;
І змія вгнездиться въ черепъ мой.
Сяду, граю на гитару,
Сяду, граю, веселюсь.
На вѣки я сиротою остаюсь.

(Казанская губ).

XX. Болѣзнь и смерть.

175.

Що за гаемъ зелененькимъ
Тамъ стояли гуртоправи
Зъ своіми гуртами.
По-мізъ тими гуртоправами
Самъ хозяінъ ходить,
Біли ручки ю кормани
Закладиваеть,
Своімъ хлопцямъ гуртоправцямъ
Приказиваеть:
Ои ви, хлопці гуртоправці,
Слушайте меня:
Занімайте сірихъ воловъ,
Гоніте въ Москву;
Роспродайте сірихъ воловъ,
Домой роспущу.
Щебетала ластовочка *),
Въ гору летячи;
Померъ, померъ панъ хозяінъ,
Зъ походу йдучи.
Зосталася хозяюшка
Зъ малими дітьми:
Діти моі малюсеньки,
Що зъ вами робить,
Чи васъ нести, чи васъ везти,
Въ річку потопить?
Запрягаю сіри коні,
Дйізжаю въ Москву,
Поховаю хозяіна
Въ вішневимъ саду.

176.

Що на горі огонь горить,
Підъ горою козакъ лежить,
На купину головою,
Покривъ личко муравою,
А личенько китайкою,
А рученьки ногайкою.
Що въ головахъ свіча горить,
А въ ніженькахъ коникъ стоіть.
—Не стій, коню, надо мною,
Та не бій землі підъ собою,
Бо сирой землі не добьешься,
Да мене парня не дождешься.
Да біжи, коню, дорогою широкою,
А долиною глибокою;
Да біжи, коню, спотикайся
Назадъ, коню, оглядайся,
Да щобъ черкеси не нагнали,
Сіделечка не зорвали.
Да біжи, коню, до хати,
Чи не вийде батька й мати.
Да батько вийде,—розсідлае,
Да мати вийде,—роспитае,
Да сестра вийде,—рознуздае,
А братикъ вийде,—прокатае.

177.

Ой чиі то сіри воли
По горі ходили;
Оце жъ того козаченька,
Що ми втрохъ любили.
Що первая полюбила,—
Правду говорила:
А другая полюбила,—
Кольце подарила;
А третя любить стала
Та й причарувала.
Ой летіла зозуленька
Черезъ садъ, куючи;
Якъ заплакавъ козаченько,
Відъ дівчини йдучи.

*) Данный стихъ пѣвица поетъ и иначе, а именно: «Закувала зозуленька».

Якъ прійшовъ же вінъ до дому,
Не сказавъ нікому;
На тісовий стілъ схилився,
Сильно зажурився.
Якъ приходить же до його
Да товарищъ його,
Бере его за рученьку
Та й кличе орати.
—Не здужаю, товарищу,
На волівъ гукати.
Бере його за рученьку
Та й кличе косити.
—Не здужаю, товарищу,
Косоньки носити.
Бере його за рученьку
Та й кличе гуляти.
—Не здужаю, товарищу,
Не перейду й хати.
—Треба жъ тобі, товарищу,
Ворожки шукати.
—Не поможе, милий Боже,
Ворожка руката,
А поможе, милий Боже,
Заступъ да лопата.
Озоветься стара мати,
Сидя у кімнаті:
—Оце тобі, мій синочокъ,
Дівчата богати.
На що мені те богатство,
Буде зъ мене й трошки:
Дадудь мені сажень землі
І чотире дошки.
Тільки й буде моей слави,
Що положать на лаві;
Добри люде соберуться,
Однесуть до ями.

Варіанты: Руд. XXXVIIID; Чуб. V, I, 33, 715; Рад. V, 13.

178.

Завіяли вітри, зацвіли садочки ще й добровушка;
Заболіло тіло бурлацькее біло ще й головушка.
Ніхто не заплаче по білому тілу по бурлацькому:
Не заплаче батько, не заплаче мати, не братъ, не сестра.
Хиба той заплаче, гірко заридае товарищъ його.
—Товарищу вірний ще й ти, брате рідний, поховай мене.
Зроби жъ мені, брате вірний товарищу, зъ кленъ—дерева труну.
—Ой де жъ тобі, брате, вірний товарищу, кленъ—дерева узять?
Будешъ ти, брате, вірний товарищу, въ сосновий лежать.
Сховай мене брате, вірний товарищу, въ вішневомъ саду,
Въ вішневомъ садочку на жовтомъ пісочку підъ грабиною;
Грабина висока ще й листемъ широка ажъ до долушку.

Вар.: Рудч. XXXII, Б.; Чуб. V. Ш, 137.

179.

Ой у саді, саді, саді винограді
Стоіть кінь вороний у параді.
Ніхто коню ціни не нарядить.
Прийіхали купці зъ Украіни,
Взяли коню ціну нарядили,
Дали сто чорвонцівъ ще й чотире.
Самому меньшому коня приручили.
Прийіхали купці до долини.
Викресали огню ізъ ружини,
Ой пустили пожаръ по долині,
Соловъевихъ дітей попалили.
Якъ сівъ соловей въ лузі на калині,
Да й плаче, ридае по своій дітині:

Чи добре вамъ, братця, на чужий чужині?
Оттакъ мені, братця, безъ малой дітини.
Підъйізжае купець підъ нови ворота:
Вийди, вийди, моя мила, кращая злота.
Не вийшла мила, вийшла його теща:
Здоровъ, здоровъ, зятеньку мій любий,
Уже жъ твою милу ізрядили,
Въ вішневимъ садочку похоронили.

Вар. ст. 8—15: Лук. I, Пѣсни, 25, какъ самостоятельная пѣсня; Чуб. V, II, 415А, 1—9; 8—11: ibid., 482А, 1—4; ibid., Ш, 3, 8—10; варіанты основного мотива: Чуб., Ѵ, I, 358 (8).

180.

Що по полю димно,
За туманомъ ничого не видно.
Тільки видно донського козака,
Що на службонці служить.
Да служивъ же вінъ, донський козаченько,
Три годоньки зъ ряду.
Да якъ надумавъ донський козаченько
Да на службонці вмерти.
Да й умеръ же, умеръ донський козаченько
У середу вранці.
Положили донського козака
На зелений муравці.
Да викопали ему яму не широку та ще й не глибоку
Ізъ косого сажня.
Да його несуть і коника ведуть.
Кінь голивоньку клонить;
За нимъ іде дівка чорнявая,
Біли рученьки ломить.
Ой не ломи жъ, дівко чорнявая,
Мизинного пальця;
Да полюби жъ ти, дівко чорнявая,
Такого красавця.

Вар. ст. 15—22 у Гр. 539, 21—28.

181.

Шумить, гуде сосоночка,
Плаче—тужить московочка.
Вона плаче ще й ридае,
Да на битий шляхъ поглядае.
Битимъ шляхомъ москалі йдуть,
Да мого милого коня ведуть,
Одъ милого звістку несуть.
А я звісточки не ждала,
Впередъ коня роспитала:
А й, коню мій сивогривий,
Скажи правду, де мій милий?
—Що твій милий убитъ лежить,
У лівой рукі саблю держить,
А й у правой відеречко,
Іллє воду на сердечко.
Що вінъ іллє, поливае
І до товарища промовляе:
Товарищу, брате рідний,
Накажи ти жинці вірной:
Нехай вона мене не жде,
Нехай вона заміжъ іде.
Заміжъ пійде—наживеться,
Мене зъ полку не дождеться;
Заміжъ пійде—добре буде,
Вона мене усе забуде.

182.

Ходивъ чумакъ, ходивъ бурлакъ
Сімь годъ по Дону,
Да не було пригодоньки
Николи йому.

Сличилася пригодонька
Зъ Криму йдучи,
Въ чистомъ полі кри дороги,
Воли пасучи.
Боленъ чумакъ да боленъ чумакъ
На возі лежить;
Ніхто въ його да не роспитае,
Що въ його болить.
Болять руки, болять ноги,
Болить голова:
Бідна моя голивонька,
Що роду нема.
Да нема роду і не родини,
Тільки товарищъ одинъ:
Да товарищу, вірний брате,
Жалуй ти мене;
Да бери мої воли і вози,
Поховай мене.
Да й у городі да й у Варшаві
Задзвонили въ дзвінъ:
То по тому та по чумакові,
Що ходивъ на Дінъ.
Та й у городі та й у Варшаві
Задзвонили въ два:
То по тому чумакові,
Що на світі нема.

Вар.: Руд. XXXV.

183.

Ой, чумакъ, чумакъ, чумакъ Макаръ
На дробинушку схилився,
На дробинушку схилився.
Да на свої воли сіри полові
Пільно задивився.
Ой ідуть воли сіри полові.
По каменю огонь крешуть;
Уже на того чумака Макара
Дубовую труну чешуть.
Ой ідуть воли сіри полові,
Да рогами махають;
Уже на того чумака Макара
Глибокую яму копають.

Вар.: Чуб. V, Ш, 171.

184.

Зайди, зайди ти, ясний місяць,
Вечірня зора;
Прибудь, прибудь, удалий молодчикъ,
Въ гості до меня.
Да випъемо, удалий молодчикъ,
По румці вина.
Що зъ вечора удалий молодчикъ
І пивъ і гулявъ,
А й одъ світу удалий молодчикъ
Богу душу ддавъ.
За нимъ іде отець і матуся
Побиваються.
Стоіть дівка у новихъ воротяхъ,
Насміхаеться:
Було бъ тобі, удалий молодчикъ,
Водочки не пить;
Бубо бъ тобі, удалий молодчикъ,
Насъ двохъ не любить.
—Ой якъ мені, удалому молодцю,
Водки не пить?
Ой якъ мені, удалому молодцю,
Васъ двохъ не любить?
Котру побачу, горко заплачу,
Живітъ заболить.

Вар.: Чуб. V, I, 821; Рад. VI, 187.

185.

См. Гр., III т., 724.

1=1Б. Що...; 2=2Б... брили...; 3=3Б Що...;
4. Що сестра брату ще й приказувала:
5. Що якъ пійдешъ же братъ, на войну,

6=6Б. Да не пій съ цёго...; 7=8Б. Да... ізъ озера...;
8=8А. Да не ло... червоной...; 9=15В. Да... високой...;
10=10А... въ... жъ... да...; 11=11А. А въ озирі... да...;
12. Що въ полі туполя, да то висота моя;
13=13А. А... да то красота моя.

Также см. Чуб. V, I, 409.

XXI. Убійство. Дѣтоубійство. Отравленіе.

186.

Ой ходивъ донецъ
Сімь годъ на Дону.
На восьмомъ году
Самъ до дому йду.
Не самъ же я йду
Ще й коня веду.
Обняла ночка
Возлѣ лѣсіка,
Привъязавъ коня
Возлѣ яворка,
Самъ ложився спать
Возлѣ коника.
Прилета къ нему
Змія лютая:
Ой чи спишъ, донець,
Добрий молодець,
Ой чи такъ лежишъ?
Вже жъ твоя пані
Да замужъ пошла,
Коні ворони
Пораспродала,
Ясни соколи
Поразгонила.
Сини молоди
Въ розбой пошли,
А дочки панночки
У блудъ пошли.
Прийізжа Донець
До свого двора,
Жена молода
Ворота одчиня.
Донець молодець—
Здоровъ!—не сказавъ: (2)
Съ плечъ голову знявъ.

Вар.: Чуб. V, II, 326.

187.

Пані пана любила,
А Петруню кохала,
По чотире рази
Листоньки засилала.
А за пъятимъ разомъ
Сама пойізжала:
Ой, серце жъ Петруню,
Не гордуй, серце, мною,
Якъ поіде панъ у дорогу,
Да будемо жить і зо мною.
—Не можно, вельможна,
Не можно сёму статься,
Щобъ Петруні мужикові
Зъ вельможною знаться.
Лучче мені мужикові
На току молотити,
А ніжъ мені зъ вельможною

Медъ да вино пити.
Я не вмію читати,
Не вмію й писати:
Хто намъ буде
Слободоньку держати?
—Ой е у мене, Петруню,
Писариківъ много,
А таки я тебе хочу
Петруню молодого.
Въ вельможного пана
Вірни слуги були,
Цее услихали,
Коники посидлали
І пана наздоганяли.
Наздогнали свого пана
У калиновому мості:
Вернитеся, панъ вельможний,
Прийіхавъ Петруня въ гості.
—Не можно, вельможна,
Не можно сёму статься,
Щобъ Петруні мужикові
Зъ вельможною знаться.
—Не ймете віри,
Дакъ верниться, подивиться.
Якъ прийіхавъ вельможний панъ
До нового двора,
Да поставивъ стороженьку.
Одъ кола до кола.
Одъ кола до кола.
До нового двора.
На первихъ дверечкахъ
Брати да сестриці,
А на оконечкахъ
Да навхрестъ рушниці.
Вельможная пані
Сее услихала,
Съ Петрунею розмовляла:
Серце Петруню,
Горе тобі буде:
Якъ убъе панъ вельможний,
Не знатимуть люде.
Якъ ставъ же Петруня
Въ оконечко втикати,
Ставъ панъ вельможний
Житіямъ даровати:
Я тебе, Петруню,
Житіямъ дарую.
Управивъ Петруні
У правее плече пулі.
Куди Петруню несли,
Кривавиі річки текли.
Взяли Петруню
Підъ пишниі боки,
Кинули Петруню
У Дунай глибокий:
Плавай по морю,
Пій холодну воду.
Це тобі, Петруню,
За твою хорошу вроду.

Вар.: Чуб. V, Ш, 128, 205.

188.

Ізъ вечора рано на зорі
Собирались вори всі,
А у білому світі на розсвіті
Розъйізжалися усі.
Одинъ шельма, другий варваръ
На воронимъ коні грае,
Да на свою милу гукае:
Одчиняй, мила, ворота,
Да не суши живота;
Бери коня за поводи,
А милого за рукавъ;
Веди коня на станицю,
А милого у світлицю.
Стели, мила, постиль білу,
Сама ложись въ головахъ,
А пліть клади у ногахъ.
Посилае парень дівку
На дунай ріку:
Номий, дивка, платте мекдолеве,
Не розгоруючи і не посмотруючи.
Дівка серця не втулила,
Мекдолеве платте розвертіла:

Серце кровью закипіло.
—Ой ти, милий, ти розбойницкій синъ.
Убивъ же ти брата моего,
А шурина своего.
—Ой, ти, милая моя,
Не жалкуй ти на меня,
А жалкуй ти на темную нічъ.
Я йіхавъ і кричавъ,
Щобъ зъ дорожки зворочавъ;
Вінъ зъ дорожки не звернувъ,
Я зъ причтолика жарнувъ.
Покотилась його голова
Ізъ вороного коня;
Покотилась його головушка,
Якъ маковочка:
Вилетіла душа съ тіла,
Якъ ластовочка,

Вар.; Чуб. V, II, 331.

189.

Пошли наши риболовці рибу ловити,
Да не поймали щуки-риби, поймали лина:
Да роздівились, да розмотріли: то мале дитя.
Взяли дитя, взяли мале на біли руки,
Понесли дитя, понесли мале на козенной дворъ.
Положили дитя, положили мале на тесовой столъ.
Да й ударили да рибалочки въ большой колоколъ:
Собирайтеся да, усі красавиці, да на переборъ!
Да которая да красавиця дитя зродила,
Уродила дитя, уродила мале. въ річку бросила?
Да пливи, дитя, пливи, мале, якъ сизе перо,
А я пойду, погуляю, якъ давно було.
У городі у Києві усі дзвони бьють:
Уже тую красавицю подъ надзоръ ведуть.

Вар.: Гр. III. 533. Тамъ же указанія на варіанты въ другихъ сборникахъ. Нов. 153.

190.

Ой ходила красна дівка бережкомъ,
Да гоніла сіри гуси батіжкомъ:
Гиля, гиля, сіри гуси, до дому,
Горе жъ тому лебедику самому;
Поросло да біле жъ пірря на йому:
То не пірря, то дівочая краса.
І що вчора за неділечка була,
Що дівчина на юлиці не була?
Що дівчина мале дитя вродила?
Я вродивши въ китаечку сповила,
Я сповивши въ Дунай річку однесла:
Пливи, дитя, пливи, мале, якъ утя.
А я піду, погуляю молода;
Черезъ тебе, распроклятее дитя,
Мене моя рідна мати прокляла.

190А.

Ой сонъ, мати, ой, сонъ, мати,
Сонъ голивоньку клонить.
—Ой, що жъ тая, мій синочку,
Своя воленька робить,
Що пізненько, не раненько
Да й ізъ улиці ходишъ.
—Ой якъ мені, моя мати,
Да раненько ходити?
Засідае три бурлаки,
Да хотять мене убити.

Одинъ каже бурлаченько:
Убіймо, убіймо!
Другий каже бурлаченько:
Жупанину знемимо;
Третій каже бурлаченько:
Да нарадимось, нарадимось;
До тоеі Марусеньки
Да гулять позбіраемось.
Затопила да Марусенька
Да ізъ вечора пізно;
Зготовила Марусенька
Три вечороньки різно.
Що первая вечеронька—
Вареночки въ маслі;
А другая вечеронька—
Горілочка въ пляшці.
Що треття вечеронька—
Шевлія да рута.
Оце жъ тобі, козаченьку,
Сама перва отрута.
Отруіла дівчина козака
Да на хатнімъ порозі.

Вар. ко всей пѣснѣ у Гр. 535, 15—43; вар. ст. 1—4 у Чуб. V, I, 826, 1—2; ibid. II. 439, 1—2; вар. ст. 11—18 ibid., I. 751Б, 3—6.

191Б.

1, 2Б=1, 2А; 3Б=3А. Оце жъ тобі...; 4—16Б=4—16БА.
17Б=До туеі чорнявоі. 18Б=18А.
19. Ой ходимо до дівчини
Да й у вечері пізно.
Ой варила дівчинонька
Три потравоньки різно:
Первая потравонька—
Шевлія да рута;
А другая потравонька—
Сама чиста отрута;
А третяя потравонька—
Да варенички въ маслі.
Отруіла дівчинонька козаченька
Не въ серці, а въ ласці.

192.

Що ю полі свирбиночка сіє жито,
А дівчина да воду брала,
Свирбиночку вподобала:
Свирбиночку, сватай мене, дівчиночку.
Ой радъ би я тебе, дівчино сватати,
Дакъ боюся твого брата
Чаруй брата,—
Тоді я буду тебе сватать.
—Да юмеръ батько, да юмерла мати,
Не навчили чарувати.
—А я жъ, дівчино, тиі чари знаю,
Да й тобі іхъ нараю.
Ой тамъ крий долини
Виростало кощъ калини,
А на тій калині
Висить дві гадини.
На гадину да сонце гріе, ажъ пече,
Ізъ гадинн да ропа тече.
Да підставъ, дівочку, кунивочку
Підъ гадючу голивочку.
Дівка це ізробила,
Набрала піни да й наварила.
Що братичокъ до сестриці въ гості іде,
А сестриця братику пиво гріе.
Що братикъ до сестриці съ словечками,
А сестра брату съ чароньками.
Наливае сестра брату чарку пива:
Да й на жъ, брате, цёго пива,
Що я вчора наварила.
—Ой пій, сестро, впередъ мене,
Да йоставъ за для мене.
—Ой я жъ, брате, вчора пила,
Да пила, випивала,
За для тебе оставляла.
Ще й братичокъ не напився,—

Ізъ коника похилився:
—Яке жъ, сестро, гірке пиво,
Що й съ коника похилило.
Що сестриця братика не сховала
І коника забрала:
Свирбиночко, сватай мене, дівчиночку.
—І радъ би я тебе сватати,
Да й боюся тебе брати:
Отруіла родиночку,—
Отруішъ і дружиночку.

Варіанты: Чуб. V, I, 822А; II, 481: Гол. I. 206, 32.

193.

Туманъ яромъ, туманъ яромъ,
Туманъ ще й горою;
Не по правді козаченько
Живе зъ дівчиною.
Хочъ по правді, не по правді,
На правдонці стане.
За горою за крутою
Тамъ цигани стояли.
Поміжъ тими циганами
Циганка ворожка;
До тоеі циганочки
Утоптаная дорожка.
А тоею дорожкою
Дівка воду носила,
Молодоі циганочки
Вірненько просила:
Циганочко, махлярочко,
Вольни мою волю,
Причаруй же козаченька
На вікъ ізо мною.
Циганочка, махлярочка
Воленьку вольнила,
Одрізала руси коси,
Парня накурила:
Бодай тобі, козаченьку,
Челядь не злюбила.
Дала ему отрутоньки
На лівомъ порозі;
Отруіла козаченька
Въ пшеничномъ пірозі.

Вар.: Чуб. V. I, 806.

194.

Летівъ, летівъ сизъ голубъ у гору,
Да й ставъ на низъ опадать;
Любивъ парень прекрасную дівку,
Да й не думавъ йеі брать.
А вона його парня не злюбила
Да й отрути подала,
Да й отрути молодому подала,
Стала правдоньки питать:
Скажи мені, мой другъ, розлюбезний,
Чого такий боленъ ставъ?
Скажи мені, мой другъ розлюлезний,
Когда будешъ помирать?
Скажи мені, мой другъ розлюбезний,
Ой де жъ тобі поховать?
—Сховай мене, моя розлюбезна,
Де три шляхи въ рядъ лежать:
Одинь турський, другий петенбурський,
А третей киевський.
Да й напиши записочку,
Да й положи на гробі:
Хто знатиме, читатиме,
Да згадае жизнь мою.

XXII. Смерть Саливона.

195.

Що въ Киві на Подолі
Ой тамъ же бо димно;
Якъ убили пана Саливона,
Усімъ панамъ дивно.
У Киві на Подолі
Розсипано карти;
Минулися пану Саливону
Дівоцькиі жарти.
У Киві на Подолі
Тамъ посипано орішки;
Минулися пану Саливону
Дівоцькиі смішки
У Киві на подолі
Ой тамъ же бо жаръ, жаръ;
Якъ убили пана Саливона,
Усімъ панамъ жаль, жаль.
Йіде, йіде нашъ пане атаманъ
Ажъ на сивий кобилі:
Уже ми пану Саливону
Паньщину одробили.
У його дочки Галюточки
У подінкахъ мережка;
Куди несли пана Саливона,
Все крівавая стежка.

Пѣсни на тотъ же сюжетъ: Гр. Ш, 1474 (2 варіанта). Вар. ст. 1—4, 51—24: ibid. А, 11—12. 15—16. Варіанты стиховъ 21—24 — во всѣхъ почти пѣсняхъ о Бондаривнѣ; см также: Основа. 1861 г., окт., 81 стр. (пѣсня: «Принявъ чорнець Куземочку...»).

196.

Була Польща, була Польща,
Да стала Рюссія:
Не заступить синъ за батька,
А батько за сина.
Що батька йіде у степъ косить,
А синъ молотити,
А йіхъ дочки паняночки
Тютюну садити,
А йіхъ мати старенькая
На ланъ жита жати.
Посідали отдихати
Близько перелазу,
Оглянуться назадъ себе,
Ажъ яконовъ іззаду.
Іще жъ вінъ не дойізжае.
І ногайку виймае:
О чому васъ, враже люде,
По трое не мае?
—А якъ же намъ, яконове,
По трое ходити?
Покинули малихъ дітей,—
Нікому глядити.
Присіяли жита,—
Нікому робити.
Що въ нашого яконова
Да біла кобила;
Побила насъ, яконове,
Лихая година.
Що въ нашоі яконовши
Сребрени сережки;
Ішли дівки ізъ тютюну,
Не бачили стежки.
Що въ нашоі яконовши
Червона спідниця;
Ішли дівки ізъ тютюну,
Якъ зійшла зарниця.
Дожилися наше люде
Въ свого пана ласки,
Що у хлопцівъ штанівъ нема,
А въ дівчатъ запаски.
Ходить дьячокъ по церковці,
У книжку читае:
Ой, чому васъ, Саливонці,

У церкві не мае?
—Ой, якъ же намъ, оче дяче,
У церковь ходити,
Загадають що неділи
Въ клуню молотити,
Що ярині по півтори,
А жита по копі:
Ой треба жъ увертатися
Да й доброму хлопу.
Ой виоравъ Саливонъ
Городъ на табаку,
І убили Саливона,
Пропавъ за собаку.

Вар.: ст. 3—4: Чуб. V. Ш; 192, 4; Вар.: 41—48: ibid., 195, какъ самостоятельная пѣсня; вар. 1—28; Гр. Ш, 1468, 9—31. Отдѣльные стихи данной пѣсни встрѣчаются въ различныхъ пѣсняхъ: см. Гр Ш, стр. 635.

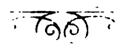

XXIII. Воры. Разбойники.

197.

Воронъ коникъ притомився,
Да молодъ козакъ зажурився.
Припъявъ коня до кореня,
До кореня дубового.
Да яркана шевкового.
Я самъ пійшовъ до дівчини,
Да до дівчини до Марушки,
Да на пуховиі подушки.
Да чи спавъ, чи не спавъ,—
Прокинувся,
Да вийшовъ на дворъ,—
Подивився.
Да нема коня вороного,
Да не яркана шевкового.
Да пійшовъ же вінъ дорогою,
Дорогою широкою,
Да долиною глибокою.
Да що въ долині огонь горить,
Огонь горить, разбой стоіть,
Разбой сидить і коня держить.
На тімъ коні да дівка сидить,
Да дівка сидить, косу чеше.
Косу чеше гребінькою,
Я примочае горілкою.
Да, коса моя, ти русая,
Да за кого ти заручена?
Я заручена за кучера,
Я за писаря записана,
Я за пана давно отдана.

198.

Жила вдова на Подолі
Да не мала щастя—долі,
Мала собі висімъ синівъ,
Да мала три дочки.
Сини зросли, въ розбой пошли;
Дочки зросли, у блудъ пошли.
Що первая утопилась,
А другую звірі зъіли,
А третяя приблудилась
До глибокого ярочку.
А въ ярочку огонь горить,
Коло огню розбой сидить.
—Здорови, добре люде,
Зведіть дівку на дорогу.
Первий каже: зарубаймо;
Другій каже: не займаймо;
Третій каже: роспитаймо.
—Відкіль же ти, донько, родомъ?

—А я роду вдовиного,
А у краю Поділного.
—Ой, Боже нашъ милостивий,
Се жъ ти—сестра наша!
Вони ейо накормили,
Медомъ—виномъ напоіли,
Сребромъ—злотомъ нагрaдили,
На дорогу спровадили:
Іди, сестро, ти до дому,
Да не жалися нікому.

Вар.: Чуб. V, II, 479 (8); Рад. VI, 117.

199.

Ой, ти трава, ти, трава!
Чомъ тебе, трава, по всему полю нема?
Потому мене нема, що я гіркая трава
Кри доріжки стояла, розбійничківъ видала.
Опівъ-ночи розбійнички собирались у разбой;
Білимъ світомъ ідуть, якъ голубоньки гудуть,
Доізжають до двора: Одчиняй мила, воротá!
Бери чорни плати, та й на річку іди,
Не розгортуючи, не розсмотруючи.
Мила серця не втулила,
Розгорнула, посмотріла,—
Ажъ братова голова!
—Ой, ти, сукинъ синъ, варвàра,
На що убивъ мого брата,
Убивъ брата мого, шурина свого?
Ни я його бивъ, била його темна нічъ:
Я на його ізкричавъ, щобъ зъ дорожки зворочавъ;
Вінъ зъ дорожки не звернувъ,
А зъ пистолика жарнувъ.
Покотилась голова, якъ та маковочка.
Вилетала душа зъ тіла, якъ та ластовочка.

Вар.: Чуб. V, II, 331.

200.

Іде чумакъ дорогою.
Ажъ дорожка влягае;
Дойшовъ же вінъ до ріночку
Да й ще й горілочку кружляе;
Одсунувши кватирочку,
На волики поглядае:
Да нема волівъ,
Нема волівъ,
Нема й погоничивъ.
—Сідлай, хлопче, сідлай, молодче,
Коня вороного;
Пойізжай, хлопче, пойізжай, молодче,
Ажъ до батька родного.
Да нехай батька, да нехай рідний
Письма розсилае;
Да нехай батька, да нехай рідний
Воли визволяе.
У Киеві на базарі
Били въ барабани,
Вони били, вибивали
Да й указъ прочитали
Про чумацьку худобу.
Оглянеться чумакъ назадъ:
Ажъ його воли ідуть,
І вози ведуть,
І погоничи сидять,
А на самому на заднёму
І розбойника ведуть.
Якъ ізвезли розбойника
На високу могилу:
Дивись, дивись, розбойнику,

На свою Вкраіну.
—Вже жъ мені та Вкраіна
Да й зовсімъ не мила.

Вар.: Чуб. V, Ш, 161; Руд. VII.

201.

Ой високо ясне сонце сходить,
А низенько заходить;
Ой юже жъ намъ чумацький атаманъ
По новому двору ходить.
Ой вінъ ходить, вінъ словесно говорить:
Ой ви, хлопці, ви, удали молодці,
Уставайте, вози мажте.
Хлопці встали, вози помазали,
Сіри воли позапрягали.
Степомъ йідуть, нови вози риплять,
А сіри воли ремегають;
Попереду чумацький атаманъ
На воронимъ коні грае.
Ой вінъ грае, грае, вигривае,
До табура привертае:
Ой ви, хлопці, ви, удали молодці,
А де будемъ ночувати?
—Въ чистомъ полі, въ широкомъ раздоллі,
Кри зеленого байраку.
Що зъ-за гаю, гаю зеленого
Вигладають гайдамаки;
Гайдамакъ же сорокъ ще й чотире.
—Ой ви хлопці, ви, удали молодці,
Ой берите друки въ руки,
Бійте, хлоці, бійте, не робійте,
На нови вози кладите.
Да повеземъ въ городъ въ Варшаву,—
Наробимъ собі славу;
Да повеземъ въ городъ въ Прилуку,—
Наробимъ йімъ муку.
—Гайдамакъ же сорокъ ще й чотире,
А ми въ десяти побили.

Вар.: Чуб. V, Ш, 175; Руд. VIII.

202.

Колокольчикъ задзвенивъ.
Туда пройшовъ невольной бродяга,
Беззаботной чоловѣкъ.
А навстрѣчу йому другъ пріятний:
Куда такъ скоро спѣшишъ?
Уже твоя матінька старая
Въ сирой землі лежить;
Уже твоя жена молодая
Підъ вінцемъ зъ другимъ стоіть.
На востоці кри ясного сонця
Тамъ поймали молодця;
Тамъ поймали молодця,
Руки, ноги йому іскували
У желѣзни кайдани.
Да повели невольной бродягу
Въ большой каменной острогъ.
Ой у этомъ каменномъ острозі
Все желѣзни ворота.
А й у этихъ желѣзнихъ воротяхъ
Тамъ стоіть же той смотритель,
Що роспрашуе бродягъ,
Скільки душъ іспогубивъ.

XXIV. Пѣсни разнообразнаго содержанія.

203.

Якъ задумавъ Олександръ свою вармію смотріть,
Обіщався къ Рожеству домой прибуть.
Усі празднички проходять Олександри домой нѣтъ.
Його вірная супруга всі башеньки обишла.
Якъ зійду я на ту башню, которая вижше всіхъ,
Да й гляну я по дорожкі Пітерской.
По дорожкі Пітерской пилна пилиця пилить:
То жъ не пилиця пилить, молодой кулеръ *) біжить.
Ти, кулерчикъ, ти, молодчикъ, ти зачімъ біжишъ, спішишъ?
— Я біжу, я спішу і къ вамъ звісточку несу;
У городі Танарозі збушувалася война,
І тамъ Олександра свою жизнь іскоротавъ.

Ср. Нов. 101, 102.

204.

Гей, у мене бувъ коняка,
Бувъ коняка розбишака,
Була шабля і ружниця
І дівчина чаровниця.
Гей! коняку турки взяли,
Ляхи шаблю пощербали;
І ружниця поламалась
І дівчина одцуралась.
Гей-гей, мой чорний волъ!
Нива довга; стерня коле.
Гей! то въ лісі луна гине,
А зъ-за хмари місяць пливе.
Вітеръ віе, повівае;
Казаночокъ закіпае.
Гей! то въ лісі луна гине,
А зъ-за хмари місяць пливе.
Вітеръ віе, повівае,
Казаночокъ затухае.
Гей! хто въ лісі,—обозвися:
Будь то въ полі,—відкликнися;
Йди до мене вечерати,
Мое серце веселяти.
Не йдуть люде: самъ зостався,
Да й не йївши, спать уклався;
Ізгадавши про дівчину,
Думавъ, що зъ нудьги загину.

205.

Ой чумаче, чумаче,
Життя твое собаче.
Чомъ ни сіешъ, ни орешъ,
Чомъ не рано зъ Криму йдешъ,
Товарищивъ не ведешъ!
А я веду да не всіхъ:
Да не мае одного,
Все брата родного.
Оставсь братъ на Дону,
Продае сіль на вагу.
То не сіль, а тереза:
Іскладайте на воза.

Вар.: Рудч. XXXVIБ: Гол. I, 177: Ш, 74; Макс. 1834, 177.

*) Курьеръ.

206.

Въ полі березонька стояла.
Люлю—люлі стояла.
Сніжки біли нападали,
Сіри зайці набіжали,
Охотнички найізжали,
Красну дѣвицю спужали.
—Ти, дѣвиця, стой стой,
Зъ нами пѣсні пой, пой!
Чувіръ мой,чувіръ,чувіръ: ювіръ,
Віръ, віръ, віръ.

207.

Не по матушкі по Волгі
По широкому раздолью,
Збушувалась по морю погода.
Погодушка, братця, небольшая,
Небольшая, право, волговая.
Ничего зъ Волгі не слишно,
Толькі слишно, толькі видно
Красная лотушка красіе.
Красная лотушка красіе,
А на йей паруса біліють;
На йей паруси біліють,
На гребцяхъ шляпи чорніють.
—Гребіть, гребці, гребіть, не лениться,
Пригрибайте сіно къ бережечку,
Да къ Тімошиномъ дворечку.
Моя милая не пишна.
Въ чомъ стояла, въ томъ і вийшла.

XXV. Свадебныя пѣсни.

208.

(Якъ дружки виходять ізъ двора кликати).

До бору, дружечки, до бору,
Да рубайте сосонку до долу;
Да летять трісочки височеньки,
Чуть нашу молодую далеченько.

Ср. Чуб. IV, 96.

209.

(Якъ молода кличе).

Ой не гайся, дівчинонько, не гайся,
У червони чобітеньки обуваіся;
Що червони чобітоньки на нозі,
Що покинувъ козаченько на торзі:
Носи, носи, дівчинонько, здорова,
Не скажу тобі ни слова.

Вар.: Гр. Ш. 763, 851.

210.

(Якъ молода кличе).

Вийди, вийди, моя павочка,
Дамъ тобі винне яблочко.
А за тее винне яблочко
Потеряла дівуваннечко.

211.

(Якъ молода кличе).

Летіли пчилоньки по ярині,
Ходили дружечки по стороні,
Да прийшли вони до хати,
Чи не вийде матінка прохати.
Сяду, паду ластовочкою
Передъ матеночкою,
Передъ йеі сінечками,
Сінечками да новенькими,
Зъ дружечками молоденькими.
Мати дочки не познала
По-мізъ дружечками
За дрібними слізочками.

212.

(Якъ ідуть на весілля кликать).

Теперъ, мамо, да не буди рано,
Теперъ мені ніченьки мало.
—Хоть я тобі да рано збуджю,
Да я же тебе не на діло пошлю.
Збуджю, доню, косоньки чесати,
Біленького личенька умивати.
Пощлю, доню, дружочки збирати:
Подружечки, мої голубочки,
Збірайтеся да до купочки.
Збірайтеся, порадтеся.
Покопаемъ стежки, доріжки,
Насіемо рути да мяти,
Туди йтиме молодоі мати.
Вона йтиме да питатиме,
До зіллячка розмовлятиме:
Зілля мое да вирьянее,
Дитя мое коханее;
Зілля мое коренистое,
Дитя мое норовистое;
Зілля мое за—для славоньки,
Дитя мое для порадоньки.

213.

(Якъ молода кличе).

Ой ішли ми лугами,
Та калину сламали,
Калиноньку обламаемо,
Дівчиноньку ублагаемо;
Калиноньку да й обносемо.
Дівчиноньку да й упросимо.

214.

(Якъ молодий убираеться у свого батька, щобъ йіхать по молоду).

У сіночкахъ голубець гуде,
А въ світлицю голосокъ іде,
Козаченько умиваеться.
Ізъ батенькомъ поряджаеться:
Порадь мене, мій татусеньку,
Кого мені въ началь брати?
Силочку—челядиночку,
Збірай собі всю родиночку
І близькую і далекую,
Убогую і богатую.
Богатая за для славочки,
Убогая для порадочки:
Богатая пити да гуляти,
А убогая порядка давати;
Богатая напитися да найістися,
А убогая подивитися.

Ср. Гр. Ш. 978.

215.

(Якъ молодий йіде по молоду).

Рисью, кониченьки, рисью!
Ми йідемо за користью.
Привеземо ми користочку,
Молодую да невісточку
На зиму плаття прати,
А на літо жито жати.

Ср. Гр. Ш. 1058.

216.

(Молодий прийіде у двіръ до молодоі. Іще у хату вінъ не входить).

1. Да найіхали, моя матінько, гостеньки да до насъ.
—Моли Бога, моя донечко, аби добрий часъ.
—Сховай мене, моя матінько, у комору,
Щобъ не взяли сіі гостеньки зъ собою.
5. —Да ховайсь, ховайсь, моя донечку, куди хочешъ:
Візьмуть тебе сіі гостеньки, хочъ не схочешъ.

207.

(Якъ молодий прийіде до молодоі).

1. Ой не сиди дівчинонько, не сиди;
Одчини кватирочку да на двіръ погляди,
Чи високо сонечко на небі,
Чи богато боярівъ на дворі,
5. Чи хороший козаченько на коні?
—Ой хороший, матінько, хороший.
Ой знявъ шапочку швидче всіхъ,
Да ізкинувъ голивоньку низче всіхъ.

218.

1. Ой на горі зілля,
А въ хаті весілля;
На дворі бояре,
Якъ макъ процвітае,
5. А міжъ ними козаченько,
Якъ сокілъ летае.

Ср. Гр. III. 995.

219.

(Якъ увийде молодий у хату, дружки співають).

1. Братику да намислику,
Сиди собі да на крислику,
Не продавай сестру
За рубъ, за чотири,
5. За два золотиі.
Ой братъ же—не братъ—татаринъ,
Що продавъ сестрицю за таляръ,
А русую косоньку за шостакъ,
А білее личенько оддавъ такъ.

Ср. Гр. Ш. 775. 1000. 1314. 1313.

220.

(Дружки співають, якъ молодий прийіде по молоду).

1. Не наступай, литво,
Буде зъ нами битва,
Будемъ бити, воювати,
Дівчиноньки не давати.

Ср. Гр Ш. 774.

221.

(Підъ дворомъ молодоі співають світомъ).

1. Ой докі жъ ми да стоятимемъ,
Сиру землю да топкатимемъ
Ніжками да чобітками,
Золотими да підківками.

Вар.: Гр III. 771.

222.

(Якъ поіздъ у хату входить).

1. Старша світилка ворона
Стоіть у порога:

I ротъ роззявила,
I руки розставила.
Хоче полетіти
Да на покути сісти.

223.

(Якъ пойіздъ посідае).

Ой ішли дружечки рядочкомъ
Да по-підъ зелененькимъ садочкомъ,
Щипали руту-мяту зелененьку,
Обтикали дівчиноньку молоденьку.

224.

(Співають дружки, якъ увийдуть до молодой у хату).

Мили дружки
Поглядали да на колочки,
Чи не вісять рушнички,
Щобъ потерти ручки.

225.

(Якъ пойіздъ посідае, дружки співають боярину).

Старший бояринъ, якъ булванъ,
Ворачивъ очи, якъ баранъ.
Що на йому свита
Соломою шита;
Що на йому каптанъ
Соломою напханъ.
Нісъ ізъ ременю,
Голова зъ клоча,
Перевесломъ підперезався,
У боярі убрався.

Ср. Гр. III, 797; Чуб. IV, 450

226.

(Якъ роздають коровай на весіллі).

Дружко коровай крае,
Золотий ножикъ мае,
Сребряно да колодечко,
Хорошая да й уродочка.
А дружкова да жена іде,
Семеро да дітей веде;
Усі зъ кошелями,
Увесь коровай забрали.

Ср. Гр. III, 786.

227.

Чогось наши світилочко німи?
Десь вони да муку йіли?
Треба йімъ да качана дати,
Щобъ уміло одспівати.

228.

(Дружки співають, якъ молоди посідають за стілъ).

Не сиди, дівчинонько, бокомъ,
Це жъ тобі да не наврокомъ;
Присунься близенько,
Коли любишъ вірненько,
Поцілуйтесь гарненько.

Ср. Гр. III, 777, 909, 1004.

229.

Де ви, бояре, волочилися,
Що по поясъ замочилися?
Чи сіно косили,
Чи хліба просили,
Чи въ соломі ночували,
Що мити й уши повийідали?

Ср. Гр. III, 1011.

230—231.

Світилки (поють).

Старшая дружка, якъ стужка,
А другая, якъ колодочка,
Треттяя, якъ коробочка,
Четвертая да дняхъ ходить,
По семеро да дітей водить.

Дружки (отвѣчаютъ на это).

Ми цёго не цураемось,
Ми зъ вами покумаемось,
У старшоі пелени оддеремъ,
Таки жъ сее да дитя сповъемъ

Ср Гр. III. 799. 1022.

232.

Де, бояре, бували,
Що ви, бояре, видали?
Ми були й у ліску,
Да поймали близьку
Чорную та чубатую,
Хорошую та богатую.

233.

У лозі, боярочки, у лозі
Да рубайте занози:
Будемъ дружокъ запрягати,
Которі черевати.

Ср. Чуб. IV; 335.

234.

Що на свасі да чепець пляше:
Вони піднимають,
А гниди помогають.

235.

(Якъ молодихъ гулять випускають).

Що вже жъ ми да попідъйіли,
Світонька да не виділи:
Пійдемо да погуляемо,
Світонька повидаемо.

236.

(Співають світилки у молодоі, якъ пройдуть за молодою, щобъ тесть випровожавъ до дому .

По дворочку, по новенькому,
По морожку зелененькому,
Ой тамочки козаченько ходить,
За поводи кониченька водить,
Свого тестя вірнесенько просить:
Ой тестеньку, ти мой батеньку,
Пуськай же насъ, да не гай же насъ;
Теперь нічка да темненькая,
Доріженька да далекая.
—Молодий же козаченьку,
Тобі нічки не боятися,
Доріженьки не питатися.
Дамъ я тобі проводниченька,
Вороного да кониченька,
Ще й шабельку для й охотоньки,
Дівчиноньку для розмовоньки:
Шабелькою коня погоняти,
Зъ дівчоною розмовляти.

237.

(Якъ молодиі собираються домой).

Ой думае козаченько да гадае,
Соболями колясочку оббивае,
Попереду соколонька посилае:
Лети, лети, соколонько,
До батька мого:

Нехай столи тісовиі зостілае,
Нехай кубки щирозлотни посповняе,
Нехай мене зъ дружиною дожидае.

238.

Збіраеться вся родинонька
Въ суботоньку ізъ вечора.
І близкая, і далекая,
І вбогая і богатая.
Що богатая—за для славоньки,
А вбогая—для порадоньки;
Що богатая—да напитися,
А вбогая—подивитися.
Богатая попъе й погайнуе,
А ничого да не подаруе;
А вбогая не пъе й не гайнуе,
А, що Богъ дасть, тее подаруе.

239.

Зеленая да добрівочко,
Чого въ тебе да пеньківъ много,
Одростоньку да не мае одного?
Молодая да дівчинонько,
Чого въ тебе да батьківъ много,
Рідного да не мае одного?

Вар.: Гр. III, 923; Чуб. IV, 145.

240.

Підъ горою да калиночка
Да й на гору похилилася.
Да тамъ дівчиночка да походила
Цвітъ—калину да поломила.
Вийшла йеі да рідна мати:
Годі тобі, доню, калину ломати.
—Мамо жъ моя, да моя мамо,
Чи буду жъ я да все такая,
Якъ калина да ся жаркая?
—Потіль, доню, да така будешъ,
Покіль у мене дівувать будешъ.
А якъ пійдешъ да ти одъ мене,
Тоді спаде да личенько зъ тебе.
—Змулюй, мати, хочъ теперечка
У сіночкахъ да на дверечкахъ.

241.

Казавъ батько: моя донечко,
Не дамъ тебе у неволечку.
Теперъ даешъ да не жалуешъ,
Гулять мені да заказуешъ,
І світъ мені да завъязуешъ.
Голубою да китайкою.
Дротяною да ногайкою,
Шитенькою да хустиною,
Зъ невірною да дружиною.

XXVI. Колыбельныя.

242.

Ой-ну-люлі, люлі,
Налетіли сіри гулі,
Посидали на воротяхъ
Въ червонихъ чоботяхъ.
Стали гадати,
Чимъ дітину годувати:
Чи бубличка ізъ мачкомъ,
Чи кашечки зъ молочкомъ.

Варіанты: Ивановъ, 1; Чуб. IV, 12: Мил. 37.

243.

Ой-ну-ну-ну-люлечки,
Шовковиі вервечки,
Золотиі більця,
Колишу, колишу чорнобрівця.
Колишу, колишу да й не спіть,
Треба його дубцемъ бить,
А різкою посварить: а-а-а...

Ср. Чуб IV, 14; Макс. Колыб. 27.

244.

А-а-а коточокъ.
Укравъ у баби клубочокъ
Да понісъ до Галі,
Положивъ на лаві.
Стала Галя бити:
Не вчись, котку, такъ робити,
Да вчись черевичківъ шити.
Пошивъ котокъ, пошпортавъ,
Підъ лавочку поховавъ.

Варіанты: Ивановъ 27; Чуб. IV. 17; Мак. Колыб. 26.

245.

Не лізь, котку, на колодку,
Бо побъешъ головку:
Головка буде боліти,
Нічимъ буде завертіти.
Одна була хустина,
Та й ту дітки украли,
На кукли подрали;
Куколъ наробили,
Дітину збудили: а-а-а...

Ср. Чуб. IV. 25; Мил. 46; Мак. Колыб. 26.

246.

А-а-а-а коточокъ,
Сірий, білий, полохатий,
Да не ходи коло хати,
Да не збуди дитяти.
Наше дитя маленькє,
Воно спати раденькє.
Хоть раденькє, да й не спить;
Треба його дубчикомъ попобить,
А різкою посварить,
Колочами накормить.

Ср Чуб. IV, 18; Мил 44. 45

247.

Не йди, кицю, по водицю,
Бо упадешъ у криницю.
Треба кота витягати,
Треба кота рятувати,
За ушиці витягати.
Витягнуть кота за ухо
Да й положать тамъ, де сухо.

Ср. Чуб. IV. 26.

XXVII. Веснянки.

248.

Весняночка—паняночка,
Де ти зимувала?
Зимувала у садочку,
На колочку пряла.
Пряла на колочку.
Горобцю на сорочку.
Що виведу нитку
Горобцю на свитку;
Що виведу другу
Горобцю на пугу;
Що позоставались концi
Горобцю на штапцi.

249.

Ой стелеться барвiночокъ
Не коренемъ, листомъ;
Викликае парень дiвку
Не голосомъ—свистомъ:
А чи чула, молода дiвчинонько,
Якъ я тебе викликавъ?
—Хочъ я чула, хочъ не чула,
Да й не обзивалась;
Въ саду була, рожу рвала,
Да й обтикалась.
А на тебе мiй миленький
Да й не сподiвалась.

250.

Млинъ горить, солома палае;
Накажите козаченьку:
Дiвчина умирае.
Якъ прийшовъ козаченько
Да й ставъ у порога:
Сидить дiвчинонька
Въ концi стола,
Жива i здорова,
Якъ вернувся козаченько
У чистее поле,
А за нимъ дiвчинонька:
Вернися, соколе.
—Не вернуся, забаруся
Гордуешъ ти мною;
Усе твое гордуванне
Передъ тобою.

Вар.: Гр. Ш, 115.

251.

Шумлять верби въ концi греблi,
Одна не степеться.
Стоiть дiвка iзъ парубкомъ,
Вся челядь смiеться.
Де, женишечку—насмiшечку,
На смiхъ мене любишъ;
Якъ пойiдешъ у ярмарокъ,
Гостинця не купишъ.
—Ой який тобi, дiвчино,
Гостинець купити?
—Каблучечку на пучечку,
Перстенёкъ на другу.

Вар. ст. 5—11: Гр. 122, 1—7.

252.

На тимъ боцi на толоцi
Кобила пасеться.
Навiдала кубелечко,
Де й утка несеться.
Перечула черезъ люде,
Ледащо смiеться.
Нехай смiе, нехай смiе,
На смiхъ ёму буде:
Сiмь годъ трясця труситиме
I смерти не буде.

Вар. ст. 3—10: Чуб. V, I, 357, 27—34; 781, 9—12; 3—6: ibid. 760A, 13—14.

253.

Дала мати доцці волю:
Гуляй, моя доню,
Покіль молодою;
Да заміжъ пойідешъ,
Да й не будешъ,
Гуляння забудешъ.

254.

І тамъ село, і тутъ село,
Мені не весело;
Тільки мені веселенько,
Якъ прийде серденько.

Вар.: Чуб. V. I. 124, 1—4.

255.

Коло гаю конемъ граю,
Въ гаі не буваю;
Упустила соколонька,
Теперъ не піймаю;
Розгневіла козаченька,
Теперъ не вблагаю:
Нехай його ти благають.
Що гилля ломають.

256.

Дівчинонько, якъ біль біла,
Де свій розумъ діла?
—Ю кучера юповала,
Розумъ потеряла.
—Дівчинонько орличенько,
Перепеличенько,
Одмінився голосочокъ
Ще й біле личенько.
Чи одъ води, чи одъ роси,
Чи одъ умивання,
Чи одъ того проклятого
Да й одъ женихання?
—Да й не одъ води, да й не одъ роси,
Да й не одъ умивання:
Ай одъ того проклятого
Да й одъ женихання.

Вр. ст. 1—4: Гр. Ш. 99Б. 1—4.

257.

Якъ пійду я у ставочокъ,
Пущу голосочокъ:
Нехай мене да той почуе,
Що въ полі ночуе.
Да не потурай, дівчинонько,
Що въ полі ночую,
Бо я твоі голосочки,
Що вечора чую.

Вар. ст. 1—4: Чуб. V. I, 31. 5—8; ibid. 155, 23—25: Гр., Ш. 135, 1—4.

258.

Охрипъ, охрипъ мій миленький,
На воли гукаючи.
Оддай мене, моя мати,
Де хороше въ хаті;
Де свекорко, якъ батенько,
Свекруха, якъ мати;
Де зовиці, якъ сестриці,—
Люблю заплетати;
Де диверьки неженати,—
Люблю жартувати:
Одинъ кивне, другий моргне,
Третій засміеться.
Якъ мій милий узнае,
Мені не минеться.

Вар, ст. 3—10: Чуб., V, I, 350, 3—6; ibid II, 181, 35—42; Гр. Ш, 593, 5—16.

259*).

Голубъ сизий, голубъ сизий,
Голубка сизнша;
Мати рідна, батько рідний,
Дівчина вірнійша.
У неділю ізъ вечора,
Якъ мати заснула,
Вийшла слухать соловейка,
Бо зъ роду не чула.
Стала підъ вербою
Да й дивлюся въ воду;
Ой жаль, мати, ой жаль, мати,
На що дала брови?
Дала брови чорненькиі,
А очиці кари;
Нема мого миленького,
Нема мені пари.

XXVIII. Петривки.

260.

До Петра зозулі да кувать, кувать,
До осені дівці да гулять, гулять.
До Петра зозуля накувалася,
До осені дівка нагулялася.
Да ніколи жъ мені да погуляти;
Поведу свекорка да продавати:
Що за того, свекра да сімь кіпъ дають,
За рідного батька ціни не складуть.
Да ніколи жъ мені да погуляти;
Поведу свекруху да продавати,
Рідну матірь купувати;
Що за ту свекруху да сімъ кіпъ дають,
За рідную матірь ціни не складуть.

261.

Петрівочка да мала нічка.
Не виспалась наша дівочка.
Де ти, дівчинонько, да ночувала?
—Ночувала нічку у барвіночку,
Почувала другу у темному лугу:
Вставай, козаченько, невірний другу.
Ночувала третю у яворку:
Вставай, козаченько, дьяволку.

262.

Малая нічка проти Купала.
Де ти, дівчинонько, да ночувала?
Ночувала нічку у барвіночку;
Вставай, козаченьку — недовірочку.
Ночувала другу у темному лугу;
Вставай, козаченьку, невірний другу.
Почувала третю підъ ожиною;
Ізъ вірною да дружиною.

Ср.: Гр. 475, 11—17.

263.

Да не похиляйся да, яворочку,
На зеленую добрівочку,
Бо та добрівочка не твоя буде:

*) См. предисловіе, стр. XI и № 136.

Вирубають йеі сторонні люде.
Да не женихайся да, козаченьку,
На молодую да дівчиноньку,
Бо та дівчинонька не твоя буде:
Висватають йеі сторонні люде.

Тотъ же мотивъ; Чуб. V, I, 242.

264.

Да не куй, зозуля, да ранесенько,
Бо не тільки тобі да труднесенько:
Да труднійше жъ мені да на работі,
Моей голивоньці да й у клопоті.
Да не розвивайся да, сухий дубе:
Що на тебе, дубе, да морозъ буде.
—А я морозу да й не боюся,
Завтра ранесенько да й розвъюся.

265.

А чи було літо, чи не бувало?
Чому воно мені не докучило?
Що я молода да не гуляла,
Що мати гуляти да не пускала,
Нову комирочку да зачиняла,
Трома замочками да замикала,
Да на гору ключи да закидала,
Вірнесенькимъ словомъ да приказала:
Сиди, доню, да й у темниці,
Покіль розійдутця да вечорниці,
— Пусти мене, мати, да погуляти,
Уже челядонька да полягла спати.
Тільки мій милий да похожжяе,
Въ нову свістилочку да вигривае,
Мене молодую да викликае:
Види, дівчинонько, да не гай мене.
—Виду, козаченько, дожидай мене.
—Види, дівчинонько, да не барися.
—Виду, козаченьку, да й не журися.

Вар.: Гр. Ш, 9.

XXIX. Колядки.

266.

А чи дома, дома бідная вдова?
Да не мае дома, десь у короля.
Да що вона діе? Золото вiе.
За ту полову купимъ корову,
А за тиі одвійки купимъ горілки.

Ср.: Мал. 128.

267.

Да ясна, красна у лузі калина,
Да ще краснійше у батьки дочка,
Да й у батьки дочка дівка (такая-то),
Да до церковки шла, якъ зоря, зійшла:
Якъ із церковки шла, другая зійшла;

Якъ у сіночки вийшла, синочки сяють,
Сіночки сяють, пани встаавають,
Да пани встаавають, (имя) питають,
Чи ти царівна, чи королівна?
—Я жъ не царівна, я жъ не королівна,
Я у батьки дочка дівка (имя).

Ср.: Мал.. 172.

268.

Стукотить, гуркотить,
Коляска біжить,
А у той колясці
Панъ-хозяінъ сидить.
На дучочку грае,
Хороше співае.
Да хто тебе научивъ,
Гожая мати,
На дудочку грати,
Хороше співати?

XXX. Приказки и приигрыши. Пѣсни шуточныя.

269.

Ой, мати, мати Сидорова
На Сидора позавидовала,
Ізъ Сидора да рубашку зняла,
Да й Сидору прочуханки дала:
Оце жъ тобі прочуханъ, прочуханъ,
Щобъ ти дома ночувавъ, ночувавъ;
Щобъ по ночахъ не ходивъ, не ходивъ;
Краснихъ дівокъ не любивъ: не любивъ.

270.

Сидоръ, Сидоръ да Параську любивъ,
Червоную да запаську купивъ.
Сидоръ, Сидоръ да Парасечка,
Червоная да запасечка.

271.

На юлиці мимо кузниці
Тамъ куютъ молодиі кузнеці,
Вони куютъ ще й приваривають,
Съ собой Дуню подговаривають:
Пойдемъ, Дуня, у лісокъ, у лісокъ,
Да сорвемо лопушокъ, лопушокъ;
Да помиемъ хвартушокъ, хвартушокъ;
Носи, Дуня, не марай, не марай;
По праздничкамъ надівай, надівай:
За лавочку не кидай, не кидай;
За лавочкой таріканъ, таріканъ;
Пройівъ Дуні сарахванъ, сарахванъ.

Вар.: Гр. III, 111.

272.

Ой, Галю, я на ринку була,
Ой, Галю, я горілку пила;
Ой, Галю, капитанъ приходивъ,

Вінъ мені сто рублівъ приносивъ.
А я тіхъ сто рублівъ не взяла,
Копитана до сорому довела:
Копитану, копитаноньку,
Ти не ходи въ мою хатоньку;
Моя мати не тебе любить,
Моя мати Василя любить,
Василині ще й коня купить,
І коника і сіделечко.
Василина, мое сердечко!

273.

За те мене мати била,
Щобъ я хлопцівъ не любила,
Тільки Грицька да Данила:
То то моя душа мила.
Якъ покинувъ каримъ окомъ,
Ходить Грицько по за токомъ.
Вотъ то хлопець, вотъ то правий:
Якъ виросте, буде парень:
Якъ виросте, ожениться,
Вінъ розуму набереться.
Грицю, Грицю, Грицю, Грицю,
Сватай мене робитницю:
То я робить добре вмію,
До припечка руки грію;
На печъ лізу, животъ парю.
Тікай, Грицю, бо ударю,
А я вдарю не помалу:
Гриць покотиться підъ лаву.
А я тобі дала дулю,
Що я тебе давно дурю;
Дала дулю, дала дві,
Що ти—дурень, а я ні.

Вар. 11——18: Чуб. V, IV, 143.

274.

Уродила мати Галю
Да й не вміла змулювати:
Зуби, губи тернови̂і,
А очиці орлови̂і.
У Харькові Галя зросла,
За козака заміжъ пішла,
А за нею густо слідъ:
Два дъяченьки, треттій піпъ,
А поповичъ попереду:
Постій, Галю, куплю меду.
—Я й не хочу меду пити,
Зъ поповичемъ горовити.

275.

Сію ріпку чепурненьку,
Сію, поливаю.
Рости, ріпка чепурненька,
На зиму сховаю.
Росла ріпка чепурненька,
Повилась у стовбці.
Якъ була я молодою,
Такъ любили хлопці.
А теперъ я стара стала,
Ничого не знаю.
Якось мене молодиця
Невісткою стала.
Вона звала, називала,
По воду ідучи:
Ой на тобі, моя доню,
Одъ чулана ключи.
—Я не хочу ключивъ брати,
Бо чужа дітина;
Не зви мене невісткою,
Бо й не люблю сина.
Да запряжу пітуха
Ще й курку чубату,
Да пойду на Вкраіну
По жинку ботату.
На Вкраіні густо хатъ,
І вітеръ не віе,
Стара мати ложки мие,
А дочка не вміе.

276.

Ой ти, дядюшка Мусію,
Чи ти бачивъ чудасію?
Ну-да, ну-да, ну-да, ну!
Чи ти, бачивъ чудасію?
А я бачивъ чудака,
Моя доля не така.
Ну-да, ну-да, ну-да, ну!
Моя доля не така*).
Що свиня залізна
Да на дуба злізла...
І гніздечко ізвела,
Поросятокъ навела...
Покі йисти не хотіли,
Потель зъ дуба не летіли...
І ти, дядюшка Мусію,
Чи ти бачивъ чудасію?..
А я бачивъ чудака,
Моя доля не така...
У степу чоловікъ
Штаньми вовка убивъ...
Штаньми вовка убивъ.
А зубами облупивъ...
На череві просушивъ,
Бабці шубку пошивъ...
Ой ти, дядюшка Мусію,
Чи ти бачивъ чудасію?..
Що ю степу чоловікъ
Шиломъ траву покосивъ...
А голкою ізносивъ,
І до дому ізвозивъ...
На камені ізложивъ
І корову кормивъ...

Вар.: Чуб. V, IV, 227А.

277.

Що на небі журавлі,
А въ долині гусі.
Ой, брате Семене,
Чи не бачивъ Марусі?
—Хочъ бачивъ, хочъ не бачивъ,
Да не буду казати.
—Я запряжу коня вороного,
Да пойіду Марусі шукати:
Іди, коникъ вороненький,
Правою ногою, Марусиним мостомъ.
Що въ Марусі галки
Мулёвани лавки:
Якъ сівъ, прокипівъ,
Вечорати не схотівъ.
Подивився увъ окошко:
Лащенята въются,
На щаблі деруться.
Хотівъ піймати,
Матка не далася:
Постій, матко, підъ лопатку
Куплю тобі барана;
А въ барана с... драна,
А въ козла с... зла,
А въ корови крути роги,
А въ марусі чорни брови.

278.

Чи це тиі чоботи,
Що зять давъ,
А за тиі чоботи
Дочку давъ.
Ой чоботи, чоботи ви моі,
Чомъ діла не робите ви мені?
А за тую прокляту шкапину
Оддала рідную дітину.

См.; Макс. I, 40.

279.

Що у саду вишня,
Що у саду спрежня;
Не любите, дівчаточки,

*) Припѣвъ и послѣдній стихъ куплета повторяются послѣ каждаго куплета.

Дворового лежня.
Бо дворовий лежень
Не вміе робити:
Тільки пить, да гулять,
Да горілку пити.

Вар.: Гр. III, 443.

280.

Що въ саду яблука да груши.
Дідъ бабу бье за померши души.

281.

Ой грай, коли граешъ,
Коли чорни брови маешъ,
А якъ трохи руди,
Къ бісомъ батьку іди.

282.

Будемъ пить, будемъ пить,
Щобъ кобилку пропить.
Хай кобилка не мигиче,
Ізъ стріхи соломи не смиче.
Мій батько панувавъ,
Соломъяни воли мавъ,
Привівъ до ярма,
Коли кинеться:
Коли й нема.

283.

Черезъ садъ виноградъ
Я воду носила;
Да не давъ мені Богъ,
Кого я любила.
Ой давъ мені Богъ
Да на мое лихо:
Хочъ ти його колиши,
Хочъ ти його воруши,
Хочъ ти його чорни брови
На бомазі нипиши.
Писавъ день, писавъ день,
Ще й чотире ночи:
Не виписавъ чорнихъ брівъ,
Тільки кари очи.

284.

Якъ умеръ мій хороший,
Да покинувъ торбу грошей;
А я пъю да гуляю,
Хорошого поминаю.

285.

Дівчино моя,
Чого така біла!
Десь ти въ полі не була,
Діла не робила?
—Я й у полі була,
Ділечко робила:
Напинало холодкомъ,
Щобъ не загоріла.

286.

Чи я тобі не казала,
Чи не ґоворила:
Прийди, прийди у вечері,
Я рибу варила.
Не прийшовъ ти у вечері.
А прийшовъ у ранці:
Позбірай же, сукинъ сину,
Косточки на лавці.

287.

Якъ були у бабушки
Сіриі волики,

Вона й тиі продала.
А за тиі денежки
Музиканти наняла.
Музиканти іграють,
Барабани громко бъють,
А солдати стройно йдуть.
Що дівчина коваля
Черезъ улицю вела.

Вар.: Гр. III, 1613.

288.

Не топила, не варила,
На припечку жаръ, жаръ;
Якъ вийду я зъ Андріевки,
Кому сь буде жаль, жаль.
Не топила, не варила,
А й у хати душно;
Якъ вийду я зъ Андріевки,
Кому сь буде скушно.
Не топила не варила,
На припечку каша;
Ой прощайте, андріевці,
Теперъ я не ваша.

289.

І шумить, і гуде
І ще й блискавиця:
Іде милий, чорнобривий,
Ажъ вилискуеться.
Єудзи блискові,
Ажъ вилискові;
Бодай тобі, сукинъ синъ,
Очи вискакали.

290.

Ой хто бачивъ, ой хто чувъ,
Хто у мене сю нічъ бувъ?
Були въ мене у ночи
Хороші паничи,
Позачисовани, позализовани,
Матузками попідвъязувани.

291.

Що у насъ хата зъ хорошого древа.
Намъ такоі сволочи не треба!
Що у насъ вікна позавішувани.
До насъ ходять позачисовани.

292.

Чому, чому не прийшовъ,
Коли я казала?
Чому, чому не принісъ,
Чого я бажала?
Да чи сала кусокъ,
Да чи мила брусокъ,
Да чи тиі нещасноі
Чечевиці мішокъ?
Чечевиця—шовковиця,
Чорни брови поповича,
А я своі въ сажі вмажу,
Поповича переважу.

Вар. 9—12: Чуб. V, I, 19, 9—12.

293.

Я стояла на гарбузі,
Дала дулю ще й въ картузі,
Дала дулю дала дві,
Що ти дурень, а я ні:
Дала дулю, дала сімъ,
Що ти дурень та й зовсімъ.

294.

Якъ у васъ, такъ і въ насъ
Морози въ Петрівку;
Поморозивъ гарбузи
Ще й на печі дівку.

295.

Якъ у васъ, такъ і въ насъ
До по полю колько;
Якъ у васъ, такъ і въ насъ
Цілуються ловко.

296

Якъ у васъ, такъ і въ насъ
По полю крапивка;
Три копійки парубокъ,
Сторублева дівка.

297.

Чи така я гарна,
Чи такъ мені Богъ дае?
Чи такъ мене хлопці люблять?
Таки цёму й правда е.
Не така я гарна,
А такъ мені Богъ дае,
І такъ мене хлопці люблять.
Таки й цёму правда е.

298.

Ти не мій кавалеръ,
Я не твоя дама;
Ти дурнійше дававъ,
Я разумно брала.

299.

Якъ такому кавалеру
Да любить таку халеру,
А такому молодцю
Да полюбить красавицю?
Ти, халера, пійшла прочъ,
Кавалера не порочъ!
Якъ такому кирасиру
Да любить таку красиву?
Ти, кирасиръ, пійшовъ прочъ,
Красиву не порочъ!

300.

Добривечіръ, дівки, вамъ.
Васъ чотире, а я самъ:
Туди, сюди повернусь,
Васъ чотирёхъ не боюсь.

301.

Дівчина боса, боса
Натікала више носа
Ранкомъ, вечерами
Съ панськими кучерами.

302.

Ой скочивъ обручъ
Да коло барила;
Подруга жениха
Да переманила.
—Хочъ хай манить,
По йій не буде:
Вінъ вареники поійсть,
До мене прибуде.

303.

Коло діжечки—сиройіжечки,
Коло кадуба качани въються.
Що за мене молодую парубки бъються;
Вони бъються, побиваються,
А йіхъ батьки позиваються.

304.

Ой, матінько, матінько,
Переросла дуже!

Оддай мене за того,
Що ложечку струже.
5. І ложечки, тарілочки
На базаръ понесе,
Свою душу воспитае
Й до дому принесе.

305.

1. Товчу, товчу макъ,
Підъ ступою дякъ:
Чомъ ти, дяче, плачешъ?
—Мати хліба не дала,
5. Усімъ людямъ роздала,
А мені не стало.

306.

1. Нельзя мені до церкви ходить,
Нельзя мені Богу молиться:
Піпъ мене въ вівтарь кличе,
А дякъ за рукавъ смиче,
5. Пономарь мені на ногу наступа,
Мішокъ мені сухарівъ поступа.

307.

1. Чомъ писаря не любить?
Що въ писаря гроши е.
Хочъ не гроши,—самъ хороший,
Да й такъ душа пристае.

308.

1, Черезъ гору да въ контору
До писаря на підмову.
Писарь буде паномъ,
Обуеться въ постоли,
5. Підяжеться валомъ.

Стихи 3—5 у Мал., стр. 213.

309.

1. Чомъ писаря не любить,
Хиба не подоба:
Чорнильниця да перо—
Вся його худоба.

310.

1. Вареники зъ макомъ йіла,
Чорнявого полюбила,
Чорнявого, молодого,
Тільки росту малого.

311.

1. Дівчино милостиво,
Чимъ ти брови намостила?
—Намостила брови лоемъ,
Щобъ ходили хлопці роемъ;
5. Кукургазъ куповала,
Чорни брови мулювала;
Чорни брови мулювала
Кукургазомъ, оливкою,
Щобъ ходили ізъ горілкою.

312.

1. Дівчинонько, не йіжъ хліба, не пій води,
Візьму тебе для пригоди.
—Да, козаченьку глуповатий,
Нехай не йість твоя мати;
5. Нехай не йість не кришечки,
Коли хоче невісточки.
Дурна мати послухала,
Три дні хліба не нюхала;
Три дні води не пила,
10. Трохи луня не дала.
—Козаченьку, вольный волю,
Розбій камень головою:
Не йістиму, не питиму,
Тільки тебе любитиму.

Вар. ст. 1—4: Чуб. V, I, 251, 3—6; 1—10 ibid. II, 77А.

313.

1. На що жъ мені той городъ городить,
На що жъ мені ту капусту садить?
Капустиця, ти—росадушка моя;
Дівчино, ти—досадушка моя.
5. Капустиця, викидай качани;
Дівчино чорноброва, покидай норови.
Капустиця—одно стеблиця;
Одинъ любить, а два сердиться.

Вар.: Гр III, 471.

314.

1. Я дорожкою ійшла,
Молотокъ найшла:
Сватай мене, ковалекъ,
Подарую молотокъ,

315.

1. Я дорожкою ійшла,
Самоваръ найшла:
Сватай мене, пономаръ,
Подарую самоваръ.

316.

1. Сій, маты, капустицю,
Сій, мати, редьку;
Жаль, мати, покидати
Молодого Хведьку.
5. Сій, мати, капустицю,
Сій, мати, буряки;
Жаль, мати, покидати
Андріевцівъ дураківъ

317.

1. Опанасъ воли пасъ,
А маруся бички:
Не скакай, не стрибай,
Куплю черевички.

Вар.: Чуб. V, I, 362, 1—4.

318.

1. Кучерявий Іванъ
На капусту оравъ;
Шолодивая Марина
Да капусту садила.

319.

1. Дівчино моя, чого сердисся,
Чомъ до мене передомъ не повернесся?
Повернись передкомъ
Що й реберечкомъ,
5. Не зови козакомъ,
Зови серденькомъ.

320.

1. Чогось мені не легко:
Десь мій милой далеко.
Десь далеко да й нема,
Переночую сама.

321.

1. Ой, матінько Палагея,
Оддай мене за лакея,
А въ лакея штани, бруки,
По карманахъ біли руки.

XXXI. Похоронныя пѣсни.

322.

Черезъ садъ, черезъ виноградъ
Туди ішло три черниченьки;
Сострічае еі божая мати:
І де жъ ви були, три черниченьки?
—Ми були въ Ерусалимі.
—Що жъ ви бачили, три черниченьки?
—Видали ми дивное диво.
Тамъ душа ісъ тіломъ розстається,
Розстаеться і прощається:
Прощай, тіло, і прощай, біле!
Тобі, тіло, во гробі пріти,
А мойий душі въ огні горіти.
Твое тіло во гробі понесуть,
А мою душу на судъ поведуть;
А вамъ, ялитà, вічни болотà,
Що въ неділеньку рано не терпіли.
Не терпіли,—йісти просили.

323.

А на небі превелика сила.
Оженивъ батько по неволі сина,
По неволі сина, сина Олексія.
А не пожелавъ вінъ ізъ женою жити,
Да пошовъ вінъ да по пущахъ блудити.
І ходивъ вінъ сімь годъ і чотире,
І приблудився до отця, до неньки.
Його отець і матуся да не узнавали,
Його не узнали, за старця считали;
Загадали слугамъ кельню збудувати.
І загадали слугамъ кушання підношати.
А вінъ того кушання да не принимае,
А вінъ тее кушанне все псамъ одсилае.
Прилетіло три зірочки зъ неба:
Олексію, Божий чоловіку, вмирать тобі треба.
Якъ ставъ Олексій смертью помирати,
Ставъ до отця, до неньки письма одсилати.
Стали отець і матуся письмо читати,
Письмо читати, слізно плакать і ридати:
Олексію, Божий чоловіче, ти-рожевий цвіте,
Ти-рожевий цвіте, зануженний світе!
Ставъ Олексій смертью помирати,
Ставъ до своей жени письма одсилати;
Стала жена письмо читати,
Стала слізно плакать і ридати:
Олексію, Божий чоловіче, ти-рожевий цвіте,
Ти-рожевий цвіте, зануженій світе!
Я за тобою не нажилася,
Не нажилася, тільки набулася;
Я зъ тобою гріха не міла,
Гріха не міла, дітей не плоділа.
Безплоднее дерево въ лісі рубають,
Безплодну людину у рай не приймають;
Безплоднее дерево за тинъ викидають,
Безплодну людину ізъ раю випихають.

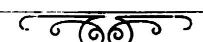

От Филиппа Скрипки были записаны также пѣсни про Хому и Ярему, про Бондаривну и историческая пѣсня про Платова: „про Платона козака“ (см. Сб. Харьк. И.—Ф. Об. 6, 2, стр. 100.), но въ искаженномъ и неполномъ видѣ.

УКАЗАТЕЛЬ

ПѢВИЦЪ И ПѢВЦОВЪ И №№ ПѢСЕНЪ, ЗАПИСАННЫХЪ ОТЪ НИХЪ.

Матрена Багметъ, дѣвица. Отъ нея записаны №№: 1, 3, 6, 7, 10—13, 16—21, 23, 26, 42—48, 51, 52, 55, 66, 72—76, 88, 90, 94, 95, 98, 116, 136, 153—156, 159, 168, 170, 173, 177, 178, 202, 206, 218, 238, 239, 254, 269—271, 278, 287, 289, 290—295, 297—307, 311, 313—316, 318—321. Названія селъ подъ нѣкоторыми пѣснями Багметъ указываютъ мѣстожительство лицъ, отъ которыхъ пѣвица научилась той или другой пѣснѣ.

Евфросинія Ив. Евченко, дѣвица. Отъ нея записаны №№: 14, 15, 28, 30 А, 36, 40, 41, 54, 58, 62, 63, 68, 83, 86 А, 99, 152, 157, 158, 160, 165 А, 167, 172, 176, 180, 190, 191 А, 197, 240, 241, 251—253, 255—268, 288, 296, 312, 317.

Марія Алѣксюкъ, старуха, бывшая крѣпостная изъ села Монастырища. Отъ нея записаны №№: 5, 33, 64, 71, 84, 93, 96, 101, 115, 120, 121, 124, 127 Б, 128, 134 Б, 135, 137, 138, 196, 162, 188, 200, 203, 204, 219—221, 224, 227, 233, 235, 237. Записи пѣсенъ М. Алѣксюкъ (кромѣ № 196) доставлены Г. П. Алѣксюкомъ.

Евгенія Клунко, дочь предыдущей, замужняя. Почти всѣмъ своимъ пѣснямъ научилась отъ матери. Отъ нея записаны №№: 29, 53, 85, 86 Б, 91, 106, 108, 110, 111, 114, 123 А, 129, 133 Б, 141, 142, 146—148, 161, 163, 164, 175, 184, 187, 193, 194, 282.

Ѳеодосья Клунко, дѣвица, дочь предыдущей. Знаетъ также пѣсни своей матери. Отъ нея записаны №№: 65 А, 69, 70 109, 133 А.

Евфросинія Евченко, замужняя. Отъ нея записаны №№: 2, 24, 27, 34, 35, 80 81, 103, 104 А, 118, 122 А, 123, Б, 132, 134 А, 144, 166, 185, 192, 199, 248, 277, 281, 308—310.

Евфросинія Сем. Евченко, дѣвица. Отъ нея записаны №№: 25, 37, 38, 105, 279.

Яковъ Панчошный, козакъ; былъ въ солдатахъ. Отъ него записаны №№: 59, 61, 79, 89, 97, 131, 139, 140, 149, 151, 165 Б, 169, 181—183, 186, 189, 207—217, 222, 223, 225, 226, 228—232, 236, 242—247. Подъ нѣкоторыми пѣснями Панчошнаго помѣчено, въ какой губерніи онъ научился данной пѣснѣ.

Филиппъ Скрипка, козакъ; до женитьбы жилъ въ с. Дорогинкѣ. Отъ него записаны слѣдующіе №№: 39, 49, 57, 102, 119, 195, 171, 201, 205, 272—275.

Трофимъ Скрипка, козакъ. Отъ него записаны №№: 22, 56, 67, 77, 82, 87, 117, 125, 145, 179.

Пѣсни, доставленныя учениками Андреевской школы: 4, 8, 9, 30 Б, 31, 32, 50, 60, 65 Б, 78, 92, 100, 104 Б, 107, 112, 113, 122 Б, 126, 127 А, 130, 143, 150, 174, 191 Б, 198, 249, 250, 280, 283—286, 276.

Варіанты подобраны по слѣдующимъ собраніямъ пѣсенъ:

Vaclav z Oleška. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. 1833.

Żegota Pauli. Pieśni ludu ruskiego v Galicyi. 1839.

(Лукашевичъ). Малорусскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни. 1836.

М. Максимовичъ. Сборникъ украинскихъ пѣсенъ. 1849.

Я. Головацкій. Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси. 1878.

П. П. Чубинскій. Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край. Юго-западный отдѣлъ, 1874.

П. Я. Рудченко. Чумацкія народныя пѣсни. 1874.

З. Радченко. Гомельскія народныя пѣсни. Зап. Император. Рус. Геогр. Общ. Т. XIII, вып. II. 1888.

Я. П. Новицкій. Малорусскія пѣсни, преимущественно историческія. Сборн. Харьков. Ист.—Фил, Об. Т. 6, вып. II. 1894.

В. П. Милорадовичъ. Сборникъ малорусскихъ пѣсенъ Лубенскаго у. Полтавской губ. ibid. Т. 10. 1897.

П. Ивановъ. Этнографическіе матеріалы, собранные въ Купянскомъ у. Харьковской губ. Этногр. Обозр. 1897. № 1.

Б. Д. Гринченко. Этнографическіе матеріалы, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ. Т. III. 1899,

А. Н. Малинка. Сборникъ матеріаловъ по малорусскому фольклору. 1902.

Е. И. Рѣзанова. Этнографическіе матеріалы, собранные въ деревнѣ Саломыковой Обоянскаго у. Курскій Сборникъ. Изданіе Курскаго Статист. Комит. 1902.

ЮЖНО-РУССКАЯ ПѢСНЯ

и

СОВРЕМЕННЫЕ ЕЯ НОСИТЕЛИ

(по поводу бандуриста Т. М. Пархоменка).

МАТЕРІАЛЪ СОБРАЛЪ

М. Сперанскій.

Современное состояніе русской народной поэзіи не разъ подвергалось обсужденію въ научной и научно-популярной литературѣ. Результатомъ этого обсужденія были выводы относительно этой поэзіи часто діаметрально противуположные: или пессимистическаго характера, или, наоборотъ, довольно оптимистическаго. Пессимисты считаютъ уже чуть ли не дни, которыми можно опредѣлять жизнь старой умирающей народной поэзіи, видя въ новыхъ явленіяхъ русской культуры условія, которыя должны привести къ быстрой и безвозвратной погибели народную поэзію, какъ это они находятъ совершившимся въ западной Европѣ; иные даже не чужды противуположенія культурнаго развитія сохраненію старой поэзіи, противуположенія въ частности литературы и грамотности образованныхъ классовъ словесности массы, живущей лишь традиціей, доходя даже до вывода, что книга, грамота убиваютъ интересъ къ народной устной словесности. Люди оптимистическаго направленія, наоборотъ, находятъ, что устная традиціонная поэзія далека еще отъ своего исчезновенія, что до сихъ поръ эта поэзія еще свѣжа, сохраняется въ довольно полномъ видѣ въ массѣ, отвѣчая ея эстетическимъ потребностямъ, добавляютъ наконецъ, что о паденіи народной словесности, въ частности, пѣсни мы судимъ далеко не по лучшимъ собраніямъ, по сравнительно поверхностному знакомству съ народной поэзіей. Кто правъ, кто ошибается, можетъ показать лишь болѣе глубокое, точное и при томъ научное изученіе, какъ того, что̀ намъ извѣстно о народной поэзіи прежняго времени, такъ главнымъ образомъ того, что̀ мы можемъ наблюдать теперь,—иначе о современной поэзіи. А такое непосредственное, критическое изученіе, поставленное широко и безъ предвзятости, далеко еще до своего окончанія, а потому и не можетъ претендовать на полноту необходимую для такого общаго вывода, каковъ о судьбѣ въ будущемъ, при томъ ближайшемъ, народной поэзіи и о современномъ ея состояніи вообще. Лишь сравнительно недавно въ отдѣльныхъ случаяхъ наблюденія надъ народной словесностью стали достигать извѣстной полноты и глубины. Кромѣ того, лишь въ отдѣльныхъ случаяхъ собираемый матеріалъ для наблюденій охватываетъ болѣе широкій кругъ явленій; но и при этомъ всегда почти возможно расширеніе этого круга. Для примѣра достаточно указать на наиболѣе цѣнную въ глазахъ изслѣдователей былину: давно ли былинный матеріалъ считался для насъ исчерпаннымъ, давно ли мы готовы были помириться съ мыслью, что Олонецкій край—Скандинавія

нашего эпоса? Между тѣмъ, послѣ поразившихъ своимъ богатствомъ и полнотою сборниковъ Рыбникова, Гильфердинга, Ефименка и др., появляются Бѣломорскія былины, Печорскія, Сибирскія и т. д., а среди нихъ оказывается не мало, правда не крупныхъ, но все же новыхъ фактовъ въ области содержанія былины, открывается возможность сравнительнаго изученія репертуаровъ отдѣльныхъ мѣстностей, мѣстной формы былины и т. д.. Тоже, хотя и въ болѣе ограниченныхъ размѣрахъ, можно наблюдать и на югѣ русскаго племени: ограниченное число думъ, вошедшихъ въ сборники, до сихъ поръ изданные (напр., въ самый полный—Антоновича и Драгоманова), заставляло предполагать, что репертуаръ думъ, извѣстныхъ на югѣ Россіи у пѣвцовъ, исчерпанъ; а между тѣмъ репертуаръ этотъ недавно увеличился новой пѣснею (о дѣвкѣ-бранкѣ), оказавшейся въ репертуарѣ полтавскаго бандуриста (Мих. Кравченка). Приводя эти примѣры, я не хочу этимъ сказать, что мы въ правѣ ожидать еще великихъ открытій: то, что до сихъ поръ сдѣлано, особенно за послѣднее время, говоритъ не въ пользу такихъ неожиданностей; я желалъ бы только указать, на сколько собранные уже факты еще недостаточно изучены, на сколько еще преждевременно говорить, какъ о грядущей гибели народной пѣсни, такъ и объ ея процвѣтаніи. Матеріала иногда собрано не мало, но собранъ часто онъ не *такъ*, какъ бы слѣдовало для того, чтобы онъ годился вполнѣ для заключеній научнаго характера. Усердіемъ и интересомъ къ собиранію данныхъ народной поэзіи еще не гарантирована полная пригодность собраннаго для дальнѣйшей работы: несоблюденіе нѣкоторыхъ условій при собираніи лишаетъ изслѣдователя возможности опираться на матеріалъ для выводовъ, имѣющихъ конечной цѣлью столь общее наблюденіе, какъ состояніе народной поэзіи въ данное время, въ данной мѣстности. Чтобы не быть голословнымъ, приведу примѣръ того, какъ исключительное или даже преимущественное вниманіе къ фактамъ одного порядка у собирателя мѣшаетъ изслѣдователю правильно освѣтить какъ разъ эти факты: болѣе цѣнная въ глазахъ собирателя южно-русская дума разыскивается болѣе внимательно: собиратель внимательнѣе относится къ пѣвцу, знающему думы, а знающаго ихъ болѣе цѣнитъ выше, нежели пѣвца, знающаго ихъ мало, и подавно, пѣвца, вовсе ихъ не знающаго. Если такимъ образомъ и дается матеріалъ для исторіи думы, то нельзя забывать, что пѣвецъ поетъ по памяти, стало быть, главное его средство сохраненія старой традиціи—память; а поетъ онъ не однѣ думы, даже чаще всего думы составляютъ меньшую часть его репертуара, и отъ количества всѣхъ его пѣсенъ зависитъ въ извѣстной степени и количество сберегаемыхъ имъ думъ и качество ихъ сохранности; не принявши во вниманіе всего его репертуара, мы, ясно, не оцѣнимъ правильно и самой думы, распѣваемой пѣвцомъ, не говоря уже о томъ, что и другія пѣсни, извѣстныя пѣвцу и исполняемыя имъ, могутъ имѣть не малый интересъ. Въ результатѣ этой погони лишь за болѣе цѣннымъ, мы обезцѣниваемъ и это цѣнное, а кромѣ того не даемъ матеріала для болѣе широкаго изученія

пѣсни данной мѣстности вообще. Примѣровъ же такого собиранія много: ниже приводимые репертуары съ ясностью подтверждаютъ это[1]). Результатъ такого собиранія для насъ ясенъ теперь: если мы двигаемъ вопросъ о думахъ впередъ, то въ тоже время упускаемъ (и часто на всегда) матеріалъ для сужденія о южно-русской пѣснѣ вообще; факты на лицо: отдѣльные сборники думъ, отдѣльныя думы у насъ изданы въ значительномъ количествѣ, а южно-русскаго духовнаго стиха, пѣсенъ общественнаго характера (бытоваго, сатирическаго, частью политическаго) мы почти не знаемъ, хотя этотъ духовный стихъ съигралъ не маловажную роль въ исторіи общерусскаго духовнаго стиха: Безсоновъ, составлявшій обширный сборникъ духовныхъ стиховъ („Калѣки перехожіе“), далеко не всегда былъ наученъ, а, кромѣ того, почти ничего не далъ по южно-русскому стиху; небольшое изслѣдованіе репертуара одного южно-великорусскаго пѣвца (Э. О., L) съ достаточной ясностью показало, на сколько для изученія распространенія стиха важно научное знакомство со стихомъ малорусскимъ. Изъ сказаннаго, полагаю, ясно, что прежде, чѣмъ пытаться рѣшить такъ или иначе вопросъ о состояніи народной поэзіи, намъ еще нужно умѣло и всесторонне собрать матеріалъ; собирать же этотъ матеріалъ часто приходится вновь, такъ какъ старыя собранія, преслѣдовавшія на первомъ мѣстѣ цѣль—овладѣть лишь содержаніемъ народной поэзіи—въ томъ видѣ, какъ она живетъ теперь, и рѣдко дающія возможно судить о ея состояніи въ данное время и въ данной мѣстности, насъ далеко удовлетворить не могутъ; да и сами они могутъ получить правильное освѣщеніе лишь при помощи матеріала, собраннаго соотвѣтственно современнымъ научнымъ требованіямъ.

Каковы же эти требованія? Они довольно сложны и не всегда исполнимы, такъ какъ основываются частью на такихъ данныхъ, которыми не располагаетъ обыкновенный собиратель. Но все же, чѣмъ ближе подойдетъ онъ къ выполненію этихъ требованій, тѣмъ надежнѣе будетъ матеріалъ, который онъ намъ дастъ. Эти требованія не разъ излагались въ программахъ для собиранія памятниковъ народной словесности, поэтому говорить о нихъ подробно излишне; формулируются же они довольно кратко: 1) запись народнаго произведенія должна быть точна, не только со стороны содержанія, но и исполненія, т. е.: запись должна быть такова, чтобы по ней возможно было вполнѣ возстановленіе записаннаго произведенія, стало быть: языкъ записи долженъ быть воспроизведенъ вполнѣ съ его особенностями или путемъ транскрипціи или настолько точно характезированъ собирателемъ, чтобы мы получили ясное о немъ представленіе; если произведеніе исполняется въ пѣніи съ аккомпаниментомъ или безъ него, то должна быть воспроизведена и музыкальная сторона произведенія, что́ важно не только, какъ матеріалъ для исторіи самого пѣнія, тѣсно связаннаго съ самой пѣснію, но и какъ матеріалъ для изученія языка, въ данномъ случаѣ

[1]) Подробнѣе о репертуарахъ см. «Духовн. стихи Курской губ. (Э. О., L), стр. 2, и сл.

опять таки неразрывно связаннаго въ своихъ особенностяхъ съ музыкой: при пѣніи часто слово имѣетъ иной фонетизмъ, а иногда и морфологію, нежели въ простой рѣчи (какъ это и увидимъ ниже). 2) Точно должны быть отмѣчены бытовыя условія исполненія даннаго произведенія: не всякое произведеніе исполняется въ любое время, особенно пѣсня: этимъ опредѣляется жизнь пѣсни, ея роль въ бытѣ и т. д. 3) Точна по возможности должна быть біографія и характеристика пѣвца-сказателя, условія его жизни, что важно для отдѣленія общихъ условій существованія пѣсни или разсказа отъ индивидуальныхъ: степень грамотности, экономическія условія, соціальное положеніе пѣвца-носителя традиціи и т. д.—все это отражается на произведеніи болѣе или менѣе замѣтно (ср. былину въ устахъ пѣвца-промышленника, пѣвца-калики перехожаго, женщины). 4) Долженъ быть исчерпанъ поэтическій репертуаръ даннаго исполнителя или исполнительницы—условіе, объясненное отчасти выше. Только соблюденіе этихъ условій даетъ намъ гарантію, что мы не упустили ничего существеннаго для изученія народной поэзіи данной мѣстности и времени, по скольку эта поэзія представлена изучаемымъ нами поэтомъ-носителемъ традиціи.

Эти условія, однако, какъ я сказалъ, далеко не всегда легко исполнимы; особенно трудно исполненіе перваго: не всякій собиратель обладаетъ достаточно развитымъ слухомъ для точныхъ записей со стороны языка; далеко не легко ему бываетъ освободиться отъ вліянія привычнаго этимологическаго правописанія, а главное, вся система передачи живого звука условнымъ значкомъ, т. е. наша азбука, на столько несовершенна въ этомъ отношеніи, что безусловной точности достичь едва-ли можно: безъ описанія, выясненія условныхъ передачъ живого звука здѣсь обойтись трудно, даже если собиратель обладаетъ достаточно тонкимъ слухомъ. Еще рѣже въ лицѣ собирателя соединяется опытный наблюдатель языка и музыкантъ, могущій передать нотой мотивъ пѣсни: коллективность труда здѣсь является необходимостью; или же, какъ чаще всего бываетъ, музыкальная сторона должна быть оставлена въ сторонѣ почти вовсе: единственно, что является доступнымъ собирателю,—это наблюденіе надъ разницею въ фонетикѣ, морфологіи рѣчи при пѣніи и пересказѣ (разумѣется, если пѣвецъ умѣетъ сказывать), при чемъ получаются иногда не лишенныя интереса наблюденія по части строенія стиха, ритма музыкальнаго и ритма рѣчи, соотношенія между мотивомъ и цѣльностью содержанія (напр., когда пѣвецъ путается пересказывая, забываетъ, но исправляетъ, вспоминаетъ при пѣніи). Но и тутъ, при установленіи, закрѣпленіи мотива, возникаетъ невольно вопросъ: на сколько наша принятая нотная система въ состояніи передать точно музыкальную сторону пѣсни? Повидимому, въ этомъ отношеніи точность достигается такъ же мало, какъ и при передачѣ фонетическихъ особенностей. По крайней мѣрѣ, опыты, сдѣланные до сихъ поръ (напр., записи былинныхъ мотивовъ и духовныхъ стиховъ, сдѣланныя въ Москов. Ар-

хеол. Общ. отъ Рябинина проф. Аренскимъ)[1]) привели къ наблюденіямъ не вполнѣ положительнаго характера: народная музыка (если она не подверглась вліянію искуственной, какъ можно до извѣстной степени думать о напѣвахъ нѣкоторыхъ малорусскихъ думъ) не укладывается въ обычную нотную систему, какъ и старинная „крюковая“ нота церковныхъ напѣвовъ лишь приблизительно передается итальянской пятилинейной системой. Т. о., какъ для передачи языковой стороны произведенія народной словесности, такъ и для передачи ея музыкальнаго строенія наиболѣе подходящимъ является механическая передача, напр. при помощи фонографа, тогда какъ всякая другая передача достигаетъ этой точности лишь приблизительно и стоитъ въ зависимости отъ индивидуальныхъ способностей записывающаго или записывающихъ. Отъ этихъ способностей въ свою очередь, зависитъ и эта точность: чѣмъ объективнѣе, механичнѣе, если такъ можно выразиться, записывающій относится къ дѣлу, чѣмъ меньше въ его записи субъективнаго, условно—привычнаго, тѣмъ его запись точнѣе. Это условіе, однако, не исключаетъ извѣстной подготовки въ собирателѣ: хорошее знаніе нарѣчія пѣвца, если и обязываетъ собирателя быть особенно внимательнымъ, чтобы *своего* или *знакомаго* не вносить вмѣсто того, что̀ слышится (это касается особенно фонетики), оно значительно помогаетъ записи, помогаетъ отличать новые факты отъ извѣстныхъ уже. Наконецъ, извѣстная опытность требуется и для выполненія четвертаго пункта: не легко исчерпать репертуаръ пѣвца или разсказчика, особено если этотъ репертуаръ великъ, или пѣвецъ или разсказчикъ не обладаетъ самъ подготовкой къ передачѣ репертуара и сильной, быстрой памятью: или утомленіе или трудъ вспоминать заставляютъ пѣвца или разсказчика сокращать свое сообщеніе; этимъ объясняется, почему репертуаръ одного и того же пѣвца, записанный разными лицами, при томъ на небольшомъ промежуткѣ времени, является иногда различнымъ по объему; поэтому-то часто одного пріема не достаточно для опредѣленія репертуара даннаго сказителя; не исключены однако и такіе случаи, когда разница репертуара въ разное время у одного и того же пѣвца является слѣдствіемъ дѣйствительнаго его измѣненія: или пѣвецъ, сказитель, особенно если онъ заинтересовался или заинтересованъ, разучилъ, узналъ новыя вещи, или же, наоборотъ, кое-что забылъ, такъ какъ на ту или другую пьесу спроса не было, и онъ ее давно уже не исполняетъ,— фактъ самъ по себѣ цѣнный.

Конечно, при той индивидуальности, которая никоимъ образомъ не можетъ быть исключена въ пѣвцѣ и сказителѣ, трудно предусмотрѣть всѣ случайности, и здѣсь многое зависитъ отъ умѣнья, опытности собирателя. Но одно можно считать необходимымъ условіемъ при собираніи: это—стре-

---

[1]) Древности—труды Славянской Коммиссіи И. М. А. О. I, стр. 27-28 (протоколы).

мленіе къ возможной полнотѣ свѣдѣній о пѣвцѣ, его произведеніяхъ, средѣ, взглядахъ, его познаніяхъ, касательно его рода занятій и т. д.[1]).

Пѣвецъ—сказитель, точно изученный, является для насъ представителемъ традиціонной литературы того района, мѣстности, гдѣ онъ живетъ и дѣйствуетъ; рядъ такихъ представителей одного и того же района дадутъ намъ представленіе о положеніи народной литературы въ данной мѣстности. Разъ рядъ такихъ наблюденій для нѣсколькихъ мѣстностей собранъ, возможны обобщенія уже болѣе широкія, напр. составленіе репертуара произведеній извѣстной мѣстности. А собираніе такого матеріала предполагаетъ систематическую работу, возможно полное собираніе въ данной мѣстности; тогда только возможна приблизительная статистическая работа надъ распространеніемъ извѣстнаго произведенія или группы ихъ: иначе всякія обобщенія, развѣ за исключеніемъ самого общаго характера, будутъ преждевременны и неточны. Въ примѣръ можно опять привести данныя относительно думъ: если мы (въ силу, впрочемъ, въ значительной степени иныхъ данныхъ) въ правѣ считать думу исключительнымъ достояніемъ малорусской вѣтви русскаго племени, а былину великорусской, то относительно распространенія и знанія думы среди малорусскаго населенія ничего опредѣленнаго мы сказать не можемъ: когда-то (Кулишъ) считали Черниговскую губернію особенно богатой пѣвцами думъ; новыя наблюденія, хотя и не систематическія, показали, что Черниговская губ. въ этомъ отношеніи не богаче Полтавской, что и Харьковская также не бѣдна этимъ видомъ поэзіи. Причина этого не въ томъ, что положеніе дѣла измѣнилось, а въ чистой случайности: оказался въ Полтавской губ. энергичный умѣлый собиратель (В. Горленко см. ниже литературу), появились и свѣдѣнія, по которымъ мы строимъ заключеніе; прежде же такимъ были П. Кулишъ и отчасти Метлинскій въ Черниговщинѣ; подготовленіе къ Харьковскому археолог. съѣзду выдвинуло собирателей (см. ниже литературу), а черезъ нихъ и матеріалъ. Ясно, что, если мы хотимъ пріобрѣсти болѣе или менѣе богатый, но въ тоже время точный матеріалъ, который могъ бы подвергнуться критической обработкѣ, единственнымъ цѣлесообразнымъ средствомъ для этого является не случайное собираніе, хотя бы и опытнымъ собирателемъ, матеріала, а систематическое, строго организованное для опредѣленной мѣстности: работы такого опытнаго и энергичнаго собирателя, каковъ А. П. Малинка, значительно теряютъ въ своей цѣнности, нося характеръ случайности, знакомя насъ то съ Кіевскимъ лирникомъ (Кіев. Ст. 1893, IX; 1895, IX), то съ Козелецкимъ бандуристомъ (Кіев. Ст. 1893, IX), то съ Глуховскими пѣвцами. (Этн. Об., LV) и т. д.

Во всякомъ случаѣ, имѣя въ виду указанныя цѣли, для насъ единственнымъ пока методомъ является изученіе народной словесности путемъ ознакомленія съ единичными ея представителями, при соблюденіи возмож-

---

[1]) Ср. А. Ѳ. Гильфердингъ. Онежскія былины I², предисловіе.

ной научности этого изученія: изъ этихъ единичныхъ изученій группируются болѣе общія наблюденія, формальнаго ли характера, мѣстнаго, или историческаго и т. д. Конечно, такое изученіе не исключаетъ осторожныхъ сопоставленій съ матеріаломъ, уже приведеннымъ въ извѣстность, возможности нѣкоторыхъ обобщеній.

Такого рода работу представляетъ ниже слѣдующій матеріалъ, явившійся результатомъ изученія одного изъ народныхъ пѣвцовъ Пархоменка. Я умышленно нѣсколько долѣе, нежели слѣдовало бы, остановился на пріемахъ собиранія матеріала: совершенствомъ ихъ, выполненіемъ только что указанныхъ требованій опредѣлится цѣнность, достоинства и недостатки сообщаемаго ниже о Т. М. Пархоменкѣ. Нѣкоторыя же сопоставленія съ собраннымъ раньше по южно-русскимъ губерніямъ однороднымъ матеріаломъ, надѣюсь, укажутъ, по крайней мѣрѣ, путь съ тѣмъ обобщеніямъ, къ которымъ мы стремимся, изучая народную поэзію данной мѣстности.

I.

Личность Терентія Макаровича *Пархоменка*, давшаго поводъ къ слѣдующимъ ниже соображеніямъ, а также къ изданію нѣсколькихъ думъ и духовныхъ стиховъ, пріобрѣла въ настоящее время нѣкоторую извѣстность, а кое-гдѣ стала и своего рода знаменитостью, такъ что о Пархоменкѣ за послѣднее время сложилось цѣлая небольшая литература. На сколько слава, которую снискалъ такъ быстро Т. М. Пархоменко среди интересующихся народной поэзіей непосредственно или тенденціозно, имъ заслужена, конечно, рѣшать мы не станемъ: для насъ Пархоменко—одинъ изъ представителей народной поэзіи, предметъ объективнаго изученія, такъ сказать, матеріалъ для исторіи малорусской пѣсни. При всемъ томъ нельзя не сказать, что и съ этой точки зрѣнія Пархоменко весьма интересенъ, какъ, несомнѣнно, выдающій представитель среди современныхъ носителей старинной традиціи и въ тоже время, какъ справедливо замѣтилъ одинъ изъ новѣйшихъ изслѣдователей— И. Хоткевичъ (Э. О. LVII, 87 и сл.), представитель нарождающагося въ наши дни новаго типа пѣвцовъ изъ народа. Конечно, и какъ представитель искуства—пѣвецъ и музыкантъ, своего рода поэтъ, можетъ быть оцѣниваемъ Терентій Макаровичъ: и въ этомъ отношеніи, судя по отзывамъ другихъ лицъ (напр. А. П. Малинки, Земск. Черниг. сборн., 1903, IV), изучавшихъ Т. М. Пархоменка, и по нашему личному впечатлѣнію, онъ, несомнѣнно, мастеръ своего дѣла, доставляетъ, дѣйствительно, художественное эстетическое наслажденіе своимъ пѣніемъ и игрой[1]). Наконецъ, какъ это бываетъ и въ другихъ случаяхъ, Пархо-

1) Впервые заговорили о Пархоменкѣ на Харьковскомъ археолог. съѣздѣ 1902 г., гдѣ онъ появился въ ряду другихъ народныхъ пѣвцовъ на этногр. концертѣ и, несомнѣнно, стяжалъ пальму первенства. Затѣмъ о немъ писали (Н. А. Янчукъ) въ Русск. Вѣд., Этногр. Обозр. (краткія замѣтки): одну изъ его думъ, впрочемъ, какъ увидимъ, не совсѣмъ удачно издалъ Н. С. Д-ъ въ Э. О., LVI (стр·

менко можетъ служить источникомъ для расширенія нашего знакомства съ малорусской пѣснею не только самъ по себѣ, по скольку онъ—представитель поэзіи думъ, духовныхъ стиховъ и пѣсни, какъ пѣвецъ и сказитель: Пархоменко, какъ представитель традиціи, является таковымъ не только по отношенію къ его репертуару; онъ—человѣкъ бывалый, принадлежащій по роду своихъ занятій къ опредѣленной группѣ; поэтому, и помимо пѣсенъ, онъ могъ сообщить цѣнный для насъ матеріалъ, который, будучи провѣренъ критически, расширитъ наше знакомство съ положеніемъ и жизнью нашей пѣсни и ея носителей. И въ этомъ смыслѣ Пархоменко могъ и долженъ былъ служить объектомъ внимательнаго изученія и, какъ можно видѣть изъ дальнѣйшаго, не обманулъ возлагаемыхъ на него надеждъ.

Вся эта общая характеристика Т. М. Пархоменка оправдывается тѣми данными, которыя мы найдемъ въ его біографіи, скорѣе автобіографіи, ибо онъ самъ довольно подробно и охотно (видимо, ему уже не разъ приходилось) о себѣ разсказываетъ, отвѣчаетъ на ставимые ему вопросы. Въ данномъ случаѣ мы находимся въ довольно благопріятныхъ условіяхъ: первый разъ Т. М. Пархоменко явился въ нашемъ кругу 20/21 окт. 1902 г., когда отъ него пришлось услышать впервые нѣсколько его пѣсенъ, пришлось его распросить немного. Затѣмъ черезъ нѣсколько времени, уже въ февралѣ текущаго года, гостилъ опять Пархоменко у меня, и на этотъ разъ уже основательнѣе можно было съ нимъ познакомиться. Въ этотъ промежутокъ времени онъ побывалъ въ г. Глуховѣ у А. Н. Малинки, который въ свою очередь распрашивалъ его, результатомъ чего явилось краткое сообщеніе А. Н. въ Черниг. Земск. сборникѣ (1903 г. IV, 60—92). Не знаю, когда познакомился съ Пархоменкомъ И. Хоткевичъ, давшій также кое-какія о немъ свѣдѣнія (Э. О. LVII, 87). Такого рода матеріалъ, собранный въ разное время и разными лицами, имѣетъ то преимущество, что позволяетъ путемъ сопоставленія дѣлать повѣрку показаній, что̀ въ отношеніи Пархоменка оказалось далеко не лишнимъ: человѣкъ онъ осторожный, немного себѣ на умѣ, притомъ сообразительный, уже немного привыкшій къ распросамъ; поэтому, особенно первое время, при первомъ знакомствѣ, онъ осторожно уклонялся отъ отвѣта на тотъ или другой вопросъ, казавшійся ему щекотливымъ; приходилось ставить повѣрочные вопросы, мѣнять форму ихъ; когда же получались на одинъ и тотъ же вопросъ, но поставленный различнымъ образомъ или въ иной формѣ, отвѣты различные, иногда противорѣчивые, то пойманный Т. М-чъ пробовалъ, и не всегда неудачно, вывернуться, а при неудачѣ даже прямо заявлялъ:

115—116). Замѣтка объ исполненіи Пархоменкомъ нѣсколькихъ пьесъ въ засѣданіи И. Ф. Общ. (Сбор. IV, стр. 23) попала въ Научно-литературный Вѣстникъ во Львовѣ; въ екатеринославскомъ «Вѣстникѣ Юга» помѣщена была статейка по поводу посѣщенія Екатеринослава Пархоменкомъ, перепечатанная другими газетами. Наконецъ А. Н. Малинка, И. Хоткевичъ дали о Пархоменкѣ болѣе серьозныя замѣтки (см. выше).

„сёго не знаю“, или: „сёго казать не можно“. Поэтому опросы наши и Малинки иногда дополняютъ другъ друга, иногда же прямо вскрываютъ маскировку, которой пробовалъ Т. М-чъ прикрыть свой отвѣтъ. При всемъ томъ, конечно, безусловной полноты, даже соединивъ наши наблюденія и наблюденія А. Н. Малинки и П. Хоткевича, достичь не удалось; осталось кое-что изъ разсказаннаго и полученнаго неяснымъ. Обставлено же было изученіе Т. М. Пархоменка на столько хорошо, на сколько это было возможно: разспросы и записи, кромѣ меня, производили мои слушатели: Г. А. Бакаловъ, по происхожденію южный малоруссъ, уже попробовавшій свои силы по части записыванія пѣсенъ въ Екатеринославской губерніи, и В. В. Даниловъ, знающій мѣстный говоръ нѣжинскаго уѣзда и собиратель пѣсенъ по этому уѣзду[1]). Музыку записывали также двое изъ моихъ слушателей: С. Х. Боборыкинъ и А. А. Кабильчичъ; первому ихъ нихъ принадлежитъ замѣтка о бандурѣ и ея строѣ, помѣщаемая ниже, второму установленіе музыкальнаго текста думъ и духовныхъ стиховъ.

Вотъ внѣшнія данныя, касающіеся лично самого Т. М. Пархоменка, которыя удалось намъ установить.[2]) Родился Пархоменко 28 окт. 1872 г. въ селѣ Волосковцахъ (Сосницкаго у., Черниг. губ.), въ настоящее время имѣетъ осѣдлость въ с. Бурковкѣ (того же уѣзда). Отецъ его занимался хлѣбопашествомъ и кромѣ того плотничествомъ, имѣлъ кромѣ сына Терентія еще одного; родители были люди здоровые, жили безбѣдно. Молодой Пархоменко ходилъ уже въ школу, выучился читать по славянски и по „простому“, когда, по его словамъ, онъ простудился,[3]) сталъ страдать головными болями и болѣзнью глазъ; болѣзнь затянулась на мѣсяцъ, послѣ чего онъ потерялъ зрѣніе; въ это время было ему 10 л. и 5 мѣсяцевъ.[4]) Въ настоящее время онъ женатъ, имѣлъ 5 человѣкъ дѣтей (двое недавно умерли); есть у него своя хата, огородъ при ней въ $^1/_2$ десятины, корова, пахоти нѣтъ. Главнымъ источникомъ дохода для него является пѣніе думъ и псальмъ, особенно первыхъ, ради которыхъ его проглашаетъ преимущественно интеллигентная публика (паны), болѣе интересующаяся думами и болѣе щедро оплачивающая ихъ Т. М-чу; этимъ способомъ онъ прежде зарабатывалъ до 200 рублей въ годъ;[5]) теперь же, благодаря бо́льшей попу-

1) Эти свѣдѣнія о записывавшихъ привожу потому, что индивидуальныя черты говора обоихъ записывавшихъ вели къ спорамъ о фонетикѣ того или другого слова: одному слышался звукъ екатеринославскаго говора, другому нѣжинскаго; я часто слышалъ еще третье: путемъ повѣрки у самого Пархоменка (заставляли его пропѣть спорное мѣсто или «проказать») установлялся правильный обликъ слова— еще примѣръ того, какъ здѣсь важно было бы механическое воспроизведеніе пѣсни и рѣчи.

2) Другія данныя буду приводить по мѣрѣ надобности ниже.

3) По другому сообщенію (Малинки) онъ ослѣпъ отъ золотухи.

4) Точныя эти цифры, какъ и рожденія, П. передаетъ, словно какъ на допросѣ: ясно, что сообщеніе— дѣло для него привычное.

5) Это—средній заработокъ пѣвца; ст. А. Малинки въ Земск. Черн. сбор., 1903, IV, 64.

лярности П-ка, этотъ заработокъ сталъ значительно выше—до 600 рублей. Пѣвцомъ онъ сталъ лѣтъ 13 тому назадъ, выучившись играть на бандурѣ.[1] Первые года три онъ ходилъ больше по деревнямъ, боясь показываться въ городахъ, гдѣ его пугала полиція; теперь же онъ имѣетъ довольно широкій кругъ знакомства среди интеллигентныхъ любителей мѣстной поэзіи, бываетъ въ Кіевѣ, гдѣ посѣщаетъ между прочимъ Н. В. Лисенка (который, кстати сказать, играетъ нѣкотурую роль въ самомъ пѣніи Пархоменка, какъ увидимъ далѣе), въ Черниговѣ, Нѣжинѣ и т. д. Себя считаетъ Пархоменко ученикомъ Андрея Матвѣевича Гойденка, бандуриста изъ м. Синявки (Сосницкаго же у.), умершаго лѣтъ 15 тому назадъ; учился у него П-о даромъ около года, затѣмъ ходилъ съ нимъ вмѣстѣ лѣтъ 5; но Гойденко, какъ мы увидимъ ниже, не былъ единственнымъ учителемъ Пархоменка. Теперь Пархоменко принадлежитъ къ мѣстному пѣвческому товариществу—„гурту“,—имѣющему свой центръ въ м. Менѣ (Сосницк. у.), считается уже „майстеромъ“, т. е. учителемъ, лицомъ, имѣющимъ право имѣть учениковъ (иначе: для нихъ онъ—„панъ-отець“), и, дѣйствительно, имѣлъ уже двоихъ: одного лирника Аврама Гребня изъ с. Березны (Черниг. у.), другого—бандуриста Петра Ткаченка изъ м. Синявки. Какъ членъ „гурта“, онъ хорошо знаетъ многихъ мѣстныхъ лирниковъ и бандуристовъ. Въ настоящее время Пархоменко—вполнѣ уже опредѣлившійся типъ бандуриста съ установившимся, хотя постепенно, по видимому, и расширяющимся репертуаромъ. Въ этотъ репертуаръ входятъ:

Думы: 1) Морозенко (45).[2]
2) Побѣгъ трехъ братьевъ изъ Азова (270).
3) Про вдову и трехъ сыновъ (101).
4) Невольницкій плачъ (Соколъ) (62).
5) Про Саву Чалаго (44).[3]
6) Смерть Богдана Хмельницкаго (63).
7) Про казака Голоту (138).
8) Про Өедора Безроднаго (94).
9) Смерть козака-бандуриста (48).
10) Про сестру и брата (75).

Духовные стихи (псальмы): 1) Почаевская (47).
2) Михайлова псальма (18).
3) Николай-чудотворецъ (32).
4) Мати-Дѣва (10).
5) Растужится тѣло (38).
6) Радуйся, Царице (11).

---

[1] Позднѣе онъ выучился играть и на лирѣ, но забросилъ, такъ какъ лира ему не понравилась: верезжитъ «мовъ собака», какъ выразился довольно презрительно Т. М-чъ, что и понятно для такого, какъ онъ, тонкаго музыканта.

[2] Цифра въ скобкахъ—количество стиховъ; см. ниже въ репертуарахъ (III).

[3] Какъ и у другихъ бандуристовъ—лишь отрывокъ.

7) Страсти (Родъ еврейскій) (27).
8) Страсти (Царю, Христе) (36).
9) Григорій (Георгій) (малый) (41).
10) Крестъ на древѣ.[1]
11) Григорій (Георгій) (великій стихъ).[2]
12) Дивна твоя тайна.[3]
13) Петру и Павлу (33).
14) Плачъ земли (16).
15) Двѣнадцать пятницъ.[4]
16) Лазарь (186).[5]
17) Второе пришествіе (Когда бъ я знавъ...) (19).
18) Що въ мыри являеться (49).
19) О смерти (Ище сонце не заходыть) (41).
20) Ангели душу пробуживають (38).
21) Евстафій—царевичъ (68).
22) Сонъ Богородицы (71).
23) Воскресная (Весело оклыкнимъ) (19).
24) Плачъ, душе моя, всегда (24).
25) Разставанье души (Седить Господь...) (26).
26) Чудо Почаевское (33).
27) Ужаснися, человѣче (49).
28) Исусе мой прелюбезный (30)[6].

Сатирическія пѣсни: 1) Хома и Ярема.
2) Чечотка.
3) Дворянка.
4) Мѣщанка.
5) Теща.[7]
6) Щиглово весилле.

Разныя пѣсни: 1) Невдашечка (32).
2) Ой ходжу я по підъ лугомъ.
3) Що й у полі при дорозі.
4) Не звывайся, травка.
5) Де ты, хмелю.[8]

---

1) По словамъ Пархоменка, онъ этотъ стихъ давно не пѣлъ: позабылъ; поэтому въ нашихъ записяхъ его нѣтъ.

2) Тоже.

3) Тоже.

4) Поетъ речитативомъ, прозой.

5) Поется, по словамъ Пар., на три мотива, при чемъ въ одномъ случаѣ и сама псальма длиннѣе; П-о послѣдней цѣликомъ не знаетъ; поэтому и не спѣлъ.

6) П-о знаетъ не цѣликомъ.

7) № 1-5 по указанію А. Н. Малинки.

8) № 2—5 по указанію А. Н. Малинки.

6) Гречаникы.
7) Горлыця.[1])
8) Дума Шевченка.[2])

Музыка безъ словъ: 1) Дудочка.
2) Козачокъ.
3) Тетяна.[3]

Приведенный репертуаръ, какъ видимъ, довольно обширенъ; но онъ не исчерпываетъ собою всего, что̀ знаетъ Пархоменко: очевидно, считая наиболѣе цѣнными и ходкими думы, псальмы и сатирическія пѣсни, Пархоменко объ остальномъ своемъ поэтическомъ запасѣ выражается неопредѣленно: „всяки писни". Исполняетъ онъ репертуаръ свой твердо и увѣренно, быстро начиная пѣть ту или другую пѣсню, по просьбѣ слушателей, при пѣніи съ бандурой не сбивается. Голосъ у Пархоменка—небольшой теноръ, довольно высокій, очень мелодичный, хотя и слабый; поетъ онъ спокойно, но выразительно, фразируетъ очень хорошо. При пересказѣ пѣсни, однако, дѣлаетъ больше ошибокъ, пропусковъ; замѣтивъ ошибку, тотчасъ возстановляетъ текстъ, но уже въ пѣніи, взявши нѣсколько аккордовъ на бандурѣ, и тогда уже рецитируетъ правильно. Ближайшимъ помощникомъ Пархоменка является поводырь его—Василь,—золотушный мальчикъ лѣтъ 13—14 изъ м. Березны (Черниг. у.), подслѣповатый; получаетъ поводырь, кромѣ одежды и пропитанія, деньгами 8 р.; мальчикъ онъ немного грамотный, но, по словамъ Пархоменка, къ пѣнію охоты не имѣетъ; впрочемъ, будучи постоянно при Пархоменкѣ, и Василь кое-что заучилъ, почему и подсказываетъ ему, когда тотъ, передавая пѣсню словами, запинается, на что̀ Пархоменко не въ претензіи („когда дѣло говоритъ—то это ничого").[4])

При мѣстномъ говорѣ[5]) въ общемъ, Пархоменко, очевидно, привыкъ уже къ литературной рѣчи своихъ интеллигентныхъ слушателей, почему, давая объясненія по поводу содержанія отдѣльныхъ стиховъ или по поводу отдѣльныхъ словъ, не прочь передать (хоть и не всегда удачно) эти объясненія по великорусски и по литературному.

Вотъ весь матеріалъ, касающійся Т. М. Пархоменка непосредственно; но и помимо этого отъ него удалось узнать еще много кое-чего, что̀ имѣетъ, на мой взглядъ, и болѣе широкое значеніе, особенно если на данныя, приведенныя выше, равно какъ и другія, о которыхъ сейчасъ будетъ рѣчь, взглянуть сравнительно съ подобными же, касающимся другихъ пѣвцовъ, какъ южныхъ, такъ и сѣверныхъ. Это мы и попробуемъ теперь сдѣлать.

---

1) № 6—7 по газетному сообщенію «Вѣстника юга».

2) «Кобзарь» (изд. Гербеля, Спб. 1883), стр. 185; П-о разучиваетъ ее, подбирая музыку самъ, въ настоящее время; пока зналъ лишь первую половину, воспроизводитъ текстъ Шевченка буквально.

3) № 1—3 по сообщенію А. Н. Малинки.

4) Ср. Духовн. стихи Курск. губ. (Э. О., L.), стр. 7.

5) О немъ нѣсколько словъ ниже.

II.

Изъ приведеннаго выше первое, что̀ легко замѣтить, это-то, что, какъ пѣвецъ-малороссъ, Пархоменко представляетъ типъ отличный отъ пѣвца сѣвернаго, не смотря на то, что у того и другого, помимо общности традиціонной передачи содержанія, есть и общія точки въ репертуарѣ: это—каличій репертуаръ духовныхъ стиховъ. Если же обратимъ вниманіе на свѣтскій эпическій репертуаръ пѣвцовъ той и другой части русскаго племени, то и тутъ замѣтимъ всѣмъ знакомую разницу: отсутствіе былины на югѣ и отсутствіе думы на сѣверѣ. Если же возмемъ лишь репертуаръ духовный (есть и южные пѣвцы—и такихъ большинство,—поющіе лишь духовные стихи), то замѣтимъ нѣкоторое сходство между сѣвернымъ каликой и южнымъ лирникомъ-бандуристомъ; но сходство это, можетъ быть, когда-то бо̀льшее, теперь ограничивается лишь общностью характера ихъ репертуаровъ и, въ данномъ случаѣ, профессіональностью того и другого. Какъ извѣстно изъ наблюденій Гильфердинга и др. собирателей, былина, когда-то, можетъ быть, бывшая удѣломъ профессіональнаго пѣвца, теперь не составляетъ уже профессіи: на сѣверѣ профессіональнымъ остается лишь духовный стихъ, и то потому, что главные носители его—нищая братія, для которой, какъ неспособной къ иному роду занятій, пѣніе стиховъ въ интересахъ полученія милостыни остается чуть ли не единственнымъ средствомъ къ существованію; на югѣ, какъ историческая пѣсня, такъ и духовный стихъ до сихъ поръ преимущественно въ рукахъ пѣвцовъ-профессіоналовъ,[1]) которые никоимъ образомъ не могутъ быть поставлены на одну доску съ нищими, хотя и эти послѣдніе поютъ духовные стихи. Примѣръ Пархоменка, О. Вересая (см. А. А. Руссова) и другихъ ясно говоритъ въ пользу подобнаго взгляда на пѣвца-южанина: если пѣніе думъ и составляетъ предметъ заработка, если идти въ профессіональные пѣвцы и заставляетъ главнымъ образомъ потеря зрѣнія, какъ то видно изъ біографій большинства пѣвцовъ,[2]) то все же это—люди съ извѣстнымъ общественнымъ положеніемъ, имѣющіе иногда и другія занятія, имъ доступныя,[3]) отнюдь не тѣ одинокіе, бездомные скитальцы, какими обыкновенно бываютъ нищіе. Въ пользу того же говоритъ и то, что пѣніе южнаго пѣвца должно было стать (или остаться) болѣе профессіональнымъ потому, что оно связано съ другимъ искуствомъ, спеціальнаго характера, музыкой: тогда какъ сѣверный пѣвецъ былинъ—любитель—поетъ ихъ за работой (ср. Гильфердинга), въ минуты передышки отъ нея, поетъ безъ всякаго аккомпанимента, руководясь лишь своимъ музыкальнымъ тонкимъ слухомъ, бандуристъ и лирникъ

---

[1]) Кое-какія думы, впрочемъ, изрѣдка поютъ до сихъ поръ отдѣльныя лица, какъ это видно изъ записей Я. П. Новицкаго (Сборн. Харьк. Фил. Общ. т. VI, 322; ср. Н. Ѳ. Сумцовъ, Совремм. малор. этногр. I, 144), и даже женщины (у насъ въ перечнѣ № 121).

[2]) Таковы у насъ въ перечнѣ, напр., № 47, 102, 28, 88, 1, 46, 89, 87 и т. д.

[3]) Напр., они иногда занимаются витьемъ веревокъ (Дуброва, 46).

юга потому—бандуристъ, кобзарь и лирникъ, что пѣсня его безъ аккомпанимента бандуры или лиры не возможна, если не принимать во вниманіе рѣдкихъ исключеній.[1]) Этимъ южный пѣвецъ духовныхъ стиховъ отличается отъ своего сѣвернаго собрата калики.[2]) Наконецъ, что особенно ясно говоритъ въ пользу професcіональности южнорусскаго пѣвца, это отмѣченная нами выше принадлежность Пархоменка къ извѣстной группѣ—„гурту“ пѣвцовъ: мы имѣемъ передъ собой не только группу лицъ, объединяемыхъ общностью занятій, но правильно организованное товарищество, руководящееся традиціонными, выработанными, видимо, давно правилами съ своеобразнымъ даже чиноначаліемъ.

Если изъ словъ курскаго слѣпца Артамонова о томъ, что мѣстные слѣпцы давно уже толкуютъ между собой о подачѣ коллективнаго прошенія царю о защитѣ ихъ отъ насилій и обидъ земской полиціи,[3]) можно было подозрѣвать о существованіи какой-то организаціи у курскихъ слѣпцовъ, то изъ разсказа Пархоменка мы должны съ достовѣрностью заключать о существованіи такой, при томъ довольно развитой организаціи въ средѣ пѣвцовъ. Эта организація оказывается довольно широко распространенной, охватывающей довольно большой районъ; таже организація, съ несущественными отклоненіями, повторяется и въ другихъ мѣстахъ: въ той же Черниговской губ., въ Минской (Слуцк. уѣзда), Харьковской, Подольской губ. и др., преимущественно южныхъ и западныхъ, гдѣ на ряду съ пѣвческими братствами встрѣчаются и пѣвческо-нищенскія, при томъ (на Подольѣ) безъ различія вѣроисповѣданія.[4])

Приведу сначала сообщеніе самого Т. М-ча объ ихъ „гуртѣ“; сообщалъ онъ объ этомъ довольно не охотно,[5]) такъ что изъ отры-

---

1) Таковъ, напр., Никита Горбатокъ (Заньки, Нѣжинск. у.), который ходитъ безъ лиры; объясненіе вѣроятное въ томъ, что съ 5 лѣтъ (ему теперь за 40) онъ ходилъ поводыремъ при другомъ лирникѣ (въ перечнѣ, № 6). Тоже Мойса (№ 5).

2) Въ Бѣлоруссіи «старцы», въ южной части великорусскаго племени «слѣпцы» уже ходятъ съ лирой, хотя это и не непремѣнное условіе; объясненіе этого скорѣе всего надо искать уже во вліяніи южнаго типа на сосѣдніе края; ср. Э. О. LVI. 1—13 (А. Л. Масловъ).

3) Дух. ст. изъ Курск. губ. (Э. О. L), стр. 6.

4) О сѣверныхъ организаціяхъ у меня свѣдѣній не имѣется. Привожу небольшую, собранную мною литературу о южныхъ пѣвческихъ братствахъ, чтобы не повторять ссылокъ дальше:

1) *П. Ефименко.* Шпитали въ Малороссіи (Кіевск. Стар. 1883, IV, 708, особ. 723).

2) Его же. Братства и союзы нищихъ (Кіевская Стар. 1883, IX—X, 312 и сл.; сюда включены сообщенія А. С. Лебедева (Моск. вѣд. 1880. № 37—перепечатка), М. Д. Линды о харьковскихъ и курскихъ ватагахъ).

3) *Боржковскій.* Лирники (Кіев. Стар. 1889, IX, 653-708); самая обстоятельная статья преимущ. о Подольскихъ лирникахъ.

4) Въ моемъ распоряженіи находятся принадлежащія Нѣжинскому И. Ф. Общ. свѣдѣнія, собранныя дьякономъ I. Ходоровскимъ (Козелецк. у.), которыми я и воспользуюсь, такъ какъ они не печатаны еще.

5) *П. Н. Тихановъ* Черниговскіе старцы (Труды Черн. арх. Ком. II, 65-158).

6) *А. Л. Масловъ.* Лирники Орловск. губ. (Этн. Об. XLVI. 1—13).

5) Тоже наблюдалъ по отношенію къ М. Кравченку (51) и Н. Сластёновъ (Кіев. Стар. 1902, V).

вочныхъ опросовъ его достаточно полной картины всего соціальнаго и экономическаго положенія „гурта“ (братства) получить было нельзя; но зато то, что́ имъ было сообщено, вполнѣ, повидимому, правдиво, ибо стоитъ въ полномъ соотвѣтствіи и точно дополняется другими сообщеніями—доказательство также того, что организація отлилась въ опредѣленныя рамки. Самое цѣнное въ сообщеніи Пархоменка—ритуалъ пріема въ „гуртъ“ новаго члена, до сихъ поръ точно нигдѣ, сколько мнѣ извѣстно, не воспроизведенный и нами отъ Т. М-ча точно записанный. Вотъ сущность разсказаннаго Пархоменкомъ. Центромъ сосницкихъ пѣвцовъ является извѣстное въ свое время войсковое мѣстечко Мена, гдѣ въ церкви у нихъ есть своя икона, передъ которой горитъ негасимая лампада, содержимая на счетъ всего „гурта“, ежегодно отчисляющаго изъ своихъ доходовъ извѣстную сумму. Въ Менѣ у членовъ братства происходятъ собранія для рѣшенія общихъ дѣлъ; но и помимо Мены братчики собираются въ опредѣленное время (какое, не удалось установить) на ярмаркахъ и храмовыхъ праздникахъ, при чемъ каждому члену опредѣляется районъ, въ которомъ онъ можетъ дѣйствовать, не имѣя права (это касается не всѣхъ) посѣщать не предназначенныя ему города и села. Во время этихъ собраній происходитъ судъ надъ провинившимся, назначеніе пеней („а иногда и побьютъ“), пріемъ новыхъ членовъ, т. е. опредѣленіе, кому брать, кому не брать учениковъ, экзаменъ ученикамъ, возведеніе ихъ въ число братчиковъ, награжденіе званіемъ „майстера“, т. е. дозволеніе имѣть учениковъ и т. д. Здѣсь во время этихъ собраній учитель-майстеръ, онъ же „панъ-отецъ“, представляетъ на экзаменъ и инвеституру окончившаго курсъ ученья своего ученика. Ритуалъ этотъ, по словамъ Пархоменка, слѣдующій. Учитель вмѣстѣ съ ученикомъ приходятъ въ собраніе старшихъ гдѣ-либо въ хатѣ или во дворѣ ея, и здѣсь происходитъ слѣдующая сцена и діалогъ.

Ученикъ начинаетъ: „Молитвами святихъ отець нашихъ, Господи Iсусе Христе, Боже нашъ....“

Учитель отвѣчаетъ:—Аминь.—

Ученикъ. Благодару покорно за светий аминь, за евангельске слово, за майстерьску науку. Кланяюсь вамъ, панъ-оче (отчество учителя, Макаровичъ, напр.), і съ хлібомъ съ со́улью низкимъ поклономъ і добримъ здоровьямъ. Дай, Боже, здравствувати. Иміемъ честь, поздоровляемъ васъ со святимъ вечеромъ (или: съ утромъ“, „днемъ“, смотря по времени дня, или „съ праздникомъ“, если дѣло приходится въ праздничный день).

Учитель беретъ въ руки хлѣбъ, подаваемый ученикомъ, говоритъ:— Дай же, Боже, якъ и сей хлібъ чесний і величний, такий щобъ и ти бувъ чесний і величний помижду миромъ хрещенимъ і помижду братіеи. Хаи тебе Богъ благословить на всі чотіре сторони.—

Ученикъ. „Благодару покорно за гарнее слово“. Далѣе ученикъ под-

ходитъ къ каждому изъ троихъ майстеровъ[1]) и обращается къ каждому съ тѣми же словами: это называется „отдать честь“. Когда „честь отдана“, всѣ садятся за столъ, преимущественно старшіе, а младшіе, гдѣ найдется мѣсто. *Учитель* тогда читаетъ молитву:—Молитвами святихъ отець нашихъ, Господи Исусе Христе, Боже нашъ.—

Всѣ молчатъ.

Учитель повторяетъ:—Молитвами святихъ и т. д.—

Опять общее молчаніе.

Учитель третій разъ:—Молитвами святихъ....—

Тогда всѣ: „Аминь“.

Учитель: Благодару покорно за святий аминь, за евангельске слово, за майстерьску науку. Кланяюсь вамъ съ просьбою усімъ, о Христе братія, старша і младша: заглясни (т. е. согласны) моему ученику (имя, отчество, прозвище, село) хлібъ—соль оддать?—

Всѣ: „Чи вінъ тобі добрий бувъ? Чи вінъ тобі на пальці не возивъ (т. е. не билъ ли)? Чи людямъ „здрастуй“ казавъ? Чи за милостиню одблагодарявъ? Чи не научився жъ пакості?“

Учитель.—Ни, гарний хлопець бувъ.—

Всѣ: „Якъ славний хлопець, хай ему Богъ помогае, щобъ і ёго люде поважали. Загласни, загласни. Якъ гарний хлопець, должны принять і хлібъ-соль оддать“.

Тогда *учитель* подаетъ имъ хлѣбъ, рыбу, зараннѣе запасенныя ученикомъ, и говоритъ: — Молитвами светихъ отець.... и т. д.

Всѣ молчатъ.

Учитель вторично:—Молитвами светихъ....—

Опять молчаніе.

Учитель въ третій разъ:—Молитвами светихъ....—

Всѣ: „Аминь“.

Учитель: Благодару покорно за светий аминь, за евангельске слово, за майстерьску науку. Просить копійка на горилку. А я прошу на честь, на любовь, на румку водки: желаете лі одъ мого ученика выпить по чарци горілки?—

Всѣ: „Да вже жъ печенному да варенному не стоять. Уже, казавъ, якъ набравъ, дакъ назадъ не понесешъ. Будемъ пить“.

Пьетъ учитель, даетъ ученику, выпиваютъ и всѣ.

Ученикъ: „Молитвами светихъ отець....“

Всѣ и учитель: —Аминь.—

Ученикъ: „Благодару, панъ-оче Макаровичъ, панъ-оче Павловичъ, панъ-оче Яковичъ,[2]) за светий аминь, за евангельске слово, за майстерь-

---

[1]) Стало быть, для посвященія необходимо присутствіе по крайней мѣрѣ троихъ, кромѣ учителя, настоящихъ, полноправныхъ майстеровъ.

[2]) Отчество учителя и другихъ майстеровъ.

ску науку. Просить копійка на горилку, а я прошу на честь, на любовь, на румку водки. Прошу одъ мене випить по румці, якъ одъ мого панъ-оця".

Если ученикъ велъ себя хорошо, всѣ выпьютъ; если же за нимъ водится грѣхъ, отвѣчаютъ:[1])—Не хочемъ горілки—, но потомъ пожурятъ, простятъ и выпьютъ.

Ученикъ: „Молитвами светихь отець.... Чи усі випили, о Христе братія, чи може кому не хватило? Объяснитесь. Прошу—питаю, чи довольни хлібомъ-солью, магаричомъ?"

Всѣ. Довольни.

Ученикъ. Спасибо.

Всѣ. Спасибо.

Послѣ этого пиръ продолжается; въ концѣ всѣ выходятъ изъ за стола, становятся въ рядъ, молятся Богу; молитва кончается пѣніемъ многолѣтія государю, начальству, нищей братіи, всѣмъ православнымъ христіанамъ, наконецъ поминовеніемъ умершихъ и прежнихъ учителей.

Таковъ ритуалъ пріема новаго члена братства.

Съ небольшими варьяціями, но въ тоже время дополняя Пархоменка, даетъ свѣдѣнія объ организаціи и о. І. Ходоровскій (см. прим. выше, по Козелецкому уѣзду. Приведу цѣликомъ это сообщеніе.[2])

„Вообще всѣ нищіе (лирники и кобзари: точно также и въ „гуртѣ", о которомъ говорилъ П-о, различія по инструментамъ значенія не имѣютъ) составляютъ, по словамъ ихъ, такъ называемую „нищенскую братію". „Братія" составляетъ свой совѣтъ по ярмаркамъ, гдѣ собираются нищіе, также по городамъ, въ торжественные дни. Каждый нищій, вступающій въ братство, ходитъ по селамъ съ лирою (или кобзою) и выученными пѣснями, обязуется, по уставу нищенской братіи, внесть деньгами одинъ рубль въ уѣздный нищенскій цехъ. Для пріема взносовъ нищенская братія своимъ совѣтомъ (собраннымъ на ярмаркѣ) поручаетъ кому нибудь изъ нищихъ принимать взносы отъ молодыхъ братчиковъ и хранить ихъ въ сундукѣ до израсходованія по опредѣленію братіи. Другому нищему, часто даже живущему вдали отъ перваго, вручаютъ замокъ (?) и ключъ отъ сундука. По опредѣленію братіи на собранныя деньги отъ молодыхъ нищихъ[3]) въ церковь какого-нибудь[4]) села покупаютъ подсвѣчники, свѣчи, оливу (масло).

Обыкновенно, мальчики хромые, или же слѣпые, часто даже и здоровые, но бѣдныхъ родителей, поступаютъ къ нищимъ „поводырями", получая отъ нихъ 3-хъ до 10 рублей въ годъ жалованья на нищенскихъ столѣ и

---

[1]) «Якъ зъ дівчатами ночувавъ, чи що друге зробивъ, то и прочуханки дадуть. А потімъ і выпьють,»—пояснилъ Пархоменко.

[2]) Оно, какъ можно замѣтить изъ изложенія, у о. Ходоровскаго носитъ уже до извѣстной степени характеръ обобщенія.

[3]) Изъ приведеннаго разсказа П-а выходитъ (что и правильнѣе), что въ кассѣ братства участвуютъ всѣ ея члены, не только молодые, вновь вступающіе.

[4]) Вѣроятнѣе, опредѣленнаго, ср. Пархоменка.

одеждѣ. Если мальчикъ, лѣтъ до 14—15 поводивши нищихъ, былъ здоровымъ (т. е. не слѣпой, не хромой или безъ падучей болѣзни), то онъ возвращается въ родное село, заработавши денегъ, и остается въ немъ хлѣбопашцемъ. Когда же мальчикъ—поводырь—слѣпой, хоть на одинъ глазъ, или хромой, то лѣтъ въ 13-15 изъ поводырей поступаетъ въ „ученики" къ тому же нищему, котораго водилъ, или къ другому на годъ, два и не болѣе трехъ лѣтъ.[1]) Въ благодарность за ученье ученикъ обязанъ, по уставу братіи, во все время ученія ходить по селамъ за милостынею и, безъ всякой утайки, все полученное отдавать своему учителю, который называется у учениковъ „панъ-отець".[2]) Бываютъ случаи, что поводырь, не бывши ученикомъ, бросаетъ своего хозяина и, научившись кое-какихъ пѣсенъ по слуху отъ водимаго нищаго, пускается въ странствованіе по

---

[1]) Біографіи лирниковъ и бандуристовъ, мнѣ извѣстныя, даютъ такія цифры для возраста и времени ученія пѣвцовъ:

Бабенко (47) ослѣпъ 14 лѣтъ, началъ учиться 17, учился 2 года.
Богущенко (97) учился 1 г. 2 мѣс.
Бутенко (102) ослѣпъ 7, началъ учиться 16 лѣтъ.
Вересай (45) началъ учиться 15 лѣтъ и учился 3 года.
Гарасько (25) учился 1 годъ 6 мѣсяцевъ.
Гомынюкъ (28) ослѣпъ 5, началъ учиться 22 л., учился 1 г.
Дубъ (1) ослѣпъ 4-хъ, началъ учиться 14 лѣтъ.
Дуброва (46) ослѣпъ 5, началъ учиться 12 и учился 2 г.
Зозуля (89) ослѣпъ 18, началъ учиться 22 лѣтъ.
Калиберга (87) ослѣпъ 2-хъ лѣтъ, учился 2 года.
Корніенко (109) ослѣпъ 10 лѣтъ, учился 3 года.
Куцый (48) ослѣпъ 12 л., началъ учиться 17 л., учился 3 г.
Мокровизъ (27) ослѣпъ 10 лѣтъ, началъ учиться 15, учился 1 годъ 2 мѣсяца.
Охременко (31) слѣпорожденный, началъ учиться 10 л., учился 2 г.
Пархоменко (9) ослѣпъ $10^1/_2$ л., началъ науку 15, учился 1 годъ.
Приходько (26) ослѣпъ 5 лѣтъ, началъ учиться 15 л., учился 1 годъ 6 мѣсяцевъ.

Въ Харьковской губ. ученье продолжается иногда и 4 года, въ Херсонской губ. и 6 лѣтъ; но есть и исключенія: Гончаренко (88) ослѣпъ 3-хъ лѣтъ, началъ ученье 22-хъ, но учился лишь 3 мѣс.

Изъ этихъ данныхъ видно, что способъ набора въ «братію» у о. Ходоровскаго изложенъ не полно; это подтверждаетъ и Пархоменко: по его словамъ, сами крестьяне иногда отдаютъ въ науку дѣтей, а часто и сами слѣпцы, ходя по деревнямъ, разыскиваютъ и разспрашиваютъ, не желаетъ ли кто (особенно, если имъ покажется мальчикъ подходящимъ) поступить или отдать въ науку.

[2]) На такихъ условіяхъ происходитъ обученіе и въ другихъ мѣстностяхъ: Вересай (45), Маслюковъ (37), Гарасько (25), Корніенко (109), Дуброва (46), Пархоменко (9) платили за ученіе заработкомъ; тоже отмѣчено для Харьковской губ. (Е. Кристъ), Подольской (Боржковскій). Но это не исключаетъ въ нѣкоторыхъ случаяхъ платы учителю деньгами, по соглашенію (какъ это сообщалъ Пархоменко); такъ, Бабенко (47) заплатилъ за ученье 12 рублей (но въ этотъ же счетъ шла и лира, стоющая отъ 4 до 5 рублей), Гомынюкъ (28)—10 р., Дудка (29) и Мокровизъ (27) по 20 р. каждый. Въ Минской губ. Слуцк. у. такса за ученіе положена 60 к. въ годъ при 6 лѣтнемъ обученіи; при сокращеніи срока ученія плата повышается и доходитъ до 8 р. въ годъ (*Ефименко.* Кіев. Стар., 1883, IX—X, 312 сл.).

селамъ, за что подвергается тяжелымъ побоямъ[1]) отъ „нищенской братіи“ при встрѣчахъ въ селахъ. Обыкновенно каждый нищій, при встрѣчѣ съ незнакомымъ молодымъ нищимъ, спрашиваетъ: откуда онъ, у какого „панъ-отця“ учился и вѣрно-ли отслужилъ за науку? Если впослѣдствіи узнано будетъ нищими (хотя бы при встрѣчѣ молодой нищій и совралъ), что молодой нищій не отслужилъ сполна срока „пану-отцю“ за науку, либо же утаивалъ отъ него собранное подаяніе и не получилъ отъ нищей братіи благословенія „на всѣ четыре стороны“, не былъ хлѣбосоломъ „братіи“, то такого самозванца „братія“ жестоко избиваетъ палками, костылями и кулаками и на всегда запрещаетъ ему ходить по селамъ съ „лирой и пѣснями“, а дозволяетъ только (какъ неокончившему курса науки) просить милостыню „Христа ради“ безъ пѣсенъ и лиры.

По окончаніи срока ученія у „панъ-отця“ нищій-курсистъ долженъ явиться въ „братію“ на одну изъ ближайшихъ ярмарокъ за благословеніемъ и дозволеніемъ начать свое странствованіе. По уставу „братіи“ житель *одного* уѣзда, но бывшій въ ученіи въ *другомъ* уѣздѣ, имѣетъ право ходить за милостыней въ своемъ уѣздѣ, въ уѣздѣ, гдѣ учился, и еще въ ближайшемъ уѣздѣ къ тому, гдѣ учился; а жители одного уѣзда, обучавшіеся въ томъ же уѣздѣ, имѣютъ право ходить только по своему уѣзду; за неисполненіе же этого правила виновные подвергаются побоямъ со стороны „братіи“. Имѣющій право путешествовать по тремъ уѣздамъ принадлежитъ къ „нищей братіи“ трехъ уѣздовъ, а получившій право на одинъ уѣздъ состоитъ „братчикомъ нищей братіи“ одного уѣзда. Во всѣ ярмарки, торжества „нищая братія“ должна собираться по уѣздамъ на основаніи вышеизложенныхъ правилъ; здѣсь-то бываютъ совѣты, принимаются цеховые взносы отъ бывшихъ учениковъ по рублю, и здѣсь же „новичокъ-курсистъ“ получаетъ разрѣшеніе „братіи“ отправиться „на всѣ четыре стороны“. Благословеніе это совершается такимъ образомъ.[2]) Новичокъ-курсистъ среди нищенскаго кружка на ярмаркѣ находитъ своего „панъ-отця“. Подходитъ новичекъ къ сидящимъ въ кружкѣ нищимъ. „Панъ-отець“ встаетъ на ноги. Новичекъ три раза читаетъ: „Молитвами св. отець нашихъ, Господи Іисусе Христе, Боже нашъ, помилуй насъ!“ Всѣ сидящіе нищіе отвѣчаютъ:—Аминь.—Тогда новичекъ кланяется въ поясъ своему „панъ-отцю“ и говоритъ: Покорно благодару васъ, панъ-отець, за доброе ученне, за молитвы Исусовы, за слова евангельски, за псальмы спасытельные, за Мойсеевъ законъ. А васъ (вы?), нищая братія, старшая и меньшая, благословѣ(и—іе?)ть мене на всѣ чотыри стороны“. „Панъ-отець“

1) Такое, конечно, въ концѣ концовъ сводящееся къ охраненію матеріальныхъ интересовъ общины, суровое и ревнивое охраненіе правъ пѣвца встрѣчается, что въ полнѣ естественно, и въ другихъ мѣстахъ: въ Подольск. губ. у нищаго, не получившаго оффиціальнаго права носить лиру, её отымаютъ и даже разбиваютъ (Боржковскій, ук. соч).

2) Для этого обряда обыкновенно новичекъ долженъ имѣть не менѣе 5 рублей въ карманѣ.— Примѣчаніе о. І. Ходоровскаго.

обращается къ сидящимъ нищимъ съ такою рѣчью:—Братія старшая и меньшая, чи не обидивъ кого сей ученъ, чи не вкравъ у кого, чи не полаявъ кого, чи не заприкмытылы (замѣтили) за нымъ поганого чого?— Если кто изъ нищихъ заявитъ претензію къ новичку и, по просьбѣ послѣдняго, проститъ ему, то вся „братія“ проситъ отъ новичка хлѣба-соли, т. е. новичокъ тогда покупаетъ каждому по булкѣ и рыбѣ, угощаетъ водкой и, угостивши „братію“ и „панъ-отця“, кланяется и спрашиваетъ: „Чи довольны вы моимъ хлѣбомъ—солью?“ Отвѣчаетъ „братія:“ Довольны. Тогда новичекъ кланяется и говоритъ: „Теперечки благословѣть мене на всѣ чотыри стороны“. „Панъ-отець“ отвѣчаетъ:—Богъ благословыть,—а братія добавляетъ: „Якъ ты вѣрно служивъ своему панъ-отцю, нехай и тоби такъ люде служать“. Этимъ оканчивается благословеніе новичка. Если у него имѣются деньги, то на его счетъ продолжается выпивка и закуска. И получившій права новичекъ отправляется въ свой нищенскій путь“. Этимъ кончаются свѣдѣнія, собранныя о. І. Ходоровскимъ объ организаціи нищенствующей братіи: свѣдѣнія, идущія изъ мѣстности близкой къ центру „гурта“, къ которому вмѣстѣ съ другими 50 или около лирниковъ и бандуристовъ принадлежитъ Т. М. Пархоменко; свѣдѣнія эти, какъ видимъ, дополняютъ и освѣщаютъ сообщеніе Пархоменка, въ тоже время указываютъ на прочность, устойчивость формъ, правилъ и обычаевъ, которые присущи „братству“. Эта устойчивость находитъ себѣ еще болѣе подтвержденія въ тѣхъ наблюденіяхъ, которыя были сдѣланы въ мѣстностяхъ довольно отдаленныхъ отъ тѣхъ, гдѣ наблюдалъ о. Ходоровскій, и гдѣ живетъ Пархоменко: туже организацію мы находимъ въ Минской губ. (наблюденія Ефименка) и въ Подольской (Боржковскій . Если въ этихъ наблюденіяхъ мы найдемъ кое-что такого, что, можетъ быть, объясняется мѣстными условіями, то найдемъ кое-какія и дополненія сравнительно съ тѣмъ, что мы узнали отъ Пархоменка и Ходоровскаго, но это лишнее опять найдетъ себѣ подтвержденіе въ отдѣльныхъ наблюденіяхъ, сдѣланныхъ въ тѣхъ же мѣстахъ, гдѣ живутъ Пархоменко и Ходоровскій (имѣю въ виду отдѣльныя замѣчанія П. И. Тиханова, А. Н. Малинки). Точно такъ же, какъ у насъ, въ Минской губ. кругъ пѣвцовъ (лирниковъ: тамъ бандуристовъ нѣтъ , охватывая довольно обширную территорію въ уѣздѣ, представляетъ правильную организацію, носящую названіе „нищенскаго цеха“, имѣющую своего выборнаго „цехмистра“, свои правила, обычаи. Кромѣ того, у братчиковъ есть свой условный *нищенскій языкъ*. Это послѣднее обстоятельство не составляетъ особенности минскихъ (Слуцк. у. мѣст. Семежова) нищихъ: тайный языкъ константированъ и у черниговскихъ пѣвцовъ.[1]) Условія по-

[1]) Криптоглоссонъ Дудкина (29) напечатанъ А. Н. Малинкой въ Земск. сборн. Черн. губ. 1903, IV: черниговскій (точнѣе Новозыбковск. у.) криптоглоссонъ напечатанъ П. Н. Тихановымъ. у. соч.. Пархоменка криптоглоссонъ совпадаетъ съ дудкинскимъ, отличаясь отъ послѣдняго лишь чаще всего выговоромъ и удареніемъ въ отдѣльныхъ словахъ.

ступленія въ цехъ тѣже: физическій недостатокъ, обязательное ученье у одного изъ членовъ цеха—„товарищей“, взносъ опредѣленной суммы въ цеховую кассу, плата за науку, экзаменъ и посвященіе съ опредѣленной обрядностью. Особенность, которую представляетъ въ этомъ случаѣ минскій цехъ, вписываніе имени и суммы перваго взноса поступающаго въ особую тетрадь (отсюда терминъ: „вписовыя“)—,также, повидимому, не есть исключительная принадлежность этого цеха: и у Новозыбковскихъ пѣвцовъ существуетъ счетная книга, ведомая отдѣльнымъ выборнымъ лицомъ (П. Н. Тихановъ).[1]) Весь ритуалъ экзамена (исключая развѣ цѣлованія руки ученикомъ у всѣхъ присутствующихъ, м. б., обычай мѣстный) совпадаетъ съ черниговскимъ. Права собраній—обсужденіе общихъ дѣлъ, судъ надъ провинившимися—и у минскаго цеха тѣже; новаго узнаемъ лишь то, что въ числѣ наказаній (когда-то было и тѣлесное) провинившагося находимъ обязательство купить воску для братской свѣчи и обрѣзываніе торбы—самое тяжелое наказаніе, имѣющее послѣдствіемъ исключеніе изъ цеха. Нѣсколько новыхъ подробностей, но въ общемъ почти буквальное повтореніе организаціи черниговской, находимъ въ Подольской губерніи: здѣсь также право ученія дается обществомъ, также въ число предметовъ обученія входитъ лирницкій („лебійскій“) языкъ,[2]) тотъ же экзаменъ съ обрядомъ возведенія въ лирники ученика, платившаго за науку „хозяину“ (иначе для ученика: „дядько“) своимъ сборомъ подаянія. Въ ритуалѣ экзамена нѣсколько любопытныхъ отчасти мѣстныхъ подробностей, не встрѣтившихся, хотя и не невозможныхъ въ другихъ мѣстахъ; вотъ порядокъ пріема новичка: ученикъ, явившись въ собраніе дѣдовъ падаетъ учителю своему въ ноги, два раза цѣлуетъ ихъ, третій разъ цѣлуетъ руку (ср. выше у минскихъ слѣпцовъ), проситъ „вызвилку“,[3]) потомъ угощаетъ всѣхъ водкой (около $^1/_2$ ведра), при чемъ сначала пьетъ самъ, затѣмъ три раза подаетъ учителю, наконецъ остальнымъ. Далѣе слѣдуетъ экзаменъ, послѣ котораго одинъ изъ дѣдовъ, чаще самъ учитель, подаетъ ученику хлѣбъ; отъ хлѣба ученикъ отрѣзываетъ три горбушки („цилушки“), посыпаетъ ихъ солью и кладетъ себѣ за пазуху: это и есть—„взяты вызвилку“, самый важный актъ дающій право носить лиру. Давши хлѣбъ, дѣды говорятъ пожеланія: „Дай тоби, Боже, щобъ ты бувъ здоровый якъ вода, а богатый якъ земля; щобъ тоби зъ воды й зъ росы йшло“, и напутствуютъ: „Гряды во имя Господне“. За „вызвилкомъ“ слѣдуетъ послѣдній актъ—врученіе лиры: учитель вѣшаетъ ее сперва на себя, потомъ поднимаетъ полу своей свитки,[4]) ученикъ покрываетъ лиру своей полой; учитель снимаетъ ремень отъ лиры съ своей шеи и накладываетъ его на шею ученика—и лира вручена.

1) У минскихъ нищихъ это—«ключникъ», ср. выше показанія о. І. Ходоровскаго.

2) Есть такой языкъ и у орловскихъ слѣпцовъ (А. Л. Масловъ, Э. О. XLVI, 1-13).

3) «Вызвилокъ» знаетъ и полтавскій пѣвецъ М. Кравченко (51); см. Сластёновъ. Кіев. Стар. 1902, V.

4) Лира обычно носится, какъ извѣстно, подъ свиткой.

Наконецъ учитель благословляетъ ученика, бросаетъ ему въ лиру нѣсколько грошей на счастье—и лирникъ готовъ.[1])

Вотъ всѣ намъ извѣстныя подробности относительно организаціи пѣвческихъ обществъ: не смотря на нѣкоторыя отличія, вездѣ характерныя черты ихъ являются одинаковыми, что̀ позволяетъ думать, какъ, съ одной стороны, объ устойчивости и сравнительной стародавности этого института и сравнительной его распространенности преимущественно на югѣ, въ области малорусскаго племени и въ сопредѣльныхъ съ нимъ областяхъ,[2]) такъ, съ другой стороны, и о возможности на основаніи аналогіи дополнять свѣдѣнія объ однихъ мѣстныхъ кругахъ свѣдѣніями изъ другихъ мѣстностей. Эти характерные признаки, сколько можно было видѣть, сводятся къ слѣдующимъ: 1) Основа пѣвческаго братства—территоріальная, т. е. община охватываетъ собою опредѣленный рядъ селъ, деревень, мѣстечекъ и городовъ, гдѣ братство функціонируетъ, охраняя свои права въ этихъ мѣстахъ отъ эксплоатаціи другихъ обществъ и лицъ, не принадлежащихъ къ данному братству. 2) Имѣетъ свой центръ въ опредѣленномъ мѣстѣ, что̀ выражается въ содержаніи на общій счетъ иконы, свѣчей, лампады въ той или другой церкви, а это въ свою очередь придаетъ религіозный до извѣстной степени характеръ всей организаціи.[3]) 3) Управленіе дѣлами братства—общинное, съ выборными лицами; главная власть принадлежитъ собранію: судъ, распоряженіе общими суммами, пріемъ новыхъ членовъ. 4) Братство имѣетъ общую кассу, составляющуюся изъ взносовъ отдѣльныхъ лицъ членовъ братства, какъ старыхъ, такъ и вновь вступающихъ. 5) Братство даетъ право учительства, но и само имѣетъ право контроля надъ ученіемъ (экзаменъ).[4]) 6) Братство имѣетъ опредѣленный ритуалъ пріема въ

[1]) Боржковскій, ук. соч., стр. 657-658.

[2]) Если, по словамъ А. Л. Маслова (Э. О. XLVI), организаціи среди орловскихъ слѣпцовъ не наблюдается, то такую организацію мы въ правѣ предполагать въ Курской губ. (Артамоновъ, см. выше), знаемъ ее изъ Минской губ., (граничащей съ малорусскими), знаемъ, по сообщенію Ефименка (со словъ М. А. Линды), при существованіе у Харьковскихъ слѣпцовъ «ватагъ» съ «атаманами», «соцькими», «десяцкими», «чоловичами», «жиночими», распространявшихъ свою дѣятельность даже до Курска. Въ Подольской губ., по сообщенію того же Ефименка, были ватаги польскія и русскія, весьма сходныя по организаціи.

[3]) Такого рода характеръ понятенъ: большинство членовъ братства—убогіе или до извѣстной степени люди, живущіе подаяніемъ, а нищій, калѣка—съ давнихъ поръ человѣкъ церковный; самый репертуаръ слѣпца—прежде всего религіозный: по крайней мѣрѣ въ настоящее время нельзя себѣ представить пѣвца лишь съ одними сатирическими пѣснями и историческими (думами).—Руководятся ли братства при размежеваніи областей своей дѣятельности оффиціальнымъ дѣленіемъ на уѣзды (Ходоровскій, см. выше), или нѣтъ, сказать трудно; скорѣе—нѣтъ: хранители кассы козелецкихъ лирниковъ, Сиротенко (8а) и Лаврентьевъ (6а), живутъ въ Нѣжинскомъ уѣздѣ (изъ мат. Ходоровскаго). П. Н. Тихановъ (ук. соч.) сообщаетъ, что Новозыбковскіе старцы имѣютъ центрами—с. Рыловичи и Малощербиненскую волость, также с. Великую Тополю.

[4]) А. Н. Малинка (Земск. сб. Черн.) отмѣчаетъ, что экзамены теперь почти вывелись; если это и такъ (какъ можно видѣть по разсказу Пархоменка, гдѣ объ экзаменѣ (повѣркѣ знаній) нѣтъ рѣчи: все основано на отзывѣ учителя, опросѣ о нравственности ученика), то ритуалъ пріема остает-

свою среду, ритуалъ, также окрашенный религіознымъ тономъ, что опять стоитъ въ связи съ общимъ характеромъ товарищества. 7) Пріемъ въ братство обусловленъ извѣстными профессіональными знаніями: умѣніемъ играть на лирѣ или бандурѣ, знаніемъ извѣстнаго количества пѣсенъ, знаніемъ условнаго языка товарищества. 8) Остальное—частная, личная жизнь члена братства—общества не касается.

Въ эти черты, думаю, укладывается вся картина пѣвческаго общества носителей народной поэзіи: общій коллективный трудъ въ опредѣленной области. Т. о. здѣсь, съ одной стороны, извѣстная печать общая ложится на личность пѣвца, съ другой—эта личность не стѣснена: если знаешь необходимое для промысла, никому нѣтъ дѣла, если ты расширишь или убавишь, лишь бы отъ этого не страдало главное.

Это даетъ намъ право различать у каждаго пѣвца въ его поэтическомъ запасѣ черты общія, связывающія его съ другими пѣвцами той же мѣстности, и черты индивидуальныя, судить о немъ, какъ о личномъ художникѣ. Это наблюденіе, какъ увидимъ, намъ пригодится. Чтобы закончить наше представленіе о пѣвцѣ, какъ членѣ товарищества, коснемся немного экономическаго вопроса—о заработкѣ—и вопроса о методахъ образованія, школѣ, какъ преддверіи къ общинѣ. Что касается перваго, то свѣдѣнія наши не богаты: это—самая щекотливая сторона при разспросахъ, наиболѣе трудно устанавливаемая. Вотъ нѣсколько цифръ:

Бандуристъ Бутенко (102) зарабатываетъ отъ 30 к. до 1 р. въ день.

„ Калиберга (87) отъ 20 до 60 коп.

Лирникъ Бабенко (47) отъ 20 до 40 и даже 60 коп.

Бандуристъ Нетеса (103) до 1 рубля въ день.

Лирникъ Дуброва (46) отъ 20 до 40 коп.; на ярмаркѣ обычно 50 к. въ день.

Лирникъ Дудкинъ (29) отъ 30 до 40 рублей въ мѣсяцъ.

„ Охременко (31) до 10 рублей въ мѣсяцъ.

Черниговскіе лирники за 6-7 недѣль хожденія зарабатываютъ по 40—50 рублей (Тихановъ).

Въ Подольскомъ краѣ заработокъ колеблется между 20 коп. и 1 р. въ день (Боржковскій); за отдѣльный духовный стихъ тамъ же платятъ 3-5 коп., за акафистъ (который цѣнится слушателями выше) до 20 коп.

Впрочемъ одними деньгами не исчерпывается добыча пѣвца: онъ получаетъ часто и натурой: хлѣбомъ, всякой ѣдой; у нѣкоторыхъ пѣвцовъ есть и еще доходъ—учительство, за которое онъ получаетъ или милостыню, собираемую учениками, или прямо деньги за ученье (см. выше); съ другой стороны у него есть и расходы, сопряженные съ его занятіемъ: это—поводырь, которому, кромѣ его прокормленія и одежи, при-

ся необходимымъ, какъ актъ практическо-экономическаго свойства, связанный съ матеріальной стороной братства.

ходится платить отъ 3-хъ до 10 рублей въ годъ.[1]) Кромѣ того, надо имѣть въ виду, что ходятъ бандуристы и лирники не круглый годъ: ходятъ они преимущественно постами, затѣмъ тогда, когда ихъ слушатели дома или въ бóльшемъ количествѣ собираются, какъ напр., по ярмаркамъ, храмовымъ праздникамъ; во время страдной поры, полевыхъ работъ и слѣпцы, большею частію, остаются дома, ходятъ чаще осенью (Перепелица, 43). Т. о. ежедневная заработная плата сама по себѣ далеко не точно выражаетъ годовой доходъ, и зароботокъ 30—40 р. въ мѣсяцъ указываетъ на доходъ въ рабочій мѣсяцъ. Годовой же доходъ, конечно, значительно понизитъ ежемѣсячный доходъ, такъ что цифра въ 10 р. въ мѣсяцъ (заработокъ Охременка) будетъ довольно близко передавать ежемѣсячный доходъ пѣвца: она дастъ за годъ сумму въ 120-150 р., обычный доходъ пѣвца.[2])

Къ сожалѣнію данныхъ о зароботкѣ лирниковъ и бандуристовъ приведено у насъ въ извѣстность слишкомъ мало, чтобы судить о томъ, какой родъ инструмента, бандура или лира, является доходнѣе. Сопоставивъ приведенныя цифры съ данными о степени интереса къ думѣ и духовному стиху и принявъ при этомъ во вниманіе, что дума культивируется бандуристомъ болѣе, нежели лирникомъ, мы можемъ, всетаки, хотя гадательно, отдать преимущество бандуристу и отчасти объяснить себѣ это, правда, небольшое преимущество. Если сопоставимъ цифры заработка бандуриста и лирника, то замѣтимъ, что зароботокъ перваго немного выше, нежели втораго.[3]) Съ другой стороны разница въ заработкѣ не такъ велика, чтобы можно было её объяснять преимуществомъ бандуры передъ лирой или присутствіемъ думъ въ репертуарѣ одного пѣвца и отсутствіемъ ихъ у другого: ясно, что не здѣсь лежитъ причина разницы въ заработкѣ: народъ, главный слушатель пѣвцовъ, повидимому, большого значенія инструменту не придаетъ, интересуясь главнымъ образомъ содержаніемъ пѣнія; это видно изъ того, что наблюдателями константировано, при общемъ упадкѣ интереса къ пѣвцамъ (Ходоровскій), предпочтеніе духовной и сатирической пѣсни думѣ.[4]) Съ другой стороны мы наблюдали фактъ быстраго возвышенія гонорара Пархоменка съ тѣхъ поръ, какъ онъ сталъ посѣщать интеллигентныхъ слушателей, которые, руководясь иными, нежели народъ, соображеніями, наоборотъ предпочитаютъ думу и бандуру духовному стиху и лирѣ.[5]) Здѣсь то, повидимому, надо искать причины нѣкотораго увели-

[1]) См. выше сообщеніе о. Ходоровскаго; Охременко. Дудкинъ, напр., платятъ поводырямъ 6 р., Маслюковъ (37) —5 р., Пархоменко—8 р., Дуброва (46)—3 р. Иногда слѣпцы, ходящіе по двое, по трое, имѣютъ общаго поводыря, что разумѣется дешевле.

[2]) А. Н. Малинка въ Черн. Земск. сборникѣ.

[3]) Калиберга думъ не знаетъ (см. репертуаръ XI): Петеса (реп. XII) знаетъ одну думу.

[4]) И. Крюковскій (68) своихъ учениковъ думамъ не учитъ: нѣтъ спроса (Горленко, Кіев. Стар. 1892, XII); Дудкинъ (лирникъ) къ думамъ равнодушенъ (Малинка, Э. О. LIII): иногда слушатели просятъ прекратить пѣніе думы («сёго не спивайте») и просятъ «Лазаря» (Кристъ) и т. д.

[5]) Собиратели отдаютъ преимущество думѣ, какъ мы видѣли выше; ср. Е. Криста. Сборникъ Харьк. Фил. Общ., XIII. 125.

ченія заработка знающаго думы бандуриста сравнительно съ заработкомъ лирника или бандуриста, думъ не знающаго.

Сами же члены братствъ, пѣвцы, сколько можно замѣтить, народъ, рѣзкой грани между бандуристомъ и лирникомъ не проводятъ: къ братству одинаково принадлежатъ и бандуристы и лирники, пользуются одинаковыми правами; у бандуриста ученики выходятъ лирниками, у лирника бандуристами: у Пархоменка одинъ изъ учениковъ (Ткаченко, 15ª) вышелъ бандуристомъ, другой (Гребень, 24ª)—лирникомъ; самъ П-о кое что усвоилъ отъ лирниковъ (псальмы); лирникъ Зозуля (89) ходитъ и поетъ съ бандуристомъ Древкинымъ (86), оба имѣютъ общій репертуаръ; есть бандуристы, не знающіе думъ, какъ и лирники, знающіе ихъ (см. репертуары). Конечно, разница въ характерѣ инструментовъ—тягучей лиры и богатой строемъ бандуры—разница въ трудности игры на той и другой, разница въ самомъ складѣ духовнаго стиха и думы являются естественными причинами того, что лирникъ и бадуристъ отлились въ двѣ нѣсколько отличныя для насъ формы; но для самихъ пѣвцовъ эта разница не существенна: отсюда такая общность репертуаровъ, отсюда такая трудность для насъ на основаніи теперешняго строя и міросозерцанія пѣвцовъ судить о прошломъ лирниковъ и бандуристовъ, трудность отвѣтить на вопросъ: были ли прежде два различныхъ вида пѣвцовъ, какъ на сѣверѣ пѣвцы былинъ и калѣки, и на югѣ: исполнители думъ и исполнители стиховъ, музыканты на бандурѣ и музыканты на лирѣ. Теперь наука, школа пѣвцовъ одна. Къ свѣдѣніямъ объ обученіи, опять таки не богатымъ, мы и перейдемъ.

Такъ какъ репертуаръ и пѣніе усваивается главнымъ образомъ устнымъ путемъ, и, съ съ другой стороны, лишь усвоеніе извѣстнаго репертуара и пѣнія даетъ право (послѣ экзамена или засвидѣтельствованія старшимъ) стать членомъ братства, то, ясно, и самое право учить, быть учителемъ находится подъ контролемъ братства: не всякій лирникъ и бандуристъ имѣетъ veniam docendi, а получаетъ его отъ братіи; только „авторизованный“ пѣвецъ имѣетъ право быть „панъ-отцемъ“, „хозяиномъ“, „дядькой“, имѣть учениковъ. Учителя въ братствѣ извѣстны всѣмъ членамъ его; поэтому то, встрѣтивъ незнакомаго нищаго, братчики спрашиваютъ его, у какого панъ-отця онъ учился и т. д. (Ходоровскій); поэтому-то Дуброва (46) сообщилъ, что „старци“ разрѣшили ему имѣть учениковъ, поэтому-то тоже собщалъ Пархоменко; конечно, и Меѳодій Колесниченко (139) могъ имѣть чуть не цѣлую школу съ своеобразной организаціей съ согласія братіи въ половинѣ прошедшаго столѣтія.[1]) Получив-

1) Этотъ рѣдкій фактъ—существованіе прямо школы—стоитъ отмѣтить: по сообщенію Е. Чикаленка (Кіев. Стар. 1896, Ш, 79-87), у М. Колесниченка (с. Коссы Подольск. губ.) было до 30 учениковъ, всѣ жили у учителя: были у него помощники, старшіе, уже раньше начавшіе науку; на каждаго такого помощника приходилось до пяти учениковъ младшихъ; учили эти помощники по очереди—понедѣльно: одинъ учитъ, остальные ходятъ на заработокъ. За плату Меѳодій бралъ пожертвованія; обычный срокъ ученія 6 лѣтъ; ученики, болѣе способные, поспѣвавшіе выучиться до срока.

ши ученика, учитель обучаетъ всему пѣвческому обиходу: сюда, какъ видно изъ ритуала экзамена, входятъ не только пѣніе, музыка и стихи, но и воспитаніе: умѣніе держать себя, благодарить за подаяніе, соблюденіе нравственности. Техническіе пріемы обученія игрѣ и пѣнію, повидимому, зависятъ отъ учителя: одинъ (старикъ, учитель Гончаренка, 88) заставлялъ ученика со словъ сперва заучивать текстъ, а затѣмъ училъ уже игрѣ и пѣнію[1]); другой (учитель Куцаго (48)) и Бабенка (47), училъ одновременно словамъ съ пѣніемъ и игрой на лирѣ, при чемъ для обученія игрѣ употреблялъ слѣдующій оригинальный методъ: учитель привязываетъ къ пальцамъ своей лѣвой руки нитками пальцы той же руки ученика и этимъ способомъ пріучаетъ правильно перебирать клавиши лиры[2]). Что касается объема (собственно репертуара) передаваемаго ученику учителемъ, то намъ извѣстны случаи[3]) того, что учитель не передаетъ (вѣроятно, часто изъ эгоистическихъ побужденій) ученику всего того, что самъ знаетъ: на это жалуются всѣ бандуристы; иногда учитель не передаетъ ученику, руководясь и болѣе утилитарными, практическими соображеніями: старикъ Иванъ Крюковскій (68) историческихъ пѣсенъ своимъ ученикамъ не передаетъ, такъ какъ, его по словамъ, на нихъ нѣтъ спроса, т. е. нѣтъ отъ нихъ дохода.[4]) Но этимъ ученіемъ не кончается развитіе пѣвца: уже получивши право ходить съ инструментомъ, онъ продолжаетъ пополнять свой репертуаръ, перенимая интересныя, иногда, м. б., болѣе ходкія на рынкѣ пѣсни, иногда болѣе интересныя для него по содержанію: Иванъ Крюковскій кое-что перенялъ у другихъ пѣвцовъ (Горленко, ук. соч.); нѣсколько пѣсенъ, какъ увидимъ, перенялъ у другихъ пѣвцовъ и Пархоменко. Не всегда, впрочемъ, охотно дѣлятся пѣвцы съ товарищами своимъ богатствомъ: Пархоменко разсказываетъ, что, услыхавъ отъ бандуриста Кіяшка (22) въ м. Березнѣ (Черниг. у.) думу про Хмельницкаго подъ Чигириномъ (вѣроятно, это была „Корсунская баталія"), сталъ просить Кіяшка выучить его этой пѣснѣ, но, какъ его Пархоменко ни упрашивалъ („я ужъ ёго благавъ, благавъ"), даже водкой угощалъ, не захотѣлъ передать ему бандуристъ свой думы.[5]) Но и этимъ не ограничиваются источники для рас-

---

поступали учителями-помощниками въ школѣ. Со смертью Меѳодія (умеръ еще до 1861 года) школа закрылась: въ этой школѣ учился лирникъ Морозъ (140), отъ котораго и идутъ свѣдѣнія. Нѣчто подобное было и въ с. Красномъ (Згуровской вол., Прил. у., Полт. г.): ученики—лирники. Куцый (48) и Бабенко (47), жили дома, ходили къ учителю на недѣлю на двѣ съ своими харчами, иногда и самъ учитель навѣщалъ и гостилъ у учениковъ (С. Масловъ, Сборн. Харьк. Общ., XIII. 217 и сл.). Повидимому, это—самый обычный и теперь способъ организаціи ученія.

[1]) Также училъ и Гаврило Волкъ (122).

[2]) С. Масловъ, ук. выше статья.

[3]) Судя по общему характеру свѣдѣній Е. Криста (Сборн. Харьк. Общ., XIII. 122), мы имѣемъ дѣло не съ оригинальнымъ случаемъ, а съ общераспространеннымъ явленіемъ.

[4]) *В. Горленко.* Бандуристъ И. Крюковскій (Кіев. Стар. 1882. XII. 481 сл.)

[5]) Случаи, когда весь репертуаръ пѣвецъ усваиваетъ безъ учителя, въ силу сказаннаго о положеніи пѣвца въ братствѣ, вѣроятно, крайне рѣдки: такой случай сообщаетъ А. Н. Малинка о лир-

ширенія репертуара у пѣвцовъ, особенно въ послѣднее время: приходя въ соприкосновеніе съ болѣе грамотнымъ людомъ и съ интеллигенціей, пѣвцы имѣютъ въ отдѣльныхъ случаяхъ возможность выучить новую думу или духовный стихъ либо пѣсню изъ *книжки* и пользуются иногда этимъ случаемъ: Древкинъ (86), (ученикъ Гончаренка, 88) получилъ отъ какой то дамы списокъ духовной пѣсни „Гора Аѳонъ" и, дѣйствительно, включилъ её въ свой репертуаръ (XIV)[1]); еще нагляднѣе виденъ этотъ источникъ обогащенія у нѣжинскаго бандуриста Павла Братицы (2): у своего учителя Бешка (12) онъ выучилъ лишь три думы: про Азовскихъ братьевъ, про Хмельницкаго и Барабаша и про козака Голоту; это—его первоначальный репертуаръ; позднѣе какой-то любитель въ Нѣжинѣ, по Кулишу (Зап. о южн. Руси), Метлинскому (Нар. южно-русск. пѣсни) и изъ книжки (А. Руссова) о Вересаѣ, выучилъ его еще четыремъ думамъ о Хмельницкомъ (О молдавскомъ походѣ, о жидовскихъ откупахъ, о бѣлоцерковскомъ мирѣ, о смерти Хмельницкаго) и тремъ другимъ изъ тѣхъ же сборниковъ; т. о. Братица зналъ уже 10 думъ; а такъ какъ думы о Хмельницкомъ сообщены ему въ записяхъ отъ А. Шута (15), то онъ сталъ считать себя ученикомъ и Шута, хотя Шутъ былъ учителемъ не его, а его учителя Бешка.[2]) Гончаренко также получилъ какую-то книжку, гдѣ была дума о Марусѣ Богуславкѣ, конечно, съ предложеніемъ разучить думу, но куда то затерялъ её[3]). Такое пользованіе печатнымъ матеріаломъ для пополненія репертуара, вліяніе на этотъ репертуаръ иныхъ культурныхъ теченій, въ частности со стороны интеллигентныхъ цѣнителей народной поэзіи мы увидимъ и при ближайшемъ ознакомленіи съ репертуаромъ пѣсенъ и музыкой Пархоменка[4]). Ноты къ получаемому такимъ образомъ тексту пѣвцы чаще всего подбираютъ сами, хотя иногда и получаютъ даже и ноты, какъ это было съ Пархоменкомъ.

Наконецъ, если припомнимъ, что у пѣвца кое-что и забывается потому, что не приходится пѣть, а также и то, что сами „паны-отци" не-

———

никѣ Побегайлѣ (30) Конечно, если принять во вниманіе то обстоятельство, что новые пѣвцы являются часто изъ среды поводырей, такой случай не невозможенъ, хотя поводырь, усваивающій невольно слова, частью мотивъ, нуждается еще въ спеціальномъ музыкальномъ образованіи: онъ ходитъ безъ инструмента; подготовка поводыря лишь сокращаетъ для него срокъ ученія при переходѣ въ пѣвцы.

[1]) Дѣйствительно, въ репертуарѣ его учителя Гончаренка (IX) этой пѣсни не оказывается.

[2]) *В. Горленко.* Кобзари (Кіев. Стар. 1884, I, 43).

[3]) *П. Тиховскій* въ Сборн. Харьк. Общ., XIII, 145 и сл.

[4]) Въ виду изложеннаго нельзя согласиться съ мнѣніемъ на этотъ счетъ Е. Криста (ук. соч., 125), что печатныя записи думъ и пѣсенъ, даваемыя любителями интеллигентными, не выполняютъ своего назначенія, ибо де бандуристы по нимъ не учатся за отсутствіемъ человѣка, который бы имъ ихъ читалъ: а мотивы, де, по словамъ Криста, сообщить имъ некому. Примѣръ курскаго пѣвца Артомонова (Э. О. L., стр. 5)—не единственный: также, найдя кого либо грамотнаго, слѣпецъ проситъ читать, пока не запомнитъ, и на югѣ: роль чтеца при Пархоменкѣ исполняетъ немного грамотный поводырь Василій. Бывшіе года два назадъ у насъ мимоходомъ два лирника съ поводыремъ точно также при помощи его разучивали духовную пѣсню по печатанному листку, данному имъ однимъ священникомъ. Ср. Н. Хоткевича въ Этн. Об., LVII, 87 и сл.

редаютъ ученикамъ лишь то, что̀ находятъ возможнымъ и нужнымъ по своему мнѣнію, а не какой либо опредѣленный точно подборъ пѣсенъ, т. е. сами не одинаковый репертуаръ получили отъ своихъ „панъ-отцовъ“, предоставивъ ученикамъ самимъ впослѣдствіи варіировать его, мы поймемъ съ одной стороны, сколько точекъ соприкосновенія старшія поколѣнія имѣютъ съ младшими на почвѣ признаваемаго всей братіей общеупотребительнаго репертуара, и сколько разнообразія вносится въ этотъ репертуаръ индивидуальностью пѣвца-учителя и индивидуальнымъ вкусомъ и разсчетами самихъ пѣвцовъ при ихъ практикѣ и хожденіяхъ. Отсюда ясно, какъ важно для насъ изученіе устной традиціи у каждаго пѣвца, какъ съ другой стороны важно регистрированіе всѣхъ подробностей, относящихся къ репертуару, и на первомъ мѣстѣ изученіе соціальнаго строя жизни пѣвца и его братства. Къ болѣе близкому ознакомленію съ репертуаромъ и традиціей пѣвцовъ теперь и переходимъ.

III.

Пересматривая данныя для ознакомленія съ житьемъ-бытьемъ пѣвцовъ, я умышленно остановился на выясненіи болѣе детальномъ положенія пѣвца въ пѣвческой артели: по моему мнѣнію, этому артельному началу, рядомъ, разумѣется, съ интересомъ пѣвца и его слушателей, принадлежитъ не маловажная роль, какъ въ сохраненіи пѣсенной традиціи, по скольку она касается думы и духовнаго стиха южной Россіи, исполняемыхъ профессіональнымъ пѣвцомъ, такъ и въ составѣ этой традиціи, т. е. по отношенію къ репертуару пѣвцовъ: артель—хранительница этой традиціи, артель, до извѣстной степени контролирующая пѣвца (пока онъ учится, частію во все время принадлежности къ ней пѣвца), является той школой, которая заставляетъ держаться извѣстную пѣсню. Съ другой стороны, регуляторомъ взглядовъ требованій артели является публика-слушатели: если нѣтъ спроса, либо онъ ослабѣваетъ на извѣстную вещь (напр. думу), либо если спросъ возникаетъ (напр., въ послѣднее время на сатирическую пѣсню, новѣйшіе танцы), то съ этимъ считается артель черезъ своихъ довѣренныхъ лицъ (учителей), соглашаясь молчаливо съ тѣмъ, что ученикъ думъ не знаетъ, что учитель перестаетъ учить думамъ ученика. Поэтому разсматривать традицію внѣ ея связи съ артельнымъ началомъ нельзя, хотя у насъ пока и мало матеріала для такого изученія: болѣе точное знаніе внутренней жизни братствъ пѣвческихъ, болѣе точное опредѣленіе отношеній пѣвца къ его братчикамъ со временемъ дастъ этотъ матеріалъ. Но и теперь, хотя и не всегда, мы можемъ дѣлать кое-какія соображенія относительно традиціи. Именно, благодаря принадлежности пѣвца къ артели, братству, мы наблюдаемъ то явленіе, что пѣвцы отлично знаютъ другъ друга особенно одной мѣстности, знаютъ репертуаръ одинъ другого, хорошо знаютъ, кто у кого и что выучилъ; знанія эти простираются иногда и на старшее поколѣніе; поэтому, пѣвецъ при разспросахъ даетъ, если не

всегда, генеалогію той или другой пѣсни, то во всякомъ случаѣ рядъ именъ или сотоварищей, или учителей—пѣвцовъ старшаго поколѣнія, такъ что можно даже сдѣлать попытку намѣтить школы (хотя не въ точномъ смыслѣ слова) пѣвцовъ[1]); на сколько этотъ матеріалъ великъ и отчетливъ, можно судить потому, что оказалось возможнымъ, главнымъ образомъ на основаніи разспросовъ пѣвцовъ, попавшихъ въ литературу, составить списокъ пѣвцовъ за послѣдніе 25-30 лѣтъ числомъ выше полутораста съ указаніемъ довольно точно мѣстностей въ трехъ южныхъ губерніяхъ, указаніемъ для многихъ пѣсенной традиціи[2]).

Если, зная, что бандуристъ А учился у бандуриста Б, мы въ правѣ заключать, что оба они, А и Б, принадлежали къ одной артели, то и обратно: принадлежность къ одной артели объясняетъ намъ общность ихъ репертуара. Стремясь къ уясненію репертуара одного братства, мы этимъ самымъ идемъ къ установленію репертуара данной мѣстности, ибо основа дѣленія пѣвцовъ на братства—территорія, гдѣ живутъ пѣвцы, гдѣ дѣйствуютъ.

Сѣверныя пѣсня, былина, духовный стихъ, какъ не поддерживаемыя артельнымъ началомъ у пѣвцовъ (мы по крайней мѣрѣ не знаемъ о существованіи артелей, братствъ на сѣверѣ), не даютъ возможности даже въ близкое намъ время услѣдить традицію, а главное степень распространенія традиціи той или другой пѣсни; б. ч. мы знаемъ лишь то, что пѣвецъ былины выучилъ её у такого-то, а то просто „у стариковъ“.

Въ этомъ отношеніи преимущество на сторонѣ южно-русской пѣсни, какъ пѣсни артельной. Генеалогію пѣвцовъ, благодаря ихъ вниманію къ традиціи, мы можемъ прослѣдить часто[3]) на пространствѣ не только двухъ поколѣній, а трехъ и даже четырехъ; вотъ примѣры: у Кулибабы (92) (этотъ, неизвѣстно, у кого учился) учился Гончаренко (88), у Гончаренка учились: Друкинъ (86) и Будянскій (81); таже послѣдовательность: Шутъ (15)—Бешко (12)—Братица (2); Овсій Слипой (2)—Пр. Дубъ (1)—Гарасько (25); Данило старый (115)—Гойденко (10)—Пархоменко (9)—Гребень (24[a]) и Ткаченко (15[c]). Если бы мы имѣли записаннымъ репертуаръ каждаго изъ перечисленныхъ пѣвцовъ, мы имѣли бы возможность и наглядно установить, съ большой вѣроятностью, исторію репертуара въ данной группѣ и данной мѣстности[4]), судить о степени сохраненія репер-

[1]) Такого рода попытка сдѣлана Е. Крисгомъ (Сборн. Харьк. Общ., XIII) для харьковскихъ пѣвцовъ.

[2]) См. приложеніе I.

[3]) Конечно, здѣсь многое зависитъ не только отъ памяти пѣвца, но и отъ умѣнія собирателя выспросить.

[4]) Какъ можно видѣть по нашему списку, группы пѣвцовъ, связанныхъ генеалогически, объединяются и одной мѣстностью - доказательство принадлежности ихъ къ одному цеху.

туара старшаго поколѣнія въ младшемъ. Къ сожалѣнію, этого сдѣлать мы не можемъ: зная репертуаръ одного пѣвца въ группѣ, мы знаемъ лишь имена другихъ пѣвцовъ этой же группы; число же случаевъ, болѣе благопріятныхъ, у насъ слишкомъ ограничено для того, чтобы дѣлать какія либо обобщенія; поэтому, смотря на эти случаи, какъ счастливыя исключенія, попробуемъ присмотрѣться къ нимъ, не претендуя на точность вывода. Изъ числа приведенныхъ выше генеалогій пѣвцовъ мы знаемъ репертуары частью самого Кулибабы, а затѣмъ—полнѣе—его ученика Гончаренка и учениковъ Гончаренка—Древкина и Будянскаго; не зная репертуара Овсія Слипого мы знаемъ репертуары Дуба и Гараська: небольшой репертуаръ Гараська (IV), состоящій изъ 6 духовныхъ стиховъ и 4-хъ сатирическихъ (собственно, 3 и различныя „приказки") почти цѣликомъ (кромѣ дух. стиховъ: „Петру и Павлу" и „Пресвятая Дѣво") покрывается болѣе богатымъ репертуаромъ Прокопа Дуба (II), состоявшимъ изъ 13 стиховъ духовныхъ, 7 сатирическихъ пѣсенъ, нѣсколькихъ пѣсенъ чумацкихъ, наконецъ трехъ думъ, которыя онъ пересталъ пѣть: мы въ правѣ предположить, что Дубъ, уча Гараська, передалъ ему лишь тѣ пѣсни, которыя являются у нихъ общими, а Гарасько только два номера разучилъ уже самъ; конечно, для болѣе полнаго утвержденія нашего продположенія слѣдовало бы сличить и самый текстъ этихъ общихъ пѣсенъ; къ сожалѣнію, въ репертуарѣ Гараська изданы (А. П. Малинкой, К. С. 1893, IX), какъ разъ тѣ стихи, которые не изданы изъ репертуара Дуба (имъ же, Э. О., XII). Нагляднѣе, пожалуй, преемство репертуаровъ у харьковскихъ пѣвцовъ, восходящихъ къ Кулибабѣ, изъ репертуара котораго намъ извѣстны, случайно, впрочемъ, лишь двѣ думы: Буря на Черномъ морѣ (Алексѣй Поповичъ) и Побѣгъ братьевъ изъ Азова[1]); обѣ эти думы находимъ также у его ученика Гончаренка (IX), съ добавленіемъ еще одной—Про сестру и брата (также, м. б., идущей отъ Кулибабы), а также у ученика Гончаренка Будянскаго (X): ясно, что здѣсь до Будянскаго, сравнительно молодаго пѣвца, думы дошли отъ стараго, не давно умершаго Кулибабы[2]) черезъ Гончаренка; другой ученикъ послѣдняго Древкинъ (XIV) думъ не знаетъ, ясно обративъ свое вниманіе на духовный стихъ: онъ въ этомъ отношеніи перещеголялъ своего учителя: у Гончаренка въ репертуарѣ всего лишь 6 духовныхъ стиховъ, у Древкина—42, при томъ сюда вошли всѣ стихи его учителя. По отношенію къ духовному стиху связь Гончаренка и Будянскаго также намѣчается: единственная псальма (объ Ахтырской Богородицѣ), отмѣченная собирателемъ, гонявшимся за думами, въ репертуарѣ Будянскаго, есть и у Гончаренка, его учителя.

Т. о. изъ приведенныхъ примѣровъ мы видимъ: если бы мы, установивши преемственность пѣвцовъ, имѣли полный репертуаръ, при томъ съ

[1]) По записямъ Нѣговскаго, вошедшимъ въ сборникъ Антоновича и Драгоманова (I. 176. 106).

[2]) Петра Кулибабу зналъ Метлинскій, отмѣтившій его и Левка Кулибабу въ прилож. IV къ своимъ Южно-русскимъ народнымъ пѣснямъ (Кіевъ. 1854)

записями самихъ пѣсенъ учениковъ и учителей, мы бы могли болѣе увѣренно и ясно прослѣдить пѣсенную традицію извѣстной мѣстности. А для этого необходима правильная организація для веденія записей и собиранія свѣдѣній касательно пѣсни: до тѣхъ поръ наши свѣдѣнія и данныя будутъ случайностью и будутъ вести лишь къ предположеніямъ, лишь намѣчать вопросы, а не давать матеріала для ихъ рѣшенія. Въ силу отсутствія систематически подобраннаго матеріала, и ниже слѣдующія соображенія, какъ основанныя на крайне не полномъ, при томъ случайно подобранномъ матеріалѣ, конечно, имѣютъ характеръ лишь предположеній; оправдывается же эта попытка лишь тѣмъ, что, всетаки, нѣкоторое количество этого матеріала уже есть, и матеріалъ этотъ охватываетъ сравнительно небольшой районъ мѣстный, именно губерніи: Черниговскую, Полтавскую и Харьковскую, въ которыхъ сравнительно съ другими сдѣлано больше наблюденій надъ пѣвцами и ихъ репертуарами, иначе сказать: возможно нѣкое подобіе статистики, на основахъ которой главнымъ образомъ строятся наши предположенія о степени распространенія той или другой пѣсни въ томъ или иномъ районѣ. По печатной литературѣ, имѣющимся въ моемъ распоряженіи чужимъ матеріаламъ рукописнымъ, по нашимъ непосредственнымъ записямъ, удалось какъ видно изъ прилагаемыхъ списковъ пѣвцовъ и репертуаровъ, для трехъ упомянутыхъ губерній зарегистрировать 150-160 пѣвцовъ, репертуаровъ же ихъ (полныхъ и не полныхъ) лишь свыше 30. Пересматривая эти репертуары,[1]) мы вынесемъ такое впечатлѣніе: взятые вмѣстѣ пѣвцы нашихъ трехъ губерній знаютъ (поютъ или нѣтъ, часто-ли поютъ или рѣдко, иной вопросъ) довольно значительное количество произведеній народной и не народной словесности, именно болѣе 20 думъ, около 90 духовныхъ стиховъ, около 20 сатирическихъ пѣсенъ, не включая сюда лирическія пѣсни, „приказкы“ и т. п. Если обратить вниманіе на репертуары по ихъ численному составу, то (даже не принимая въ разсчетъ завѣдомо намъ извѣстную неполноту многихъ изъ нихъ) мы должны заключить, что многія пьесы изъ репертуаровъ, обнимающихъ цифру гораздо большую, нежели число пѣсенъ, нами указанную, повторяются въ нѣсколькихъ репертуарахъ; отсюда—возможность съ нѣкоторою вѣроятностью предполагать, что одни пьесы, какъ чаще встрѣчающіяся въ репертуарахъ, будутъ популярнѣе другихъ, болѣе рѣдкихъ; иныя попадутся лишь единожды; исходя изъ такого наблюденія, мы можемъ также предполагать о популярности пьесы и въ каждой изъ нашихъ губерній, по крайней мѣрѣ. И такъ, если по составленнымъ мною таблицамъ 30 репертуаровъ мы попробуемъ подвести подсчетъ и за минимумъ примемъ пьесу, попавшуюся не менѣе трехъ разъ, то найдемъ, что изъ 20 слишкомъ думъ семь ихъ будутъ наиболѣе

1) Я не касаюсь происхожденія отдѣльныхъ номеровъ: идутъ ли они по устной традиціи, изъ книжки или отъ любителя интеллигента: какого бы происхожденія репертуаръ ни былъ, онъ достояніе пѣвца, и въ данномъ случаѣ это обстоятельство существенно вліять на наши приблизительныя наблюденія не можетъ.

распространенными, изъ 90 стиховъ около 30, изъ 20 сатирическихъ пѣсенъ —штукъ 8; при этомъ число повтореній будетъ колебаться отъ 4 до 15 и болѣе; а это устанавливаетъ уже нѣкоторую градацію. Вотъ эти пьесы:

Думы:[1])

1) Дума объ Азовскихъ братьяхъ (6).[2])

2) Алексѣй Поповичъ (10).

3) Братъ и сестра (7).

4) Вдова и три сына (8).

5) Коновченко (6).

6) Невольницкій плачъ (Соколи) (5).

7) Козакъ Голота (4).

Другія думы значительно рѣже встрѣчались въ репертуарахъ; такъ, по *одному* разу: Походъ въ Молдавію, Жидовскіе откупа, Бѣлоцерковскій миръ, Морозенко, Сава Чалый, Смерть козака-бандуриста, Самойло Кошка, Тарасъ Бульба (=Терешко, лишь прозаическій пересказъ, VI), Дѣвка-бранка, Потоцкій, Козакъ и козачка; *два* раза: Хмельницкій и Барабашъ, Отчимъ, Невольницкая; *три* раза: Федоръ Безродный. Если бы мы хотѣли приблизительно представить себѣ распредѣленіе территоріальное думъ между губерніями, то получили бы приблизительно такого рода картину: изъ популярныхъ думъ въ Черниговской губерніи чаще другихъ встрѣчаются:

Азовскіе братья (2), Голота (3), Коновченко (2), Невольницкій плачъ (Соколи) (2), Вдова и три сына (2), Братъ и сестра (2), Алексѣй Поповичъ (2); изъ другихъ думъ: Хмельницкій и Барабашъ (2), Походъ въ Молдавію, Жидовскіе откупа, Бѣлоцерковскій миръ, Морозенко, Чалый, Смерть бандуриста, Федоръ Безродный (по разу).

Въ Полтавской губ. изъ популярныхъ думъ: 1) Азовскіе братья (4), Голота (1), Коновченко (4), Невольницкій плачъ (Соколи) (3), Вдова и три сына (4), Братъ и сестра (2), Алексѣй Поповичъ (2); изъ другихъ: Федоръ Безродный (2), Отчимъ (2), Невольницкая (2), Самойло Кошка, Тарасъ Бульба, Дѣвка-бранка (по разу).

Въ Харьковской губ. изъ популярныхъ: Азовскіе братья (1), Голота (1), Алексѣй Поповичъ (4), Братъ сестра (3), Вдова и три сына (3); изъ другихъ: Потоцкій, Козакъ и козачка (по разу).

---

[1]) Кстати будетъ отмѣтить, что изъ 30 пѣвцовъ, репертуары коихъ намъ извѣстны, лишь 15 знаютъ думы, чаще всего одну-двѣ, рѣже 3-4, еще рѣже больше; для точности слѣдуетъ добавить, что изъ остальныхъ зарегистрированныхъ пѣвцовъ. 120-30, отмѣчено можетъ быть еще 20 съ небольшимъ такихъ, которые знали думы. По губерніямъ распредѣляются пѣвцы думъ такимъ образомъ: Черниг. губ.—10 (5 съ репертуарами, 5 по замѣткамъ собирателей), Полтавск.—20 (пять съ репертуарами) и Харьковск.—8 (5 съ репертуарами). Цифра для Полт. губ.—ясное доказательство того, что было сказано выше: гдѣ есть энергичные собиратели думъ (въ данномъ случаѣ такимъ является главнымъ образомъ В. Горленко), оттуда и свѣдѣній больше, что однако не опредѣляетъ точно *дѣйствительное* количество и *дѣйствительное* отношеніе количества пѣвцовъ въ данной мѣстности къ другой, гдѣ собирателей меньше. Духовные стихи и шутливыя пѣсни поютъ всѣ пѣвцы.

[2]) Цифра—число случаевъ, отмѣченныхъ по наличнымъ репертуарамъ.

Этотъ подсчетъ, конечно, не точный, показываетъ, что нѣкоторыя думы, по крайней мѣрѣ, на сколько можно судить по нашимъ репертуарамъ, встрѣчаясь въ однихъ мѣстахъ, не встрѣчаются въ другихъ: такъ въ Черниговской губ. не оказалось пока думъ: про Алексѣя Поповича, которая встрѣчается въ Полтавской и еще чаще въ Харьковской губ., Отчима, извѣстной изъ Полтавскаго лишь репертуара, Самойла Кошки и др., опять константированыхъ лишь въ той же губерніи. Бѣднѣе другихъ оказался Харьковскій репертуаръ, но за то въ немъ оказались думы, отсутствующія въ репертуарахъ Полтавской и Черниговской губ.. Повидимому, болѣе общераспространенными оказываются: Азовскіе братья, Голота, Алексѣй Поповичъ, Вдова и три сына, Братъ и сестра, которыя встрѣчены во всѣхъ трехъ губерніяхъ; наиболѣе рѣдкія думы, встрѣтившіяся лишь по разу въ каждой изъ губерній, повидимому, въ значительной степени обязаны своимъ появленіемъ въ репертуарахъ пѣвцовъ интеллигентамъ любителямъ: такъ, по крайней мѣрѣ, можно утверждать относительно: Похода въ Молдавію, Жидовскихъ откуповъ, Бѣлоцерковскаго мира,—въ репертуарѣ Братицы (откуда они и взяты нами)[1]), Морозенка, Смерти бандуриста—въ репертуарѣ Пархоменка. Конечно, нельзя отрицать участія того же источника и въ проникновеніи въ репертуаръ пѣвцовъ и болѣе популярныхъ думъ, которыя т. о. появляются изъ двухъ источниковъ: по традиціи и изъ книжки, данной интеллигентомъ: такъ можно утверждать относительно Смерти Хмельницкаго, Коновченка, Невольницкаго плача (Соколи) въ репертуарѣ того же Братицы, Про сестру и брата, Федора Безроднаго въ репертуарѣ Пархоменка.

Анализируя такимъ образомъ репертуары думъ, я, конечно, хотѣлъ лишь на образчикѣ показать тотъ методъ, какимъ мы, когда будемъ имѣть достаточно матеріала, можемъ подойти къ установленію мѣстныхъ репер-пертуаровъ, къ рѣшенію вопроса о степени распространенія той или другой пѣсни вообще. Прилагая тотъ же методъ къ остальнымъ группамъ пѣсенъ и затѣмъ объединяя эти группы, мы приблизимся къ общему представленію о пѣснѣ въ данной мѣстности. Не беря однако на себя, въ виду недостаточности матеріала, подобной работы, ограничусь лишь кое какими общими наблюденіями, какія даетъ возможность сдѣлать наличный матеріалъ—30 репертуаровъ пѣвцовъ, иначе: ограничусь лишь подготовленіемъ этого матеріала для дальнѣйшихъ обобщеній, болѣе точныхъ. Поступаю такъ потому, что духовный стихъ и сатирическая пѣсня пользовались еще меньшей удачей, нежели дума: собиратели далеко не такъ энергично собирали этотъ матеріалъ, какъ думы, о чемъ мы можемъ наглядно судить по тѣмъ репертуарамъ, гдѣ отмѣчались лишь думы, а объ остальномъ богатствѣ дѣлалась лишь отмѣтка: „и мн. другія пѣсни", или: „между прочимъ и" такая то пѣсня; а въ иныхъ перечняхъ замѣчалось лишь: „думъ не знаетъ"

[1]) Ср. выше ст. В. Горленка о кобзаряхъ и лирникахъ.

и т. п.[1]); до сихъ поръ мы не имѣемъ, какъ справедливо жалуется В. Горленко, собранія малорусскихъ духовныхъ стиховъ[2]). Изъ подсчитанныхъ мною 90 отдѣльныхъ стиховъ оказались наиболѣе популярными слѣдующіе[3]).

1) Лазарь (20)—11—4—5.
2) 12 пятницъ (8)—4—3—1.
3) Варварѣ (5)—3—2—„.
4) Правда (8)—2—3—3.
5) Іисусе мой прелюбезный (9)-2-4-3.
6) Сонъ Богородицы (7)—1—1—„.
7) Николаю (17)—10—5—2.
8) Пятница и пуст. (6)—4—2—„.
9) Василій В. (4)—3—1—„.
10) Родъ еврейскій (8)—4—2—2.
11) Шо въ мири является (13)—7—2—4.
12) Смотрися къ намъ смерте (4)-1-„-4
13) Почаевская пс. (6)—5—1—„.
14) Михаилъ арханг. (5)—3—2—„.
15) Царю Христе (6)—5—1—„.
16) Петру и Павлу (6)—5—1—„.
17) Плачъ земли (6)—3—1—2.
18) Страшный судъ (Когда-бъ я знавъ, когда-бъ я видавъ свой преп. день) (9)—4—3—2.
19) Спомятайты, грѣш. чел. (5)-2-4-3.
20) Ангели душу прибуживаютъ (4) —2—2—„.
21) Ужаснися, челов. (8)—4—2—2.
22) Идуть мои лита (5)—1—2—2.
23) Когда часъ приходитъ (5 -2-1-2.
24) Къ тебѣ, о мати (5)—1—„—4.
25) Алексѣй Б. ч. (10)—6—„—4.
26) Аѳонъ-гора (5)—1—„—4.
27) І. Богослову (5)—3—„—2.
28) Горе мнѣ грѣшнику сущу (4) —3—„—1.
29) Плачъ Адама (4)—3—„—2.
30) Егорій (6)—3—3—„.

---

1) См. напр. у насъ репертуары бандуристовъ: VI, VIII, X, XIII, лирниковъ: VIII, X, XI и т. д. Ср. Сластёновъ (К. С. 1902, V) объ О. Барѣ (57), о Бешкѣ (Горленко, К. Ф. У., Метлинскій—(12)), Вакуленкѣ (49а), Вереміенкѣ (50) и т. д.

2) Ср. Кіев. Стар. 1884, I, 20 и сл. Привожу кстати сведенную В. Горленкомъ (Кіев. Стар. 1884, XII, 650 примѣч.) библіографію псальмъ и лирницкихъ пѣсенъ малорусскихъ:

1) Утренняя звѣзда 1835 г.

2) *Метлинскій*. Народныя южно-русскія пѣсни (Кіевъ 1854); здѣсь: Алексѣй Б. ч. (359). Еще сонце не заходитъ (371).

3) *Кулишъ*. Записки о южной Руси (Спб. 1856-7) II, здѣсь: «Правда» (101).

4) Малорусскій литературный сборникъ (Мордовцева, Саратовъ 1859), здѣсь изданы двѣ Почаевскія псальмы.

5) *Варенцовъ*. Сборникъ русскихъ духовныхъ стиховъ (Спб. 1861)

6) Основа 1861 г. № 10; 1862 г. № 5 (статья Жемчужникова).

7) Ужинокъ ридного поля (М. 1857).

8) *Чубинскій*. Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ ю.-з. край. I.

9) Записки ю.-з. отдѣла И. Рус. Геогр. Общ. I (Кіевъ 1875): статьи А. Руссова, Н. Лисенка; II (1875 г.): статья Иващенка: здѣсь издано 12 пятницъ.

10) Кіев. Стар. 1882 г. VIII, 1884, I (В. Гарленко).

11) *Безсоновъ*. Калѣки перехожіе, 6 вып.; здѣсь среди велико - и бѣлорусскихъ издано не много и малорусскихъ псальмъ.

12) *Я. Головацкій*. Пѣсни угорской Руси.

13) *Лисенко*. Украински писни I. (Почаевская псальма). Позднѣйшую библіографію см. у *Б. Гринченко*. Опытъ библіографіи украинскаго фольклора (Черниг. 1901).

Самъ В. Горленко (у. с.) собираетъ матеріалы для сборника малорусскихъ духовн. стиховъ. Подобный же сборникъ готовитъ и И. Хоткевичъ (Э. О. LVII, 97 и сл.)

3) Привожу опять общую цифру, а при ней и цифры по губерніямъ: первая—Черниговской, вторая—Полтавской, третья—Харьковской.

Изъ перечня видно, что наиболѣе популярнымъ (въ предѣлахъ нашего матеріала) мы должны считать „Лазаря“ (20).[1] За нимъ по популярности слѣдуетъ „Николай“[2] (17), „Що въ мири являеться“ (13), „Алексѣй, Божій человѣкъ“ (10); остальные стихи изъ популярныхъ колеблются между 4 и 9 записями; число случаевъ съ меньшимъ количествомъ балловъ таково: въ трехъ случаяхъ константированы 8 стиховъ; въ двухъ—16 стиховъ; по одному—остальные. Эта „статистика“ даетъ, повидимому, указаніе не только на довольно обширный запасъ стиховъ, ходящихъ въ нашихъ трехъ губерніяхъ, но и на довольно большое разнообразіе въ репертуарахъ; это мы видимъ, дѣйствительно, въ нашихъ спискахъ по пѣвцамъ. Что касается распредѣленія по губерніямъ, то, повидимому, Черниговская (которая и лучше другихъ представлена собирателями) будетъ обильнѣе Полтавской, а эта, въ свою очередь—Харьковской: самые популярные стихи дала въ репертуарахъ именно Черниговская губ.; въ ней встрѣтились всѣ стихи, признанные популярными, тогда какъ кое-какихъ не оказалось въ Полтавской, другихъ въ Харьковской. Конечно, съ расширеніемъ изслѣдованій и собиранія, эта картина можетъ измѣниться. Руководясь тѣмъ же спискомъ, можно, впрочемъ, теперь же сдѣлать еще нѣкоторыя предположенія относительно отдѣльныхъ стиховъ: напр., стихъ о Скорбящей (Ахтырской) Божіей Матери можетъ быть сочтенъ мѣстнымъ харьковскимъ, какъ связанный съ мѣстной харьковской святынею; и дѣйствительно, мы могли константирать его присутствіе въ харьковскихъ только репертуарахъ (бандуристы: IX, X, XII); стихъ объ Аѳонской горѣ (идущій, по замѣткѣ Криста, изъ книжки у Древкина (86), а также, по замѣчанію Н. Хоткевича, у Гащенка (138) оттуда же) можетъ быть также до извѣстной степени сочтенъ таковымъ же, харьковскимъ, ибо изъ пяти случаевъ, четыре оказались за харьковскими репертуарами и одинъ лишь за черниговскимъ; на оборотъ на тѣхъ же основаніяхъ, какъ стихъ о Скорбящей, стихъ о Почаевской (Ой зійшла зоря) скорѣе всего—черниговскій, частью полтавскій, а не харьковскій, такъ какъ всѣ замѣтки о немъ падаютъ на эти лишь двѣ губерніи (5 и 1); популярность Почаевской лавры, по геоорафическому положенію этихъ двухъ губерній и по складу жизни въ нихъ, должна быть въ нихъ значительнѣе, нежели восточнѣе, въ Харьковской и т. д.

Наконецъ, третья группа—пѣсни сатирическаго характера, шуточныя—показываетъ, что репертуаръ пѣвцовъ по отношенію къ нимъ очень не богатъ и не разнообразенъ: если не считать „Сковородыны“ (Всякому городу свой нравъ и права—пѣсня Сковороды, перешедшая въ народную пѣсню), которая составляетъ спеціальность харьковскаго репертуара, какъ родины

---

[1]) Это подтверждается наблюденіемъ Е. Криста (Харьк. Сб. XIII), что публика проситъ чаще всего „Лазаря“ и.... сатирическое. Ср. пословицу: „*Лазаря* пѣть“.

[2]) Есть и другой стихъ Николаю (Больши сёго нѣтъ трону), отмѣченный мною *три* раза.

ея автора (см. бандур. XII, XIII, лирн. XVI), то общераспространенными изъ двухъ десятковъ пѣсенъ окажутся:

1) Дворянка (15).
2) Мѣщанка (9).
3) Теща (13).
4) Хома и Ярема (9).
5) Чечотка (11).
6) Щеголъ (4).
7) Попадья (8).

Остальныя (исключая „Биду“ и „Сиротку“—два раза) удалось отмѣтить лишь по разу. Популярныя же пѣсни попались во всѣхъ репертуарахъ: и черниговскихъ, и полтавскихъ, и харьковскихъ.

Если бы мы, соединяя въ одно всѣ три группы пѣсенъ (какъ онѣ и встрѣчаются на самомъ дѣлѣ), хотѣли представить себѣ репертуары по губерніямъ, то этого теперь сдѣлать не можемъ за недостаткомъ матеріала; но тоже количество матеріала даетъ намъ возможность приблизительно оцѣнить репертуаръ отдѣльнаго лица, руководясь сдѣланной группировкой пѣсенъ по ихъ распространенности. Примѣнимъ это къ Т. М. Пархоменку, и найдемъ: 1) изъ думъ *популярныхъ* онъ поетъ: „Азовскихъ братьевъ“, „Вдову и трехъ сыновей“, „Брата и сестру“ и „Голоту“,—всѣ извѣстны и отъ другихъ черниговскихъ пѣвцовъ; изъ менѣе часто встрѣчающихся: „Смерть Хмельницкаго“, извѣстную теперь лишь отъ черниговскихъ же пѣвцовъ, „Федора Безроднаго“, оказавшагося лишь въ полтавскихъ репертуарахъ[1]); какъ отмѣченныя единственно у Пархоменка, являются: „Морозенко“ „Сава Чалый“ и „Смерть бандуриста“; конечно, всѣ эти думы у отдѣльныхъ пѣвцовъ въ разное время были по одиночкѣ, по двѣ, записаны и частью напечатаны: новыхъ думъ Пархоменко не далъ, да и не могъ дать: репертуаръ думъ, при томъ выходящихъ изъ моды въ народѣ, а, стало быть, и у пѣвцовъ, исчерпанъ; да и сохраняемыя Пархоменкомъ думы частью уже привиты въ его репертуаръ, а не входили въ него органически. 2) Въ репертуарѣ духовныхъ стиховъ у Пархоменка: популярные—Лазарь, Пятницы, Іисусе прелюбезный, Сонъ Богородицы, Николаю, Егорій, Родъ еврейскій, Що въ мири является, Почаевская, Михайлова, Царю Христе, Ангели душу пробуждають, Ужаснися человѣче и др.; но не находимъ весьма популярнаго Алексѣя Б. ч.; изъ менѣе распространенныхъ находимъ: вторую мѣстную псальму Почаевское чудо, Дивна твоя тайна, Радуйся царице, Крестъ на древѣ, Весело воскликнемъ; остальныя псальмы—индивидуальность репертуара Пархоменка среди его сотоварищей. 3) Въ третьей группѣ Пархоменко менѣе оригиналенъ: онъ, кромѣ „Попадьи“ (которой онъ, кажется, не знаетъ), воспроизводитъ весь популярный мѣстный обиходъ шуточно-сатирической пѣсни—и только.

Наконецъ для того, чтобы внести еще одну черточку въ характеристику мѣстныхъ репертуаровъ, а черезъ это и въ характеристику Пархоменка въ частности, сравнимъ, по скольку это позволяютъ наши матеріа-

[1]) Впрочемъ ее пѣлъ черниговецъ и землякъ по уѣзду Пархоменка—А. Шутъ.

лы, эти мѣстные репертуары съ другими южными (Кіевскими, Херсонскими, Подольскими) и сѣверными, преимущественно сосѣднихъ южно-великорусскихъ мѣстностей (Орловской, Курской губ.). Въ этомъ отношеніи мы находимся по отношенію къ матеріаламъ въ положеніи, еще болѣе печальномъ, нежели по отношенію къ тремъ интересующимъ насъ губерніямъ: репертуаровъ у насъ и для южныхъ (Кіевск., Херсон., Подольск. губ.) мало, а для сѣверныхъ, за исключеніемъ сведенныхъ мною по поводу одного курскаго лирника,[1]) и вовсе нѣтъ. Прежде всего слѣдуетъ отмѣтить тотъ фактъ, что въ южныхъ за-днѣпровскихъ репертуарахъ въ общемъ думъ нѣтъ[2]); конечно, нѣтъ ихъ и въ южно-великорусскихъ репертуарахъ. По отношенію къ шутливой поэзіи у сѣверныхъ пѣвцовъ мною свѣдѣній не собрано, у за-днѣпровскихъ же находимъ тѣже пѣсни, что и у нашихъ: „Бѣду" (XVII, XVII; у насъ I, VI лирн.), „Тещу" (тамъ же), „Дворянку" (XVIII), „Паньщину" (XIX; у насъ VI лирн.), „Сиротку" (XVII, XX, у насъ IV, VI лирн.), „Соцкаго" (XVII, у насъ XIV лирн.). Тоже сходство найдемъ и въ области духовнаго стиха; напр., въ репертуарѣ кіевлянина Корніенка видимъ (XVII) стихи, отмѣченные у насъ въ числѣ популярныхъ номерами: 1, 9, 11, 3, 14, 26, 19 и кромѣ того псальму Николаю (вторую; она и у насъ отмѣчена въ 3-хъ случаяхъ; см. выше, прим.). Также съ лихвой покрываются нашимъ репертуаромъ и репертуары остальныхъ губерній—Херсонской и Подольской. Отсюда мы, вполнѣ естественно, въ правѣ предполагать большую близость и за-днѣпровскихъ репертуаровъ съ интересующими насъ. Нѣсколько иное получимъ мы при сравненіи съ южно-великорусскими. Если мы возьмемъ популярный репертуаръ южно-великорусскихъ пѣвцовъ и сопоставимъ его съ намѣченнымъ нами малорусскимъ сосѣднихъ губерній, съ одной стороны, Орловской и Курской губ., съ другой—Черниговской, Харьковской и Полтавской, то замѣтимъ большое сходство между ними[3]); но сходство это будетъ нарушаться

---

[1]) Духовные стихи изъ Курской губерніи—Э. О. L.

[2]) Исключеніе, вѣроятно, случайное явленіе я могъ отмѣтить лишь одно: лирникъ Никонъ (145), изъ м. Янова Подольск. губ., кромѣ 47 духовн. стиховъ и акаѳистовъ, зналъ думу про Коновченка (она по его перезсказу и напечатана Боржковскимъ въ Кіев. Стар. 1889, IX. 673).

[3]) Въ указанной выше статьѣ о курскихъ духовн. стихахъ (стр. 27-31) наиболѣе популярными для указанныхъ южно-великорусскихъ мѣстностей пришлось признать стихи: 1) Страшный судъ (нѣсколько версій на эту тему), 2) Плачъ Адама, 3, Страсти (нѣсколько версій), 4) Егорія, 5) Голубиную книгу (которую, однако, знають не многіе изъ курскихъ пѣвцовъ; ее не знаетъ и Артамоновъ, ср. стр. 5), 6) Лазаря, 7) Алексѣя Б. ч., 8) Іоасафа царевича, 9) Рождество (нѣсколько версій), 10) Двѣнадцать пятницъ. Въ частности пѣвецъ Артамоновъ, мною болѣе изученный, далъ стихи: 1) Царю Христе (ср. у насъ—6 случаевъ), 2) Родъ еврейскій (8 случаевъ), 3) Егорій (6). 4) Алексѣй Б. ч. (10), 5) Лазарь (20), 6) Михаилъ арх. (5), 7) Страшный судъ (иной нежели у насъ), 8) Іосифъ прекрасный (1), 9) Рождество Х-во, 10) Сонъ Богородицы (7), 11) Исусъ Христосъ Богъ нашъ (распятіе). 12) Пятницы (8). Какъ видимъ, почти всѣ стихи Артамонова встрѣчаются и въ малорусскихъ репертуарахъ; при томъ нельзя не замѣтить, что Черниговская губ. даетъ самое большее число въ своихъ репертуарахъ (см. таблицу), а она—сосѣдка ближайшихъ Рыльскаго, Льговскаго и Дмитріевскаго уѣздовъ, репертуаръ коихъ представляетъ Артамоновъ.

лишь присутствіемъ типичнаго сѣверно-русскаго стиха о Голубиной книгѣ, но при томъ такъ, что, если въ Курской губ. (болѣе южной) мы почти не встрѣтимъ его, то уже изрѣдка найдемъ сѣвернѣе—въ Орловской губ., а чаще еще въ Тульской[1]): ясно, что Голубиная книга типична для сѣверныхъ репертуаровъ, но уже не типична для южно-великорусскихъ.[2]) Т. о. въ общемъ можемъ счесть южно-великорусскіе репертуары весьма близкими, по скольку это касается духовнаго стиха, къ малорусскимъ. Сходство это можно объяснять именно близостью обоихъ говоровъ: малорусскихъ и южно-великорусскихъ, въ географическомъ отношеніи и скорѣе всего нѣкоторой долей вліянія на южно-великорусскія мѣстности пограничныхъ (напр. по р. Сейму) малорусскихъ, такъ какъ и въ другихъ областяхъ (напр. въ словарѣ)[3]) замѣтно тоже воздѣйствіе малорусскихъ говоровъ на южно-великорусскіе; въ частности въ области духовнаго стиха можемъ наблюдать тоже: здѣсь онъ поется уже подъ аккомпаниментъ лиры, которая даже въ Орловской губ. называется „малороссійской", ее находимъ даже на Кавказѣ у несомнѣнно великорусскихъ пѣвцовъ (А. Л. Масловъ). Т. о. если бы мы были въ состояніи, имѣй мы матеріалъ, мы бы могли, м. б., прослѣдить точнѣе соотношеніе между сѣверными и южными репертуарами, намѣтить постепенные переходы отъ богатаго эпическими пѣснями сѣвернаго духовнаго репертуара съ южному, сравнительно бѣдному эпическими духовными стихами, но болѣе богатаго лирическими и лиро-эпическими.

IV.

Обращаемся, наконецъ, къ самому виновнику настоящей статьи Т. М. Пархоменку, къ его пѣснямъ. Прежде, впрочемъ, соберемъ всѣ свѣдѣнія, коихъ до сихъ поръ касаться не приходилось. Какъ членъ „гурта", Пархоменко хорошо освѣдомленъ относительно другихъ пѣвцовъ: по его словамъ, въ однихъ Фастовцахъ (Хвостовцяхъ) живетъ 4-5 бандуристовъ, есть они въ Сосницѣ, въ Ольшановцахъ два—оба старые (одинъ изъ нихъ Егоръ кое чему выучилъ П-а), въ м. Березнѣ живетъ Кіяшко (онъ же Килишко), упомянутый раньше. Учитель П-а Гойденко, по его словамъ, зналъ думу про Азовскихъ братьевъ, немного псальмъ и сатирическія пѣсни, умеръ онъ лѣтъ 15 тому назадъ; самъ же Гойденко учился у Данила изъ с. Бабы, но объ этомъ Данилѣ Пархоменко ничего не знаетъ.

Языкъ Пархоменка въ общемъ малорусскій, но уже не безъ особенностей: въ немъ часто встрѣчается *а*-каніе, не только въ пѣніи (что м. б. объяснено въ связи съ нимъ), но и въ разговорной рѣчи; объясненія этого явленія надо искать, скорѣе всего, не во вліяніи великорусской разговорной рѣчи (съ которой П-о знакомъ, даже немного не прочь хвастнуть ею), но въ томъ, что онъ—изъ Сосницкаго уѣзда, гдѣ уже встрѣчаются

1) Ср. ук. ст. о курскихъ дух. стихахъ, стр. 15 и 27 примѣч., 30.

2) Тоже наблюденіе получилъ и А. А. Масловъ въ Э. О. XLVI. 1-13.

3) Напр., въ названіяхъ вещей домашняго обихода, строеній, въ великорусской части Рыльскаго уѣзда (Курск. губ.) мною замѣчено преобладаніе малорусскихъ названій (макитра, пали, хата).

поселенія „литвиновъ“ (бѣлоруссовъ), двигающихся изъ губерніи Минской. Случаи аканья, зависящія отъ пѣнія, узнаются потому, что, пересказывая пѣсню словами, П-о въ этихъ случаяхъ уже не акаетъ (эти случаи отмѣчены ниже въ изданіи пѣсенъ П-а). Въ говорѣ П-а ясно слышатся дифтонги *уи* (уо), *іê* (что также отмѣчено въ изданіи), звукъ *и* у него различается всѣхъ трехъ родовъ: *і* (мягкое), *и* (среднее) и *ы* (твердое) (послѣдніе двѣ очень близки: *ы* очень близко къ среднему *и*, почему въ изданіи оба передаются черезъ *и*), *у* и *в* чередуются безъ особой правильности, главнымъ образомъ по требованію ритма и стиха.

Самая передача пѣсенъ у Пархоменка показываетъ твердое знаніе, но, какъ обычно бываетъ у пѣвцовъ, болѣе твердое при пѣніи, чѣмъ при пересказываніи; перезсказывать же онъ умѣетъ бо́льшую часть своего репертуара, въ иныхъ случаяхъ, однако, прибѣгая къ пѣнію, чтобы возстановить въ памяти то или другое мѣсто. При этомъ однако нельзя не замѣтить нѣкоторой разницы при перезсказѣ и при пѣніи, такъ что пересказъ даетъ иногда варіянтъ стилистическаго характера къ тексту въ пѣніи (это отмѣчено въ изданіи). Такія мѣста остаются не исправленными самимъ Пархоменкомъ потому, что къ тексту онъ относится довольно свободно съ точки зрѣнія формы: на замѣчаніе, что то или другое мѣсто поется у другихъ (мы слѣдили по печатнымъ изданіямъ) иначе, пѣвецъ отвѣчалъ: „можно и такъ; всякий співае по своему норову“. Такое отношеніе—явленіе не единичное у пѣвцовъ: на подобное же замѣчаніе бандуристъ Михаилъ Кравченко отвѣтилъ: „Э, то вже всякый такъ, се жъ не писня (рѣчь шла о думѣ). Якъ пидійде, знаете:—иноди й коротко, а иноди и довше буде.... То вже всякый такъ: те забуде—друге выгада, або й одъ иншого згадуе що небудь. То вже у писни друге дило, а то жъ такы...“[1]). Такого рода замѣчанія для насъ драгоцѣнны, какъ матеріалъ для уясненія участія личнаго творчества въ передачѣ традиціоннаго содержанія у пѣвца. Въ этомъ отношеніи, а также для исторіи репертуара пѣвца важны замѣчанія Пархоменка объ отдѣльныхъ его пѣсняхъ, хотя онъ передавалъ ихъ сбивчиво часто, но все же кое-что удалось провѣрить. Вотъ что удалось собрать въ этомъ отношеніи.

I. *Морозенко.* Это, какъ мы видѣли, одна изъ самыхъ рѣдкихъ думъ въ настоящее время въ устахъ пѣвцовъ: она была нами отмѣчена лишь у Пархоменка. Въ тоже время это лучшій номеръ его по музыкѣ. Но драгоцѣнность эта сравнительно недавно появилась въ репертуарѣ Пархоменка, при томъ изъ книжнаго источника, который можетъ быть съ достаточной точностью указанъ. По собственному заявленію Т. М. Пархоменка, текстъ этой думы онъ получилъ отъ нѣжинской обывательницы А. Ф. Поляковой[2]); получилъ онъ его, по наведеннымъ справкамъ, лишь лѣтомъ 1901 года; затѣмъ побывалъ въ Кіевѣ (у Н. В. Лысенка между прочимъ)

[1]) Кіев. Стар. 1902, V, 313.

[2]) Ср. А. Н. Малинку въ Земск. Черн. Сборн. 1903. IV.

и въ слѣдующее свое посѣщеніе въ Нѣжинѣ (осенью того же года) уже пѣлъ думу съ аккомпаниментомъ, музыку для котораго онъ либо самъ сочинилъ (такъ сообщилъ онъ первый разъ), либо (вѣрнѣе) получилъ отъ Н. В. Лисенка (какъ говорилъ онъ въ другой разъ). Но при этомъ съ его первоначальнымъ текстомъ произошло нѣчто: ему, по словамъ А. Ф. Поляковой, были сообщены *два* текста о Морозенкѣ (варьянты). Послѣ посѣщенія Кіева онъ пѣлъ уже одинъ, составленный изъ двухъ, да еще съ продолженіемъ, ничего общаго съ думой о Морозенкѣ не имѣющимъ и также, несомнѣнно, книжнаго мѣстно-патріотическаго настроенія. Т. о. мы имѣемъ передъ собою продуктъ новѣйшаго производства (да еще самого ли Пархоменка?), популяризируемый при помощи народнаго пѣвца. Присматриваясь ближе къ тексту Морозенка въ изложеніи Пархоменка и сравнивая его съ извѣстными текстами думы[1]), мы съ увѣренностью можемъ сказать, что въ основѣ текста у Пархоменка лежали, дѣйствительно, *два*, при томъ изданію А. Метлинскаго (Южно-русскія пѣсни), именно тексты: *а)* (стр. 408) и *ж)* (стр. 411). Для ясности приведу оба текста со счетомъ стиховъ самого издателя:

а.

1. Ой Морозе та Морозенку, ты найславный козаче!
Ой за тобою та Морозенку та вся Украина плаче.
5. Не так тая та й Украйна, *а як тее горде військо...*
Ой заплакала та Морозыха *ох идучы на мисто.*
9. „Не плач, не плач та Морозыхо, об сыру землю не быйся;
Ой ходим з намы, з намы козакамы, та меду-вына напыйся.“
15.—Ой щось мыни, та мыли братьтя, та и мед-выно не пъеться:
Ой де-сь мій сын та Морозенко та из *Турчыном* бъеться.—
Из за горы з-за крутои горде військо выступае;
Ой попереду та Марозенко сывым конем выгравае.
Ой и став же та Морозенко та й у поли гуляты;
Ой сталы ж тоди та Морозенка Ляхы й Турки оступаты.
Морозенко та козаченько, та як мак роспускався;
Ой Морозенко та козаченько та й у неволю попався.
29. Ой повелы та Морозенка та на Савур могылу:
„Ой подывыся, та Морозенку, та на свою й Украину!“
Воны жъ його а не былы, а не в чверти рубалы,
Ой тильки з його, з його молодого та жывцем серце взялы:
Прощай, прощай та Морозенку, ты найславный козаче!
Ой за тобою, та Морозенку та вся Украина плаче![2])

---

[1]) См. *Б. Д. Гринченко.* Этногр. матер., III (Черниговъ 1899), 588-591, гдѣ изданы три текста думы, и сведена вся литература о ней.

[2]) У Метлинскаго дума напечатана по сообщенію П. К. (Кулиша). У Кулиша (Зап. о южн. Руси, II, 245) напечатаны лишь первыя 8 строкъ думы; у него же (стр. 223) и ноты къ тексту; на тотъ же мотивъ ноты къ Морозенку въ Збірныкѣ нар. укр. писень (Н. Лисенка), десятокъ другы, № 2.

Счетъ стиховъ у Метлинскаго даетъ указаніе на то, что у него дума сводная (1—5—9—15—29), вторая ея часть (со ст. 10), дѣйствительно, встрѣчается отдѣльно: см. И. Срезневскаго, Запорожская старина, II (Харьковъ 1834), 14-20 или 58-62.

ж.

1—8=*а* (лишь въ стихѣ 5-6: а як те *славне* війско).

9. „Не плач, не плач, Морозыхо, *ой не плач, не журыся!*
Та йды з нами козакамы та меду-вина напыйся“.
—Чомусь мыни, мылы братьтя, мед-вино не пьеться:
Ой десь мій сын Морозенко из *Ордою* бъеться?
Пид Хоролом, пид Лубнямы сыльне війско выступае:
Попереду Морозенко сывым конем выгравае;
Схылыв-склоныв головоньку сыву коню на грывоньку
Та распустыв чорни кудри сыву коню до копыта
. . . .[1])
Посадылы Морозенка на дубовый лавци;
Взялы-знялы з Морозенка кармазын, сапъяньци,
Посадылы Морозенка на биле ряденце,
Та выйнялы з Морозенка та кривавее серце.

Изъ этихъ текстовъ, ясно, создалась дума у Пархоменка: въ основу положенъ текстъ *ж),* какъ видно также изъ подчеркнутаго; этого текста Пархоменко держался до пропуска въ изданіи, затѣмъ перешелъ къ тексту *а),* изъ котораго взяты стихи 21—24 съ неудачной перестановкой. Середина, ст. 13—20, передавая по смыслу содержаніе пропущенныхъ стиховъ изъ *а*),—самостоятельная работа Пархоменка (или его помощниковъ). Стихи же 25—46, не вяжущіеся по содержанію съ думой, дѣйствительно, ей не принадлежатъ: ни въ одномъ изъ довольно многочисленныхъ изданныхъ текстовъ „Морозенка“ ихъ нѣтъ; точнѣе же ихъ источникъ установить не удалось пока. Внутри самой думы сдѣланы кое какія не дурныя измѣненія, придавшія думѣ болѣе единства по мысли: если „зъ татарьямы“ (8) возникло изъ „из Ордою“ вар. *ж),* то „да стоячи біля хати“ (4), „якъ рідна маты“ (3), въ замѣну: „як тее горде війско“ и „ох идучы на мисто“, положительно должны быть сочтены улучшеніями. Какъ бы то ни было, мы должны сказать спасибо Пархоменку и его учителямъ за то, что красивая дума съ красивой музыкой, черезъ Пархоменка, можетъ быть, пойдетъ опять въ ходъ.

Нашъ текстъ „Морозенка“ былъ уже записанъ отъ Пархоменка и изданъ въ Э. О. LVI, но не точно и не полно, именно: внесены мелкія измѣненія въ словахъ и фонетикѣ, пропущены стихи 20—24 и 45—46. Пропускъ ли это самого пѣвца или записывавшихъ? Интересно было бы константировать.

---

1) Точки въ изданіи.

II. *Бытво трехъ братьевъ изъ Азова.* Одна изъ самыхъ большихъ думъ въ репертуарѣ Пархоменка (всего 270 стиховъ) и вообще, но и одна изъ первыхъ по времени у него; эту думу пѣлъ и учитель Пархоменка Андрей Матвѣевичъ Гойденко, но пѣлъ, по словамъ Пархоменка, иначе; у Гойденка она начиналась, будто, такъ:

Изъ города Азова выбiгавъ мальчыкъ съ пальчыкъ,
Невелычкы, сывенькы якъ голубчыкъ,

а затѣмъ уже выѣзжали два козака.

Дума въ передачѣ Пархоменка близка довольно къ тексту Б. Д. Гринченка (Думы кобзарськи, Черниговъ, 1897, стр. 20 и сл.), по которому она, по сообщенiю пѣвца, и правлена („съ кныжкы"). Какъ дума большаго объема, она болѣе затрудняла пѣвца при пересказѣ ея; отсюда рядъ отступленiй отъ пѣнiя. По словамъ Пархоменка, думу объ Азовскихъ братьяхъ записывалъ отъ него и Б. Д. Гринченко. Ср. также М. А. Андрiевскiй, „Козацкая дума о трехъ братьяхъ Азовскихъ" (Одесса 1884).

III. *Вдова и три сына.* Текстъ очень близокъ къ изданному Б. Д. Гринченкомъ (ук. книга, 3); разница въ мелкихъ пропускахъ, перестановкахъ словъ и стиховъ. По словамъ Пархоменка, думу эту поютъ охотно и лирники. Повидимому, ея популярности (8 случаевъ) способствуетъ ея жизненный, житейскiй, жалостливый характеръ: её любятъ, по словамъ Е. Криста, слушать старухи и женщины, очевидно, примѣняя содержанiе думы къ себѣ, своей жизни.

IV. *Невольницкiй плачъ*—буквально совпадаетъ съ текстомъ Б. Д. Гринченка (стр. 10).

V. *Сава Чалый.* Пархоменко, какъ и всѣ пѣвцы, поетъ лишь отрывокъ изъ цѣльной когда то думы, но въ нѣсколькихъ словахъ умѣетъ пересказать и содержанiе легенды о Савѣ, давая кое-какiя подробности; пѣть эту думу, по словамъ Пархоменка, слѣдуетъ „смутно". Дума, какъ видно было изъ таблицы, встрѣчается не часто у пѣвцовъ; въ сборникѣ Б. Д. Гринченка она не вошла; недавно былъ напечатанъ еще одинъ ея текстъ въ Кiев. Стар. (1895, II, 239 и сл.), гдѣ сведена и литература о ней; другой—въ сборникѣ П. Я. Новицкаго (Харьков. Общ. Сборн. VI, 81; здѣсь также и литература).

VI. *Смерть Богдана Хмельницкаго.* По признанiю самого пѣвца, текстъ онъ разучилъ по „Думамъ кобзарськымъ" Б. Д. Гринченка (стр. 79 и сл.), а музыку помогъ ему подобрать г. Сластёновъ (издатель думъ Кравченка, котораго и Пархоменко, будто бы, знаетъ). Дѣйствительно, дума совпадаетъ съ указаннымъ текстомъ и печатается лишь, какъ образчикъ точнаго воспроизведенiя пѣвцомъ печатнаго текста.

VII. *Федоръ Безродный*—происхожденiя того-же, лишь музыка иного—отъ Н. В. Лисенка; но по сравненiю съ книжнымъ текстомъ (стр. 57 и сл.), оригинальную сторону версiи, переданной Пархоменкомъ соста-

вляютъ, ея начало, первыя десять строкъ думы: въ текстѣ Гринченка начало ея иное:

По надъ сагою Днипровою
Молодый козакъ обидъ обидае, не думае, не гадае,
Що на його молодого, ще й на чуру молодого бида настыгае.
То не вербы луговыи зашумилы...
Якъ безбожныи ушкалы налетилы,
Хведора безридного, отамана куринного,
Пострелялы, порубалы, тилькы чуры не піймалы.
То малый чура до козака прибувае,
Раны йому глыбокыи промывае. То козакъ йому промовляе.

Наше же начало, судя по тексту, создалось у Пархоменка подъ вліяніемъ, надо полагать, думы о невольникахъ (2-й), которой онъ не поетъ, но которую, вѣроятно, знаетъ, скорѣе всего, изъ той же книжки „Думы кобзарськы“, гдѣ, дѣйствительно, эта дума напечатана. Вотъ ея начало (стр. 13—14):

Що на Чорному морю,
На тому билому каменю,
У потреби царській,
У громади казацькій
Много тамъ війська понажено, и т. д.

VIII. *Козакъ Голота.* Текстъ изъ „Кобзарськихъ думъ“ (стр. 52 и сл.), музыка отъ Сластёнова, судя по заявленію пѣвца. Дѣйствительно, онъ передаетъ печатный текстъ съ ничтожными искаженіями, пропускомъ то тамъ то сямъ слова, перестановкой стиха 145 вм. 134-го. Поэтому, печатать эту думу не нахожу нужнымъ.

IX. *Про смерть козака—бандуриста*—тогоже происхожденія текстъ; какого происхожденія музыка, узнать не пришлось; текстъ передается буквально по „Думамъ кобзарськимъ“ (стр. 104 и сл.); поэтому не печатается.

X. *Про сестру и брата.* Происхожденіе думы у Пархоменка не ясно; но она очень близко подходитъ къ тексту „Думъ кобзарськихъ“ (стр. 6).

Что касается духовнаго репертуара Пархоменка, то показанія пѣвца не были такъ подробны (отчасти и по нашей винѣ). Въ общемъ и здѣсь Пархоменко стоитъ въ нѣкоторой зависимости отъ „книжки“: частью, по его словамъ, училъ онъ духовные стихи (псальмы) отъ своихъ, т. е. съ голоса другихъ пѣвцовъ, частью изъ книжекъ; музыка въ послѣднемъ случаѣ подбиралась имъ самимъ (она не такъ разнообразна, какъ въ думахъ), частью получалась отъ другихъ.

Такъ относительно стиховъ духовныхъ удалось въ частности собрать слѣдующее:

а) *Почаевская псальма,* которую пѣлъ Пархоменко и Н. В. Лисенку, получена имъ изъ Кіева, мотивъ далъ ему фельдшеръ Братскаго монасты-

ря (Духовн. Академіи). Псальма—книжнаго происхожденія, довольна популярная, какъ можно видѣть изъ репертуаровъ, и не разъ напечатана, между прочимъ есть и у Чубинскаго (Матеріалы) I, 161 и два варьянта; въ сборникѣ Безсонова есть также нѣсколько текстовъ: III, 165—152, но значительно отклоняющихся отъ текста Пархоменка.

γ) *Николаю*, псальма по преимуществу „лирницька“, поютъ ее дважды въ годъ—въ Николинъ день; мотивъ ея напечатанъ въ статьѣ А. А. Руссова о Вересаѣ (Зап. ю.-з. отд. И. Г. О., I.), текстъ есть и у Чубинскаго (I, 169 и два варьянта), и цѣлый рядъ у Безсонова: III, 189—193.

δ) *Мати-дѣва* (рождественская пс.) извѣстна по старинымъ записямъ, напр. у Влад. Гнатюка (Угроруски духовні вірші, Львовъ 1902), № 40 (стр. 54), по сборнику XVIII в.

ε) *Радуйся, Царице* извѣстна и по великорусскимъ текстамъ: Безсоновъ, V, 433.

ζ) *Родъ еврейскій* (Страсти)—одинъ изъ популярныхъ стиховъ, мною изданъ по ю.-великорусской версіи (Э. О. L.); къ нему ноты у А. А. Руссова, у. с..

η) *Царю, Христе* (Страсти)—идетъ изъ „Богогласника“ (напр., Почаевъ 1790), попадается и старыхъ пѣсенникахъ: Вл. Гнатюкъ, у. с. № 128 (стр. 165; Богогл. 39); есть записи: сѣверныя Безсоновъ IV, 351, 353, южно-великорусская (Э. О. L.), малорусскія: Чубинскій, III, 21.

θ) *Крестъ на древѣ* (Крестное древо) Пархоменко забылъ: давно не пѣлъ; поется преимущественно на 4-й нед. поста.

ι) *Григорій* (малый стихъ) (Георгій) и ια) Григорій великый; послѣдній, по словамъ Пархоменка, такого же объема, какъ и Лазарь; но онъ этого большого стиха всего не знаетъ, а потому пѣть не сталъ. Георгій же „малый“ даетъ точки соприкосновенія съ бѣлорусскимъ стихомъ у Безсонова, III, 181.

ιβ) *Дивна твоя тайна*. Пархоменко забылъ, могъ сообщить лишь, что поется псальма передъ Духовымъ днемъ. Идетъ изъ Богогласника (ср. В. Гнатюкъ, у. с. № 186, стр. 228).

ιγ) *Петръ и Павелъ*; харьковскій вар.—въ Э. О. XIII, 85.

ιε) *Пятницы*—скандируетъ пѣвучимъ речитативомъ; повидимому, отсутствіе стиха имъ не сознается. Южно-великорусскій текстъ того же характера въ Э. О. L.

ις) *Лазарь*. По словамъ Пархоменка, поется на пять голосовъ, между прочимъ есть мотивы Полтавскій и Кіевскій. Пархоменко знаетъ два мотива; второй нѣсколько (по мелочамъ) даетъ отличій и въ текстѣ.

ιζ) *Когда бъ я знавъ*... есть и у Безсонова (V, 489); ноты у А. А. Руссова; стихъ, повидимому, въ великорусскихъ репертуарахъ отсутствуетъ.

ιη) *Що въ мири являеться;* мотивъ оригинальный, отличный отъ Вересаевскаго у А. А. Руссова); южно-русскій (полтавскій) текстъ изданъ въ Кіев. Стар. 1883, II, 470.

κʒ) *Сонъ Богородицы*—огромный рядъ текстовъ у Безсонова: VI, 605—618; 619—631.

κε) *Ужаснися, человьче:* Безсоновъ V, 518.; стиха Пархоменко цѣликомъ не знаетъ; издается цѣликомъ въ приложеніяхъ по весьма близкой записи І. Ходоровскаго; у Пархоменка „изъ книжки".

κϛ) *Іисусе мой прелюбезный*—идетъ также „изъ книжки".

κη) *Чудо Почаевское;* у Безсонова III, 163, Чубинскаго I, 160, въ Кіев. Стар. 1882, XII—всѣ южно-русскаго происхожденія.

Изъ остальныхъ пѣсенъ нами записана лишь *„Невдашечка":* текстъ ея близко подходитъ къ напечатанному у Б. Д. Гринченка, Матеріалы, III, 608 А, хотя и не безъ отличій[1]).

Если бы мы на основаніи выше изложеннаго вздумали отвѣтить, хотя бы въ общихъ чертахъ, на вопросъ о состояніи современной народной пѣсни, то, думается, мы бы должны сказать, что страхи передъ быстрымъ исчезновеніемъ народной пѣсни преждевременны: при довольно поверхностномъ собираніи матеріала по ней, отсутствіи чего либо систематическаго въ этомъ собираніи, мы могли отмѣтить лишь для трехъ губерній довольно почтенную цифру носителей народной поэзіи. Въ этой же цифрѣ мы могли намѣтить довольно значительное количество и носителей спеціально исторической пѣсни—думы: не смотря на то, что среди настоящихъ слушателей пѣвцовъ—простаго народа—интересъ къ думѣ падаетъ, дума еще не исчезла, хотя количество сюжетовъ ея значительно сократилось; поэтому говорить о Вересаѣ, какъ о послѣднемъ бандуристѣ (въ смыслѣ пѣвца думъ; бандура, какъ инструментъ, еще далека до своего исчезновенія, какъ видно изъ значительнаго количества бандуристовъ, хотя уже думъ не поющихъ), а также о Пархоменкѣ, какъ объ „одномъ изъ послѣднихъ бандуристовъ" (какъ о немъ говорилось въ какихъ-то газетахъ , говорить объ этомъ преждевременно, хотя и нельзя не задуматься надъ судьбою думы: удастся ли тѣми искусственными средствами, которыя практикуются теперь любителями интеллигентами для ея поддержанія, вернуть думѣ ея прежнюю популярность въ народѣ, настоящемъ, повторяю, слушателѣ пѣвца? Измѣненіе экономическихъ интересовъ, интересовъ духовныхъ было причиной сокращенія интереса къ думѣ. Это измѣненіе, несомнѣнно, кос-

---

[1]) Въ виду того, что въ репертуарахъ, печатаемыхъ ниже, обозначается, что издано изъ каждаго, здѣсь параллелей печатныхъ не указываю, кромѣ тѣхъ, кои не вошли въ репертуары.

нулось и не одной думы: духовный стихъ сталъ рядомъ съ сатирической, балагурной, не всегда даже приличной пѣсней, частушка является рядомъ со старой пѣсней. На сѣверѣ, гдѣ экономическія и духовныя условія болѣе измѣнили быть, чѣмъ на югѣ, этотъ переломъ въ жизни народнаго творчества намѣчается еще виднѣе. Въ частности это измѣненіе въ направленіи и содержаніи народной поэзіи характеризуется, думаю, въ наше время измѣненіемъ въ отношеніи источниковъ ея: если и прежде мы не могли отрицать вліянія книги, книжнаго источника въ устной, традиціонной поэзіи, то теперь болѣе внимательный анализъ въ области, по крайней мѣрѣ, отдѣльныхъ видовъ этой поэзіи почти всякій разъ ведетъ къ выводу, что вліяніе книги, идущее извнѣ, сказывается все сильнѣе и сильнѣе, все чаще и чаще принимается и самими носителями устной поэзіи, какъ нѣчто не только не лишнее, но и прямо полезное: разъ пѣсня охотно слушается, разъ она приноситъ доходъ пѣвцу, безразлично, откуда бы она ни шла.

Съ этой точки понимаемъ мы и Т. М. Пархоменка: духовный его репертуаръ, сатирическій и пѣсенный, именно репертуаръ, который представляетъ интересъ для обычныхъ его слушателей—самый обычный, традиціонный, живущій той традиціей, частью книжной, которая даетъ тѣ же результаты и у цѣлаго ряда другихъ пѣвцовъ, между которыми много (судя по репертуарамъ) и такихъ же, какъ Пархоменко, есть и богаче его. Особенность же Пархоменка со стороны репертуара составляетъ изрядное количество думъ; но, какъ видно было изъ нашихъ замѣчаній, едва-ли было больше двухъ-трехъ въ его первоначальномъ репертуарѣ (объ Азовскихъ братьяхъ и про вдову и сыновей); остальныя думы даны ему интеллигентами, разучены имъ потому, что ихъ охотно слушаютъ, а слѣдовательно и оплачиваютъ тѣже интеллигенты (не даромъ, со времени „знаменитости" Пархоменка, конечно, у интеллигентовъ, доходы его такъ поднялись). Стало быть, какъ *народный* пѣвецъ и въ этомъ отношеніи Пархоменко станетъ въ рядъ съ другими, въ памяти коихъ держатся 2-3 думы, а преобладаетъ нужный для народа репертуаръ духовныхъ стиховъ, шутливыхъ и другихъ пѣсенъ (см. наши репертуары). Несомнѣнно, что съ этой точки зрѣнія Пархоменко выдающійся пѣвецъ лишь для болѣе интеллигентной, любящей непосредственно или тенденціозно народную пѣсню, въ частности слабѣющую думу. Съ другой стороны, какъ тонкій художникъ-музыкантъ, несомнѣнно, поэтъ въ душѣ, Т. М. Пархоменко—явленіе, м. б., не заурядное; но цѣнителями его въ этомъ отношеніи болѣе являемся мы, интеллигенты, нежели обычные его слушатели. Для изслѣдователя же Пархоменко представляетъ одно изъ дорогихъ звѣньевъ въ цѣпи матеріаловъ для изученія народной поэзіи, которая играетъ столь видную роль въ нашемъ духовномъ обликѣ. Извѣстное увлеченіе Пархоменкомъ—наше увлеченіе, которое придетъ въ настоящую свою норму лишь при спокойномъ и научномъ изслѣдованіи народной поэзіи.

Заканчивая свои замѣчанія, мы должны, естественно, поблагодарить усердныхъ сотрудниковъ, давшихъ намъ возможность поближе познакомиться интереснымъ явленіемъ въ области нашей традиціонной словесности: прежде всего самого носителя ея Т. М. Пархоменка, а затѣмъ Г. Бакалова, В. Данилова, А. Кибальчича, I. Боборыкина, такъ усердно потрудившихся надъ записываніемъ пѣсеннаго матеріала.

Дополненія [1]).

Къ стр. 105 прим.. Къ литературѣ о Т. М. Пархоменкѣ: 1) „Вѣстникъ юга“ 1903 г. 23 февр. (№ 382) *А. Л*(исовскій): о Т. М. Пархоменкѣ—газетная замѣтка общаго характера по поводу „концерта“ Пархоменка въ Екатеринославѣ. 2) *А. Лисовскій*. „О малорусскихъ народныхъ пѣсняхъ“: общая характеристика думъ (ср. того же автора: Опытъ изученія малорусскихъ думъ—Полтавск. губ. вѣд. 1890, № 58-60, 62-67, 69-74, и отдѣльно), общая характеристика Пархоменка; участіе Н. В. Лисенка въ музыкальномъ репертуарѣ П-а отмѣчено.—Литограф. чтеніе А. Лисовскаго.

Къ стр. 168. Къ репертуарамъ лирницкимъ:

Нѣжинскаго уѣзда.

Новакъ Яковъ Демьяновичъ (155) (М. Д.).

α) Ужаснися, чоловиче.
β) Самаріани.
γ) Пятницы.
δ) Лазарь [2]).
ε) Когда бъ я знавъ свой препослѣдній день.
ς) Господь Спаситель, ти мя свѣтъ.
ζ) Ангели душу пробуживають.
η) Расплачется мать сира земля.
θ) Праведнее сонце въ раи свитило.
ι) Родъ еврейскій.
ια) Пробудись одъ сна, невѣста.
ιβ) Дивна твоя тайна.
ιγ) Петръ и Павелъ.
ιδ) Мати-Діва.
ιε) Що въ мірѣ является.
ις) Олексій.
ιζ) Устань, грѣшна душа.
ιη) Исусе мой прелюбезный.

---

[1]) Составились главнымъ образомъ а) изъ матеріаловъ, собранныхъ В. В. Даниловымъ лѣтомъ 1903 г. въ Нѣжинѣ (въ ссылкахъ: М. Д.), б) изъ матеріаловъ, собранныхъ нами во время послѣдней побывки (1 окт. 1903) у насъ Пархоменка.

[2]) Знаетъ плохо.

Борзенскаго уѣзда.

Блоха Трифимъ Ѳедотовичъ (159) (М. Д.).

α) Пробудысь отъ сна, невѣсто.
β) Іисусе прелюбезный.
γ) Ангели душу пробуживають.
δ) Пятныця.
ε) Лазарь [1]).
ς) Сонъ Богородицы.
ζ) Когда бъ я знавъ свой предпоследній день.
η) Ой хто Мыколая любыть.
θ) Святителю оче, Мыколаю.
ι) Устань, грѣшная душа.
ια) Михаилъ—архангелъ.
ιβ) Паслы пастыри овці на горі.
ιγ) Изъ пустыни старець (Евстафій царевичъ).
ιδ) Праведнее сонце.
ιε) Плачъ земли.
ιζ) Родъ еврейскій (постова пс.)
ιξ) Царю Христе.
ιη) Радуйся, Царице.
ιθ) Дивна твоя тайна.
κ) Плаче душа и рыдае.
κα) Войшлы моі літа.
κβ) Возбранная діво Богоматерь отроковыця.
κγ) Боже, зри мое смыреніе.
κδ) Іерусалыме, святыся нынѣ.
κε) Слава, слава въ вышнихъ Богу.
1) Теща.
2) Дують витры, дують буйны.
3) На що мене маты родыла—на що мене Богъ создавъ.
4 Зайшло сонце за лісокъ.
5) Що й на горі комара стояла.
6) Не щебечи соловейко.
7) Зеленее жито зелене,—хороши гости у мене.
8) Понадъ рѣчкой, понадъ быстрою.
9) Возлѣ рѣчки, возлѣ броду.
10) Оддавъ мене мій батенько за крутыі горы.
11) Уродыла мене маты въ зелену неділю.
12) Чечотка.
13) Ой, родоньку, пора до домоньку.

---

[1]) Замѣчаніе пѣвца: «Самъ Лазаря не зложу, співаю за гуртомъ, бо у мене удача тупая».

14) Ой, Боже, Боже, колы той вечоръ буде.
15) По улыці мостовой.
16) Дівчынонько, серце мое, — ты моя не будешъ.
17) Де ты, хмелю, зымувавъ?

Къ стр. 118 прим.. Криптоглоссонъ Т. Блохи (159) въ общемъ сходенъ съ изданнымъ А. М. Малинкой (Земск. Черн. сбор. 1992, IV) криптоглоссономъ Дудкина (29), даетъ, однако, нѣсколько къ нему дополненій и варіантовъ.

Дополненія: возъ-кóтень.
деньги-хóбни.
картофель-бурлуга.
курить-побéныть.
панъ-коврíй.
панъ-отецъ-укóрникъ.
пѣть псалмы-псáлыть.

Варьянты: баба-ряха (Дудкинъ: цуба).
базаръ-пустó (кермашъ).
лира-лáбожница (глабушныця).
попъ-кархвыль (каухвиръ).
сапоги-óбуть.
сапожникъ-óбутень.
сорочка-монáтка.
спать-кимáть.
хлопецъ-лóбузъ.
ходить-хáнжить.
ѣсть-трóить.
свита-сыпія (сепляга).
окно-зикрó (икро).
старецъ-любóкъ (шнарець)
сумка-шéбеть (снадета).
табакъ-матлàнъ (матлохъ).
штаны-настёгы (настынники).

(М. Д.)

Къ стр. 120. Есть братство пѣвцовъ-лирниковъ и въ самомъ *г. Нѣжинѣ*: оно группируется около такъ называемой Замковой церкви; къ нему принадлежатъ между прочими и лирники Я. Новакъ (155) и Ѳ. Ярешко (149)—Такое же братство есть и въ *г. Борзнѣ* при Троицкой церкви, изъ числа братчиковъ этого братства извѣстенъ Т. Блоха (159)—(М. Д.)

Къ стр. 115. Есть и въ сосницкомъ „гуртѣ“ въ м. Менѣ (къ которому принадлежитъ Т. М. Пархоменко) также *казначей* (Лука въ Ольшанѣ), производятся съ нимъ „учеты“ на ярмаркахъ; главнымъ образомъ

расходы идутъ на лампаду въ братской церкви, а иногда на тѣже деньги справятъ и хоругвь. Въ случаѣ болѣзни кого либо изъ братчиковъ, ему оказываютъ члены гурта денежную помощь въ складчину, размѣръ взноса на это дѣло не опредѣляется: даютъ, сколько кто пожелаетъ или можетъ. (Сообщ. Пархоменка).

Къ стр. 152. Къ спискамъ кобзарей и лирниковъ Черниговъ. губ.

Нѣжинскій уѣздъ.

147) *Кондратенко* Дмитрій Харитоновичъ, м. Круты; учитель Я. Новака (155); болѣе уже не поетъ.

148) *Степанъ,* Быковъ хуторъ (Мойса)[1]).

149) *Ярешко* Ѳедосій, Великая Кошелювка.

150) *Дворскій* Филимонъ, с. Данино (Мойса).

151) *Пасика* Дмитрій, лѣтъ 30, м. Носовка (Мойса).

152) *Черевко* Яковъ, м. Носовка, знаетъ думы (Мойса).

153) *Никонъ,* с. Дѣвица, зналъ думы, умеръ (Мойса).

154) *Шевчунъ* Власъ, Лосиновка, умеръ (Мойса).

155) *Новакъ* Яковъ Демьяновичъ, род. въ 1876 г., въ Занькахъ, ослѣпъ 10 лѣтъ, ученикъ Кондратенка (147), репертуаръ см. выше стр. *146.*

Б. 156) *Павло,* с. Терешковцы, зналъ думы, умеръ (Мойса).

157) *Алексѣй,* Носовка (Мойса).

158) *Климовичъ* Герасимъ, д. Шиловичи, молодой (Мойса).

Борзенскій уѣздъ.

159) *Блоха* Трофимъ Ѳедотовичъ, род. 1854 г., г. Борзна, ослѣпъ 4 лѣтъ, ученикъ Е. Пилипенчука (160), репертуаръ см. выше стр. *147* [2]).

160) *Пилипенчукъ* Евстафій, г. Борзна, учитель Блохи (159).

Сосницкій уѣздъ.

Б. 161) *Сердюкъ-Перелюбъ,* г. Сосница, ученикъ Пархоменка (9)[3]).

Къ стр. 110. Репертуаръ Пархоменка въ промежутокъ времени между послѣдними его посѣщеніями (великимъ постомъ и октябремъ 1903 года) увеличился новыми пѣснями:

а) Изъ старыхъ думъ онъ сталъ пѣть „Алексѣя Поповича“: знаетъ пока лишь кусокъ, кончая стихомъ: „И Чорному морю и мени атаману кошовому!“, по тексту Б. Д. Гринченка „Думы кобзарськы“ (Черниг. 1897), по которымъ онъ ее и разучиваетъ, придерживаясь текста буквально (стр. 48—49). Отклоненія стилистическаго характера и ничтожны:

стихъ 1. „Ой *шо* на Черному мори.
„ 3. Тамъ *сыдывъ* сокілъ білозорець.
„ 4. Смутно себе мае, *да* на *Чорне* море...

1) Т. е. по сообщенію Мойсы (5), изъ тѣхъ же матеріаловъ В. Данилова.

2) Отъ него записывали: П. А. Кулишъ и А. М. Кулишъ.

3) Сообщеніе Т. М. Пархоменка.

стихъ 5. ..... недобре почынае.
„ 8. А съ підъ низу.....
„ 11. Судна козацьки *молодецька.*
„ 12. Одну часть узяло—гирло Дунайске пожерло,
„ 13. А другу часть—въ землю Огарську занесло.
„ 18. Ой, хтось мижь намы.....
„ 20. .... мылосердому Богу (bis).

Музыку къ думѣ далъ ему въ въ Харьковѣ, какъ и текстъ, И. Хоткевичъ, который, по словамъ П-а, и самъ играетъ на бандурѣ.

б) Пѣсню *про смерть Шевченка,* которую П-о поетъ на мотивъ колыбельной пѣсни, очень „жалобно“, онъ получилъ вмѣстѣ музыкой отъ г. Красицкаго (Екатеринославъ). П-о называетъ её похороннымъ „маршемъ.“ Начало:

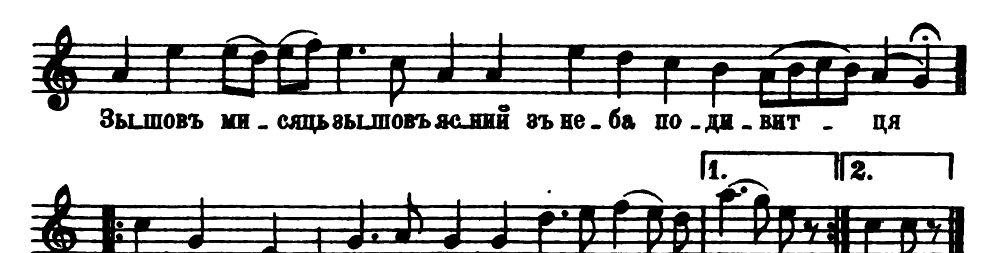

Зійшовъ місяць,	Глянувъ зъ неба
Зійшовъ ясний	Яснымъ окомъ
Зъ неба подывитця:	Та й начавъ журытця.

в) Пѣсня про *Максима Желѣзняка;* музыку и мотивъ, по его словамъ, получилъ отъ Н. В. Лисенка въ Кіевѣ.

г) Шутливую пѣсню про „Колозпыву жинку“ Пархоменко пѣлъ въ „концертѣ“ въ Нижнѣ-Днѣпровскѣ 17 мая 1903 г. (афиша о концертѣ).

Лирники и кобзари.

Настоящій списокъ [1]) кобзарей и лирниковъ, главн. образомъ, губ. Черниговской, Полтавской и Харьковской, отчасти Кіевской и другихъ южныхъ, составленъ преимущественно на основаніи печатнаго матеріала о пѣвцахъ, охватываетъ приблизительно время съ 80-хъ годовъ прошедшаго вѣка, но иногда и болѣе раннее: послѣднее необходимо часто для уясненія пѣсенной традиціи. Въ интересахъ этой же традиціи въ перечень внесены извѣстія объ ученикахъ и учителяхъ того и другого пѣвца.

Въ виду того, что сказано было раньше о собираніи пѣсенъ и свѣдѣній о пѣвцахъ, настоящій списокъ, разумѣется, на полноту претендовать не можетъ, являясь лишь первой попыткой сводки, и можетъ служить лишь исходной точкой для дополненій, какъ по печатной литературѣ, такъ и на основаніи непосредственныхъ наблюденій.

Главными источниками для настоящаго списка служили, кромѣ непосредственно полученныхъ свѣдѣній, слѣдующія статьи:

1) Лирницкія пѣсни, записаны *И. Ф. Тюменевымъ* съ предисл. *Н. П. Рагозина*—Вѣстн. Археол. и исторіи Археол. инст. 1885 г., вып. IV, 34- 52.

2) *Е. Кристъ*. Кобзари и лирники Харьковской губ.—Сборникъ Ист.-Фил. Общ. при Харьк. унив., XIII (1902), 121—133.

3) *А. Н. Малинка*. Лирникъ Андрій Корніенко—Кіев. Стар. 1895 г. IX, 59 и сл.

4) *Е. Чикаленко*. Лирникъ Василій Морозъ—Кіев. Стар. 1896 г. III, 79 сл.

5) *С. Масловъ*. Лирники Полтавской и Черниговской губ.—Сборн. Ист.-Фил. Общ. при Харьков. у-ѣ, XIII (1902), 217—226.

6) *В. Горленко*. Кобзари и лирники—Кіев. Стар. 1884, I, 20 и сл.; XII, 639 и сл.

7) *В. Горленко*. Бандуристъ Иванъ Крюковскій—Кіев. Стар. 1882, XII, 491 и сл.

8) *А. Русовъ*. Остапъ Вересай, одинъ изъ послѣднихъ кобзарей малорусскихъ.—Зап. Ю.-Зап. отд. Имп. Геогр. Общ. I (за 1873 г.). Кіевъ 1874, стр. 309 и сл.

[1]) На цифры этого списка, для краткости, ссылки въ статьѣ выше.

9) *К. Ф. У.* Кобзарь Остапъ Вересай и его думы.—Кіевск. Стар., 1882 г., VIII, 259 сл.

10) *А. Н. Малинка.* Кобзарь Петро Гарасько и лирникъ Максимъ Прыщенко.—Кіев. Стар. 1893 г., IX, 441.

11) *А. Н. Малинка.* Прокопъ Чубъ (онъ же Дубъ)—Этногр. Обозр., XII (1892).

12) *П. Тиховскій.* Кобзари Харьковск. губ.—Сборн. Ист.-Фил. Общ. при Харьк. у-ѣ., XIII (1902), 135—138.

13) *А. Н. Малинка.* Замѣтка о двухъ лирникахъ Черниговской губ.—Этногр. Обозр., LIII (1902), 148—160.

14) *А. Н. Малинка.* Кобзари и лирники.—Земскій сборн. Черниг. губ. 1903, IV, 60—92.

15 *Н. С. Державинъ.* Пѣсня про Морозенка.—Этногр. Обозр. LVI (1903), 115—116.

16) *Н. Сластёновъ.* Кобзарь Михайло Кравченко и его думы.—Кіев. Стар. 1902 г. V, 303 и сл.

17) *А. Н. Малинка.* Лирникъ Евдокымъ Мыкытовичъ Мокровизъ—Кіевск. Стар. 1894, IX, 415 сл.

18) *А. Н. Малинка.* Лирникъ Ананій Гомынюкъ—Кіевск. Стар. 1898 г., X, 2 и сл.

19) *П. И.* Изъ области малорусскихъ народныхъ легендъ—Этногр. Обозр., XIII—XIV (1892), 85—86.

20) *П. Н. Тихановъ.* Черниговскіе старцы—Труды Черниг. губ. Арх. Ком. II, 65—158.

21) *И. Хоткевичъ.* Нѣсколько словъ объ украинскихъ бандуристахъ и лирникахъ—Этн. Обозр. LVII (1903), 87.

Другихъ мелкихъ пособій не перечисляю. Въ слѣдующемъ ниже спискѣ приняты слѣдующія условныя обозначенія: Б—передъ цифрой означаетъ бандуриста: остальные лирники; въ концѣ свѣдѣній о томъ или другомъ пѣвцѣ иногда стоитъ римская цифра: указаніе на номеръ репертуара въ слѣдующемъ далѣе перечнѣ репертуаровъ пѣвцовъ. Наконецъ, послѣдняя цифра (безъ скобокъ)—указаніе на только что приведенную литературу. Въ концѣ списка, подъ А и Б, сгруппированы не полныя и неточныя свѣдѣнія о пѣвцахъ, подъ В—замѣтки о пѣвцахъ болѣе отдаленныхъ мѣстностей для сравненія съ приводимыми выше изъ губ. Черниг., Полтав., Харьков., отчасти Кіевской.

Черниговская губернія.

а) Нѣжинскій уѣздъ.

Б. 1) Прокопъ *Дубъ*, с. Мокіевка, род. 1841 г., ученикъ Овсія Слипого (3), учитель П. Гараська (25), ходилъ съ П. Братицею (2) и Н. Кожуховскимъ (7).—II; умеръ (?)[1]. 6. 9. 10. 11.

[1]) Мнѣ извѣстно о смерти *Павла* Дуба изъ Мокіевки же.

Б. 2) Павло *Братица*, с. Терешковка, л. 60, ученикъ Бешка (12), и Левка (14), ходилъ съ П. Дубомъ (1), умеръ ок. 1887 г.— I—6. 9. 16. (ср. выше стр. 149, № 156?).

Б. 3) Овсій *Слипой*, д. Шняковка, учитель П. Дуба (1), умеръ.—9. 11.

4) Артемій *Брюховецкій*, с. Вересоча, учитель Ао. Приходька (26)[1])

5) Петръ Яковл. *Мойса*, 60 л., с. Лосиновка, ученикъ Грицка Строгого; поетъ безъ музыки.—IX [2]).

6) Никита *Горбатокъ*, 42 л., д. Заньки [1]).

6[a]) Исидоръ *Лаврентьевъ* (фам. неизвѣстна), д. Заньки; хранитель братскаго ключа.[1])

7) Николай Андреев. *Кожуховскій*, род. 1867 г., с. Володькова Дѣвица; ходилъ съ П. Дубомъ (1).—VIII.—11.

8) Грицко *Строгій*, с. Галица, учитель П. Мойсы (5)[2]).

8[a]) Алексѣй *Сиротенко*, с. Орловка, казначей „братіи"[1]).

б) Сосницкій уѣздъ.

Б. 9) Тер. Мак. *Пархоменко*, р. 1872 (с. Волосковцы), с. Бурковка, ученикъ А. Гойденка (10), учитель А. Гребня (24[a]), П. Ткаченка (15[c]) и Сердюка (161).—III.—14. 15. 21.

Б. 10) Андрей Матв. *Гойденко*, м. Синявка, учитель Т. Пархоменка (9), ученикъ старика Данила (115); умеръ ок. 1880 г.—15.

Б. 11) Левко Сидоров. *Гробъ*, л. 60—м. Мена [3]).

Б. 12) Андрей *Бешко*, м. Мена, учитель П. Братицы (2), умеръ въ 1855 г., ученикъ А. Шута (15)—6. 9.

Б. 13) Алексѣй *Ракъ*, гор. Сосница—9.

Б. 14) *Левко*, с. Охроміевка, учитель П. Братицы (2)—6.

Б. 15) Андрей *Шутъ*, м. Александровка, учитель А. Бешка; умеръ въ 1873 г.—6. 7. 9.

Б. 15[a]) *Войцехъ*, Мена, 6.

Б. 15[b]) *Павелъ*, с. Синявка—6.

Б. 15[c]) Петръ *Ткаченко*, с. Синявка, ученикъ Пархоменка (9) [3]).

в) Борзенскій уѣздъ.

Б. 16) Иванъ *Романенко*, с. Брытаны—9.

Б. 17) *Яковъ*, с. Фастовцы—9.

г) Черниговскій уѣздъ.

Б. 18) Никита *Скачокъ*, с. Андреевка (?) [4])—16.

Б. 19) Марко *Скачокъ*, с. Андреевка (?)[4])—16.

20) Евфимъ *Штипунъ*, с. Кіенка.—20.

1) Матеріалы о. Ходоровскаго.

2) Матеріалы В. Данилова.

3) Мои записи и 14.

4) Сластеновъ. Въ спискѣ нас. мѣст. Черниг. губ. (1902) въ Черн. губ. с. Андреевки не показано.

21) Иванъ *Силка,* с. Киселіевка.—20.

Б. 22) Савостій *Килишко* (онъ же Кіяшко?), л. ок. 60., м. Березна.—16.

Б. 23) Кондратъ *Самойленко,* с. Водилица (?)[1])—20.

Б. 24) Петро *Будракъ.* с. Петровка, близь Седнева (?)[2])—16.

24[a]) Аврамъ *Гребень,* м. Березна, ученикъ Пархоменка (9).

д) Козелецкій уѣздъ.

Б. Петро *Гарасько,* с. Козары, род. 1855, ученикъ П. Дуба (1)—IV—10.

26) Аѳанасій Фед. *Приходько* (по уличному Хлѣбенко), 30 л., с. Лихачево, ученикъ А. Брюховецкаго (4)—VII[3]).

е) Остерскій уѣздъ.

27) Евдокимъ Никит. *Микровизъ,* род. 1859 г., с. Сивки; ученикъ Л. Михалевича (34)—VI.—17.

28) Ананій Сав. *Гомынюкъ,* с. Плыжное (?)[4])—I—18.

ж) Глуховской уѣздъ.

29) Никиф. Егоров. *Дудкинъ* (онъ же Дудка), 35 л., с. Марчихина Буда; ученикъ В. Гарбузова (33)—V—13. 14.

30) Алексѣй Иван. *Побегайло,* 46 л., м. Воронежъ—IV—17.

31) Егоръ Осип. *Охременко,* 19 л., с. Литвиновичи; ученикъ Ф. Зазирнаго (32)—II—13.

32) Федоръ *Зазирный,* с. Литвиновичи, учитель—Охременка (31); умеръ ок. 1896 г.—13.

33) Василій *Гарбузовъ,* 60 л., д. Степановка, учитель Дудкина (29)—14.

34) Леонтій *Михалевичъ,* м. Янполь; учитель Мокровиза (27) и другихъ четырехъ (111—114).—17.

35) *Филипъ* (дядинька Хвылыпъ), с. Обложки—13.

36) Ник. Ив. *Слидюкъ,* г. Глуховъ; учитель Маслюкова (37).—16.

з) Новгородосѣверскій уѣздъ.

37) Алексѣй Терентьев. *Маслюковъ,* род. 1879 г., м. Середина Буда; ученикъ Н. Слидюка (36)—III—13.

и) Стародубскій уѣздъ.

Б. 38) Павелъ *Козелъ,* с. Спасское (?)[5]) - 9.

В. 39) *Антонъ,* с. Семяновка (?)[6])—9.

II. Полтавская губернія.

а) Пирятинскій уѣздъ.

Б. 40) Федоръ *Алексѣевъ* (Крячковскій), с. Крячково—79.

1) Тихановъ. Въ сп. насел. мѣстъ не найдено.

2) Сластеновъ. Петровки близь Седнева не найдено (Петрушинъ?).

3) Матеріалы о. І. Ходоровскаго.

4) Малинка. Въ спискѣ нас. мѣстъ Черн. губ. такого названія не найдено.

5) К. Ф. У. Въ Starод. у. нѣтъ, указано въ Сосницк. и Кролевецкомъ у.

6) К. Ф. У. Въ Старод. у. нѣтъ, указано въ Глуховскомъ.

Б. 41) *Антонъ* (Вечирскій), с. Вечирки; умеръ ок. 1881 г.—79.

Б. 42) Кондратъ *Емченко,* с. Харитоновка—6.

Б. 43) Ефимъ *Перепелица,* с. Вейсбаховка—XI—6.

Б. 44) Федоръ *Баша,* с. Томаровка, ученикъ Лантуха (135), имѣлъ до 15 учениковъ.—X—7.

б) Прилуцкій уѣздъ.

Б. 45) Остапъ *Вересай* (по уличному Лабза), род. 180$^7/_8$ г., с. Сокиринцы, ученикъ С. Кошового (136), умеръ.—V—6. 8. 9. 16.

46) Николай Яковл. *Дуброва* (по уличн. Ящѣнко), 56 л., с. Гмырянка.—XIV.—5.

47) Троф. Павлов. *Бабѣнко,* 30 л., с. Поддубовка; ходитъ съ Д. Куцымъ (48).—XIII.—5,

48) Дмитр. Емельян. *Куцый,* 25 л., с. Згуровка; ходитъ съ Т. Бабенкомъ (47).—XII.—5.

49) Мартынъ Петров. *Чугуй,* с. Городокъ.—5.

49[a]) *Вакуленко*—г. Прилуки—6.

50) Авксентій *Веремієнко,* с. Петровка—16.

в) Миргородскій уѣздъ.

Б. 51) Михаилъ *Кравченко,* 43 г., Б. Сорочинцы; ученикъ Яшнаго (52).—III.—16.

Б. 52) Семенъ Харитон. *Яшный,* Миргородъ; учитель М. Кравченка (51).—16.

Б. 53) Юхымъ *Марченко,* с. Поповка.—16.

Б. 54) Иванъ *Чорнуцькій*
Б. 55) Семенъ *Марковскій*
Б. 56) Давыдъ *Марковскій*
} с. Камышня.—16.

Б. 57) Остапъ (онъ же Опанасъ?) *Барь.*
Б. 58) Петро *Степовиденко*
} с. Черевки.—16.

Б. 59) Алексѣй *Соляненко,* 50 л.
Б. 60) Иванъ *Сироштанъ,* 40 л.
Б. 61) Петро *Лаврикъ,* 30 л.
Б. 62) Иванъ *Кнюхъ.*
} Хомутица.—16.

63) Платонъ *Кравченко*—Шахворостовка—16.

64) Остапъ *Кáлный*—Б. Сорочинцы—16.

65) *Сильвестръ*—с. Ерки.—16.

г) Зеньковскій уѣздъ.

66) *Грицко* (иначе—Готва), с. Ковали (Ковалевка)—16.

д) Константиноградскій уѣздъ.

Б. 67) Василь *Парасочка*—Константиноградъ—16.

е) Лохвицкій уѣздъ.

Б. 68) Иванъ *Крюковскій*, (онъ же—Иванъ Крюкъ) род. 1820 г., около Лохвицы; ученикъ Кравченка (Гапоновскаго, стараго) (69) и Г. Волка (122).—VI—7. 16.

Б. 69) *Кравченко*, с. Гапоновка (?), учитель И. Крюковскаго (68)—7.

69[а]) *Потапъ*—с. Новая Гребля; умеръ—6.

ж) Лубенскій уѣздъ.

Б. 70) Архипъ *Никоненко*, м. Оржица; умеръ.—7. 9.

Б. 71) Федоръ *Кононенко*, с. Александровка.—7.

з) Гадячскій уѣздъ.

Б. 72) Федоръ *Саковенко*, с. Разбишевка.—9.

и) Роменскій уѣздъ.

Б. 73) *Трихонъ*, В. Бубни; умеръ ок. 1880 г.—7. 9. 16.

і) Хорольскій уѣздъ.

Б. 74) *Петро*—Мелюшки—16.

75) Федоръ *Губенко*, с. Почапци—16.

76) Антонъ *Скоба*, м. Богачка.—16.

к) Полтавскій уѣздъ.

77) *Максимъ* Захаровичъ, м. Решетиловка.—16.

78) Игнатій *Шмиголь*, с. Щербани.[1])

л) Золотоношскій уѣздъ.

Б. 79) *Грицко*
80) *Потапъ* } Ржавцы.—5.

III. Харьковская губернія.

а) Харьковскій уѣздъ.

Б. 81) Ерастъ *Будянскій*, с. Полевое. X—2. 12.

Б. 82) Ник. *Демченко*, 30 л., Дементьевка за Деркачами.—12.

Б. 83) Илья Яков. *Токарь*, 40 л., х. Дементѣевка, учитель Калиберги (87)—2.

Б. 84) *Гарбузъ*, г. Харьковъ.—9.

Б. 85) Никиф. *Соломахъ*, 40 л., Мироновка—VIII.—12.

Б. 86) Петръ Сем. *Древкинъ* (Древченко), 37 л., изъ Полт. губ., х. Золотополе, близь Харькова, ученикъ Гончаренка (88)—XIV.—2. 21.

Б. 87) Павелъ Фил. *Калиберга*, 19 л., Б. Даниловка, ученикъ И. Токаря (83)—XI—2.

Б. 88) Игн. Тихон. *Гончаренко*, 62 г., род. въ Рипкахъ за Вильшаной, Губенковъ х., учитель Горобца (130)—IX—2. 12.

[1]) Кіев. Стар. 1883 г. (Горленко).

89) Ив. Фед, *Зозуля,* 36 л., Б. Даниловка, ходитъ съ Древкинымъ (86)—2.

89[a]) Марко *Юрченко,* с. Безлюдовка (по Зміевскому шляху)—2.

б) Богодуховскій уѣздъ.

Б. 90) Левко *Кулибаба,* с. Ольшана.—9.

91) Вас. *Панасенко,* с. Липцы.—2.

Б. 92) Петръ *Кулибаба,* с. Ольшана, учитель: Ульяна изъ Валокъ (96), Игн. Гончаренка (88), Михайла изъ Мирониковки (95)—2. 9.

Б. 93) *Григоренко,* с. Красный Кутъ, умеръ.—9.

94) *Мина,* с. Красный Кутъ.—16.

в) Изюмскій уѣздъ.

95) *Михайло,* с. Мирониковка, ученикъ П. Кулибабы (92).—2.

г) Валкскій уѣздъ.

Б. 96) *Ульянъ,* г. Валки, ученикъ П. Кулибабы (92).—2.

97) Як. Тим. *Богущенко,* г. Валки, ученикъ К. Назаренка (100)—XVI—2.

98) Андрей *Ярмишевъ,* с. Старая Водолага, ученикъ Назаренка (100)—2.

99) Андрей *Ярмишевъ,* (2-й)—с. Хмель; ученикъ Назаренка (100)—2.

100) Карпъ *Назаренко,* д. Снѣжки, учитель Богущенка (97), Сергѣенка (129) обоихъ Ярмишевыхъ (98, 99).—2.

101) Ив. Миронов. *Ткаченко,* с. Бабаево.—2.

В. 102) Ост. Як. *Бутенко,* 42 г., Люботинъ (Куряжскій мон.), ученикъ Евф. Кулиша (123)—XIII—2.

Б. 103) Ив. Фед. *Нетеса,* 38 л., Старые Мерчки, ученикъ Евф. Кулиша (123)—XII—2.

д) Купянскій уѣздъ.

Б. 104) Ив. *Радовенко,* сл. Маначиновка, х. Ряскій.—19.

е) Ахтырскій уѣздъ.

Б. 105) *Залавскій,*—с. Тростенецъ.—9.

IV. Кіевская губернія.

а) Кіевскій уѣздъ.

106) Петръ *Кремынскій,* м. Бѣлгородка, учитель Гомынюка (28)—18.

107) Макс. Данил. *Прыщенко,* 50 л., м. Бѣлгородка; ученикъ Г. Пыцкаго (137).—XVIII.—10.

б) Звенигородскаго уѣзда.

Б. 108) Дм. *Погорилый,* Звенигородка.—9.

в) Васильковскій уѣздъ.

109) Андрей *Корніенко,* 30 л., г. Васильковъ, ученикъ Ом. Шевченка (110)—XVII—3.

110) Омелянъ Адам. *Шевченко,* м. Бѣлая церковь; учитель Корніенка (109), Н. Пустовытенка (132)—3.

А.

Черниговская губ.

111) Архипъ *Сычка*
112) *Иванъ*
113) *Андрей* (Гайдукъ?)
114) *Павло*
} ученики Леонтія Михалевича (34)—17[1]).

Б. 115) *Данило* старый, учитель Гойденка (10 (Сосн. у. с. Баба)—21.

Полтавская губ.

Б. 116) Александръ *Михайлюкъ,* Лубен. у.—7.
Б. 117) Семенъ *Скорыкъ*—Константиногр. у.—16.
Б. 118) Юхымъ *Бутовскій*—Кременчугск. у.—16.
Б. 119) Иванъ *Лиходиръ*—Гадячскій у.—9.
Б. 120) *Хмельницкій,* учитель стараго Кравченка (63)—Зеньковскій у.—7.
121) Паласка *Павливска* (знаетъ думы)—Зеньковскій у.—16.
Б. 122) Гаврило *Волкъ,* учитель Н. Крюковскаго (68)—Зеньковск. у.—7.

Харьковская губ.

Б. 123) Евф. Конст. *Кулишъ,* учитель Бутенка (102), Нетесы (103), умеръ ок. 1885 г.—Валкск. уѣзда—2.

Б. 124) Петръ Сем. *Владиміровъ*
Б. 125) Як. Мих. *Багнутъ*
Б. 126) *Андрей*
Б. 127) *Самсонъ*
Б. 128) *Ларіонъ*
} Валкск. у.—2.

Б. 129) Мих. *Сериенко,* ученикъ Назаренка (100; ушелъ въ Перекопъ (Харьков.?)—Валкскаго у.—2.
Б. 130) *Горобецъ,* ученикъ Гончаренка (88)—Богодуховск. у.—2.
Б. 131) Григ. Ильичъ *Байдиковъ,* слоб. Олексіевская; ученикъ Гончаренка (88)—2.

Кіевская губ.

132) Ник. *Пустовытенко,* ученикъ О. Шевченка (110)—3.

Б.

Б. 133) Фед. *Холодный,* 70 л., умеръ—Полтавск. губ.—16.
134) Юхымъ *Максимовичъ*—Полт. губ. Бутовцына.—16.
135) *Бантухъ,* учитель Баши (44)—Полт. губ.—6.
Б. 136) Семенъ *Кошовый,* учитель О. Вересая (45)—Полт. губ.—8.
137) Герасимъ *Ныцкій,* учитель Прыщенка (107—Кіевск. губ.—10.
Б. 138) Павло *Гащенко*—Харьковск. губ.—XV—21.

---

[1]) Объ Андреѣ Гайдукѣ изъ Синявки сообщаетъ Пархоменко.

В.

139) Меѳ. *Колесниченко,* с. Коса (Подольск. губ. Балтск. у.); учитель Мороза (140) и 30 учениковъ —4.

140) Вас. *Морозъ,* род. въ 1840-хъ гг.; д. Гуцулова (Херсонск. губ. Ананьевск. у.), ученикъ Колесниченка (139)—XIX.

141) Викторъ *Бегазюкъ,* г. Литинъ (Подольск. губ.), ученикъ Павла и Тымчука (142, 143)—XX.—1.

142) *Павло,* г. Литинъ (Подольск. губ.), учитель Бегазюка (141)—1.

143) Михаилъ *Тымчукъ,* с. Войнячина (Подольск. губ. Литинск. у.) учитель Бегазюка (141)—1.

144) Андрей *Зоря,* м. Яново (Подольск. губ.), ученикъ Никона (145)[1])

145) *Никонъ,* м. Яново (Подольск. губ.), учитель А. Зори (144)[1] .

146) Денисъ Игнат. *Юркевичъ,* с. Сѣровка (Минск. губ., Гомельскаго у.).—20.

Репертуары

КОБЗАРЕЙ и ЛИРНИКОВЪ.

Списки пѣсенъ, исполняемыхъ пѣвцами, главнымъ образомъ тѣхъ же губерній—Черниговской, Полтавской, Харьковской и отчасти Кіевской—составлены на основаніи тѣхъ же пособій, которыя положены въ основу списка пѣвцовъ; въ концѣ приведены, для сравненія, репертуары (правда, не многіе) пѣвцовъ и изъ другихъ южнорусскихъ мѣстностей. Точно такъ же, какъ и списокъ пѣвцовъ, и перечень пьесъ, входящихъ въ репертуаръ каждаго, безусловно полонъ быть не могъ въ силу указанныхъ выше трудностей исчерпать при опросѣ весь запасъ пѣсенъ, хранимыхъ памятью пѣвца. Но и въ такомъ неполномъ видѣ списокъ репертуаровъ уже можетъ служить для нѣкоторыхъ наблюденій болѣе общаго характера, а главнымъ образомъ, думается, годенъ какъ исходный пѣнктъ для дальнѣйшихъ работъ надъ изученіемъ степени распространенія пѣсни, для дальнѣйшихъ дополненій.

Въ спискѣ сперва идутъ репертуары кобзарей, затѣмъ лирниковъ; въ каждомъ выдѣляются группы: думы (арабская цифра), псальмы и духовные стихи (греческая цифра), сатирическія пѣсни (русская буква), пѣсни лирическія (латинская буква). Пѣсни того или другаго пѣвца, напечатанныя по записямъ отъ него непосредственно, отмѣчаются звѣздочкой.

Первая цифра арабская при имени пѣвца (въ скобкахъ)—ссылка на списокъ пѣвцовъ, вторая—на литературу о нихъ.

Если въ источникѣ полнота репертуара не достигалась самимъ собирателемъ, это отмѣчается всякій разъ. Одинъ, неполный, репертуаръ—Андрея Шута (15 списка пѣвцовъ)—возстановленъ (XVI) по сборнику В.

[1]) *Боржковскій.* Кіев. Стар. 1879, IX.

Антоновича и М. Драгоманова (Истор. пѣсни малорусск. народа) и собранію пѣсенъ Метлинскаго, какъ интересный для изученія пѣсенной традиціи у пѣвцовъ, изучавшихся позднѣе (ср. 15, 12, 2, 1, 25 списка пѣвцовъ).

А. Бандуристы.

Черниговская губернія.

I. *П. С. Братица* (2); 9, 6, 16 [1]).

1) О походѣ въ Молдавію (городъ Сорока).
2) О жидовскихъ откупахъ.
3) О смерти Хмельницкаго и избраніи Юрка.
*4) О Барабашѣ и Хмельницкомъ.
5) Про ляховъ (Бѣлоцерковскій миръ).
6) Побѣгъ братьевъ изъ Азова.
7) Козакъ Голота.
8) Коновченко.
9) Невольницкій плачъ (Соколъ).
α) Онуфрій.
β) Лазарь.
γ) Пятницы, двѣнадцать.
δ) Варвара.
ε) Сынъ блудящій.
ς) Смотрися къ намъ, смерте.
ζ) Правда.
η) Чудо почаевское.
а) Дворянка.
б) Мѣщанка.
в) Теща.
г) Хома и Ярема.
д) Чечотка.
a) Побратався сокілъ
b) Нема на світі гіршъ никому
c) Ишовъ чумакъ зъ Дону
d) Чайка.
} чумацкія.

Въ общемъ зналъ 10 думъ и до 50 псальмъ и пѣсенъ.

II. *П. Дубъ* (1); 11, 9.

α) Исусе прелюбезный,
*β) Сонъ Богородицы.
γ) Николаю.
δ) Пятница (и пустынникъ).

1) Статьи Иващенка о Братицѣ и Дубѣ въ Тр. ю.-з. отд. Г. О. II. я подъ рукой имѣть не могъ.

ε) Лазарь.

ς) Постовы стишки.

ζ) У славномъ гради у Ерусалими (Страсти).

— η) Родъ еврейскій.

*θ) Егорій.

ι) Шо въ лити (мірѣ) является.

ια) Блудящій сынъ.

ιβ) Дивна твоя тайна.

а) Вдова.

б) Теща.

в) Мѣщанка.

г) Дворянка.

д) Хома и Ярема.

е) Чечотка.

ж) Щеголъ (Щиглово весилле).

Знаетъ еще нѣсколько чумацкихъ пѣсенъ; когда-то зналъ думы: 1) про Хмельницкаго и Барабаша, 2) Азовскихъ братьевъ, 3) Козака Голоту (ср. Иващенко, Тр. Ю.-З. отд. Г. О., II).

III. *Т. М. Пархоменко* (9); 14, 15, 21.

*1) Морозенко.

*2) Азовскіе братья.

*3) Вдова и три сына.

*4) Невольницкій плачъ (Соколъ).

*5) Сава Чалый.

*6) Смерть Хмельницкаго и избраніе Юрка.

7) Голота.

*8) Федоръ Безродный.

9) Смерть козака-бандуриста.

*10) Про брата и сестру.

*α) Почаевская (Ой зишла заря).

*β) Михаилъ-архангелъ.

*γ) Николаю (Ой хто, хто).

*δ) Мати-Дѣва.

*ε) Растужится тѣло—расплачется душа.

*ς) Радуйся, Царице.

*ζ) Родъ еврейскій (Страсти).

*η) Царю Христе, Боже милый (Страсти).

θ) Крестъ на древѣ одъ роспяття.

*ι) Григорій (Георгій) малый.

ια) Григорій—великій.

*ιβ) Дивна твоя тайна.

ιγ) Петру и Павлу.

*ιδ) Расплачется мать сыра земля.
*ιε) Пятницы, двѣнадцать.
*ιϛ) Лазарь.
*ιζ) Когда бъ я знавъ свой припослѣднiй день.
*ιη) Шо въ мырi являеться.
*ιθ) Спомятай же, грiшный чоловiче (Еще сонце не заходить),
*κ) Ангели душу пробуживають.
*κα) Евстафiй-царевичъ.
*κβ) Сонъ Богородицы.
*κγ) Весело оклыкнимъ.
*κδ) Плачъ, душе моя, всегда.
*κε) Ужасныся, чоловiче,
*κϛ) Исусе мiй прелюбезный.
*κζ) Сидыть Господь на небеси.
*κη) Почаевское чудо (Паслы пастыри).
а) Хома и Ярема.
б) Чечотка.
в) Дворянка.
г) Мѣщанка.
д) Теща.
е) Щеголь.
*a) Невдашечка (Ой невдахо, невдахо).
b) Ой ходжу я попiдъ лугомъ.
c) Що й у поли при дорози.
d) Не звывайся, травка.
e) Де ты, хмелю.
f) Дума изъ Шевченка.

ια), ιβ)—забылъ: давно не пѣлъ; ιϛ) поетъ на три мотива: два стиха— большiе, цѣликомъ не знаетъ, f) думу разучиваетъ по печатному тексту „Кобзаря“ (изд. Гербеля, 1883, стр. 186), музыку самъ подбираетъ. По газетному извѣстiю (Вѣстн. Юга) въ репертуаръ П-ка входятъ также: „Гречаныки“, „Горлиця“ и др. пѣсни.

IV. *П. Гарасько* (25); 10.

*α) Петръ и Павелъ.
β) Василiю.
γ) Николаю (одна изъ трехъ).
δ) Пресвятая Дѣво.
*ε) Лазарь.
ϛ) Сонъ Богородицы.
а) Приказкы (разныя).
б) Дворянка.
в) Теща.
г) Чечотка.

Полтавская губернія.

V. *О.ココ Вересай* (45); 8, 9, 6, 16.

*1) Буря на Черномъ морѣ (Алексѣй Поповичъ).
*2) Азовскіе братья.
*3) Про вдову и трехъ сыновъ.
*4) Отчимъ.
*5) Невольницкая (Соколъ).
*6) Федоръ Безродный.
*7) Невольницкая (вторая).
8) Коновченко.
*α) Правда.
*β) О мукахъ Христа (Родъ еврейскій).
*γ) О великій мій жалю.
*δ) Николáю (Ой хто, хто....).
*ε) Розставаніе души съ тѣломъ (Що идуть лита сёго свита).
*ς) Пустынникъ и Пятница.
*ζ) Сынъ блудячій (Ой хто въ мирі являеться).
*η) Страшный судъ (Когда бъ я знавъ.... препослѣдній день).
*θ) Ой, горе, горе на сімъ світі жити.
*ι) Про страшный часъ (Когда часъ приходить—треба помираты),
*ια) До часнёго чоловика (ср. ε).
*а) Щеголъ.
*б) Дворянка (=Гусарьска жона).
*в) Хома и Ярема.
*г) Кисель.
*д) Бугай.
е) Мѣщанка.
ж) Старый зъ молодою.

VI. *И. Крюковскій* (68); 7, 16.

*1) Алексѣй Поповичъ (Буря на Черномъ морѣ).
*2) Братъ и сестра,
*3) Невольницкая (Соколъ).
*4) Вдова и три сына.
*5) Азовскіе братья.
*6) Самойло Кошка.
*7) Тарасъ Бульба (= Терешко; пересказъ).
*8) Федоръ Безродный.
*9) Коновченко.
*10) Отчимъ.
Собраны лишь думы.

VII. *М. Кравченко* (51); 16.

*1) Дѣвка бранка.
*2) Вдова и три сына.
3) Невольницкая (Соколъ).
4) Невольницкій плачъ.
*5) Азовскіе братья.
α) До часнёго чоловіка.
β) Войшлы мои літа.
γ) О мукахъ Христа (Родъ еврейскій).
δ) Блудящій сынъ.
ε) Михайлова псальма.
ς) Николаю.
ζ) Расплачется мать сыра земля.
η) Царю Христе (постова псальма).
θ) Пустынникъ и Пятница.
ι) Лазарь.
ια) Правда.
ιβ) Ой горе, горе на світі жити.
ιγ) Въ славнымъ граді у Ерусалимі (постова).
ιδ) Сѣдить Господь на небеси.
ιε) Древо, древо пресвятое.
ις) Сотворивъ Богъ небо (Петръ и Павелъ).
ιζ) Николаю (2-я, малая).
ιη) Исусе мой прелюбезный.
ιθ) Когда бъ я знавъ, когда бъ я видавъ.
а) Дворянка.
б) Чечотка.
в) Сосѣдка.
г) Сосѣдка-босячокъ.
д) Хома и Ярема.
е) Якъ пойихавъ мій миленькій въ лісъ.
ж) По городу ходила.
з) Кужелю мій, кужелю.
и) Бѣда.
і) Кумъ съ кумою.
к) Невдашечка.
Репертуаръ не полонъ.

Харьковская губернія.

VIII. *Н. Соломахъ* (85); 12.

1) Алексѣй Поповичъ (?)
α) Къ тебѣ, о Мати пресвятая,

а) Сегодня я съ другомъ.
Репертуаръ, ясно, не полонъ.

IX. *Игн. Гончаренко* (88); 12, 2.

1) Алексѣй Поповичъ.
2) Про вдову и трехъ сыновъ.
3) Про сестру и брата.
α) Розставанье души съ тѣломъ.
β) Скорбящей Б. М. (Ахтырской?)
γ) Лазарь.
δ) Алексѣй Божій человѣкъ.
ε) Исусе мой прелюбезный.
ζ) О жизни человѣческой.
а) Дворянка.
б) Попадья.
в) Чечотка.

X. *Ер. Будянскій* (81); 2, 12.

1) Алексѣй Поповичъ.
2) Про вдову и трехъ сыновъ.
3) Про сестру и брата (Отчимъ).
α) Ахтырской Б. М. (Скорбящей?)
Репертуаръ не полонъ.

XI. *П. Калиберга* (87); 2.

α) Аѳонъ—гора.
β) Тебѣ, о Матерь пресвятая.
γ) Лазарь.
а) Чечотка.
б) Попадья.
в) Дворянка.
г) Мѣщанка.
а) Про смерть Александра II.
Играетъ, кромѣ того, танцы: 1) Комаринскую, 2) Ахъ, вы, сѣни, 3) Ой за гаемъ, 4) Бычка.

XII. *И. Нетеса* (103); 2.

1) Алексѣй Поповичъ.
α) Блудящій сынъ.
β) Лазарь.
γ) Николаю.
δ) Гора-Аѳонъ.
ε) Алексѣй Б. Ч.
ζ) Скорбящей Б. М. (Ахтырской?).

ζ) Смотрись на насъ, смерте.
а) Всякому городу нравъ (Сковородына),
б) Попадья.
в) Мѣщанка.
г) Теща.
д) Чечотка.
а) Вчера я съ другомъ.
Играетъ, но словъ не знаетъ: 1) Всѣ говорятъ, что я вѣтрена бываю, 2) Комаринскую, 3) А миленькій захворавъ, 4) Люлька жъ моя червоная.

XIII. *О. Бутенко* (102); 2.

1) Алексѣй Поповичъ.
2) Голота.
3) Вдова и три сына.
4) Братъ и сестра.
ε) Правда (Нема на світі правды).
а) Всякому городу нравъ (Сковородына).
Репертуаръ не полонъ.

XIV. *П. Древкинъ* (Древченко) (86); 2, 21.

α—κθ)=α—κθ) Гащенка[1]) (XV).
λ) Плаче душа, рыдае.
λα) Сыдыть Господь на небеси.
λβ) Ой хто, хто Мыколая любыть.
λγ) Радуйся, Маріе, небесна царице.
λδ) О, горе мнѣ, грѣшнику.
λε) Господы премилосердный.
λς) Що по свиту своему мыру ищемъ.
λζ) Іерусалыме, святыся ныни (великодна).
λη) Источникъ духовный (троицька).
λθ) Вознесыся на небеса (Вознесенію).
μ) Трубы громогласно (И. Богослову).
μα) Стечитыся вѣрныхъ родъ (Ив. Предотечу).
μβ) Истыная Богу двоица (Петру и Павлу).
μγ) Источныче благодаты (Ильѣ прор.).
μδ) О, горе мнѣ грѣшныку сущу...=λδ?
а) Кисель.

XV. *П. Гащенко* (138); 21.

α) Исусе мой прелюбезный.

---

1) И. Хоткевичъ (Этн. Об. LVII, 94 прим.), послѣ репертуара Гащенка, замѣчаетъ: «Бандуристъ П. Др. не знаетъ нѣкоторыхъ изъ выше приведенныхъ псальмъ (т. е. Гащенка), но за то знаетъ слѣдующія», и перечисляетъ ихъ, отмѣчая цифрами: 30 и сл.

β) Що въ мыри является.
γ) Правда (Нема на свити...).
δ) Къ тебѣ, о Мати.
ε) Гора Аѳонъ.
ς) Спыть Сіонъ.
(Из пѣсенника горы Аѳонской, гдѣ всего 31 псальма (объясненіе пѣвца).)
ζ) Лазарь.
η) Алексѣй Б. Ч.
θ) Проспалы мы, продрималы мы.
ι) Душе моя прегрѣшная.
ια) Ты создавъ мене, Творець.
ιβ) Спомышляйся, чоловиче.
ιγ) Смотрысь, какъ намъ смерты.
ιδ) Колыбъ я знавъ, колыбъ я видавъ.
ιε) Плачъ Адама.
ις) Царю Христе.
ιζ) Родъ еврейскій.
ιη) Боже, зры мое стыреные.
ιθ) Ужасныся, чоловиче.
κ) Да прыйде часъ.
κα) Зъ мыромъ восплачемось.
κβ) Земля плачеться (поютъ преимущ. женщины—пѣвецъ).
κγ) Радуйтеся людые.
κδ) Покой благодаты (Варварѣ).
κε) Весело оклыкнимъ.
κς) Склонитеся, викы (Аѳоньска—пѣвецъ).
κζ) Похвалымо царя и Хрыста.
κη) Нынѣ, нынѣ я печаленъ.
κθ) Пресвитлый ангелъ.
λ) Слава въ вышнихъ Богу, духъ мій радостно воспой.
λα) Матерь Божа святая.
λβ) О святѣйшихъ отче (Николаю).
λγ) Ушлы мои лита.
λδ) Васылію.
λε) Почаевская (Паслы пастыри).
a) Зъ другомъ я вчора сидѣлъ.
в) Сыротына.
c) Про сыроту.
d) Що уныло томный гласъ колоколовъ
e) Полный муки изступленыя
f) Пора тоби пробудыться
(штундистскія—пѣвецъ).

Б. Лирники.

Черниговская губернія.

I. *А. Гомынюкъ* (28); 18.

α) Блудящій сынъ.
β) Алексѣй Б. Ч.
γ) Спаситель (Родъ еврейскій).
*δ) Іосифъ (Кому повѣдаю печаль...)
ε) Пречистой.
ς) Николаю.
*ζ) Параскоеи.
η) Михаилъ-архангелъ.
ϑ) Пятница.
ι) Лазарь.
*ια) Почаевская (Ой зишла заря).
а) Бѣда.
б) Теща.
в) Хома и Ярема.
a) Сиротка.
b) За оця—матку.

II. *Е. Охременко* (31); 13.

α) Лазарь.
β) Алексѣй Б. Ч.
γ) Николаю (Ой, хто Мыколая).
*δ) Сонъ Богородицы.
*ε) Горе, мнѣ грѣшнику.
ζ) Когда-бъ я зналъ.
Репертуаръ не полонъ; знаетъ еще нѣсколько пѣсенъ.

III. *А. Маслюковъ* (37); 13.

*α) Алексѣй Б. Ч.
β) Лазарь.
γ) Пятницы.
δ) Сонъ Богородицы.
ε) Горе, мнѣ грѣшнику.
ς) Ужаснися, человѣче.
ζ) Когда бъ я зналъ свой препослѣдній день.
η) А мы гласъ поемъ... на безсмертный часъ.
*ϑ) Аще солнце не заходить (Спомятайся, человѣче).
ι) Возстань ты, душе.
ια) А што въ мирѣ является (Блудящій сынъ),

ιβ) Николаю (А хто, хто Мыколая).
ιγ) Николаю (Возславнаго чудеса пастыря).
ιδ) Гора Аѳонъ.
ιε) Почаевская (Паслы пастыри).
ις) Покрову (Склонитеся вѣки).
ιζ) Успенью (О, пречудная помощнице).
ιη) Преображенью (Iисусе мой прелюбезный).

} престольни—пѣвецъ.

a) По городу хожу, руту-мяту сажу.
b) Говорилы вражы люды.
c) Что по Волги-рѣкы лёгка лодка.
d) Громъ гремитъ слава трубой (Кавказъ).
e) Дуютъ вѣтры, дуютъ буйные.
f) Бычокъ (неприличная).
g) Комаринская.

} наружни—пѣвецъ.

IV. *А. Побегайло* (30); 14.

α) Почаевская Б. М.
β) Алексѣй Б. Ч.
*γ) Боже, зри на мое смиреніе.
δ) Горе, мнѣ грѣшнику.
*ε) Изъ пустыни старецъ (Варлаамъ и Іоасафъ).
ς) Николаю (Ой, хто, хто Николая.
ζ) Николаю (Вославной и чудеса).
η) Николаю (Святителю, оче).
ϑ) Михаилъ-архангелъ.
а) Хома и Ярема.
б) Чечотка.
в) Дворянка.
г) Теща.

V. *Н. Дудка* (Дудкинъ) (29); 13, 14.

*1) Алексій Поповичъ.
*2) Удовиченко.
α) Изъ пустини старецъ (Варл. и Іоас.)
β) Ужаснися, человѣче.
γ) Алексѣй Б. Ч.
δ) Николаю.
ε) Пятницы.
ς) Лазарь.
ζ) Къ тебѣ, о Матерь.
η) Крестное древо.
ϑ) Родъ еврейскій.
ι) Царю Христе.

а) Попадья.
б) Теща.
в) Дворянка.
г) Чечотка.
д) Хома и Ярема.

По другимъ извѣстіямъ (Э. О. LIII) знаетъ еще: 1) Про вдову и трехъ сыновъ, 2) Сковородыну.

VI. *Е. Мокровизъ* (27); 17.

α) Пятница.
β) Лазарь.
*γ) Страшный судъ (Когда.... часъ).
*δ) Николаю.
*ε) Спаситель (Ой, выйду я на высоку гору).
*ς) Гавріилу.
*ζ) Василію (Возъявляйся благодать).
η) Адамъ.
*θ) Печаевская (Паслы пастыри).
*ι) Алексѣй Б. Ч.
ια) Иванъ Богословъ.
*ιβ) Понедилокъ (Блудящій сынъ).
*ιγ) Адама св. писня.
*ιδ) Петръ и Павелъ (Ой, въ четвегъ по вечери).
а) Паньщина.
б) Бѣда.
*в) Сиротка.
г) Теща.

Репертуаръ псальмъ не полный.

VII. *А. Приходько* (26).

1) Вдова и три сына.
α) Ужаснися человѣче (Страшный судъ).
β) Страшный судъ (Етой часъ прыходыть).
γ) Правда.
δ) Григорій (Егорій).
ε) Отъ що въ мирѣ является.
ς) Адамъ (Праведнее сонце въ раи).
ζ) Адамъ (Богъ Адама сотворивъ).
η) Плачъ земли (Михайлова пс.).
θ) Страшный судъ (Колы бъ я знавъ... препослѣдній день).
ι) Возбранная Дѣво.
ια) Колы бъ я знавъ, колы бъ я видавъ....часъ.
ιβ) Смерть (Ой ишлы мои лита).

ιγ) Царю Христе.
ιδ) У славномъ гради Ерусалыми (Страсти).
ιε) Плачъ Богородицы.
ιζ) Останніе души, останни спостывши.
ι:) Дивна твоя тайна (Новосербовская церква).
ιη) Ишла Марія лужкомъ бережкомъ.
ιθ) Ивану Богослову.
κ) Лазарь.
κα) Пятницы.
а) Теща.
б) Щеголъ.
*в) Лазарь (Якъ бувъ соби Лазарь, премудры стрилецъ).
г) Дворянка.
д) Вовчикъ (У нашого пана кобыла пропала).
е) Хома и Ярема.

VIII. *Н. Горбатокъ* (6).

1) Алексѣй Поповичъ.
2) Хмельницкій.
3) Голота.
4) Потоцкій.
5) Братъ и сестра.

Всѣ думы уже забылъ, какъ и предъидущій Приходько (кромѣ одной). Пѣсни—тѣже, что у Приходько, но числомъ меньше (Ходоровскій).

IX. *П. Мойса* (5)[1].

α) Лазарь.
β) Пятница.
γ) Сонъ Богородицы.
δ) Николаю.
ε) Ангели душу пробуживають.
ς) Михайлова псальма (Плачъ земли).
ζ) Іоаннъ Златоустъ (Богословъ?—О вознесеніи).
η) Петръ и Павелъ (Создавъ Богъ Адама).

Полтавская губернія.

X. *Θ. Баша* (44); 7.

*1) Козакъ и козачка (о козацкой жизни).
2) Алексѣй Поповичъ.
3) Коновченко.
4) Азовскіе бporьяя.

1) Поетъ безъ инструмента.

5) Братъ и сестра.

*ɀ) Василій.

Репертуаръ псальмъ не полонъ.

XI. *Е. Перепелица* (43); 6.

1) О вдовѣ и трехъ сынахъ.

2) Коновченко.

Репертуаръ не полонъ; отмѣчены лишь мимоходомъ думы.

XII. *Дм. Куцый* (43); 5.

α) Пятницы.

β) Лазарь.

γ) Ивану Предтечѣ.

δ) Пробудися сна небесна.

ε) Здри мое смиреніе.

ς) Тихону.

ζ) Варварѣ.

η) Ангели душу пробуживають.

ϑ) Николаю.

ι) Іисусе мой прелюбезный.

ια) Ужаснися, человѣче.

ιβ) Егорій.

а) Дворянка.

б) Мѣщанка.

в) Теща.

г) Попадья.

Репертуаръ псальмъ не полонъ.

XIII. *Тр. Бабенко* (47); 5.

Репертуаръ общій съ Куцымъ (XII, 48), съ которымъ онъ и ходитъ.

XIV. *Н. Дуброва* (46 ; 5.

α) Пятницы.

β) Лазарь.

γ) Сонъ Богородицы.

δ) Іисусе мой прелюбезный.

ε) Когда бъ я зналъ свой препослѣдній часъ.

ς) Николаю.

ζ) Григорій (Георгій?).

η) Устань, грѣшная душе.

ϑ) Почаевская (Ой зишла зоря).

ι) Про удову (якъ сыны матеръ зневажали).

ια) Михаилъ-архангелъ.
ιβ) Правда.
а) Попадья.
б) Мѣщанка.
в) Теща.
г) Дворянка.
д) Хома и Ярема.
е) Щеголъ.
ж) У мѣсяци въ сентябри.
з) Соцькій.
a) Бондаривна.
b) Кармалюга.
c) Печай.
d) Выступала вармія.
e) Морозъ.

Играетъ также танцы: 1) Метелицю, 2) Барыню, 3) Зорушку, 4) Титяну, 5) Комаринскую.

Харьковская губернія.

XV. *Ив. Зозуля* (89); 2.

Репертуаръ, общій съ кобзаремъ Древкинымъ (XIV, 86).

XVI. *Я. Богущенко* (97); 2.
α) Блудящій сынъ.
β) Объ жисти.
γ) Николаю.
δ) Вознесенію (Иванъ Богословъ?).
ε) Петру и Павлу.
ς) Ильѣ пророку.
ζ) Успенію.
η) Михаилъ-архангелъ.
θ) Покрову.
ι) Рождеству.
а) Всякому городу нравъ (Сковородына).
б) Попадья.
в) Чечотка.
г) Мѣщанка.
д) Дворянка.

Кіевская губернія.

XVII. *А. Корніенко* (109); 3.

*α) Почаевская.
β) Николай (Больши ёго нѣсть трона).
*γ) Пятница.

δ) Спаситель.
ε) Варварѣ.
ς) Лазарь.
ζ) Алексѣй Б. Ч.
η) Страшный судъ.
а) Бида.
б) Теща.
в) Сиротка.
*г) Соцькій.

XVIII. *М. Прыщенко* (107); 10.

*α) Почаевская (Ой зишла зоря).
β) Николаю.
γ) Спаситель.
*а) Дворянка.
б) Теща.
*в) Бѣда.

Репертуаръ не полонъ.

Херсонская губернія.

XIX. *В. Морозъ* (140), 4.

α) Почаевская.
*а) Паньщина.
b) Правда.
c) Охъ, горе, горе.
d) Зашумилы лугы.
e) Ой летіла зозуленька (про паньщину).
f) Про хайку.

Репертуаръ не полонъ, подходитъ къ реп. Мокровиза (VI, 27); играетъ танцы: валець, польку.

Подольская губернія.

XX. *В. Бегазюкъ* (141); 1.

*α) Николай (Больши ёго нѣсть....).
*β) Лазарь.
γ) Страшный судъ.
*δ) Сирота.
ε) Іосифъ.
а) Паньщина.

Репертуаръ не полонъ; всего знаетъ около 80 пс. и молитвы.

Андрей Шутъ.

1) Федоръ Безродный.
2) Хмельницкій и Барабашъ.
3) Жиды на Украйнѣ.
4) Иванъ Богунъ.
5) Удовиченко.
6) Походъ въ Молдавію.
7) Бѣлоцерковскій миръ.
8) Смерть Хмельницкаго.
9) Кганжа Андыберъ.
10) Морозенко (отрывки).

БАНДУРА.

Представляю, наконецъ, краткое описаніе самой бандуры Т. М. Пархоменка [1]). Бандура, или кобза, Пархоменка представляетъ инструментъ, составленный изъ двухъ кусковъ дерева: корпуса и доски-дэки. Корпусъ—совершенно круглая чашка около 10 вершковъ въ діаметрѣ и отъ 4 до 5 в. глубины—выдолбленъ изъ вербы вмѣстѣ съ грифомъ, окрашенъ въ красную темную краску [2]); дэка—еловая; въ ней въ срединѣ сдѣланъ резонаторъ въ видѣ шестиконечной звѣзды. Какъ корпусъ, такъ и дэка—работы довольно грубой, никакихъ украшеній не имѣютъ [3]).

Струнъ на бандурѣ въ настоящее время 20, но, судя по числу мѣстъ для колковъ, она разсчитана на 21 струну: послѣдней (отъ грифа) струны нѣтъ. Струны металлическія: 6 изъ нихъ—витые баски—находятся на грифѣ, 14 (или 15) на дэкѣ; всѣ онѣ прикрѣпляются къ желѣзной скобѣ (подгрифнику), укрѣпленной внизу бандуры на дэкѣ, проходятъ черезъ длинную кобылку, находящуюся между скобой и резонаторомъ. Сзади бандуры внизу и у грифа ниже колковъ—кольца для ремня, который надѣвается черезъ голову во время игры на инструментѣ [4]). Играетъ на бандурѣ

[1]) Оно сдѣлано главнымъ образомъ по замѣткѣ, составленной для настоящей статьи С. Бобрыкинымъ, подробно изучившимъ бандуру Пархоменка и записывавшимъ для насъ мотивы его. Рисунка бандуры не прилагаю: она довольно отчетливо видна на портретѣ Пархоменка. Кромѣ того, бандура (въ общемъ всегда одинаковаго устройства) изображалась не разъ: напр., есть рисунокъ при статьѣ о бандурѣ въ энцикл. слов. Брокгауза (т. IV, стр. 879).

[2]) По словамъ П—а корпусъ дѣлается и изъ кленовой колоды; кленовый лучше, но много дороже. Бандура Пархоменку стоила 5 рублей.

[3]) По сообщенію самого П-а сперва его бандура была очень толстостѣнна, а потому и не звонка: онъ попросилъ мастера её выстругать, послѣ чего она стала много звучнѣе; эта передѣлка стоила ему 1 рубль.

[4]) Н. В. Лисенко, въ своей статьѣ «Характеристика музыкальныхъ особенностей думъ и пѣсень, исполняемыхъ кобзаремъ Вересаемъ» (Зап. ю.-з. отд. И. Г. О., I (Кіевъ 1874), 339-366), типичной кобзой считаетъ 12-струнную, но въ тоже время (стр. 345 пр.) отмѣчаетъ кобзу въ 25—30 (?) струнъ у Антона Вечирскаго (перечень 41). Приведемъ и другія свѣдѣнія о числѣ струнъ на банду-

П-о пальцами, безъ наперстка, который, однако, постоянно имѣетъ съ собой[1]). Настройка бандуры производится обыкновеннымъ желѣзнымъ ключемъ, довольно грубой работы. Настраиваетъ П-о инструментъ по слуху, такъ что возможно лишь приблизительно указать, между какими струнами находятся полные интервалы, и между какими полутоны. Приблизительно схема настойки представляется въ такомъ видѣ:

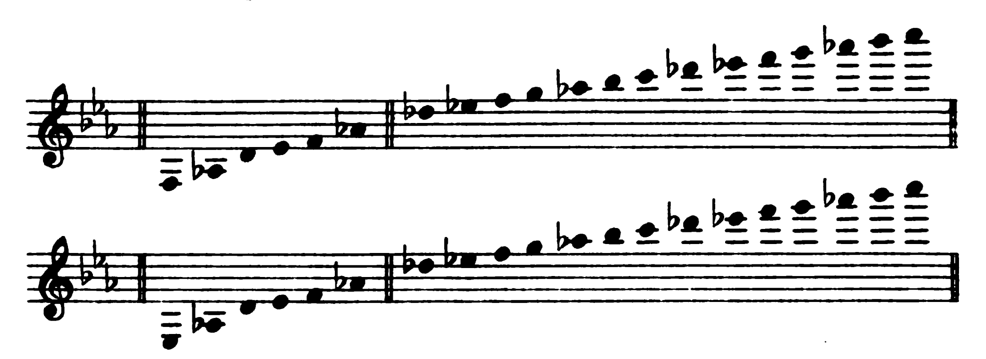

Первая—для „Морозенка", вторая—для „Азовскихъ братьевъ", большинства псальмъ (въ томъ числѣ „Лазаря") и „Хомы съ Яремой" [2]). О самомъ процессѣ, механикѣ игры на бандурѣ можно сказать только довольно неопредѣленно, такъ какъ Пархоменко не всегда одинаково перебираетъ пальцами: бандуру ставитъ онъ, надѣвъ ремень (впрочемъ не всегда) вертикально на колѣна (см. рисунокъ), повернувъ подъ нѣкоторымъ угломъ, къ себѣ, пальцы лѣвой руки: указательный, средній и безыменный перебираютъ струны на грифѣ, чередуя въ извѣстномъ тактѣ струны октавы: пальцами же правой онъ играетъ на струнахъ дэки такимъ образомъ: или однимъ указательнымъ, которымъ онъ перебираетъ, смотря по мотиву, нѣсколько струнъ подрядъ вверхъ или внизъ по гаммѣ и такимъ образомъ наигрываетъ мелодію; или же—указательнымъ и среднимъ, которыми онъ аккомпанируетъ въ терцію своему голосу.

рѣ: у П. Братицы (2) и Нетесы (103)—20 струнъ, Калиберги (87)—19, у И Крюковского (68)—28, у Вересая (45)—12 струнъ.

1) Наперстокъ состоитъ, по описанію Н. В. Лисенка, (ук. ст.) изъ металлическаго широкаго кольца, надѣваемаго па второй палецъ и заходящаго за первый суставъ его; къ кольцу прикрѣпленъ заточенный кусочекъ дерева. Такой же точно наперстокъ у П-а, только вмѣсто дерева въ кольцо вдѣлано гусиное перо.

2) О строѣ бандуры вообще ср. указанныя выше статьи Н. В. Лисенка и въ энциклоп словарѣ.

ПѢСНИ

Т. М. Пархоменка.

Изъ пѣсенъ А. Приходька.

I. Дума про Морозенка.

Ой, Морозе, Морозеньку, ой-да ти й славний козаче,
За тобою, Морозенько, вся Вкраіна плаче (2).
Ой не такъ же Украіна, якъ рідна мати,—
Заплакала Морозиха, да стоячи біля хати (2).
Ой не плачъ же, стара Морозихо, не плачъ, не журися,
Пійди зъ нами, козаками, меду-пива напийся (2).
Чогось мені, козаченьки, медъ-пиво не пьетця;
Десь мій синъ Морозенко зъ татарьями бьетця.
Ізъ-за гори, ізъ-за кручи удалі війско виступае,
Попереду Морозенько сивимъ конемъ вигравае (2).
Та схиливъ же голивоньку сиву коню ажъ на гриву,
Та й роспустивъ чорни кудрі сиву коню до копитôувъ.
То жъ не грімъ у степу грогоче, то жъ не хмара свêутъ закрила,—
То жъ татаръ велика сила козаченьківъ обступила.
Бились зъ ранку козаченьки до ночи глухоі,
Козаківъ легло чимало, а татаръ утрое.
Не одинъ козакъ не здався живымъ у неволю:
Полегли всі, не вернувся не одинъ до дому.
Не вернувся й Морозенько, голова завзята,
Замучили удалого вороги прокляти. (2)
Вони жъ його не стріляли и на четі не рубали;
Тільки жъ зъ його молодого живцемъ сердце виривали.
Взяли його поставили на Савуръ-могилу:
Дивись теперъ, Морозенко, на свою Украіну (2).
Житте старе Украіни, якъ не було,—минувалось,
Тильки думки на споминки та пісни остались.
І живучи і могучи други пісни Украіни,
Уразливи і унили, якъ плачъ сиротини.

Іхъ родивъ же степъ широкий, гей! да Дніпръ да море.
Вони зъ сердця виливали одъ тяжкого горя.
Розлилося по всіхъ пісняхъ горенько козаче,
І въ веселихъ і удалихъ смѣуючися плаче.
Да якъ весело співати тебе, Украіно:
Ти жъ николи не назнала доброі години.
Товкли жъ тебе зо всіхъ боківъ ізо всеі сили
І хрещени й нехрещени сусідоньки мили.
Хочъ не хочъ, а довелося увесь вікъ воювати,
І за віру й за родину, за правду стояти.
І стояли, не внивали у лиху годиноньку,
І здачи всімъ іздавать успівали сини Украіни.
Да давно добро й лихо—усе минувалось,
Тільки думки на споминки та пісни остались.
Уся ти йіхъ, Украіно, славою покрита,
Лютимъ горемъ для слезами да кровъю полита.
І покиль надъ грішнимъ міромъ світить соньце буде,
Сіи думки, сіи пісні не забудуть люде.

II. Бѣгство трёхъ братьевъ изъ Азова.

Ой то не пилі то пилили,
Не тумани вставали,—
Якъ ізъ землі турецькоі,
Ізъ віри бесурменскоі
Зъ города Азіва, зъ тяжкоі неволі три братики втікали.
Ой, два кіними, третій піший пішениця,
Якъ би той чужий чужениця.
За кінними братами біжить вінъ пôудбігае,
Объ сири коріння, объ біли каміння,
Біли ніжки своі козацьки посікае,
Кровью слѣуди заливае,

Ой до кінныхъ братівъ добігае,
Коней за струмени хопае,
Слезьми поливае,
Словами промовляе:
Братики мої рідненькиі,
Якъ голубоньки, сивенькиі,
Станьте,—конівъ попасите,
Мене обіждите,
Ізъ собою візмите,
До городівъ христіянскихъ, хочъ мало, підвизите.
Тиі брати тее зачували,
Словами промовляли:
Братіку ти нашъ рідний,
Якъ голубоньку, сивий!
Гей; ми і сами не втечемо
І тебе не візмемо.
Буде зъ города Азіва погоня вставати,
Тебе, братику, минати,
Будуть въ тирнахъ да въ байракахъ
На спочинкахъ минати,
А насъ будуть кінныхъ догоняти,
Стріляти, рубати,
Або живцемъ въ гіршу неволю завертати.
Тее промовляли,
Оттіль побігали:
Найменьший братець піший піхотинець
За кінными братами угоняе,
Коні за струмени бере, хопае,
Дрібними слезами обливае,
Словами промовляе:
Братіки мої рідненьки,
Голубоньки сивенькиі,
Не хочете ви мене зъ собою брати,—
Назадъ коней завертайте,
Ізъ піхвовъ гостри шабельки виймайте,
Мені зъ плічъ голивоньку здыймайте,
Тіло мое порубайте,
У чистомъ полі поховайте,
Звіру да птиці, туркамъ на поталу не подайте.
Тиі брати тее зачувалы,
Назадъ коней завертали,
Словами промовляли:
Братику мий милий,
Голубоньку сивий,

Що це ти кажешъ,
Наше сердце ножемъ мовъ пробиваешъ.
Руки наши на тебе не здімутьця,
І шабельки на дванадцять частей розсиплютьця,
І душа наша гріхôувъ до віку вічного не відкупитьця.
Зъ роду, братики, сёго не чували,
Щобъ ріоною кровью шабли промивали,
Або гостримъ спісомъ оброщеніе брали.
—Прошу же васъ, братця,
Хотя жъ ви мене одно милосердіе майте:
Будете въ терни да въ байраки въйізжати,
Въ запилі тернове вірховиття стинайте,
На дорогу покидайте:
А нехай же я буду знаты,
Куди за вами кінними братами тікати.
Уже два кінни козаки
Въ терни да въ байраки въйізжали;
Середульший братець милосердіе мае,—
Въ запилі тернове верховіття стинае,
На дорогу покидае,
Найменьшему брату признакôувъ составляе:
А нехай же і вінъ буде знати,
Куди за нами до отця, до матери, до роду втікати.
Зъ тернівъ да зъ байраківъ виізжають,
На полівку взбігають,
На степи високи,
На шляхи широки,
На дороги росхильни.
Тоді середульший братець велике милосердіе мае,
До старшого словами промовляе:
Що ти, братъ, знаешь,—давай ми зъ себе сині жупани скидати,
Червону да жовту китайку видирати,
На дорозі покидати,
Найменьшему брату признакôувъ составляти:
А нехай же і вінъ буде знати,
Куди за нами кінними братами тікати.
Старший братець изъ горда словами промовляе:
Що мині за вдобство свое турецьке добро на шматки рвати,
Та по шляху розкидати,
Найменьшему брату признакôувъ составляти?
Вінъ і живъ і здоровъ буде,
Такъ безъ всякихъ признакôувъ до дому прибуде.
Середульший братець велике милосердіе мае,
У себе червону та жовту китайку видірае,

На дорогу стеле, постилае,
Найменьшему брату признакôувъ составляе:
Нехай же вінъ буде знати,
Куди за нами до отця, до матері, до роду втікати!
Тоді жъ то середульший братець милосердіе мавъ.
До старшого брата словами промовлявъ:
Тутъ, брате, води погожи, травы хороши,
Очерети вдобни,
Станьмо,—конівъ попасимо,
Мало—немного обіждимо,
Чи не прійде до насъ піший піхотинецъ?
Старший братець ізъ горда словами промовляе:
Чи еще тобі турецька каторга не увірилася,
Сира сириця въ руки не въйідалася.
Ото, якъ будешъ найменьшого брата пôуживати,
Буде зъ города Азіва велика погоня вставати,
Його буде пішого на спочинкахъ минати,
А насъ буде кіннихъ догоняти,
На три штуки рубати,
Або живцемъ у гіршу неволю завертати.
Найменьший братець, пішій піхотинець,
У терни да въ байраки убігае,
Тернове верховіття ізнахождае,
Бере въ руки, хопае,
Дрібними слезами обливае,
До сердця козацького молодецького прикладае:
Ой тутъ же мої братики проізжали,
Велике на мене милосердіе мали,
Мині на дорогу признакôу покидали.
Біжить вінъ пôудбігае,
Ізъ терну͡овъ да зъ байраківъ, ізъ мелюсівъ вибігае,
На полівку збігае:
Нема не тернівъ, не байраківъ
Да не якихъ признаківъ,—
Тілько поле леліе,
На йому трава͜ зеленіе...
Біжить вінъ по͡удбігае на степи високи,
На шляхи широки,
На дороги росхильни,
Червону да жовту китайку знахождае,
Бере въ руки, хопае,
Дрібнимі слезами обливае,
До сердця козацького молодецького прикладае,
Словами промовляе:

Не дурно сяя китайка по шляху валяе,
А, відно, моіхъ братівъ живихъ на світі не мае,
Відно зъ Азіва велика погоня вставала,
Мене въ тернахъ да въ байракахъ на спочинкакъ минала.
А моіхъ братівъ догоняла,
На три штуки рубала,
Чи живихъ у гіршу неволю завертала!
Ой, якъ би мігъ би я знати,
Чи моіхъ братівъ постріляно, чи порубано,
Чи живихъ у руки забрато,—
Гей!—да пійшовъ би я по степахъ блукати,
Тіла козацького молодецького шукати,
Тіло козацьке молодецького ізнаходити,
Въ чистомъ полі поховати,
Звіру да птіці на поталу не подати.
Біжить онъ подбігае,
Ажъ тільки своіхъ братівъ слідôучки забачае.
Побила козакôувъ въ полі
Разомъ три недолі:
Перва недоля—безвідде,
Друга недоля—безхлібье,
А третгя—буйний вітеръ ізъ ніжекъ валяе.
До Савуръ—могили дохождае,
На Савуръ—могилі безпечно оддихать легае,
Ізъ неба води й погоди девъятого дня дожидае.
Що туда до його вовки сироманьці дохождали,
Орли чорнокрильці налетали,
У головкахъ сідали,
Хотіли заздеголя живота темни похорони одправляти.
Вінъ на йіхъ соглядае,
Словами промовляе:
Вовки—сироманці,
Орли—сизокрильці,
Гості моі мили,
Мало-немного обіждите,
Покіль душа зъ тіломъ розлучитьця.
Тоді будете до мене нахождати,
Тіло мое жовковати,
Жовту кість по балкамъ разношати,
По-підъ зеленними яворками ховати,
Камишами укривати.
Оть ногами не пуйде і руками не вуизьме,
Ясно очима на небо не взгляне.

Вінъ на небо соглядае,
Словами промовляе:
Голова моя козацька,
Голова моя молодецька!
Ти пробувала въ земляхъ турецькихъ,
Въ вірахъ бесурменськихъ!
Девять денъ у устахъ хліба-соли не маю.
На безвідді погибаю.
Тожъ не хмари наступали,
Не дрібни дощи накрапали,
Якъ душа козацька, молодецька
Ізъ тіломъ разлучилась.
Що тогді до його вовки-сироманьці дохождали.
Біле тіло жваковали,
Орли чорнокрильці налітали,
У головкахъ сідали,
На чорни кудрі наступали,
Зъ-підъ лоба кари очи висмикали;
А ще зозулі налітали,
У головахъ сідали,
Якъ рідни сестри, коковали;
А ще дрібна птиця налітала,
Коло жовтоі кості тіло оббірала;
Вовки сироманьці нахождали,
Жовту кість по балкамъ разношали,
По-підъ зелеными яворками ховали,
Камишами укривали,
Жалібненько квилили—проквиляли:
То жъ вони темний похоронъ отправляли.
Уже два кінни козаки
До річки Самарки стали вибігати,
Стала іхъ темна нічка обіймати.
Тоді жъ то старший братець словами промовляе:
Отуть води погожи і трави хороши,
Очерети удобни й могили високи.
Станьмо, коні попасимо,
Покіль сонце обігріе,
Чи не прибуде до насъ нашъ пішний піхотинець.
Теперь я на його велике милосердіе маю.
Усю добичъ ізъ себе скидаю,
Його между коней хватаю.
—Було, братець, тоді хватать, якъ я казавъ,
А теперь уже девять денъ хлібъ-сіль іівъ,—

Досі на світі немае.
Коній пустопашъ попускали,
Кульбахи підъ себе слали,
Ружжа по комишахъ ховали,
Безпечно отдихать полягали,
Святоі зарі дожидали.
Якъ ставъ божий світъ освітати,
Стали козаки на коній сідати,
Черезъ річку Самарку у землі хрістіяньски пройіжжати.
Старший братець промовляе словами:
Якъ будемо, брате, до дому, до отця, до матері дохождати,
Якъ будемъ імъ правду казати?
Будемъ ми імъ правду казати,
Дакъ будуть насъ отець-мати
До віку вічного проклинати.
А будемо ми передъ йіми лгати,
То буде насъ Богъ відомо і невідомо карати.
А такъ, братъ, скажемо: не у одного пана пробували,
Не одинъ хлібъ-сіль йіли;
Ночноі доби зъ тяжкоі неволі втікали.
Дакъ ми до його зайіжжали:
Увставай, братець, зъ нами,—казали,—зъ тяжкоі неволи втікати.
Дакъ вінъ намъ, будто, такъ сказавъ:
Утекайте ви, братця,
А я буду тутъ оставатьця,
Чи не буду лучшого щастя і долі собі мати.
Старий отець-мати помруть,
Дакъ будемъ на полу грунти—худобу паювати,
Не буде третгій межъ нами мішати.
Тее промовляли,
Воттіль пойізжали.
То жъ не орлі чернокрильці заклекотали,
Якъ йіхъ турки, яничари зъ-за могилъ напали,
Постріляли, порубали,
Коній здобичу назадъ завертали.
Полягла двохъ козаківъ голова вище річки Самарки,
А третя у Савуръ-могили.[1])
А слава сяе,—не умре і не поляже
Отнині і до віка;
Даруй, Боже, вамъ, господа,
Всімъ слушащимъ на многая літа.

[1]) Что такое «Савуръ-могила» пѣвецъ точно не знаетъ: «Гора, чи що, близко Запорожжя; кажуть, изъ-за порогами», какъ ему сказалъ какой-то его знакомый Яворскій.

Варіанты при пѣніи: 4. Да ізъ віри; 10. Свої біли ніжки; 12. Ой *опуск*; 21. Що підвезите; 23. На брата словами; 26. Гей та ми; 29. будить пішого минаты; 36. поіёзжали; 42. Ой. братыкы; 43. Якъ голубонькы; 44. Прошу же васъ хоть одно мылосердие майте.—Не хочете вы мене зъ собою браты; 54. Ты нашъ мылый; 57. мовъ ножемъ; 61. Ізъ роду, братыку; 64-65. Ой, братыкы мої мылы—Якъ голубонькы сывы—Не хочете вы мене стріляты-рубаты—Прошу же васъ, братця—Хоча жъ одно мылосердие майте; 70. у городи христианськи до отця до матери до роду втікаты; 78. Куды за намы кінныммы братамы втікаты; 79. На Савуръ-могылу въезжають; 91. до роду тікаты; 97. Такъ і самъ у городы христіаньскы прыбуде; 102. А нехай; 103. за намы за кінныммы братамы до роду утікаты; 106. От-тутъ брате; 107. Очереты удобны 109. Наймельшого брата підождымо; 114. брата выжыдаты; 116. въ тернахъ та въ байракахъ мынаты; 120. Гей наймельшый.... пішеныця; 121. Уже въ терны; 125. прыкладае, словамы промовляе; 126. мої два братыкы; 128. Прызнаку мені составлялы—А нехай буду знаты—Куды за нымы до роду втікаты; 132. А нема; 136. подбігае—Ой на полівку вбігае; 147. Мене пішого; 148. А йіхъ кінныхъ догоняла; 149. стріляла-рубала; 150. Чи живцемъ; 152. Чи моіхъ братівъ порубано, чи моихъ братівъ постріляно; 153 Чи жывцемъ; 159. Ой біжыть вінъ пбудбігае; 161. Да побыла; 164. А друга; 173. То вінъ; 176. Арлы-чернокрыльци; 179. Покуль душа; 180. О тоді.... прыхождаты; 187. Ой-*опуск*; 189. Голова жъ ты; 190. Голова жъ ты; 191. Ты жъ; 192. Въ вірахъ бесурменськыхъ—А прыйшлось на безхлібьі на безвідді погыбаты; 194. На безвідді, на безсліддї; 195. Тожъ не хмары наступалы—Не буйны вітры повівалы; 198. Ізъ грішнымъ тіломъ; 119. Що туды; 209. біло тіло; 215. воны козацькый молодецькый темный; 216. А вже два; 217. добігаты; 219. От-тоді.... промовляе словамы; 224. пешаходець; 228. Було жъ, братъ; 232. підъ головы клалы; 236. Ой якъ ... у полі світъ; 238. перейізжаты—У городы христіяньськи утікаты; 239. Ой тоді жъ то старшый; 240 до дому—*опуск.*; 247. А хиба такъ; 250. до його будьто; 251. казали.—У городы христіяньськи до роду утікаты; 258. Между намѣ треттий не буде мішаты: 267—слава сяя: 269—270. Даруй, Боже, мыру хрещеному на многая літа.

III. Про вдову и трехъ сыновъ.

Гей, гей, гей!...
Якъ на славной Украіні,
Въ славномъ городі у Крилові,—
Самъ жила стара жена удова
І міла въ себе три сини,
Якъ ясні соколи.
Зъ малихъ літъ кохала-годувала,
Чужимъ рукамъ на потирання не давала,
Слави—памъяти сподівалась.
А вже сини всі три підросли,
Усі три до розуму дойшли,
Усі три коні посідлали
І на ринокъ криловський гулять пойіжджали.
Гей! по ринку криловському пройіжджали,
Ні худого, ні доброго не видали,
У свою домовку приздили.
Ой у своей домівці не велику зазнобку счинили,—
Свою мати стареньку зъ двора вигонили:
Гей! іди, мати, де пробувати,

Хліба-солі зъ упокоемъ уживати!
Бо будуть въ насъ, мати, жени молодиі,
Будуть дітки маленькі,
Будешь ти іхъ проклинати,
Будешь лякати,—
Ой не будуть вони щастя—долі собі мати.
А ти йди де-інде пробувати,
Хліба-солі зъ упокоемъ вживати.
Якъ стала мати тиі слова зачувати:
Ой, сини жъ ви мої, діти молодиі!
Скількі я за вами рікъ горювала,
Пучками та ручками кусокъ хліба заробляла,
Та васъ годувала.
А теперъ чого я одъ васъ діждала!
Де жъ міні теперъ віку доживати,
Де жъ міні смерті дожидати,
При старості літъ віку свого докончати?
То мати йде со двора, спотикаеться,
То мати руки до Господа Бога піднімала,
Сини свої проклинала:
Гей, щобъ васъ у полі побило разомъ три недолі:
Щобъ васъ перва недоля побила,--
Щобъ Богъ хліба не вродивъ;
А друга недоля щобъ побила,—
Щобъ не стали васъ люде знати,
Добримъ словомъ покликати.
Третя недоля щобъ побила,—
Щобъ ви у своій домівці на промешканні
Щастя-долі не мали.
То мати йде, спотикаеться,
За сльозами світа Божого не видае.
То десь узявся близький сусіда,
Взявъ мати за руку,
Винувъ хустку зъ кишені,
Ставъ ій сльози витирати:
Іди ти, мати, до мене пробувати,
Хліба-солі зъ упокоемъ уживати;
Ти будешь насъ на все доброе навчати,
А ми тебе будемъ шановати й поважати.
Найменьший синъ при віконці сидить въ кватирку поглядае,
Ізъ матері старенькой насміхаеться:
Гей, глянте, братці,—
Либонь же наша мати стара попередъ насъ у жида рандаря пробувала,

Добру горілку попивала:
Не дурно іде—спотикаеться,
Підъ плечемъ пляшку несе або, може, й другу.
Живуть сини годъ, живуть сини два, живуть сини три.
Заразъ імъ Богъ погодивъ,—
У полі хлібъ не вродивъ;
Друга іхъ недоля побила,—
Не стали іхъ люде добри знати,
Добримъ словомъ покликати;
Третя недоля іхъ побила,—
Не стали вони въ домівці на промешканні щастя і долі собі мати.
То въ неділю рано—пораненьку
То не церкві звонять—
То бідни вдовиченькі у своему дворі гомонилі;
Якъ ми свою матерь шановали, поважали,
Тоді намъ Богъ годивъ—
Въ полі хлібъ родивъ;
Люде насъ знали,
Добримъ словомъ покликали;
І въ своій домівці на мешканьі щастя-долі собі малі.
А якъ не стали ми свою матерь шановати—поважати,
Ставъ насъ Богъ корати.
Ходімо, братці, въ чужой двіръ
Та упадемъ матері крижомъ до нігъ:
Та йди ти, мати, до насъ пробуживати,
Зъ упокоемъ хліба-солі вживати,
Ми будемъ своіхъ дітей наущати,
Щобъ на васъ не наріками.
Ой, якъ стара мати ті слова зачувала,
Тоді жъ то мати старенька до Бога, до Господа милостивого руки пуднімала,
Господа милосердного прохала, благала:
Ой, услишь, Господі, просьби моей,
Не услишь клятьби моей,
Що я своіхъ синівъ кляла проклинала:
У своій голові великій прасунокъ мала.
Заразъ імъ Богъ погодивъ,—
У полі хлібъ уродивъ;
Стали іхъ добриі люде знати,
Добримъ словомъ покликати,
Стали вони въ домівці на промешканні зъ молодомі женами щастя ї долі собі мати.

Варіанты при пѣніи: 27. То мати сее зачувала—Слезно плакала; 33. теперъ-*опуск.* 38. *добавленъ въ пѣніи*; 48. То мати старенька со двора; 51. *вставленъ при пѣніи*; 54.

Іды ти чужа мати: 58. Гей, найменьший синъ біля при віконні; 60 *вставленъ при пѣніи;* 78. *вставленъ при пѣніи;* 79. Тоді люде; 84 Гей, да ходімо ми: 86. проживати; 90. Ой тоді якъ; 91. Тоді жъ.... до Бога *вставлено при пѣніи:* 93. Господа милостивого.

IV. Невольницкій плачъ.

То не ясной сокілъ квилить-проквиляе!
Якъ синъ до батька, до матері у городи христіяньски поклони посилае.
Сокола ясногоріднимъ братомъ называе:
Соколе ясний,
Брате мій рідний,
Ти високо летаешь,
Ти далеко відаешь,—
Чому у мого батька й матері николи въ гостяхъ не буваешь?
Полинь ти, соколе ясной,
Брате мій рідний,
У городи христіяньски;
Сядь-поди у мого батька, у матері передъ вороты̀ми,
Жалобненько проквили,
Объ моюй пригоді козацькой припомини.
Нехай же мий батько й матуся мою пригодоньку знають,
Статки, маетки ізбувають, велики скарби збірають,
Козацьку голивоньку зъ тяжкоі неволі визволяють.
Бо якъ стане Чорне море согравать,
То не буде знати батько либонь мати,
У який турецькой неволі синівъ своихъ шукати,
Чи у пристані Козловськой, чи у городі Царіграді на базарі.
Будуть ушкали, турки, яничари набігати,
За Червоне море, у Рабську землю продавати;
Будуть за насъ сребро-золото не личачи брати,
Сукна дорогиі поставами не міря̀чи за насъ брати.
Ге-ге-ге-ге-ге......!
То братъ-товарищъ тее зачуває,
До брата-товарища словами промовляе:
Товарище, брате мій рідний, не треба намъ у городі храстіяньски [поклона посилати,
Свойму батьку й матері більшого жалю завдавати,
Бо, хоча нашъ батько й мати будуть добре дбати,
Грунти велики, маетки ізбувати, скарбі збирати,
Та не знатимуть, де—у який тяжкой турецькой неволі синівъ своихъ [шукати.
Що сюда нихто не захожае,
І людъ хрещений не зайіжжае,

Тілько ясни соколи налетають,
На темниці сідають,
Жалобненько квилять-проквиляють,
Насъ усіхъ біднихъ невольниківъ у тяжкоі неволи добримъ здоровьемъ навіщають.
Таді жъ то далася бідному невільнику турецька неволя добре знати:
Кайдани руки і ноги зайідали,
Сирая сириця до жовтоі кості біле тіло пройідала.
То бѣудниі невільники на кровь, на тіло поглядали,
Объ вірі хриттіянськой гадали,
Землю турецьку, віру бесурменьску клели-проклинали:
Ти, земля турецька, віра бесурменська,
Есть ти наполнета сребромъ та золотомъ,
Тілько бѣудному невільнику на світі невільно:
Що бѣудниі невільники у тобі пробувають,
Праздника Роздва чи то Великоудня не знають,
Усі на Чорному морі у каторзі проклятой пробувають,
Объ вірі христіянськой гадають,
Землю турецьку, віру бесурменську кленуть-проклинають:
Ти, земля турецька, ти, віра бесурменська,
Ти разлука христіянська;
А вже жъ ни одного ти розлучила за сімь літъ войною
Мужа зъ женою,
Брата зъ сестрою,
Дітокъ маленькихъ зъ отцомъ, зъ маткою.
Визволь, Боже, бѣудного невільника
На Святорусьский берегъ
У край веселий,
У миръ хрещенний!

V. Сава Чалый.

Гей, бувъ у Січі старий козакъ на прізвище Чалий,
Вигодувавъ сина Саву козакамъ на славу.
Та й не схотівъ та й той Сава козакамъ служити:
Видклонився й до ляшеньки въ Польщу паномъ жити.
Та схотівъ же та й той Сава слави залучити,
Ставъ козаківъ-запорозцівъ по стіпахъ ловити.
А нашъ батько пань кошовий по козакахъ тужить:
Ой хто пійма пана Саву, самъ ему послужить.
Чалий каже: мого сина нихто зъ насъ не зловить.
Хиба Гнатко й та Кравчина до себе підловить.
Ти, Ігнатко, ти, Кравчино, ти всі шляхи знаешь:

Ой чомъ же ти й мого сина въ руки не піймаешь?
Панъ кошовий каже: Гнатку! якъ Сави не зловишь.
То самъ же ти й за його голову положишь.
Пійшовъ Гнатко зъ Кравчиною Сави підмовляти:
Якъ й не схоче ізъ Польщи іти, то смерті предати.
У дорозі зустрівсь Литвинъ, ставъ йіхъ настбувляти.
Ой якъ того й пана Саву та й у руки й взяти:
Візмемо своій землі у чоботи підъ ноги,[1])
Та щобъ не знавъ й та панъ Сава нашоі підмови.
Сидить Сава въ кінці столу та листоньки пише,
О Савиха й молодая дітину колише.
Ой якъ скінчивъ дрібнихъ листівъ та спатоньки ляже:
Ой щось йому підъ віконьце „добривечеръ“ скаже.[2])
--Пійди, хлопку, до пивниці та уточи горілки,
Нехай же ми й та випьемо за здравіе жинки,
Пійди, хлопку, пійди, малий, та уточи пива,
Нехай же ми й та выпьемо за здравіе сина.
Пійди, хлопку, пійди, малий, та уточи меду,
Чогось мині трудно-нудно,—голови не зведу.
Пійшовъ хлопець до пивниці замки відмикати,
Ставъ Ігнатко съ Кравчиною у двіръ підступати.
Не вспівъ хлопець, не вспівъ малий відчинить пивниці,—
Ускочили й гайдамаки у саму світлицю.
Ой якъ скочить та панъ Сава ізъ-за свого столу,—
Ухопили й пана да Саву за правую полу.
Не досігнувъ та панъ Сава за ясного мечу,—
Ухопили й пана да Саву зъ підъ лівого плеча.
Ухопиться та панъ Сава за ясную зброю,—
Такъ пбудняли й пана Саву на три списи вгору.
Не досігнувъ та панъ Сава да своі булави,
Положили й пана Саву на дубовой лаві:
Оце тобі, пане Саво, сукни, одомашки,
Що ти нажикъ, вражий сину, съ козацькоі ласки.

VI. Смерть Богдана Хмельницкаго.

Зажурилася Хмельницького сідая голова,
Що при йому ні сотниківъ, ні полковниківъ нема:
Часъ приходить умирати,
Нікому поради дати.

1) «Змова тверда: нема въ світі кріпшой правди, якъ своя земля —объясненіе пѣвца.
2) «Вінъ думае, що його други поляки йдуть похмілитця до його»—объясненіе его-же.

Покликне вінъ на Івана Луговського
Писаря військового:
Іванъ Луговський,
Писарь військовий!
Скорійше біжи,
Да листи пиши,
Щобъ сотники, полковники до мене прибували,
Хочъ мало що пораду давали!
Гей! Іванъ Луговський,
Писарь військовий,
Листи писавъ,
До всіхъ розсилавъ.
То сотники, полковники, якъ йіхъ прочитали,
Усе покидали, до гетьмана Хмельницького скорійшъ прибували.
Гетьманъ добре йіхъ приймае,
Словами промовляе:
Панове молодці! добре ви дбайте,
Собі гетьмана наставляйте:
Коли хочете, панове, Антона Волочая Киевського,
Бо Грицька Костиря Миргородського,
Бо Филона Чичая Кропивьянського,
Бо Мартина Пушкаря Полтавського.
То козаки тее зачували, смутно себе мали,
Тяжко вздихали, словами промовляли:
Гей! не треба намъ Антона Валочая Киевського
Ні Грицька Костиря Миргородського
Ні Филона Чичая Кропивьянського,
Ні Мартина Пушкаря Полтавського...
А хочемъ ми сина твого Юруся молодого,
Козака лестрового! Гей! Гей!
—Вінъ, панове-молодці, молодий розумъ мае,
Звичаївъ козацькихъ не знае.
—Гей, будемъ ми старихъ людей біля його держати,
Будуть вони його научати, а ми будемъ добре поважати.
То Хмельницький тее зачувавъ, великую радість собі мавъ.
Слёзи проливае, сідою головою поклінъ отдававъ.
Скоро після того ще й гірше Хмельницький знемогавъ,
Опрощенье зо всіми приймавъ,
Милосердному Богу душу оддавъ.
Гей! то не чорні хмари ясне сонце застунали.
Не буйнії вітри въ темнімъ лузі бушували,
То жъ козаки Хмельницького ховали,
Батька свого оплакали...

Гей!.. А молодий Юрусь підъ Білою Церкою гуляе,
Объ смерті отцевській не знае.
Скоро до його лейтарі прибували,
Листи подавали.
То Хмельниченько листи якъ прочитавъ,
Свіга Божого не взвидавъ.
Гей! то не багато Луговський гетьмановавъ,
Півтора года булаву державъ.
Скоро сотники, полковники прибували,
Юруся, молодого Хмельниченька гетьманомъ поставляли.
Дай же, Боже,—козаки промовляли,—
За гетьмана молодого
Жити за старого,
Хліба-солі його вживати,
Города Турецькі плíндровати,
Слави, лицерства козацькому війску доставати.

VIII. Про Федора Безроднаго.

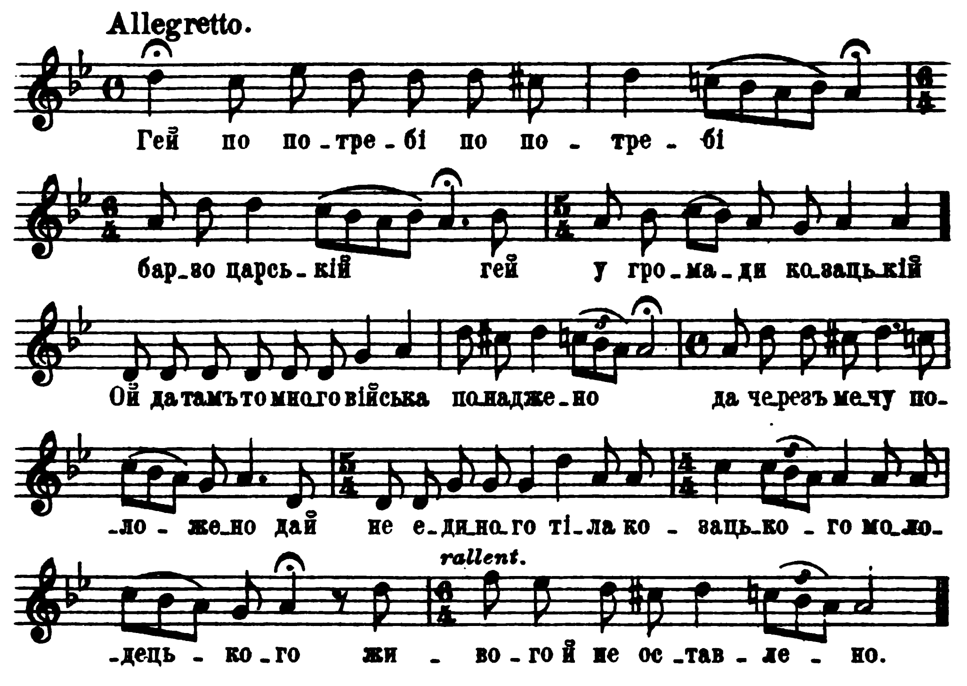

1. Гей! по потребі, по потребі барзо царській,
У громаді козацькій,
Ой да тамъ то много віська понаджено,
Да черезъ мечу положено,

А не єдіного тіла козацького молодецького живого й не оставлено,
Посічено да порубано на рани смертельни не змогае.[1])
Тілько по між ду тім трупом Хведор Безрідний бездольний пробувае,
А коло його джура мешкае.
То Хведор безрідний бездольний обізветься словами,
Обільеться гірькимі слезами:
Ой, джуро Яремо! дарую тобі по смерті своеі
Коня вороного,
А другого білогривого,
І тягеля червонні
Одъ пілѣ до комиря злотомъ гантовані,
Шаблю булатную, пищаль семипьядную.
Ой, то добре жъ ти дбай,
Та на коня сідай,
Та предо мною повертай:
А нехай я буду знати,
Чи удобенъ ти будешь поміжду козаками пробувати?
То вінъ на коня сідавъ,
Та передъ нимъ повертавъ.
Хведоръ Безрідний, бездольний
Обізветься словами,
Обільеться гірькими слезами:
Ой, дякую тобі, Господи милосердний,
А що не ледай-кому буде моя худоба доставати:
То вікъ за мене буде Господа милосердного прохати.
Ой, джуро Яремо,
Та добре жъ ти дбай,
Да коня сідай,
Да йідь ти лугомъ Базавлугомъ,
Та по-надъ Дніпромъ—Славутою;
Якъ ушкали гудуть, то ти схоронися,
Якъ лебеді ячать, то ти озовися,
Якъ козаки йідуть Дніпромъ-Славутою,
То ти объявися;
Шличокъ на копіе іскладай,
Самъ низенько укланяй,
Напередъ Господу Богу
І батькові кошовому,
Отаману військовому,
І всёму товариству кревному, сердешному.
Той козаківъ устрічавъ,

1) Ст. вставленъ при пѣніи.

Шличокъ на коніе іскладае,
А самъ низько укланяе,
Наперёдъ Господу Богу,
Батькові кошовому,
Отаману війсковому
І всёму товариству кревному й сердешному.
Батько кошовий, отаманъ війсковий
Промовляе словами:
Гей, джуро Яремо! не своіми се ти кіньми гуляешъ,
Не своі тягеля червоніі, одъ пілъ до коміра злотомъ гантовані маешъ,
Шаблю булатную, пищаль семипьядную не свою ти маешъ:
А десь ти свого пана вбивъ або стребивъ,
Або молодого души ти ізбавивъ?
—Ой, батько кошовий, отоману війсковий,
Свого пана ні вбивъ, ні стребивъ,
Молодого души не ізбавивъ!
А мій панъ лежить у лузі Базавлузі
Постреляний і порубаний
Да на рани смертельни не змогае.
Прошу я милості вашоі всенижающе,—
У лугъ Базавлугъ приходити,
Тіло козацькее молодецькее знаходити,
У чистомъ полі й поховати,
Звіру і птиці на поталу не подати.
То батько кошовий, отаманъ військовий добре дбавъ.—
Изъ семисотъ козаківъ та пьятдесятъ вибиравъ,
Въ лугъ Базавлугъ у суботу висилавъ.
То вони въ лугъ Базавлугъ приходили
У суботу проти неділі,
У четвертій полуношній години,
Тіло молодецькее знаходили,
На червону китайку клали,
Тіло козацькее молодецькее обмивали,
А шабельками суходілъ копали,
Шапками та приполами персть виносили,
Глибоку яму викопали,
Хведора Безрідного отамана поховали,
Високую могилу висипали,
І въ головкахъ прапірокъ устромили,
Премудрому лицареві славу учинили.
А тимъ його поминали,
Що у себе мали:
Цвількими, сухенькими війсковими сухарцями.

Услиши, Господи,
У просьбахъ і въ молитвахъ нашихъ!
Люду козацькому, народу христіянському.
І всімъ слухащимъ головамъ
На много літа
Жить до конця віка!

X. Про сестру и брата.

Ой, у неділю рано пораненьку,
Ой то ранніми зорями,
То не сива зозулька закувала,
То не дрібна пташка щебетала,
Якъ сестра до брата поклонялася;
Ой, кватирочку одчиняла,
Словами промовляла:
Братику мій милий,
Якъ голубоньку сизий!
Прибудь ти до мене,
Провідай ти мене
На чужий чужині
При злій хуртовині,
При нещасливій годині.
—Сестро, каже, мила,
Родино сердешна!
Не можу я до тебе прибувати;
Я проживаю за темними лугами,
За широкими полями,
За бистрими ріками.
—Брате мій милий,
Якъ голубонько сизий!
Прибудь же ти до мене,
Прилети до мене.
Темниі луженьки ясненькимъ соколонькомъ перелети,
Бистриіріченьки й озера білимъ лебедонькомъ перепливи,
Широкиі поля малимъ, невеликимъ перепелонькомъ перейди;
Сядь-пади и моему дворі сивимъ голубонькомъ,
Голивоньку схили,
Жалібненько загуди,
А нехай же буду вихождати,
По голосу пізнавати,
Родиною сердешною називати.
І про здоровья тебе, брате, буду питати.

—Сестро, каже, мила,
Родино сердешна!
Тоді сподівайся мене въ гості,
Якъ будуть о Петрі бистрі річки-озера замерзати,
Объ Різдві въ лузі калина процвітати.
Пойди жъ ти, сестро, до тихого Дунаю,
Візьми ти, сестро, піску у білу ручку,
Висій пісокъ на біломъ каміню.
Коли той буде пісокъ на білому камені зіхожати,
Синімъ цвітомъ процвітати,
Хрещатимъ барвинкомъ біленькій камінь устилати,—
Ой, тоді, сестро, буду до тебе въ гості прибувати,
Твого життя при бідності доглядати.
—Братику, каже, мій милий,
Якъ голубонько сизий!
Не теперъ я на ногахъ стала,
Приповісти такоі одъ старихъ людей не чувала,
Шобъ о Петрі бистриі ріки-озера замерзали,
Объ Різдві калина въ лузі процвітала,
Щобъ жовтий пісокъ на білому камені зіхожавъ
Синімъ цвітомъ процвітати,
Щобъ хрещатимъ барвинкомъ камень біленькій устилати!
А лишь тебе, братіку, до віку въ вічи не видати,
Якъ на празникъ хвалебенъ люде до церкви йдуть,
Якъ бжилки гудуть;
Чужи братіки зіхожаються,
Братъ ізъ братомъ,
Сватъ ізъ сватомъ,
Кумъ ізъ кумою,
Сестра зъ сестрою.
А мене плече съ плечемъ, пола съ полою торкае,
І въ вічи не видае.
Ой, якъ у нашого отця та й матки пили та йідали,
Тоді насъ добре і куми і побратими знали.
А якъ насъ прибила недобра година,
Одцуралась насъ близькая і далекая, вся названая сердешная родина.
Тяжко, каже, брате,
Якъ птиці пернатій въ чистімъ полі безъ древа ночувати,
Ой тяжко та важко, брате, якъ живій рибі безъ води проживати,
Якъ тяжко та важко біленькій камінь зъ сироі землі проти себе ізняти,—
Ой такъ тяжко та важко на чужий чужині безъ кревної родини помірати.

α. Почаевская.

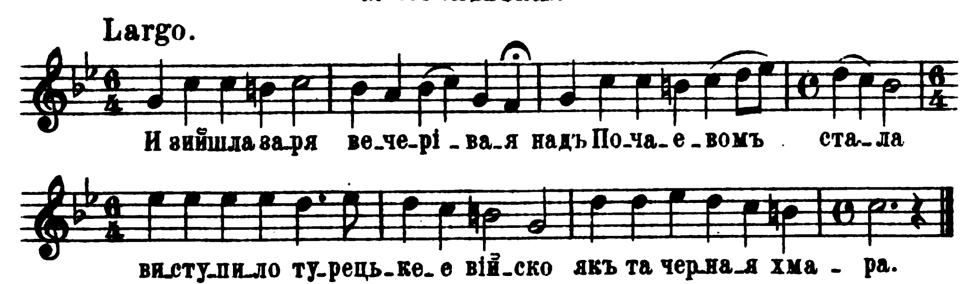

Ізійшла зарья вечерівая,
Надъ Почаявомъ стала;
Виступило турецькое війско,
Якъ та чорьная хмара.
Турьки зъ татарами бряму облєгли
Монастирь воевати.
Матерь Божа Печаявська
Буде насъ ретовати.
Отець Залезо съ келіи вийшовъ,
Слезами уливае:
Ой, ретуй, ретуй, Матерь Божая,
Монастирь зогибае.
—Ой, не плачъ, не плачъ, отець Залізо,
Монастирь не зогибне,—
Мусимо стати, чудъ показати,
Монастирь ретовати.
Ой, вийшла, вийшла Матірь Божая,
Ой та й на кристі стала,
Кулі верьтала, турьківъ вбивала,
Монастирь ретовала.
Турокъ не віѐріть,
Ізъ лука меріть,
На монастирь да націляе.
А тиі стрели
Назадъ летіли,
Саміхъ йіхъ побіли.
Дознались турькі,
Злиі недовіѐрькі,
Що то есть Божая Матірь:
Пудписалися до Почаева
Що року дань давати.
А тиі турькі,
Злиі недовіѐрькі,

Славу учинили,
У славному місті у Вішневцеві
Кровь ізъ пескомъ ізмесіли.
А ми есть люде
І все хрістіяне,
Усе до Бога ударьяемо,
Матері Божой Печаявськой
Усі поклонъ создаваемъ,
Щобъ насъ боронила
І всехъ сохранила,
Отъ злоби ретовала,
По нашей смерті
Своімъ омохфоромъ
Усехъ насъ покрівала.

Варіанты при пьніи: 2. Та надъ Почаявомъ; 6 воювати; 8. ритувати; 9. Залізо; 11. ратуй; 43. *опущенъ.*

β. Михайлова псальма.

Молимтися згодни
Збранноі воевода!
Міхаілу Архангелу чудний,
Міхаілу Архангелу дивний,
Воіну вінъ страшливий!
А усегда передъ Богомъ
Стоіть зо всіхъ омохворомъ,
Пеёть херувими і всі серафіми.
Міхаілу Орьхангелу чудний,
Міхаілу Архангелу дивной,
Воінъ же вінъ страшливой!
А на страшному суді
Помощникъ намъ буде
Архістратиль святий.
Всімъ на многая лѣта!
Михаілу Орхангелу чудний,
Михаілу Орхангелу дивний,
Воінъ же вінъ страшливой!

γ. Николай.

Ой, хто Миколая любить.
Аще хто усердно йому служить,
Тому светітель Ніколай

На всякій часъ помогае.
Міколае!
Аще хто ікъ йому прібувае,
На помочъ ікъ собі прізивае,
Той не буде зломъ мечени,
І адъ греховъ отверзени.
Міколае!
Аще хто спешить його въ домі,
Молиться святуй його крові,
Тому Святітель у помочи скора
І на сусі і на морі.
Міколае!
Міколай, збранний воевода,
Заступнікъ хрістіянського рода,
Заступай нашу щитомъ віру,
Одгоняй одъ насъ злиі врагі.
Міколаю!
Міколай, ти—небесний сажитель,
Хрісту Богу віерний услужитель.
Научай насъ Бога знати,
Світласть його прославляти.
Міколаю!
Ми жъ тебе усегда преславляемъ,
Імья твое честно зведічаемъ.
Будь похваленъ, світий таенъ,
Светітелю Ніколаю,
Всегда на векі!
Будь похваленъ, Божий отче,
Мірлікійскій чудотворче,
Всегда на векі.

Варіанты при пѣніи: 3 Николае; 30—32 *добавлены въ пѣніи.*

д. **Мати-Дѣва** (Рождество Х-во).

Мати, Діва Просвятая,
Мати, Діва Непорочная!
Ти же намъ Христа спородила
І всімъ царьствіе зотворила.
Тобі рабі всі й земниі
Хвалимъ хвалу ангельскую;
Безпрестано Тебе звеличаемъ,
Ангельскую песнь воспіваемъ:
Алілуйя, алілуйя!
Славимъ Тебе, Христе, Боже Нашъ!

є. Пятиица.

Растужится тіло, расплачется душа.
А нещожъ тобі, душа, не споможе:
Не сребро, не злато.
А споможе тобі, душа, свіётъ—пости, молітви,
Тая васъ ізбавить адъ вічноі муки;
Пріставить васъ ікъ Хрістовімъ престоламъ.
А Хрістови престоли—царствіе небесне.
А струждеиникъ—спасенікъ Богу малився;
Не владівъ не рукою, не ногою.
У во сні йому Пьятинька явілася,
А святая Пьятинька—Парасковея,
Що у правоі руці хрестъ держала,
А у лівой руці свіёчу-тройцу.
Вона його хрестомъ охрестила,
А свячою-тройцею осветила,
Ангельскіми словами пробудила:
Ти устань, рабі Божи, пробудися,
Да гряди, рабі Божи, по всему міру,
Накозувай, рабі Божи, накозаніе,
Щобъ чесниі мужи, чесни жени
Імілі трідневу на неділю:
Щобъ у середу плаття не золили,
А въ пьятницу пиломъ не пилили,
А въ неділю до церкви ходили,
Служби, молебни нанімали,
Восковп свічкі поставляли,
Земляни поклони одбивали.
Отца і матірь почитайте,
Братъ брата поважайте,
Сестра сестрі не внітайте,
Суседъ суседа ізлюбіёте,
Отець і мати, дітей своіхъ не кленіте,
Жидами, ворогами не зовіёте:
Жиди Хріста роспинали,
Кровь його светую проливали.
Терпівъ Хрістосъ мукі и стради,
А за насъ, превославнихъ хрістіянъ.
А ми славімъ Тебе, Хрісте Боже нашъ!

ς. Радуйся царице.

Радуйся, царіце і владичица,
Небесного полікара матерью назвала.
На тобі есть карона,
Разнимъ цвітомъ сукрашена,
Ти бо есть оборона.
Тобі пеють усі ангели
І всі орхангели,
Херувіми і сарафіми
І всйо сила зъ неба.
О, радуйся, Матерь Божа,
Тебе есть звеличаемъ.

ζ. Страсти.

Родъ еврейскіхъ сотворени,
Отъ Хріста бувъ удалени:
Збіралися, яко бити,
Спасителя умертвити.
Юді сребреники дали,
Христа споймали.
Приведоше і къ Пілату,
Щобъ на хресті бувъ роспятий.
Пілатъ руки умивае,
Кровъ святую проливае,
Велітъ його роспинати,
У руки, у ноги гвозди забивати.
Мяти його воздріла,
Пôудъ христомъ стоіть смутлива,
На сина усе поглядае,
Тяжко, борздо возридае:
„Ой, синъ жъ муий прелюбезний,
Сердце жъ мое, жизнь болезне,
За христіянъ умираешь,
Кровь святую проливаешь“.
Молимтеся, християне:
За насъ Христосъ умирае,
А ми его прославляймо,
Поклонъ Христу всегда даймо,
Алілуйя—заспіваймо.
Алилуя, алилуя!
Славимъ тебе, Христе, страстей Твоихъ!

η. Страсти.

Царю Хрісте, Боже мілий!
Ти въ Бога есть незлобівий!
У четвергъ зъ вечера царемъ бивши,
Советъ жидамъ сотворівши,
Сталі жиди думи гадати,
Якъ би імъ Хріста спознати.
А імъ законъ уставують,
Царемъ себе нозивують,
Не імелі царя і Бога
Ту͡илько імелі кесаря одного.
Ажъ Іюда ікъ імъ течеть.
Ву͡инъ, прітекше, жидамъ речеть:
Що міні дастѐ?—продамъ його,
Яжъ бо есть ученікъ його.
Мовляли жиди: сребренніки дамо,
Ту͡илько, ти намъ продай його.
Тогда Іюда, розгоревшись,
Серце свое росполивши,
За сребренніки продавъ Хріста:
Ву͡инъ решився свого царства.
Пошовъ Іюда къ жидамъ на змови,
Бить не бить съ жидами змови.
Увознавъ Хрістосъ своюй муце,
Пошовъ жидамъ на поруці.
Хрістосъ хлеба преломуе,
Самъ ву͡инъ йість, ученикамъ дае.
Умочивши у су͡иль да й Іюде дае.
Тимъ ву͡инъ Хріста жидамъ продавъ.
І глянувъ:—кровь на перстенькахъ.
Мовивъ Хрістосъ ученікамъ:
Спите, верні, не всипайте,
Страстей моіхъ зачитуйте.
Пріскорбно души, якъ смерті:
Прійшовъ тотъ часъ, отъ умерти.
Прійшло время, пріспівъ той часъ:
Станьте, верні, греду я отъ васъ.

ι. Георгій.

Днесь ікъ Богу приідіте
Ікъ селенію концу,

Адъ заходу соньца
Станьте адъ востоку.
Торжествують мученикі
Славному Грігорію.
Його матка христіянка
Въ полуграду ходить,
Научае Грігорія
Вірі хрістіянськой.
Якъ новчився Грігорій
Вірі хрістіянськой,
Прівуивъ отца до Хріста
Одъ вірі поганськой.
Скоро його да й отець
Да въ Хріста увірівъ,
Сакрушивъ і вдарівъ
Ще й божницу разбуивъ.
Часъ у граде, Боже муий,
Божницу розбивши,
Приведущі Грігорія
І руці звезавши.
Не вбоявся Грігорій
Предъ царьёмъ стати.
Ставъ вонъ Хріста Спасителя,
Ставъ пріповедати.
Павелівъ же клятой царь
Канчину пріняти,
Гостримъ мечемъ капіёмъ
Главу съ плеча ізняти,
На колесо натегнуть,
Ломіть його кості,
А па таму повелівъ
Свещами сполити.
А святиі його мощи
Якъ соньце сиящі.
Собірались священникі
І йангелівъ лікі:
Радуйся, сине, же твої води святи.
Весна красна на увесь світъ
І намъ возсіяе!

ιγ. Петръ и Павелъ.

А праведнее соньце
Да въ раі просвіётилось:

Созьдавъ Богъ Адама
І древо пріізвестило.
Що ізречеть Господь
Асветому Петру-Павлу:
Светий Петро-Павелъ,
Ти верховний і апостолъ!
Возьмі златний ключикъ,
Одомкни рай прісвітлий,
Випущай Адама съ превосвітлого раю,
Пущай Адамъ ходить,
І душу свою кормить,
Душу свою кормить,
А тіло содягае.
Якъ расплачется й Адамъ
Да ізъ раю ідучи:
Вже жъ міні не видіть
Превосвітлого раю,
Вже жъ міні не слишать
А Господнёго гласу!
А очи жъ наши ясни,
А руці наши грабни:
Що ми очима наздремъ,
Дакъ руцами і загребемъ.
А ми, братія, померемъ,
Да й на сее призабудемъ.
А тіло жъ наше пуйде
А въ сирую матерь землю,
А душа наша пуйде
Да до Бога на отвіта.
На многая літа,
Всему миру на здоровье!

ıд. Плачъ земли.

Расплачетьця мать-сира земля,
Яко дівиця пречистая,
Страховниця непорочная,
Передъ Спасомъ, передъ Господомъ:
„Не могу я терпіть, Господи,
Много, много на землі скверності,
Більше того беззаконія“.
Христосъ на небеса возноситься,
А речеть матері-сирой землі:
„Потерпи, мати-сира земля,
Покуль рабі всі іспокаються;
Хочъ же рабі і не спокаються,—
Не минуемъ суду страшного,
А хторого пріушествія
За свое согрешеніе,
За велике беззаконіе.

13. Пятницы.

Ой ви станьте ви, братіе да й послушайте. Ви послушайте ви, братіе, Писанія Божого.

Що ю нашаму граді написано не по рімському, а написано у нашаму граді а дванадцять пьятницôувъ а у году спостувати.

Первая, великая, возбранная а въ году пьятнаця после сирноі неделі же й на Хведора. Хто жъ сюю пьятницю постувать буде съ постами і зъ молитвами, той чоловікъ вуинъ отъ гріховъ сумертвенниxъ захраненъ виунъ буде. Богъ його же й помилуе.

А другая... прати светого Благовѣщенія[1].... вонъ отъ сужденія, отъ нареченія сохраненъ вуинъ буде....

А третяя.... прати светого триднeвого Васкресенія.... вонъ отъ скверності, одъ болезності....

А четверьтая.... прати светого Вазнесенія.... вуи͡нъ отъ тучи громовоі.....

А піятая.... прати Светого Духа[2]) Троіці же і Начального дня... вуи͡нъ адъ води, отъ потопію....

А шбстая.... прати светого Ілле пророка наделяющаго.... вуи͡нъ одъ огню, одъ пожару....

А седьмая.... прати светого Вознесенія Маті Богородіци.... той чоловіе̂къ одъ лихарадки тресовоі....

А вбсьмая.... прати светого Івана Претечи Чесноі Глави сукновенія... вуи͡нъ одъ ме́чу, одъ посе́чу....

А девьятая... Кузьми-Демьяна Безсребреника.... вуи͡нъ при путі, при дорозі....

А десятая... прати светого Міхаіла Архангела у суді праведного... вуи͡нъ одъ звіра ізъединого....

Одинадцята... прати светому Христовому Рождеству Бога нашего[3])... адъ наглості, адъ нахальності....

А дванадцята... прати светого Крещенія, Бога явленія... той чоловікъ одъ ве̂утру, одъ сильнихъ морозовъ....

А сповідае Богъ тиі души що пятеньки. Пріобщаетъ Богъ тиі души що субу͡итьного дня, а завідуе Богъ тиі души—Самъ Ісусъ Христосъ. Хто сіхъ пятниць не поіметься, хоть би мужъ ізъ женою, а народиться между імъ чадо: непрощено буде, хоть воръ, хоть зладей, хоть разбойникъ буде, памеждо нами, христіяни, злий начальникъ буде. Ой ти славенъ, нашъ Боже, преславися. Великое іменне—Світъ Господь зъ нами!

ιϛ. Лазарь.

Якъ живъ собі славний чоловікъ богатий,
Который у роскошахъ упівавъ і въйідавъ,
Предъ мілостью Божаю нечого не знавъ,
На Божиі церкви вінъ не подававъ,
Церковнаі свечи вінъ не постовлявъ,
І чудовнихъ образовъ вінъ не сукрашавъ,
На пути седящихъ вінъ не подававъ
І нищихъ убогихъ вінъ ни нодорьявъ,
Нищимъ хліба-солі вінъ не поставлявъ,
Батька свого й матері вінъ не поминавъ,
Брата свого Лазаря за брата не мавъ.
Якъ живъ собі слезний чоловікъ убогий,
У хворой болізности лежавъ у гноі

---

[1]) Въ разговорной передачѣ: передъ Благовѣщеніемъ.

[2]) Въ разговорной передачѣ: Светимъ Духомъ Троіцею.

[3]) Въ разговорной передачѣ: Светого Христового Рождества.

Передъ богачевимі ворітьмі його.
Виходивъ богатий самъ за ворота,
А за йимъ вишла челядь, пишная рота,
Пишная рота да й все піхота:
Вскорості богатий ізъ Лазаремъ зровнявсь,
Такъ убогій Лазарь гласомъ іспросивъ:
„Брате мій, брате, сильний, богатой,
Не прашу я въ тебе, братець, не сребра-злата,
А і не дорогого содіганія,—
Воздай міні, братець мій, хліба й солі,
Хліба й солі, хочъ мілостині.
Не я жъ тобі, братець мій, буду оддатель,—
Господь табі ізъ небесъ будеть заплатенъ".
Вінъ плюнувъ на Лазаря, самъ пречъ одайшовъ,
На свое богачество да й не спомьетавъ,
Горьдее слово Лазарью сказавъ,
Атца свого й матушку пріравнявъ да пса:
„Лежишъ ти, Лазаре, лежишъ во гної,
Ти смердишъ—воняешъ, якъ мій лютой песъ,
А ще й моімъ братомъ нозивуесся.
Ти не нозивайся ти братомъ моімъ,
Позивайся братомъ моімъ лютимъ псамъ.
Есть у мене братья така, якъ я й самъ,
Такой, якъ якъ я самъ, распрепишной панъ.
Мію себе стружки і обложки,
Більше того сребра і злата, царьскі денежки.
Що царья і Бога віёкъ не боюся,
Злого чоловіка пречъ одабьюся,
Одъ наглоі смерті я аткуплюся.
Царствію небесному самъ приближуся,
Хочъ не приближуся, дакъ прикуплюся,
Сребромъ і злотомъ я обсиплюся".
Звелівъ за собою ворота замкнуть,
Щобъ хворого Лазарью і гласу не чуті.
Закозавъ богатий у своему дворі,
Щобъ не було мілостивоі ні одноі души,—
Надъ убогимъ Лазаремъ возмилуôваться,
Да убогому Лазару хліба-солі дать,
Души своюй царствія у рай готовать.
Дакъ не було у богатиря не едное души мілостивоі,
Надъ убогімъ Лазаремъ возмилуôваться.
Туильки було у богатиря два лютиі пса.
Вани по-пудъ стуильечку жаждень ходилі,

Дрібниі крошечкі возбірували,
Да хворому Лазару у гной носили:
Отимъ його душу й тіло воспитували,
Болізниі раночкі золизували,
Полегкасть души і тілу создавали.
Ставъ убогий Лазарь на ногі вставать,
А на ногі вставать, Богу малиться,
Богу малиться, молітви творить,
А молітви творить ще й Бога просить:
„Господи, Боже мій, Спасъ милостивий,
Мать пресвятая Богородиця,
Вислушай, Господь Богъ, молітви моі:
Пріми мою душу й тіло до хвали своі.
А вже мая душа й тіло носкіталося,
Голодомъ-холодомъ набачилася,
Болізниі раночкі наболілися“.
Вислушавъ Господь Богъ молітви його,
Посилае зъ небесъ святихъ ангеловъ:
„Ідіте, ангели, зъ небесъ на землю.
По Лазареву по душу його.
Заходіете, ангели, съ правого боку,
Да й возьміте Лазаря стіха-помалу,
А стіха-помалу душу изъ тіела.
Да й несіете Лазаря да й на небеса,
Посодіете Лазаря пресвітломъ раі,
У Господа у небесного у честі і въ хваліе,
А въ отца Аврамія да на правомъ ланіе:
Нехай светий Лазарь раскошаеться,
Брата свого богатиря дожидаеться“.
Малее уремячко, часъ ізгодивши,
Виежджавъ богатий у чистее поле,
У чистее поле на прогулянне,
До своі пишноі челяді на расмотрянне.
Десь узялася злая хвороба,
Тяжкая немощъ невредливая,
Да й тронула багатиря съ каня да долу,
Да ударила багатиря абъ сиру землю,
Абъ сиру землю, абъ жолтий песокъ.
А лежавъ богатий ажъ до сутокъ,
Не воздрівъ богатий не чимъ нічого,
А не чимъ нічого, не двора свого,
А не двора свого, а не жеани своі,
А не жеани своі, не дрібнихъ дітокъ.

Туилькі воздрівъ богатий Богу молиться,
Богу молиться, молітви творить,
А молітви творить ще й Бога просить:
„Господи, Боже мій, Спасъ милостивий,
Мать, просвятая Богородіця!
Вислушай, Господи, молітви мойі:
Прімі мою душу і тіло до хвали своі,
А вже моя душа і тіло пила і йіла,
Разного кушанья накушалася,
Сладкихъ напитковъ напивалася,
У дарогомъ деяны находилася,
По білому свіѣту наiжджалася,
Разнихъ утіховъ навтішалася,
І съ царямі, съ князьямі нагулялася,
Царьскіхъ денежокъ нащиталася“.
Вислушавъ Господь Богъ молітви його,
Посилае зъ пекла трохъ пекельниковъ:
„Ідіѣте, злиі, съ пекла на землю,
По богачеву по душу його.
Заходіѣте, злиі, зъ ліѣвого боку“.
А ще жъ злиі двора не дойшли,
Усе сребро й злато прахомъ рознесли,
Препишною челядь поразогнали;
Ему создали муку предвіѣчную,
Предвічную муку залізнимъ крукомъ.
Зачепили богача за ліве ребро,
За праве око;
Тронули богатиря у ґору високо,
Да вкінули богатиря въ пекло глибоко:
Плавай, богатий, въ пеклі широко,
Засмотряй, богатий, въ гору високо,
У гору високо, а въ рай дальйоко:
Тамъ ти завідішъ брата Лазаря.
У скорості богатий у гору заздрівъ,
Свойму брату Лазарью вінъ ріѣчъ нарічивъ:
„Братець мій, братець мій, светий Лазаре,
Єдинъ отецъ-мати насъ двохъ родила,
Да не единую Богъ долю даровавъ:
Табі, брате, Богъ давъ ніжне убожество,
Міні, братъ, Богъ давъ сільне богатьство.
Ти черезъ убожество у свіѣтлумъ раі,
Я черезъ богачество у пекельномъ огні,
У старшого діявола у руцахъ його.

Чи не можно, братець мій, сього ісучинить:
Свій мезиний палець у море умочить,
Уста мої смажнії да й прохолодить,
Сей пекельний огонь хочъ мало що утушить?"
—Не моя, братъ, воля,—самого Бога Ісуса Хріста.
Ти жъ на ту͡имъ світі самъ вихвалявся,
Що царя і Бога віе̂къ не боявся,
Злого человіка пречъ одбівався,
Адъ наглоі смерті ти одкуплявся,
І къ царствію небесному самъ приближався;
Хочъ не приближався, дакъ прикуплявся,
Ти сребромъ і златомъ обсипався.
Де твое сребро і злато, сільне богатьство?
Отимъ ти утушишъ пекельний огонь,
Тимъ ти прохолодишъ свої смажни уста.—
„Братець му͡ий, братець, светий Лазаре,
Нету при мні̂е нічо́го, нечимъ нічаво́.
А ще жъ усйо злое ліхое прахомъ рознесло,
Пренишную челядь поразгонило.
Задали міні муку предвеченную,
Предвіе̂чную муку зелізнимъ крукомъ,
А зелізнимъ крукомъ за ліве ребро,
А за ліве ребро, за праве око.
Ікъ би я сее знавъ, когда бъ я віе̂давъ
Сюю злую муку предвеченную,
На Божи церкви усегда бъ подававъ,
Церковну свіе̂чу усегда бъ постовлявъ,
І чудовнихъ образовъ усегда бъ ісукрашавъ,
На путі седящихъ усегда бъ подававъ,
І нищихъ-убогихъ усегда бъ надорьявъ,
Нищимъ хліба й солі усегда бъ постовлявъ,
Батька свого й матерь усегда бъ поминавъ,
Тебе, брате Лазаре, за брата бъ я мавъ,
А при конці смертному усегда бъ поминавъ".
Скаявся богатий да й не въ времена:
Було таму уремьячко, да минулося.
По вікъ цяя слава не минуеться,
По миру хрещеному пресловляеться.
А ликують ангели да і на небесахъ,
А светому Лазарю славно поють:
Аминь, аминь!
Такъ намъ Господь давъ.
Пройшла віра крістіяньска
У превосвітлий рай.

Варіанты въ пњніи: 9. постовлявъ; 10. Атца; 17 *добавленъ въ пњніи*; 18. зравнявсь; 20. брате мій; 29. Горьдее слово, горьдее словечко; 31. О, лежишъ; 34. нозовайся; 35. Нозивуйся; 38. стружки, стружки і обложки; 40. баюся; 42. наглай; 43. Царствію къ небесному; 45. О, сребромъ.

ιζ.

1. Когда жъ би я знавъ свій препоследній день,
То бъ я сваю агрішную душу молитвами примоливъ,
Молитвами примоливъ,
То бъ я свое агрішное тело все постами припостивъ,
Все постами припостивъ,
Ізийшовъ я, ізийшовъ би я на Сіянскую горý,
На Сіянскую горý,
5. Заглянувъ би я, заглянувъ би я ізъ пôудъ сонца надъ востокъ,
Ізъ пôудъ сонца надъ востокъ,
Увідивъ би я, увідивъ би, де прістолъ Христовъ стоіть,
Де прістолъ Христовъ стоіть.
Стоіть прістолъ, стоіть Христовъ а на светихъ Божихъ ȍблакахъ,
А на светихъ Божихъ ȍблакахъ.
Седить Господь, седить Ісусъ Христосъ а на светихъ Божихъ [воздухàхъ.
А на светихъ Божихъ воздухàхъ.
Речеть Господь, речеть Ісусъ Христосъ светимъ Божимъ ангеламъ,
Светимъ Божимъ ангеламъ:
10. Ви, йангéли, свети орхангели, вострубіте ва трубі,
Вострубіте ва трубі,
І збудіте, прабуждете усіхъ мертвихъ адъ гробà,
Усіхъ мертвихъ адъ гробà:
Уставайте, праведни і грешни, Господь буде всіхъ судить,
Господь буде всіхъ судить.
Будеть Господь, будеть Ісусъ Христосъ со светими судъ судить,
Со светими судъ судить.
Становиться, праведни души, все по праву сторону,
Все по праву сторону.
15. А ви, грішни, грішни, недостойни, все по лівуйшую,
Все по лівуйшую.
Провалися, глибокая яма; васъ горою насунý,
Васъ горою насунý.
Придостойни наши христолюбци все по праву—адесну,
Все по правру—адесну.
Зарабіли наши христолюбци все небесной превасветлой рай,
Все небесной превасветлой рай.
А ви, грішни, грішни недостойни, все пекельний смердящий адъ.

ιη.

Allegretto.

Що въ мирі является
Вікъ безконечно,
Що чалавікъ зачавъ грішить
Віёкъ безтутешно.
Вуинъ грешучи місливъ собі,
Що я йеще младъ,
Покаюся прежде смерті,
Не пайду я въ адъ.
Якъ пойду я у пекло увъ адъ,
Самъ не буду радъ.
Прішли къ сину блудящаму
Атець і мати,
Наючають на добру путь,
Що жаль дитяти.
Не пій, сину, вина въ неділю рано,
Бо въ ему блудъ.
А винъ одъ йіхъ, якъ звіръ, біжить,—
Словà не любить.
Ступивъ въ саборъ,
У карчевной домъ,
Хмелю закупивъ.
Закупивши собі хмелю,
Да й умъ загубивъ.
Напившися вінъ пьянъ седить,
Весѐло гласить.
А сатана у следъ ходить,
Ізъ ума зводить,
На грехъ, на блудъ, на разбойство
Людей презводить.
Умеръ грішний, некаенний,
Пришла къ ему смерть;
Біжить грішний огньйомъ-пекломъ,
Хвативши смутку;

Уздрівъ свого отца і матирь,
Просить: ретуйте!
Ретуй, отець, ретуй, мати,
Сіі муки,
Не подайте души моей
У бесовскі рукі.
—Дітя мое, Господь ретуеть,
Що живимі і мертвимі
Усе уладуе.
Не слухавъ ти отца і матерь,
Не добрихъ людей,
Буде, сину, твоя[1])
У пеклі погибати,
Якъ не прійде самъ Ісусъ Хрістосъ
Души ретовати,
Души ретовать.

Варіанты при пѣніи: **15-16** *добавлены при пѣніи.*

18.

Іще сонце не заходить,
Я спати ложуся,
Да споведі готуюся,
Богу не молюся.
Спамьетай же, гріешний человече,
На прежніі дари,
Бо якъ вузьмуть твое грішне тіло,
Возложеть на море;
Дадуть ему смутну труну
І темную ложу.
А зволь, Боже, у грехахъ умерти,
Отъ муй вічний Боже.
Зустаеться сребро і злато,
Дорогіі шати,
Трудно міні його ізъ собою
На той світъ забрати;
Забравъ же бъ я його ізъ собою,—
Тамъ сього не треба:
Туилькі треба сажень землі
Да чотирі дошкі.
Спасеніе зъ неба.
Якъ ударить усі звони

[1]) Слѣдуетъ добавить: душа?

Прі скорой годині,
Атклонюся я всему міру
І грешней родині.
У Давидовомъ домі
Страхі пребальшиі:
Агонь гарить, зуби скрижуть:
То жъ вішная мука.
Якъ приде Міхаілъ Орхангелъ
На Сеяньскую гору,
Якъ вострубить Міхаілъ Орхангелъ
Въ семігласную трубу,
Якъ вазбудить Міхаілъ Орхангелъ
Усіхъ мертвихъ одъ гроба:
Уставайте, праводни і грішни,
Васъ Богъ судить буде.
Праведниі просять
Конця віку і страшного суду:
Будемъ піти—воспівати,
У небі царствовати.

х.

Ангели душу пробужають: [1])
Устань ти, грішна душа, пробудися й отъ сна;
На янгела Божого хочъ подивися.
А ти, грішна душа, не вребливая будь.
Якъ позове Господь на праведной судъ,
І буде у тебе Господь випитувати:
Де ти, грішна душа, заборилася,
Да Божого храму опізнилася?
Уже утреніі служби подслужилися,
І воскови свіёчи потушилися,
І темни лодани йобкодилися,
І Божиі дари обдарилися,
І царськиі врати затворилися.
Стань ти, грішна душа, на причасних ідверьяхъ,
Звьяжуть табі, душа, руці і нозі,
Укинуть тебе, душа, у адъ вечний на спокой;
А у тому аді пекельной огонь.
Таді грішна душа устрахнулася,
На ангела гласомъ возгласнулася:

[1]) Въ разговорной передачѣ: пробуживають.

Ти, ангелу Божий, хранителю муй,
Не пapущай души у пекельний огонь.
Ангели же души смутно одповедавъ:
Одвечай, гріêшна душа, що заробила,
Здумай, гріêшна душа, що на світі творила:
Да Божоі церкви ти не ходила,
Утреній служби не вистоювала,
І Божого слова не вислушала,
Восковоі свечи не поставила,
І нищихъ-убогихъ не подорьяла,
Нищимъ хліба-солі не постовляла,
Тихъ нещасnихъ сиротъ не поситіла,
Странихъ і дальнихъ у домъ не примала,
Атъ темноі ночи не сохроняла,
Царьства небесного не вгатовила,
Сей пекельний огонь наслідувала,—
Тимъ ти, грішна душа, у адъ вечний вупала.
Одвечай, грішна душа, якъ заробила;
Одвечай, грішна душа! Во веки, аминь. [1])

ка. Евстафій царевичъ.

Расплачется младой юношъ
Алістафій іцаревічъ:
Прімі мене, мать пустиня,
Азаблудшаго сина,
Яко і мати своє чадо.
Да на біêлиі рукі.
Отвещае мать-пустиня,
Апрекрасная Дево Морія:
Ой і младъ же ти, юношъ,
Алістафій іцаревичъ.
Що й у мене й у пустині
Нету красниxъ хоромовъ,
Що й у мене й у пустині
Нету чистого хліба,
Що й у мене й у пустині
Нету сладкиіхъ напітковъ,
Що й у мене й у пустині
Нету цвіêтного оплатья,
Що й у мене й у пустині

[1]) Каждый стихъ псальмы при пѣніи повторяется два раза.

Нету друзей-побратіми,
Що й у мене й у пустині
Нету разниіхъ утіховъ,
Що й у мене й у пустині
Всйо зелйона адуброва,
Що й у мене й у пустині
Да гнілая аколода,
Що й у мене й у пустині
Да болуитніі води,
Що й у мене й у пустині
Да шовкови травкі,
Що й у мене й у пустині
Да всйо дікіі звері,
Що й у мене й у пустині
Да всйо мілінькіі пташкі.
Одвещае младъ юношъ
Алістафій іцаревичъ:
Люби мене, мать пустиня,
Апрекрасна Дево-Марія!
Що зелйона дуброва—
Паче красниіхъ хоромовъ;
А гнілая колода—
Паче чистого хліба;
А болотниі води—
Паче сладкиіхъ напітковъ;
А шовковиі травинькі—
Паче цвіётного платья;
А що дікіі звірі—
Паче друзі—побратімóувъ;
А що мілінькіі пташкі—
Паче разнихъ утіховъ.
Отвещае мать-пустиня,
Апрекрасная Дево-Марія:
Охъ, і младъ же ти, юношъ,
Алістафій іцаревічъ!
Що й у мене й у пустині
Да гулять волі нету,
Що й у мене й у пустині
Да усе Богу молиться,
За трудами потрудиться,
За слезами Богу молиться.
Отвещаетъ младъ юношъ
Алістафій іцаревічъ:

Люби мене, мать-пустиня,
Апрекрасна Дева-Морія!
Якъ завгодно, такъ буду жити
І съ тобою говорити.
Херувими, серафими—
Всйо небесниі сіли.

κβ. Сонъ Богородицы.

Ой, сонъ Богородіци евівся,
А світъ мати Морія,
Діва просветая.
Що ізъ вечера, Мати, мало спала
А немножичка а во сні ти сонъ видала:
Свое істіне чадіе спорождала,
Спородівши собі чадіе спеленила,
Шавковимъ поесомъ сповивала,
Залатою різою сукривала.
Якъ у славному граді у Іерусалімі
А на светуй рекі на Іордані,
На Сіянськоі горі на вертепію
Виростало тамъ древо прасветое,
Прасветое жъ то древо кінпарісове.
На тумъ светумъ древі да й на кінпарісовумъ
Проявився, матушко, крестъ чудовний,
Проявився, самъ промовився:
„Ой самъ я твуй сонъ, Мати. знаю,
Ой самъ я твуй сонъ, Діво, разсуждаю,
Що не буть міні, матушко, на білому свіе̂ті,—
Бить міні, матушко, убіенному,
Бить міні, матушко, на роспятію,
Бить міні, матушко, скривавленному,
Капіемъ ребро пробіенному.
Терновий венець ізложивъ мя еси“.
Якъ росплачется мати Морія,
Возридае Діво Просветая:
—Ой, сину жъ муй, сину, Сусе Христе.
Чадо жъ ти мае споражденное,
Чадо жъ ти мае возлюбленное!
За кого сію муку прінімаешъ,
Неповинную кровь свіе̂тую проливаешъ,
На кого жъ мене Діву спокидаешъ,
Кому мене на дозоръ остановляешъ?—
„Не плачъ, не плачъ, Мати Морія,

Да й не возридай, Діво просветая,
Не едину тебе, матушко, спокидаю,
Не едину на дозоре остановляю,—
Снакидаю тебе, Матушко, на Івана,
Оставляю на дозоръ Богослову;
Порецай, мати, Івана своімъ синомъ,
Своімъ синомъ Ісусомъ Кристомъ,
Покудова я, матушко, воскрешуся,
Да й на небеса вознесуся.
Що по душу твою, матушко, ангеловъ ізошлю,
А по мощи свіётиі самъ ізъ небесъ ізійду,
Прінакою твоі мощи со свіётимі,
Цріпокоіваи, приклонюся,
Пріклонившися, матушко, прошуся:
Прости, прости, Мати Моріа,
Прости, прости, Діво просвіётая.
А напишу твое ліце на еконе,
Поставлю у церкві у саборе
По праву руку на престолі,
Предъ царськимі уратами,
Предъ чудовними образами.
Що туда будуть, матушко,
Люде прихождати,
Служби і молебни нонімати,
Васкавиі свіёчкі поставляти,
Землени поклони одбівати,
Що тебе, матушко, будуть ізвелічати,
А мене Ісуса Христа преславляти“.
Ой хто жъ бо сей сонъ вислушае,
Дакъ Господь тому согрешеніе уменьчае;
Ой хто жъ бо сей сонъ пересудить,
Той збавленъ уинъ буде одъ вічноі муки;
Ой хто жъ бо сей сонъ перепише,
Предостоенъ уинъ буде у царство небеспе.
А ми іспеемъ стихи: Алилуя, Алилуя, Алилуя!
А ми славимъ тебе, Хрісте Боже нашъ!

При пѣніи: 5. Немножика.... во сні сонъ.

ѕі. Воскресная.

1. Веселаго клікнемте
Воскресного отъ гроба,
Звеселімся, радуемся,
Усі його хвалімо.

Хрістосъ воскресе ізъ мертвихъ,
Смертію смерть поправъ
І сущимъ во гробахъ животъ даровавъ.
Ангелі сидять на камені гробномъ;
Тотъ намъ благовіствують.
Душа його жажду піти,
Що ізъ бока кровь—вода іде.
Хрістосъ воскресе etc.
Не отъ камені, не отъ тленного
Да течеть вода холодная,—
Отъ покритого одеяння.
Хрістосъ воскресе etc.
Міроносіци пріхождали,
Хріста у гробі іскали,
Узели ризу—востіхару.
Тутъ же билъ несмертний царь.
Хрістосъ воскресе etc.
Ти же, чистая, красуйся,
Богородіце Моріе,
Твой синъ Хрістосъ,
Хрістосъ воскресъ отъ гроба.
Хрістосъ воскресе etc.

кд.

Плачъ, душе моя, всегда,
Протекае жизнь моя.
Ой, Боже муий, Боже муий,
Протекае жизнь моя.
*
Гробъ я вижу у глаза;
Провождаю дні въ слезахъ.
Ой, Боже муий.........
*
Ангели душу хранять,
Во грехахъ плакать велять.
Ой, Боже муий............
*
Ангели зъ небесъ неють,
На всю благодать ільють.
Ой, Боже муий............
*

Будешъ слишать всякий часъ
Херувимській сладкій гласъ.
19. Ой, Боже муий............

***

Тамъ получишъ ти вінца
Одъ небесного Творца.
Ой, Боже муий, Боже муий,
Одъ небесного Творца.

хз.

Moderato.

Исусе муий прелюбезний,
Серцю сладосте,
Единъ въ скорбии ютіѣха, | (2).
Мая радосте;
Етси души моей
Твое есть спасеніе,
Очищеніе видъ греховъ | (2).
У рай усиленіе!
Мне же тебе, Богу,
Благо прилеплятисе
И одъ тебе милосердіе | (2).
Надіятисе.
Некто же моимъ бидамъ
Грешиому поможетъ,
Аще икъ не ти, о преблагій, | (2).
Исусе Боже!
Хотеніе во мне единбе
Съ тобою бути
Даждь мя тебе
Христа въ серци } (2).
Усегда имети!
Изволь, Боже,
Во мні вобитати,
Благій мні являйся,
Мною грешнимъ—недостойнимъ
Не возгнушайся.

У болезни животъ мой
Безъ тебе, Бога,
Ты во мне крипасть
И здравіе,
Ты славá моя!

При пересказѣ: 1—мой; 3—едина; 4—радости; 7—гр. нашихъ; 8—уселеніе; 10—прилиплятися; 12—надіемся; 13—некто же мні моимъ. 16—Исусе нашъ (по словамъ II-а, это добавляютъ, когда учатъ учениковъ), 19—Даждь ме; 29—мни.

5. Етси (или етци)—по объясненію II-а такъ поется, а что значитъ это, онъ де не знаетъ. Конецъ стиха имъ окончательно забытъ.

xς.

Ужаснися, чоловіче,
И слезися своімъ серцемъ,
Что душею помрячився,
Потерявъ себя ти нине
Во гресіѣхъ своіхъ. (2)
Отложи свои забави
И утіхи сего мира!
Не яддайся въ рабство въ вечно,
Не тіряй своей свободи.
Якъ живъ Ассирійский царь (2)
Въ Невнивеніи бувъ владітель:
Уязвився женскимъ взоромъ,
Проводивъ всю жизнь въ забавахъ,
Самъ себе сжегъ царь несчастни!
Одгребайся іодъ порокувъ,
Ни къ чому не будь пристрастенъ,
А когда къ нимъ пристрастися,
Тогда поздно исправляцця:
Тогда будешь безъ ума (2).
Не теряй свою ты совість,
Адъ содружествія юныхъ девъ
И найпаче бережися;
Въ разговорахъ зъ женскимъ поломъ
Не яддайся въ плінъ (2),
Не губи ты свою совість
Безобразными делами
И не будь привязанъ къ нимъ,
Убегай отъ нихъ на вікы,

И жива будітъ душа!
Воглибися своимъ серцемъ
И душою пребивай!
Размышляй о томъ сочасно,
Какъ во гробе пребивати:
Всегда будешь ты прідметъ! (2)
Самъ Спаситель рекъ намъ:
Буде въ день последни страхъ велики,
Придуть бідствія ужасни,
Какихъ не бувало одъ созданіе мира (2).
Въ тиі дни море возмутитця
Превеликой грозной бурей
И свиріпими волнами
Устрашитъ смертельно
Всі живущи на землі.
Гласъ народа будетъ страшни,
Плачъ и вопли преужасни:
Возридають и восплачуть,
Что постигло злое время,
Куды намъ исакритця, (2)
Де намъ біднымъ притаитця?....[1])

кѕ.

Седить Господь на небесі,
Ісусъ Хрістосъ самъ на воздусі.
Induced Речеть Господь, речеть Ісусъ Хрістосъ
Светимъ Божимъ ангеламъ:
Ви, ангели, свети архангели,
Ой де були, два хранителі?
—Були жъ бо ми на білому світі
Да й відили жъ ми грешную душу.
Ой якъ душа, о якъ грешная
Зъ грішнимъ тіломъ розстрівалася.
Зъ грішнимъ тіломъ розстревалася,[2])
Къ вічному аду приближалася.
Стаіть души, стаіть грішная
Надъ рѣкою, надъ огняную;
Погледае душа, погледае грешная
На царствіе на небеснее;

[1]) Остальное забылъ; поется медленно.
[2]) Въ данномъ словѣ звукъ, изображенный черезъ *е*, занимаетъ среднее положеніе между *е* и *и* (ы)

Плаче душа все слезами,
Плаче грішна все крівавими:
Ти, царствіе, ти, небеснее,
Чого жъ тебе я лишаюся?
Чого жъ тебе я лишаюся,
Къ вічному аду приближаюся?
Що увъ аді у пекельнаму
Кипить смола невтолимая,
І кипить смола невтолимая,
Краче черва невсыплющая.

x.η. Чудо Почаевское.

Пасли пастері вівці на горі,
Завідили, завідили Божую Матерь на сколі.
На туи͡й скалі ступи знаки,
Де стояла Божая матірь.
Тамъ воду беруть,
Всімъ вірнимъ дають.
А пречистая Дево Морія,
Десь у Печаеві йекона Твоя?
Чудо Твое надъ чудами
Показалось надъ турьками,
Же [1]) Твоя сила
Всехъ победила.
Зъ града вража въ Печаявъ пришли,
Много народу христіянь знайшли.
Зачелися уганяти, якъ би могли всіхъ достати;
Раду складають, всемъ сее змовляють.
У вівторокъ рано бряму огбегли,
Законнику главу отяли.
Вуи͡нъ взявъ несе свою главу,
Матирь Божуи͡й даеть славу,
Предоброй Господі свуи͡й духъ прідае.
А ва манастирі плачуть, ридають,
Руці подносять, крижами падають;
Вазмилуйся, Діва Мати,
Не дай же намъ погибати
Въ нещаснôуй долі,
Турькамъ въ неволі.

1) Въ другой разъ Т. П. пѣлъ: *Бо* Твоя.....

Матерь Божая всемъ сее зъевила.
А въ манастирі верьнихъ пукрила:
Не буийтеся, христіяне,
Не вуизьмуть васъ бесурьмляне
У свої руки
Въ тяжкиі муки.

а. **Невдашечка**.

Ой, невдахо, невдахо,
Ти не спекти, не зварить,
Зъ моімъ родомъ гомонить.
—Чоловіче ледаче,
Я і спечу і зварю,
Съ твоімъ родомъ гомоню.
Узявъ милий милую
Да за правую руку,
Да й укинувъ у воду:
Пливі, милая моя,
Де холодная вода.
Якъ батенько на порігъ,—
Ему діточкі до нігъ:
Ой, ти, тату, де дівъ, маму:
Чи пропивъ, чи проівъ?
—Цітьте, діточкі, мовчить,
Сусідонькамъ не кажить:
Возьму мати не таку.—
Іще й кращу, молоду.
—Табі, тато, жинка молода,
А намъ горе да беда.
Перве каже: утоплюсь;
Друге каже: піду наймусь;
Третте каже: піду у лісъ,
Нехай мене зверь іззъйість.
Ходить батько по полю,
Кличе дітокъ до дому:
Худо жити самому.
За перваю діти мавъ,
За другою розогнавъ.
—Живи, тату, якъ Богъ давъ,
Що хорошу жинку взявъ.

Изъ записей о. І. Ходоровскаго.

Страшный судъ.

Ужасныся, чоловиче!
Слезыся своимъ серцемъ,
Що душою помрачився,
Потерявъ себе ты нынѣ во грѣсѣхъ своихъ.
Отложи свои забавы
И утѣхи сего міра!
Не отдайся въ рабство вѣчно.
Не теряй своей свободы!
Якъ живъ Ассирійскій царь,
Въ Певнивеніи бувъ владѣтель,
Уязвився женскимъ взоромъ.
Поводывъ всю жизнь въ забавахъ.
Самъ себе сжегъ царь несчасны,
Царъ той бувъ Сарданапалъ.
Отгребайся отъ пороковъ,
Ны къ чому не будь пристрастенъ.
А когда къ нымъ пристрастишься,
Тогдѣ позно исправлятця,
Тогдѣ будешь безъ ума:
Не теряй свою ты совѣсть.
Отъ содружества юныхъ дѣвъ
Наипаче бережися;
Въ разговорахъ зъ женскимъ поломъ
Не оддайся въ плѣнъ:
Не губы свою ты совѣсть
Безобразными дѣлами,
Не будь привязанъ къ нымъ,
Убѣгай отъ нихъ на вѣки.
И жива будетъ душа!
Углыбися своимъ серцемъ
И душою пребывай въ томъ,
Размышляй о томъ всечасно,
Какъ во гробѣ пребывать!
Всегда будешь ты предметенъ,
Самъ Спаситель рекъ намъ:
Буде въ день послѣдній страхъ велыки.
Придуть бѣдствія ужасны,
Якихъ не було отъ созданія міра.
Въ тыи дни море возмутытця

Превелыкой грозной бурей
И свирѣпыми волнами.
Устрашатся все смертельно
Всѣ живущи на землѣ.
Гласъ народа будетъ страшенъ,
Плачъ и вопли преужасны.
Возрыдають и восплачуть,
Що постыгло злее время,
Що куды намъ и сокрытця,
Де намъ бѣднымъ притаитця?
Въ тые дни сонце не дастъ свѣта.
И покрыетъ мракъ вселенну.
Зъ неба звѣзды стануть падать,
А вси люде вострепещуть:
„О бѣдо несносна!“
Побѣжать изъ селъ, изъ града.
Вси жилыща опустѣють,
Но убѣжищъ не обрящуть.
Ко горамъ, къ холмамъ воскликнуть:
„Упадѣте вы на насъ!“
А якъ приде та годына,
Вострублять трубы грозны,
Вострепещуть, убоятця
Основанія земныя....
Ахъ, страшенъ тей день!
Слышны будуть страшны громы
И стоны преужасны.
Сотрясутся мрачны гробы,
Въ ныхъ лежащіе проснутця
Спавшіе одъ вѣка.
Тогде мертвіи востануть,
Разлучатця на двѣ части.
Скоро праведные люде вознесутця
Въ рай пресвитлы, въ царствіе Отца ихъ.
А для грѣшныхъ нѣтъ отрады:
Облычатця предъ усѣми,
Обнаженны, осрамленны
И услышать гласъ прегрозны:
„Отойдѣте одъ мене!“
Смотрыть адъ на ихъ свирѣпы,
Устрашаеть и зіяеть.
Вонъ не можетъ йихъ дождатця,
Да скорѣй погубить йихъ.

Вѣчно—безъ концяּ.
Тогдѣ грѣшныи восплачуть,
Що дѣла йихъ облычають;
И осудять себе самы,
Що повинны воны сталы
Вѣчной, лютой казни.
Таритаръ пасть свою разверзеть,
Ада князь явытця
Изъ властями воунъ своими
Противъ грѣшныхъ ополчитця.
Ахъ, увы, увы! рекуть
Блудъ творящи—любодѣи,
И всѣ въ гордости живущи
Окованы будуть вѣчно,
Наслѣдують бездну:
Пламень тамъ геенськи.
Всѣ неправедно живущи,
Милостыни не сотворши,
Сребролюбцы, пиролюбцы
Вѣчно будуть плакать
Въ адськихъ заклепахъ!
Свыше страшны гласъ раздастця,
Жерсточайши, страшнѣй грому.
Возьмуть змѣи злыи грѣшныхъ
Въ преисподни муки вѣчны:
Вѣчная тамъ тьма!
А святыи водворятця
Въ свѣтломъ градѣ и прекрасномъ,
Свыше одъ Бога озарятця,
Въ благодати житы будуть
Вѣчно, безъ конця!
Истребытця имя смерти
И приблыжитця не смѣе,
И являтця лики многи,
Начнуть пѣты непрестанно
Пострадавшаго за насъ.
А святыи водворятця
Вѣчно въ Божіихъ чертогахъ.
На главахъ ихъ заблистають
Царськи вѣнцы златыи
Въ вѣки вѣкъ вѣка!

2. Лазарь.[1])

Якъ бувъ соби Лазаръ—премудры стрелець.
Да устрелывъ горщокъ мяса, коробку яецъ.
Якъ бувъ соби Лазаръ, да я его знавъ;
Была въ его сѣра свита, да я й тую знявъ.
Якъ бувъ соби пономаръ, Лазару уши поодрывавъ.
Де взялася вража муха, да до драного уха,
Де взялася злая оса, да хватыла Лазара за волоса,
Да й поперла Лазара ажъ пôудъ небеса,
А продралось крѣсло, падае роса.
Подывѣтця, люде добри, що за чудеса!
Въ скоросты изъ неба да й Лазаръ упавъ,
Да й у село „Дурни" якъ разъ и попавъ.
Иде, иде Лазаръ, стоить цѐрковка:
Изъ млынця излѣплена, коржикомъ накрыта,
По коржику маслечкомъ жовтенкимъ прилыта.
Галушкою заткнета, калачикомъ замкнета.
Я галушки вкусивъ,—вона одыткнулась.
Калашчокъ повернувъ,—церковь одымкнулась.
Я коржика вкусивъ,—млынчикъ развернувся,
Сюды-туды поглядѣвъ и церковку изъйѣвъ.
Войшовъ я въ церковку, стоить пôупъ, якъ грецьки снôупъ;
Я вдравъ попа кулакомъ, ажъ засвиктавъ молокомъ,
Глянувъ я на бôукъ, стоить попадя,
Черевата, зубата й разыдрана якъ лаття.
Де узявся пономаръ, мыни кости поломавъ;
Охъ ты, Лазаръ, Лазаръ, що ты наробывъ?
Постолы зъ онучами въ квашу втеребывъ!

---

[1]) Печатаю эту шутку, какъ до сихъ поръ не изданную, сколько помнится, и во всякомъ случаѣ рѣдкую, судя по нашимъ репертуарамъ.

Документы и замѣтки.

Сообщилъ М. Н. Бережковъ.

Документы и замѣтки.

1. Жалованная грамота царя Петра Алексѣевича отъ 1696 года, выданная войсковому товарищу Стародубскаго полка, Степану Улѣзкѣ, на владѣніе селомъ Базновичами и мельницею при селѣ Жуковѣ, на рѣкѣ Дубнѣ, въ Стародубскомъ полку, подтверждающая прежнюю грамоту, выданную Улѣзкѣ отъ гетмана Мазепы, въ 1687 году.

«Божіею милостію мы пресвѣтлѣйшиі і державнѣишиі великиі Гдрь, Црь і великиі кнзь Петръ Алексѣевичъ, всея великия і малыя і бѣлыя росиі самодержецъ, московскиі, киевскиі, владимерскиі, новгородскиі, црь казанскиі, црь астраханскиі, црь сибирскиі, гдрь псковскиі і великиі кнзь смоленскиі, тверскиі, югорскиі, пермскиі, вятцкиі и болгорскиі, і иныхъ, гдрь і великиі кнзь новагорода низовские земли, черниговскиі, резанскиі, ростовскиі, ярославскиі, белоозерскиі, удорскиі, обдорскиі, кондинскиі і всеа сѣверныя страны повелитель, і гдрь іверские земли карталинскихъ і грузинскихъ црей, і кабардинские земли черкаскихъ і горскихъ кнзей, і иныхъ многихъ гдрствъ і земель восточныхъ, і западныхъ, і сѣверныхъ отчичь и дѣдичь, і наслѣдникъ, і гдрь, і облаадатель. Наше царское величество пожаловали есмы стародубского полку воіскового товарыща, Степана Улѣзку, велѣли ему дать сию нашу великого гдря, нашего црского величества, жаловальную грамоту в стародубовскомъ уѣзде на село Базновичь, и на мельницу, тамъ же стоящую, подъ селомъ Жуковомъ, на рекѣ Дубнѣ.... году апрѣля въ 1 день билъ челомъ намъ великому гдрю, нашему царскому величеству, онъ, Степанъ: въ прошлыхъ де годѣхъ служилъ онъ, Степанъ, отцу нашему государеву блаженные памяти, великому гдрю црю і великому кнзю, Алексѣю Михаиловичу, всеа ве-

ликия и малыя и бѣлыя росиі самодержцу, і братиямъ нашимъ государевымъ блаженные жъ памяти, великимъ гдр҃емъ цр҃емъ і великимъ кн҃земъ, Өеодору Алексѣевичу і Іоанну Алексѣевичу, всеа великия и малыя и бѣлыя росиі самодержцемъ... гдр҃ю нашему цр҃кому величеству служить многие годы со всякимъ усердиемъ, і за тѣ ево...... і чтобъ мы великиі гдр҃ь, наше царское величество... велѣли ему на то вышеписанное село и на всякие угодья і на мельницу дать нашу царского величества жаловальную.... подданного нашего войска запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетмана, Івана Степановича Мазепы, 1687 г. октября дня, каковъ онъ, Степанъ, объявилъ в приказе малыя росиі, за ево гетманскою рукою і за войсковою печатью написано, что вѣдая і видя онъ гетманъ в войску запорожскомъ вѣрные службы Степана Улѣзка, і впредь приохочивая ево к тому жъ, утвержаетъ ему симъ листомъ своимъ в стародубовскомъ уѣзде сельцо ево Базновичи, і мелницу стоящую подъ селомъ Жуковомъ на рекѣ Дубнѣ вешнякъ, евож трудами і пожиткомъ построеную, а никому незаложенную, і чтобъ во владѣниі того села і во отбираниі всякихъ к нему належащихъ доходовъ нихто из старшины и черни не дерзалъ чинить никакой помѣшки. И мы пресветлѣйшіи і державнѣйшиі великиі гдр҃ь, цр҃ь і великиі кн҃зь, Петръ Алексѣевичь, всеа великия і малыя і бѣлыя росиі самодержецъ, наше царское величество, слушавъ того ево степанова челобитья, і подданного нашего войска запорожского обоихъ сторонъ Днепра гетмана Івана Степановича вышеписанного листа, пожаловали ево, Степана, за ево вѣрные и радѣтельные службы отцу нашему государеву блаженные памяти, великому государю царю і великому князю Алексѣю Михаиловичу, всеа великия і малыя і бѣлыя росиі самодержцу, і братіямъ нашимъ государевымъ блаженныя жъ памяти, великимъ княземъ, Өеодору Алексѣевичу, Іоанну Алексѣевичу, всеа великия і малыя і бѣлыя росиі самодержцемъ, і намъ великому государю, нашему царскому величеству, велѣли ему тѣмъ вышеписаннымъ селомъ і мелницею владѣть, і всякие доходы употреблять, на что і сию нашу великого государя, нашего царского величества, жаловальную грамоту дать ему указали; а казаки в томъ селѣ живущие, і в войсковомъ списке написанные, імѣютъ быти при своихъ вольностяхъ не порушимо; і то мы великиі государь, наше царское величество, силою сей нашей царского величества жаловалной грамоты ему, Степану, укрепляемъ і

утвержаемъ, і чтобъ впредь смотря на тѣ ево службы и вѣрное раденіе, і наслѣдники роду ево такъ же намъ великому государю нашему царскому величеству... наслѣдникомъ служили. А для вящаго утверження нашего царского величества милости, сеѣ нашу великого государя, нашего царского величества, жаловальную грамоту утвердить нашею царского величества печатью повелѣли. Писана ся наша царского величества жаловальная грамота въ нашемъ царствующемъ велицемъ граде Москвѣ, лѣта отъ создания мира 7204-го, мц͠а апрѣля 9 дня, государствования нашего 14-го году».

Къ грамотѣ б. приложена сургучная печать Приказа Малороссійскихъ дѣлъ, которая вся выкрошилась; но хорошо уцѣлѣла кустодія. Вся грамота очень ветха, на сгибахъ нѣкоторыя строки и слова высыпались. Подъ грамотой подпись: „великого государя его царского величества дјакъ Василей Бобининъ“.

Сзади грамоты сверху подпись: „Вожіею милостию пресвѣтлѣйшій и державнѣйшій великій государь, царь и великій князь, Петръ Алексѣевичъ, всеа великія и малыя и бѣлыя Россіи самодержецъ“. Внизу другая подпись—Ивана Чередѣева. Писана грамота на большомъ листѣ; первыя слова въ титулѣ написаны золотомъ по „московскій“; по краямъ золотыя травы.

Грамота пріобрѣтена покупкой отъ нѣжинскаго жителя, г. Сугонаки, председателемъ Общества, проф. Бережковымъ, а имъ передана въ даръ библіотекѣ Института князя Безбородка.

Войсковой товарищъ Степанъ Улѣзко былъ сыномъ стародубскаго полковаго судьи, Якова Петровича Улѣзка; въ 1676 г. Степанъ Яковлевичъ получилъ себѣ во владѣніе отъ гетмана Самойловича деревню Базновичи, иначе Берновичи (Ал. Лазаревскій, Описаніе старой Малороссіи, полкъ Стародубскій, стран. 87 и 147). Какъ видно изъ настоящей грамоты, С. Я. Улѣзко позаботился о томъ, чтобы это владѣніе Базновичами и мельницей у села Жукова на рѣкѣ Дубнѣ было подтверждено за нимъ какъ со стороны гетмана Мазепы, такъ и царскою грамотой изъ Малороссійскаго приказа. Когда Степанъ Улѣзко былъ взятъ въ плѣнъ шведами у Несвижа и въ этомъ плѣну умеръ, то Базновичи временно были отобраны у вдовы его мѣстнымъ наказнымъ полковникомъ; но гетманъ Скоропадскій универсаломъ 1709 г. возвратилъ село Базновичи дѣтямъ покойнаго Улѣзки, въ родѣ которыхъ и оставалось владѣніе этимъ селомъ, добавляетъ свѣдущій историкъ Малороссіи (т. е. А. М. Лазаревскій). Въ той же выше цитованной книгѣ Лазаревскаго разсказана исторія дочери

его, Пелагеи Степановны Улѣзкиной, которая имѣла неосторожность связать свою будьбу съ знаменитымъ по своей разнузданности и самодурству гадяцкимъ протопопомъ Ѳедоромъ Лисовскимъ, впослѣдствіи новгородсѣверскимъ сотникомъ: отецъ ея, Степанъ Яковлевичъ, человѣкъ строгій и щепетильный, не призналъ брака бѣглянки—дочери съ Лисовскимъ, а послѣдній бросилъ ее, женился на другой, что не помѣшало ему получить санъ и должность протопопа; за то впослѣдствіи оскорбленная Пелагея Степановна подняла дѣло о двоеженствѣ Лисовскаго, подвергшагося строгому суду. (Опис. стар. Малорос. полкъ Стародубскій, стр. 197—206). Впрочемъ изложенное тамъ дѣло Лисовскаго и первой жены его только косвенно относится къ Степану Улѣзку, и очень немного чертъ дастъ для его біографіи и характеристики.

2. Росписка одного нѣжинскаго жителя другому во взятыхъ деньгахъ, отъ 1749 года, подъ залогъ земли.

«1749 году мії̈я октября 9 дня, я имененніи Максимъ Сердюченко, житель нѣжинскіи, даю сеи мои облѣкъ *) Прокопу Пилипчаку, жителю нѣжинскому, іжъ зазичилемъ в его денегъ рублей 10 десять, а проценту рубль до сроку 1750 году до святои Покрови, і повиненъ отдать без всякихъ словъ і турбаціи, а именно свѣдителеи людеи зацнихъ і вѣрѣ годнихъ Семену Сердюку порука и плачикъ **), і в томъ яко не умѣельніи свт҃ого писанія Максимъ Сердюченко прикладаю свт҃ии крїстъ. *(Слѣдуетъ изображеніе креста въ кругу).* **По прошенію више писаннаго Максима Сердюченко писалъ сеи облѣкъ Тимоѳеи дьячокъ».**

«По сему облѣку за неуплату денегъ отдалъ свои собственые двѣ нивы лежачие по кропивянскому шляху, една на три днѣ, другая на два днѣ, помѣжъ Безручка Стефана, въ вѣчное владѣние».

(Приписка сзади иною рукою, твердымъ почеркомъ, какъ будто какого нибудь канцеляриста).

Документъ сообщенъ Яковомъ Александровичемъ Гужовскимъ; поступилъ въ собраніе рукописей Института кн. Безбородка.

Интересно въ припискѣ это обозначеніе: „двѣ нивы одна на три дня, другая на два дня". Какъ понять его: значитъ ли оно разстояніе отъ го-

*) Облѣкъ, облігъ, польск. oblig, т. е. обязательство, росписка, вексель.

**) Два послѣднія слова приписаны сверху; изложеніе дѣла не стройно въ данномъ мѣстѣ, хотя въ существѣ ясно.

рода Нѣжина, или размѣръ этихъ нивъ такой, что запашка одной требуетъ трехъ дней работы, другой—двухъ дней? Вѣроятнымъ мнѣ кажется второе, а не первое.

3. Письмо отъ государя Александра Павловича къ черниговскому епископу Виктору, коимъ изъявляется признательность епископу за присланную въ благословеніе Черниговскую икону Божіей Матери, отъ 1801 года.

«Преосвященный епископъ Малороссійскій и Черниговскій Викторъ! Писмо, которымъ вы приносите поздравленія ваши съ восшествіемъ нашимъ на престолъ, и при ономъ святую икону Богоматери Черниговскія, пріемлемъ мы съ признательностію. Увѣряя васъ въ неотъемлемой милости нашей, пребываемъ къ вамъ благосклонны».

«Санктпетербургъ,
апрѣля 8 дня
1801 года».

«Александръ».

Подпись Государя собственноручная. Сзади вѣроятно рукой получившаго отмѣтка: „полу. 1801 года апрѣля 21 дня“. Епископъ Викторъ Садковскій въ 1796 году переведенъ изъ Минска въ Черниговъ; управлялъ новою епархіей до кончины своей 11 ноября 1803 года; въ 1799 году, замѣчаетъ Строевъ, повелѣно было ему именоваться „Малороссійскій Черниговскій“. (П. Строевъ, Списки іерарховъ, стр. 511). Болѣе подробныя о немъ свѣдѣнія смотр. у архіеп. Филарета, Истор. статистич. описаніе Черниг. епарх. I, 103—104.

Письмо доставлено въ Общество студентомъ Института Антономъ Михайловичемъ Огіевскимъ, получившимъ его изъ собранія отца его М. В. Огіевскаго, бывшаго учителя пултусской прогимназіи; съ согласія дарителя, письмо передано въ библіотеку Института князя Безбородко.